

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДАРМОРІЗ СОЛОМІЯ ЮРІЇВНА

УДК 336.24.07(477.83)«1922/1927»

**ДИСЕРТАЦІЯ
ДІЯЛЬНІСТЬ «ДИРЕКЦІЇ МИТ У ЛЬВОВІ» (1922–1927 РР.)**

032 Історія та археологія

03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Соломія _____ Автор цифрового підпису **С. Ю. Дарморіз**
Дарморіз _____ Соломія Дарморіз
Дата: 2025.03.14 11:57:27
+02'00'

Науковий керівник: **Зуляк Іван Степанович**, доктор історичних наук,
професор

Тернопіль – 2025

АНОТАЦІЯ

Дарморіз С. Ю. Діяльність «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2025.

У дисертаційній роботі проведено комплексний аналіз діяльності «Дирекції мит у Львові» (1922–1927 рр.). Досліджено ступінь вивчення наукової проблеми в історіографії, стан джерельної бази, теоретико-методологічні засади й відповідний науковий інструментарій роботи. Проаналізовано наявну історіографічну базу з досліджуваної проблематики, яка свідчить про те, що задекларована тематика практично вивчалася науковцями лише в загальному контексті історії Другої Речі Посполитої досліджуваного періоду. Поглиблений аналіз досліджуваної проблеми дозволив визначити роль ДМЛ у взаємодії з іншими митними установами того періоду. Окрім того, подальше вивчення сприяло виявленню специфіки митної політики в умовах міжвоєнної Польщі, а також її впливу на митну практику в Україні в наступні роки. Незважаючи на актуальність, досліджувана наукова проблема не стала об'єктом комплексного вивчення науковців. Умовно історіографію можна поділити на чотири групи. Перша – праці з історії Польщі французьких, англійських та американських дослідників. Друга група – дослідження польських науковців з історії Польщі, охорони кордону тощо. Третя – публікації з історії Польщі українських вчених. Четверта – роботи вітчизняних науковців, пов'язані зі становленням митної справи, польсько-українського пограниччя, міграцій, контрабанди тощо. Актуальність проведеного дослідження діяльності цієї організації є надзвичайно високою. Оскільки ДМЛ виконувала важливу роль у митній політиці, її вивчення може допомогти краще зрозуміти не лише історичні процеси міжвоєнного періоду, але й окремі аспекти економічного

розвитку Західної України в цілому. Подальші дослідження сприятимуть не тільки поповненню існуючих наукових знань, а й розширенню уявлень про взаємодію між митними установами та державними органами на тлі політичних і соціальних змін того часу.

У процесі підготовки наукового дослідження авторкою використано різноманітні архівні фонди, друковані та рукописні джерела. Джерельну базу дисертації складають документи та матеріали архівів України та Польщі, наукових і універсальних бібліотек обох країн. Для зручності, джерела ділимо на такі групи: перша – документи з державних архівів України та Польщі; друга – опубліковані матеріали; третя – періодичні видання; четверта – онлайн-ресурси. Основу джерельної бази складають архівні справи фонду 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.») ЦДІАЛ України, ААН у Варшаві, АР у Перемишлі, ASG у Щецині; офіційні польські державні видання вищих органів влади та управління, воєводського рівня, вісники староств; довідники, зібрання приписів, розпоряджень і тимчасових циркулярів, обов'язкових до виконання митними структурами тощо; україномовні та польськомовні періодичні видання, бюлетені, словники, календарі; інформаційний портал поліції Другої Речі Посполитої; польські цифрові бібліотеки; польська прикордонна служба тощо.

Використання різноманітних методологічних підходів у дослідженні сприяло досягненню поставленої мети та забезпечило всебічний аналіз проблеми. Це дозволило значно розширити фактологічну та аналітичну частину наукового пошуку. Застосування сучасних методів допомогло уникнути суб'єктивних оцінок і забезпечило отримання науково обґрунтованих результатів, а також надало достатній фактографічний матеріал для розкриття заявленої проблематики.

Висвітлено становлення «Дирекції мит у Львові» крізь призму аналізу утворення митної варті, нормативно-правової бази, проблемності визначення прикордонних меж, підготовки кадрового потенціалу. Рада міністрів у постанові від 10 березня 1920 р. доручила Міністерству фінансів розпочати

підготовку митної варти. На сеймових засіданнях упродовж листопада-грудня 1921 р. підтримано пропозицію щодо створення цивільної митної варти на основі колишніх військових підрозділів. Організована митна варта остаточно закріпила за собою охорону кордонів. Для захисту західного, північно-західного та південного, східного і північно-східного кордонів, створено єдину систему на кордоні між Другою Річчю Посполитою та Німеччиною, вільним містом Гданськ, Чехословаччиною та Румунією, СРСР, Латвією та Литвою. «Дирекція мит у Львові» підпорядковувалася Міністерству фінансів, створена відповідно до розпорядження Ради міністрів Другої Речі Посполитої від 11 жовтня 1922 р. про організацію митного органу II-ї інстанції з територіальним охопленням діяльності в межах Краківського, Львівського, Станіславівського і Тарнопільського воєводств. Вона складалася з таких відділів: адміністративного; фінансового контролю; митних зборів; лічильного. Справами прикордонної служби відав адміністративний відділ, а митного провадження – митний. «Дирекції мит у Львові» підпорядковувалося вісім інспекторатів митної варти, 37 поліцейних дільниць і 197 постів, 70 старших і 1914 нижчих службовців. Нормативно-правова база пов'язана з функціонуванням митних структур у Краківському, Львівському, Станіславівському й Тарнопільському воєводствах, від цілісного функціонування яких безпосередньо залежало наповнення бюджету, здійснювалася діяльність «Дирекції мит у Львові» в певному, юридично означеному, правовому полі, відбувався захист національних інтересів держави.

Одним із перших завдань відродженої в листопаді 1918 р. Другої Речі Посполитої була демаркація кордонів та організація їх охорони. Початковий період формування характеризувався спонтанністю, відсутністю координації між зацікавленими міністерствами, нечіткістю концепції системи охорони кордону та обсягу виконання завдань окремими формуваннями. Проблема визначення прикордонної смуги на території усіх чотирьох воєводств: Краківського, Львівського, Станіславівського і Тарнопільського,

контрольованій «Дирекцією мит у Львові» – була актуальною впродовж 1922–1927 рр. Існували проблеми, пов'язані з охороною кордону, утриманням прикордонних знаків, визначенням та позначенням смуг прикордонних доріг, а також визначенням ширини смуг на окремих ділянках. Ключовим питанням залишався підхід органів державної влади до визначення прикордонних меж. Його неоднозначне розуміння та трактування негативно впливали на ситуацію місцевого населення.

Кадри відігравали важливе значення у функціонуванні митних структур. З 1 березня 1921 р. усіх державних чиновників ділили на п'ять класів, пов'язаних з місцевістю, у якій вони проходили службу й відповідно чим вищим був клас місцевості, тим більшою була їх зарплата. Рада міністрів сформувала дванадцять розрядів для чиновників. Постійне вдосконалення, навчання, кваліфікаційні відбори кадрів мали забезпечити не лише кількісний, але передусім якісний показник дирекцій мит. Дотримання цих критеріїв слугувало ознакою цілісності поєднання системи теоретичних і практичних знань. Систематично проводилися курси. Чільне місце у фаховому забезпеченні належало екзаменаційним комісіям, утвореним з метою відбору спеціалістів на посади відповідно до штатного розпису. Процес вдосконалення митних службовців відбувався на базі Центральної школи митної варті в Гурі Кальварії, підпорядкованої безпосередньо Міністерству фінансів, матеріальне забезпечення здійснювала «Дирекція мит у Варшаві».

Охарактеризовано організаційні засади, зважаючи на функціонування митних служб, умови та особливості переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів, зловживання службовим становищем, боротьбу з контрабандою. Від митної політики залежало зростання або падіння економіки, вища чи нижча вартість предметів першої необхідності, негативний або позитивний торговий баланс. Митні надходження були основною статтею бюджету і тому потребували особливої уваги. Умови й особливості переміщення громадян, коштовностей і

транспортних засобів через митні кордони Другої Речі Посполитої в міжвоєнний період визначалися певними інструктивними службовими повноваженнями, обов'язковими до виконання митними органами. У постанові Ради міністрів від 4 жовтня 1920 р. йшлося про встановлення порядку прикордонного контролю. Виключне право покладалося на митні органи.

Митний нагляд передбачав контроль над залізницею та іншими шляхами сполучення. Виникали непорозуміння між фірмами, що ввозили товари з-за кордону і митними структурами щодо сплати митного тарифу оподаткування, завищення вартості послуг, зловживання службовим становищем, невиконання та «різночитання» посадових інструкцій «Дирекцією мит у Львові» та її підпорядкованими структурами, конфлікти з Міністерством фінансів тощо. Важливою особливістю функціонування митних структур Другої Речі Посполитої міжвоєнного періоду була боротьба з контрабандою. Інструкція щодо протидії незаконному перетині кордону – передбачала кримінально-фіскальне провадження щодо осіб і предметів, затриманих за контрабанду чи незаконний перетин кордону тощо.

Прослідковано речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, матеріально-технічну підтримку. У середовищі нижчих посадових осіб інспекторатів митної варті виникали проблеми з забезпеченням обмундируванням через обмежене фінансування, що, в свою чергу, регулювалося інструктивними нормами щодо витрат на їх утримання. Влада намагалася подолати їх, тим не менше повністю вирішити ці питання впродовж досліджуваного періоду так і не вдалося. Натомість вищі посадові особи інспекторатів митної варті «Дирекції мит у Львові» систематично отримували надбавки за обмундирування та доплати за його доповнення в установленому законодавством розмірі.

Існували зловживання, пов'язані з отриманням оплачуваних відпусток на підставі медичних довідок. Зокрема, мали місце випадки, коли працівники отримували двотижневі, тритижневі чи навіть п'ятижневі або

шеститижневі оплачувані відпустки за станом здоров'я без належних підстав. Крім тимчасового відсторонення від виконання службових обов'язків через дисциплінарні стягнення, на працівників інспекторатів митної варти накладали матеріальні санкції, зокрема: відмову в підвищенні грошового забезпечення на 44 пункти, скасування оплачуваної відпустки за станом здоров'я, позбавлення премії в розмірі тримісячного окладу, переведення на інше місце служби за власний рахунок тощо. Часто переведення виступало покаранням за вчинені правопорушення, недотримання охоронцями митної варти положень статуту, порушень техніки безпеки тощо.

Охарактеризовано питання недотримання охоронцями митної варти положень стрілецького статуту, а саме: якісного догляду за штатною зброєю, контролю за використанням набоїв, самовільного залишення місця несення служби, допомоги контрабандистам нелегально перетинати кордон і перевозити алкоголь тощо. «Дирекція мит у Львові» запроваджувала спеціальні облікові картки з метою ідентифікації зброї та набоїв до неї, якими володіли службовці митної варти.

Облік передбачав її ретельне заповнення з обов'язковим підписом особи, яка отримувала в користування справну штатну зброю. У разі її повернення на зберігання, внаслідок звільнення посадової особи зі служби або її переведення на іншу митницю, в обліковій картці відмічався факт повернення зброї на зберігання. В окремих випадках охоронцям митної варти дозволялося використовувати особисту вогнепальну зброю і власних собак у службових цілях.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Міністерство фінансів, «Дирекція мит у Львові», інспекторати митної варти, митні органи, митні структури, митна варта, контрабанда, мито, міжвоєнний період.

ABSTRACT

Darmoriz S. Yu. The activities of the «Directorate of Customs in Lviv» (1922–1927). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities, specialty 032 History and Archaeology. Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2025.

In the dissertation, a comprehensive analysis of the activities of the «Directorate of Customs in Lviv» (1922–1927) was carried out. The degree of study of the scientific problem in historiography, the state of the source base, theoretical and methodological foundations and the appropriate scientific tools of work were investigated. The existing historiographical base on the studied problems is analyzed, which indicates that the declared theme was practically studied by scientists only in the general context of the history of the Second Polish Republic of the studied period. An in-depth analysis of the studied problem allowed us to determine the role of the Directorate of Customs in interaction with other customs institutions of that period. In addition, further study contributed to the identification of the specifics of customs policy in the conditions of interwar Poland, as well as its impact on customs practice in Ukraine in subsequent years. Despite its relevance, the researched scientific problem did not become the object of comprehensive study by scientists. Conditionally, historiography can be divided into four groups. The first is works on the history of Poland by French, English and American researchers. The second group is the research of Polish scientists on the history of Poland, border protection, etc. The third is publications on the history of Poland of Ukrainian scientists. The fourth is the work of domestic scientists related to the establishment of customs, Polish-Ukrainian border, migration, smuggling, etc. The relevance of the conducted research on the activities of this organization is extremely high. Since the «Directorate of Customs in Lviv» played an important role in customs policy, its study can help to better understand not only the historical processes of the interwar period, but also certain aspects of the economic development of Western Ukraine as a whole. Further research can contribute not

only to the replenishment of existing scientific knowledge, but also to the expansion of ideas about the interaction between customs institutions and state bodies against the background of political and social changes of that time.

In the process of preparation the scientific research, the author used various archival funds, printed and handwritten sources. The source base of the dissertation is made up of documents and materials from the archives of Ukraine and Poland, scientific and universal libraries of both countries. For convenience, the sources are divided into such groups: the first – documents from the state archives of Ukraine and Poland; the second – published materials; the third – periodicals; the fourth – online resources. The basis of the source base is the archival affairs of the fund 162 («Directorate of Customs, Lviv. 1922–1939») of the CSHA of Ukraine, ANR in Warsaw, SA in Przemyśl, BGA in Szczecin; official Polish state publications of higher authorities and administration, voivodeship level, bulletins of starosts; directories, collections of regulations, orders and temporary circulars, mandatory for execution by customs structures, etc.; Ukrainian-language and Polish-language periodicals, bulletins, dictionaries, calendars; information portal of the police of the Second Polish Republic; Polish digital libraries; Polish border guard service, etc.

The use of various methodological approaches in the study contributed to the achievement of the set goal and provided a comprehensive analysis of the problem. This allowed to significantly expand the factual and analytical part of the scientific search. The use of modern methods helped to avoid subjective assessments and ensured the receipt of scientifically sound results, as well as provided sufficient factual material for revealing the stated problems.

The article highlights the establishment of the «Directorate of Customs in Lviv» through the prism of analysis of the formation of the customs guard, the regulatory framework, the problem of defining the border boundaries, the preparation of human resources. The Council of Ministers, in its resolution of March 10, 1920, instructed the Ministry of Finance to start preparing the customs guard. At the Sejm meetings during November-December 1921, the proposal for the formation of a civil customs guard based on former military units was

supported. The organized customs guard finally secured the protection of borders. To protect the western, north-western and southern, eastern and north-eastern borders, a unified system was created on the border between the Second Polish Republic and Germany, the free city of Gdansk, Czechoslovakia and Romania, the USSR, Latvia and Lithuania. The «Directorate of Customs in Lviv» was subordinated to the Ministry of Finance, established in accordance with the order of the Council of Ministers of the Second Polish Republic on October 11, 1922 on the organization of the customs authority of the II instance with the territorial coverage of activities within the Krakow, Lviv, Stanislawow and Tarnopol voivodeships. It consisted of the following departments: administrative; financial control; customs duties; counting. The administrative department was in charge of the border guard service and the customs department was responsible for customs proceedings. The «Directorate of Customs in Lviv» was subordinate to eight customs inspectors, 37 police stations and 197 posts, 70 senior and 1914 lower officials. The regulatory legal framework is related to the functioning of customs structures in Krakow, Lviv, Stanislawow and Tarnopol voivodeships, from the integral functioning of which the budget was directly dependent, the activity of the «Directorate of Customs in Lviv» was carried out in a certain legally defined, legal field, protection of national interests of the state occurred.

One of the first tasks of the Second Polish Republic revived in November 1918 was the demarcation of borders and the organization of their protection. The initial period of formation was characterized by spontaneity, lack of coordination between the ministries concerned, unclear concept of the border protection system and scope of tasks performed by individual formations. The problem of defining the border strip in the territory, all four voivodeships: Kraków, Lviv, Stanislawow and Tarnopol, controlled by the «Directorate of Customs in Lviv», was relevant during 1922–1927. There were problems related to border protection, maintenance of border signs, definition and marking of border road strips, as well as determination of strip widths in individual sections. The key issue remained the approach of state authorities to defining border boundaries. Its ambiguous

understanding and interpretation negatively affected the situation of the local population.

Personnel played an important role in the functioning of customs structures. Since March 1, 1921, all government officials have been divided into five classes related to the area in which they served and, accordingly, the higher the class of the area, the higher their salary was. The Council of Ministers has formed twelve ranks for officials. Continuous improvement, training, qualification selections of personnel should provide not only quantitative, but, above all, a qualitative indicator of customs directorates. Ensuring these criteria served as a sign of the integrity of the combination of system of theoretical and practical knowledge. Courses were systematically conducted. The main place in the professional support was held by examination commissions, formed to select specialists for positions in accordance with the staffing. The process of improvement of customs officials was carried out on the basis of the Central School of Customs Guard in Góra Kalwaria, subordinated directly to the Ministry of Finance, the material support was carried out by the «Directorate of Customs in Warsaw».

Organizational principles are characterized, taking into account the functioning of customs services, conditions and features of movement across the state border of citizens, values, vehicles, abuse of office, the fight against smuggling. The growth or decline of the economy, the higher or lower cost of essential items, the negative or positive trade balance depended on customs policy. Customs revenues were the main item of the budget and therefore required special attention. The conditions and features of the movement of citizens, valuables and vehicles across the customs borders of the Second Polish Republic in the interwar period were determined by certain instructive official powers, mandatory for execution by customs authorities. The Resolution of the Council of Ministers of 4 October 1920 was about establishing the procedure for border control. The exclusive right under the control of citizens, road luggage and goods transported across the border of the Second Polish Republic was assigned to the customs authorities.

Customs supervision provided for control over the railway and other ways of communication. There were misunderstandings between firms that imported goods from abroad and customs structures regarding the payment of the customs tax rate, overstating the cost of services, abuse of office, non-fulfillment and «misreading» of the job descriptions «Directorate of Customs in Lviv» and its subordinate structures, conflicts with the Ministry of Finance, etc. An important feature of the functioning of the customs structures of the Second Polish Republic during the interwar period was the fight against smuggling. The instruction on its counteraction, illegal crossing of the border – provided for criminal-fiscal proceedings against persons and objects detained for smuggling or illegal crossing of the border, etc.

The material support of customs bodies, medical and social guarantees, and logistical support were monitored. Among the lower officials of the customs guard inspectorates, there were problems with providing uniforms due to limited funding, which, in turn, was regulated by the instructional norms regarding the costs of their maintenance. Problems with providing uniforms arose among the lower officials of the customs guard inspectorates, due to insufficient funding on their part, which limited the costs of their maintenance by instructional means. The authorities tried to overcome them, but nevertheless, they failed to fully resolve these issues during the period under study. Instead, the higher officials of the customs officers of the «Directorate of Customs in Lviv» systematically received allowances for uniforms and additional payments for its addition in the amount prescribed by law.

There were abuses related to receiving paid leave on the basis of medical certificates. In particular, there were cases when employees received two-week, three-week or even five-week or six-week paid leave for health reasons without proper grounds. In addition to temporary suspension from duty due to disciplinary sanctions, employees of customs guard inspectorates were imposed material sanctions, including: refusal to increase their financial security by 44 points, cancellation of paid leave for health reasons, deprivation of a bonus in the amount of three months' salary, transfer to another place of service at their own expense,

etc. Often, the transfer was a punishment for committed offenses, failure of customs guards to comply with the provisions of the statute, safety violations, etc.

The issue of non-compliance by customs guards with the provisions of the rifle statute is described, namely: high-quality care of regular weapons, control over the use of cartridges, unauthorized departure from the place of duty, assistance to smugglers to illegally cross the border and transport alcohol, etc. The «Directorate of Customs in Lviv» introduced special registration cards in order to identify weapons and cartridges for them owned by customs guards. The registration provided for its careful filling out with the obligatory signature of the person who received a working regular weapon for use. In the event of its return to storage, as a result of the dismissal of the official from service or its transfer to another customs office, the registration card noted the fact of the return of the weapon to storage. In some cases, customs guards were allowed to use personal firearms and their own dogs for official purposes.

Keywords: The Second Polish Republic, Ministry of Finance, «Directorate of Customs in Lviv», inspectorates of customs guard, customs authorities, customs structures, customs guard, smuggling, customs, interwar period.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дослідження

1. Кулик С. Ю. Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Том 34 (73) № 1. С. 86–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/1.12>
2. Кулик С. Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2023. Том 39. С. 217–230. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2023-39.217-230>
3. Zuliak, I. & Kulyk, S. Material, Medical and Social Security of Inspectorates of the Customs Guard of the Directorate of Duties in Lviv (the mid-1920s). *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 29. 2023. С. 130–145. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.29.292930>
4. Кулик С. Ю. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія*. 2023. № 2 (58). С. 98–109. URL: <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.98-109>

Наукові праці, у яких додатково опубліковано результати дослідження

5. Соломія Кулик Особливості переміщення громадян і матеріальних цінностей зі східних воєводств Другої Речі Посполитої (1920-ті рр.). *Rocznik Chełmski*. Chełm. 2024. Том 28. S. 181–191. URL: https://srch.com.pl/tom_28/

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Кулик С. Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня*

- 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 162–164. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25825>
7. Кулик С. Ю. Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.). *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 3. С. 25–26. URL: <https://www.economics.in.ua/2023/02/9-3.html>
 8. Кулик С. Особливості польсько-радянської угоди 1925 р. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 23–24. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52245/1/Rozwoj_Spring_2023.pdf
 9. Іван Зуляк, Соломія Кулик. Функціонування Центральної школи митної варти в Ґурі Кальварії (1925 р.). *XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція*. Тези доповідей. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. Наук. редак. О. В. Добржанський. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 223–225. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31673/1/Zyljak_Kyluk_Chernivtsi.pdf
 10. Соломія Кулик. Утворення митної варти Другої Речі Посполитої. *Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи*: матеріали наукової конференції. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 72–73. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34661>
 11. Соломія Кулик. Вплив Першої світової війни на становлення митних структур Другої Речі Посполитої. *Велика війна в історії людства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня

2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 274–277. URL:
<http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34513>

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	25
1.1. Історіографія проблеми	25
1.2. Джерельна база	32
1.3. Теоретико-методологічні засади	37
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ	73
2.1. Утворення митної варти	73
2.2. Нормативно-правова база.....	86
2.3. Проблемність визначення прикордонних меж.....	101
2.4. Підготовка кадрового потенціалу.....	112
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ	150
3.1. Функціонування митної варти	150
3.2. Умови та особливості переміщення громадян, коштовностей і транспортних засобів	166
3.3. Зловживання службовим становищем	185
3.4. Боротьба з контрабандою	205
РОЗДІЛ 4. ПОСТАЧАННЯ МИТНИХ СТРУКТУР	239
4.1. Речове забезпечення.....	239
4.2. Медико-соціальні гарантії.....	248
4.3. Матеріально-технічна підтримка.....	261
ВИСНОВКИ	283
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	288
ДОДАТКИ.....	332

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АВУОК ДМЛ – адміністративний відділ управління охорони кордону
«Дирекції мит у Львові».

АН – Академія наук.

ГП – Генеральна прокуратура.

ГУСТА – Головне управління сільськогосподарської і торгівельної асоціації.

гр. – гроші (грош).

ДДЗ – Дирекція державних залізниць.

ДЛМ – Дирекція лісових масивів.

ДМ – Дирекція мит.

ДМЛ – Дирекція мит у Львові.

ДМС – Департамент митної справи.

дол. США – долар (долари, доларів) Сполучених Штатів Америки.

ДМ МФ – Департамент мит Міністерства фінансів.

ДПУ – Державне політичне управління.

ДРП – Друга Річ Посполита.

зл. – злоті (злотих).

ІМВ – інспекторат(и) митної варти.

КМ – Кабінет міністрів.

КОП – Корпус охорони прикордоння.

кр. – крони (крон).

м. – марки (марок).

МВС – Міністерство внутрішніх справ.

МГЗ – Міністерство громадського здоров'я.

МГР – Міністерство громадських робіт.

МЗ – Міністерство зв'язку.

МЗС – Міністерство закордонних справ.

мп. – марки польські (марок польських).

МПТ – Міністерство промисловості та торгівлі.

МСГ – Міністерство сільського господарства.

МТ – Міністерство транспорту.

МФ – Міністерство фінансів.

МЮ – Міністерство юстиції.

НАН України – Національна Академія Наук України.

ОДГР – Окружна дирекція громадських робіт.

ОДПТ (Львів) – Окружна дирекція пошти і телеграфу в Львові.

ПМА – Польське митне агентство.

ПРМ – Президія Ради міністрів.

п. – пункт (пункту).

РДО – Рада державної оборони.

РМ – Рада міністрів.

ст. – стаття (статті).

США – Сполучені Штати Америки.

УМС – Управління митної справи.

УНРада – Українська Національна Рада.

фр. – франки (франків).

ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України,
м. Львів.

ЦІ – Центральна інтендантура.

ЦШМВ – Центральна школа митної варти в Ґурі Кальварії.

ч. – частина (частини).

шт. – штук (штуки).

AAN – Archiwum Akt Nowych.

AP – Archiwum Państwowe.

ASG – Archiwum Straży Granicznej.

ВСТУП

Актуальність теми. Серед важливих проблем міжвоєнного періоду, що заслуговують на окреме наукове дослідження, варто виокремити тематику, пов'язану з вивченням діяльності ДМЛ упродовж жовтня 1922 – листопада 1927 рр. Митні структури відігравали важливе значення у функціонуванні державної системи ДРП, сприяли наповненню бюджету коштами, отриманими від сплати мита, контролювали законне переміщення громадян, товарів і автотранспорту, здійснювали облік на прикордонних ділянках, боролися з кримінальними діями, передбаченими нормативно-правовими актами з питань митної справи та зовнішньої торгівлі тощо.

Задекларована наукова проблема є актуальною для сучасного розуміння і аналізу складних процесів, які відбувалися в ДРП в умовах діяльності ДМЛ, що відобразилося на функціонуванні митних органів окресленого періоду. Власне 1922–1927 рр. – це не лише час становлення митних структур ДРП, але й найскладніший для неї період, зважаючи на обставини, у яких вона діяла, забезпечуючи виконання поставлених завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах планів науково-дослідної роботи кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і є складовою частиною теми «Актуальні проблеми історії, культури, освіти, науки і техніки України» (номер державної реєстрації 011U009915).

Мета дослідження – проаналізувати особливості діяльності ДМЛ упродовж 1922–1927 рр.

Основні завдання:

- дослідити ступінь вивчення наукової проблеми в історіографії, стан джерельної бази, теоретико-методологічні засади й відповідний науковий інструментарій роботи;

- висвітлити становлення ДМЛ крізь призму аналізу утворення митної варти, нормативно-правової бази, проблемності визначення прикордонних меж, підготовки кадрового потенціалу;
- охарактеризувати організаційні засади, зважаючи на функціонування митних служб, умов та особливостей переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів та зловживання службовим становищем, боротьбу з контрабандою;
- прослідкувати речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, матеріально-технічну підтримку.

Об'єкт дослідження – соціально-економічні та суспільно-політичні процеси, що відбувалися в ДРП міжвоєнного періоду.

Предмет дослідження – особливості функціонування ДМЛ упродовж окресленого часу.

Методологічна основа дисертації. Дослідження ґрунтується на використанні основних принципів: історизму, об'єктивності, соціального підходу та альтернативності. Важливе місце відведено методу локальної історії. Використано значну кількість методів, які дали змогу комплексно висвітлити досліджувану проблематику. Їх можна розділити на дві групи: перша – загальнонаукові методи: дедуктивний, індуктивний, історичний, логічний, порівняння, синтезу і аналізу; друга – спеціальні історичні методи: історико-генетичний, історико-хронологічний, проблемно-хронологічний, історико-типологічний, статистичного аналізу та метод періодизації.

Хронологічні рамки дослідження визначені тематичною спрямованістю роботи і охоплюють період з 11 жовтня 1922 р. – до 31 серпня 1927 р. Такий підхід дозволив детально проаналізувати і дослідити особливості й характерні риси створення і функціонування ДМЛ упродовж окресленого періоду. Нижня межа – її створення відповідно до розпорядження РМ і поширення діяльності на вісім ІМВ у Заліщиках, Снятині, Ворохті, Долині, Самборі, Дуклі, Новому Сончі, Живці. Верхня межа – 31 серпня 1927 р. МФ видало розпорядження «Про організацію

митної охорони» на підставі якого ліквідовано ДМЛ, натомість у листопаді поточного року утворено Малопольський окружний інспекторат митної охорони у Львові, підпорядкований керівництву митної охорони МФ. Однак для того, щоб більш повніше проаналізувати проблему, авторка виходить за їх межі. Такий хронологічний підхід дає змогу цілісно й об'єктивно дослідити задекларовану проблематику.

Територіальні межі охоплюють колишні Краківське, Львівське, Станіславівське і Тарнопільське воєводства, що входили в окреслений період до складу ДРП.

Наукова новизна результатів полягає в наступному:
уперше в українській історичній науці:

- детально проаналізовано історіографічний доробок українських та зарубіжних науковців з теми дослідження;
- виявлено, опрацьовано й введено до наукового вжитку значний масив документальних джерел з архівних установ та бібліотек України й Польщі, які або зовсім не вивчалися дослідниками раніше, або ж фрагментарно, що дало можливість цілісно й системно осмислити задекларовану проблематику;
- висвітлено становлення ДМЛ крізь призму аналізу нормативно-правової бази, її впливу на функціонування митних структур;
- проаналізовано проблему визначення прикордонних меж, функціонування митних служб, кадрового потенціалу;
- досліджено умови та особливості переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів;
- визначено зловживання службовим становищем, особливості боротьби з контрабандою, незаконним перетином кордону ДРП;
- охарактеризовано речове забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії, їх матеріально-технічну підтримку.

Поглиблено:

- дослідження становлення і функціонування ДМЛ окресленого періоду,

виходячи з нормативно-правової бази;

- вивчення речового, медико-соціального і матеріально-технічного становища митних органів влади з метою простеження динаміки зростання;
- порівняння особливостей законного й незаконного переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів.

Набули подальшого розвитку:

- теоретико-методологічні засади дослідження, що дали змогу поглибити вивчення категоріально-понятійного апарату, основних засад нормативно-правової бази;
- використання матеріального заохочення і стимулювання у складних умовах праці ІМВ;
- дослідження рівня фаховості й освіти кадрового потенціалу митних структур.

Практичне значення одержаних результатів полягає у висвітленні діяльності ДМЛ окресленого періоду, що сприятиме поглибленню вивчення досліджуваної проблеми та використанню досвіду праці митних органів в сучасних умовах суспільного розвитку. Зібраний фактологічний матеріал, джерельно-документальна база дослідження можуть бути використані в науково-дослідній роботі істориків, юристів, економістів, більш вузьких наукових дослідженнях, що стосуватимуться окремих напрямків задекларованої проблематики. Окрім того положення і висновки дисертації можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії міжвоєнної Польщі, окремих розділів навчальних посібників, підручників з історії України.

Особистий внесок здобувачки. Усі результати наукового дослідження, що виносяться на захист, отримані дисертанткою самостійно. У друкованих працях, опублікованих у співавторстві, конкретний особистий внесок авторки дисертації становить 90 % тексту [3, с. 130–145; 9, с. 223–225].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тема дослідження апробована на Міжнародних та регіональних конференціях: IV Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 13–14 травня 2022 р.). VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa «Stanisławów i Ziemia Stanisławowska. 360 lat wspólnej historii» (online 16–17 września 2022 roku). Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства» (м. Кременчук, 9 лютого 2023 р.). XIV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Виміри сталого розвитку в теорії та практиці» (м. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон, 21 квітня 2023 р.). XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція (м. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р.). Міжнародна науково-практична конференція, приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Наукова конференція «Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи» (м. Тернопіль, 16 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 11 публікаціях, серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України (1 входить до міжнародних наукометричних баз даних Scopus, 3 – видання категорії Б); 1 – в закордонному виданні; 6 – матеріали міжнародних та регіональних наукових конференцій.

Структура дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (532 позиції), додатків (1). Загальний обсяг дисертації становить 335 стор., з яких 200 стор. – основний текст.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Незважаючи на актуальність, задекларована наукова проблема не стала об'єктом комплексного вивчення науковців. Умовно історіографію досліджуваної проблеми можна поділити на чотири групи. Перша – праці з історії Польщі французьких, англійських та американських дослідників. Друга група – дослідження польських науковців з історії Польщі, охорони кордону тощо. Третя – публікації з історії Польщі українських учених. Четверта – роботи вітчизняних науковців, пов'язані зі становленням митної справи, польсько-українського пограниччя, міграцій, контрабанди тощо.

Перша група – праці французьких, англійських та американських дослідників з історії Польщі. Окремі її аспекти в загальному контексті вивчали зарубіжні дослідники Д. Бовуа [1], Н. Дейвіс [2], Т. Снайдер [3] та інші. Зокрема, Т. Марусик, характеризуючи Д. Бовуа писала про «впертість і дивовижний випадок, які завжди були його зіркою» [4]. Д. Бовуа вважав, що для «... Речі Посполитої, яка наприкінці XVIII ст., була стерта з карти континенту, ці землі стали простором мрій про відродження. Відновлення Польщі 1918 року повернуло їй значну частину втрачених земель, але кордонів до 1772 року ця країна тоді не сягнула, що одразу викликало певну ностальгію» [5]. А. Філонюк вважав, що своїми працями Д. Бовуа розвінчував польську історіографічну традицію щодо цих теренів, зокрема міф «колонізаційної місії поляків на Сході», стереотипи ностальгійного сприйняття «східних кресів», інтерпретації шляхетської корпорації в категоріях «громадянського суспільства» тощо [6]. Як стверджував зазначений автор, він «...завжди належав до тих відповідальних істориків, для яких історія – правдива історія – має бути вчителькою життя. Саме тому його так глибоко турбувала і турбує заміфологізованість, заідеологізованість, заполітизованість польської історіографії – і відсутність правдивої,

об'єктивної історії Польщі, зокрема історії польсько-українських стосунків» [6].

Відомий англійський історик Н. Дейвіс писав про те, що його «...дослідження не зазнало впливу ніякої конкретної ідеології. Звісно, воно не може претендувати на об'єктивність, бо об'єктивність завжди неможлива. Як і всі історичні книжки, його довелося писати, вдавшись до такого засобу викривлення, як розум історика, чиї індивідуальні примхи неминуче добирають обмежену кількість інформації з безмежних подробиць минулої реальності» [2, с. 8]. Т. Снайдер, відомий американський історик, письменник, професор Єльського університету, аналізував один із важливих аспектів сучасності – появу і формування модерних націй – від утворення Речі Посполитої – до кінця XX ст. [3, с. 15]. Отже, праці зарубіжних дослідників Польщі в основному стосуються окремих питань історіографії, проблем теорії історичного пізнання, соціальної та економічної історії, утворення і формування її державності, задекларована нами проблема відсутня в їх наукових доробках.

Друга група – дослідження польських науковців з історії Польщі, охорони кордону, митної варті тощо. На думку Ю. Волошина, польська історіографія стала для українських науковців певним медіатором сучасного історіописання і його засвоєння на теренах Центрально-Східної Європи [7, с. 11]. Вона в основному представлена такими науковцями, як-от: Г. Домінічак [8–9], А. Альберт [10], Є. Топольський [11–13], М. Лігенза [14, s. 465–467], Ц. Кукло [15, s. 111–129], К. Заморський [16, s. 71–87], А. Дибковська [17], Ю. Бардах [18], К. Щепанський [19, s. 32–44], Г. Дильонгова [20], А. Чубинський [21], П. Козловський [22, s. 7–34], В. Гробельський [23, s. 254–282], Я. Пшигодський [24], П. Козловський та Г. Осташ [25, s. 98–130], М. Лапа [26, s. 177–204] та інші. Г. Домінічак – один із перших дослідників, хто в контексті вивчення польсько-німецького кордону впродовж міжвоєнного періоду, висвітлював становлення прикордонної і митної служби [8]. Організацію прикордонних військ,

утворення санітарних та дезінфекційних станцій на кордоні, структуру державної поліції, що охороняла кордон тощо [9]. У праці А. Альберта висвітлено основні аспекти новітньої історії Польщі 1914–1993 рр., зосереджено увагу на найважливіших її проявах [10]. Варто згадати про внесок Є. Топольського [11], науковий спадок якого [12–13] неможливо достойно оцінити в нашій науковій роботі. Співзасновник Познанської методичної школи, за кілька десятиліть своєї праці аналізував історію Польщі, проблеми теорії історичного пізнання, соціальну та економічну історії тощо [14, s. 465–467; 15, s. 11–129; 16, s. 71–87].

У науково-популярному викладі А. Дибковської йдеться про історію Польщі від появи династії П'ястів у X ст. – до Третьої польської республіки з 1989 р. [17]. Ю. Бардах описував історію устрою і польського права [18]. К. Щепанський, один із перших дослідників, який висвітлював особливості функціонування прикордонної служби, доволі критично оцінював початковий період демаркації кордонів ДРП. Наголошував на недостатніх формах діяльності прикордонної служби, конфлікті інтересів відповідних суб'єктів господарювання, однак фактів не наводив [19, s. 32–44].

Г. Дильонгова аналізувала ключові політичні, соціальні та економічні процеси, що визначали розвиток країни в цей період. Особливу увагу вона приділяла боротьбі за національну ідентичність, роль суспільних рухів та вплив зовнішніх діячів на історичний шлях держави [20]. А. Чубинський у загальних рисах досліджував історію Польщі ХХ ст. [21]. П. Козловський вивчав митну варту і дислокацію прикордонних підрозділів у 1926 р. [22, s. 7–34]. В. Гробельський описував формування і діяльність прикордонних структур ДРП у міжвоєнний період [23, s. 254–282]. Я. Пшигодський – особливості перехідних періодів в історії ДРП, формування порядку і домінування права [24]. П. Козловський та Г. Остап вивчали функціонування прикордонної розвідки на кордоні з Чехословаччиною упродовж 1918–1924 рр. [25, s. 98–130]. М. Лапа простежувала процес уніфікації митної системи ДРП після Першої світової війни, зосереджувала увагу в основному

на 1930-х рр. [26, с. 177–204]. Отже, польські дослідники, вивчаючи ті чи інші аспекти історії Польщі, фактично оминули своєю увагою таку важливу ідеологічну й фінансову складову існування держави – як митні органи влади.

Третя група – публікації з історії Польщі українських учених. Це такі автори, як: С. Кульчицький [27, с. 188–199], Т. Єременко [28, с. 56–70], Л. Присташ [29], Л. Алексієвець [30–31; 32, с. 62–76; 33, с. 61–80; 34; 35, с. 115–120], Л. Зашкільняк, М. Крикун [36], Л. Зашкільняк [37, с. 3–18], О. Юхимюк [38], О. Липитчук [39], І. Васюта [40], М. Гетьманчук [41], С. Булавіна [42, с. 8–12], В. Боєчко [43, с. 96–104], Р. Губань [44], О. Козоріз [45], Р. Коцан [46], С. Банах, А. Грубінко, В. Савенко, В. Ухач [47] та інші. Зокрема, С. Кульчицький висвітлював проблему кордону між Україною і Польщею в радянській політиці 1919–1921 рр. [27, с. 188–199]. Т. Єременко вивчала політичні та дипломатичні відносини радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.), зауважувала на штучності кордону, його конфліктності тощо [28, с. 69].

Л. Присташ, аналізуючи систему управління Західною Україною впродовж 1921–1939 рр., робить доволі поверховий і однозначний висновок про те, що «...ввесь державний апарат Польщі був апаратом колоніального гноблення українського населення...» [29, с. 17]. Значне місце в історіографії міжвоєнної Польщі належить Л. Алексієвець, у працях якої досліджено її новітню історію (1918–1939 рр.) [30], становлення незалежності (1918–1926 рр.) [31], прийняття конституції 1921 р. й утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої [32, с. 62–76], гуманітарно-культурні чинники державотворення (1918–1926 рр.) [33, с. 61–80], міжнародні відносини в добу відродження (1918–1923 рр.) [34], малу конституцію 1919 р. у розбудові польської держави [35, с. 115–120] та інші.

Спільна робота Л. Зашкільняка та М. Крикуна була першим в українській історіографії синтезом історії Польщі, підготовленим на детальному аналізі широкого кола нових джерел та інтерпретаційних

досягнень наукової літератури, а також багаторічного досвіду викладання цього предмета основний акцент зроблено на суспільних аспектах життя полів – політичному розвитку, соціальних, економічних і культурних трансформаціях [36]. Л. Зашкільняк вважав, що «політика керівних кіл міжвоєнної України і Польщі в XX ст.: від конфліктів до порозуміння ДРП не враховувала національних та соціальних інтересів української меншини. Навіть після державного перевороту 1926 р. і приходу до влади пілсудчиків, прихильних до ідеї незалежної України, ключової для безпеки Польщі, національна політика влади не зазнала суттєвих змін: ендецька за змістом політика національної асиміляції була замінена санаційною політикою державної асиміляції...» [37, с. 6–7]. О. Юхимюк описував правовий статус органів місцевого самоврядування в Західній Україні [38]. О. Липитчук – систему судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.) [39]. І. Васюта – політичну історію Західної України (1918–1939) [40]. М. Гетьманчук – українське питання в контексті радянсько-польських відносин у міжвоєнний час [41]. С. Булавіна характеризувала нормативно-правову базу конституції Польської Республіки 1921 та 1935 рр., закони і розпорядження, які стосувалися історії становлення та розвитку державно-правових інститутів у 1918–1939 рр. [42, с. 7–8].

В. Боєчко описував процес підготовки та реалізації польською політичною елітою проєктів державності у 1917–1918 рр., акцентуючи увагу на значному впливі різноманітних чинників на ці процеси [43, с. 96–104]. Р. Губань аналізував становлення адміністративно-територіального устрою України в XX – початку XXI ст. [44, с. 2]. О. Козоріз досліджував організацію та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі Республіки Польща (1921–1939) [45]. Р. Коцан висвітлював функціонування радянсько-польського кордону в міжвоєнний час [46]. С. Банах, А. Грубінко, В. Савенко, В. Ухач аналізували історію правоохоронних органів України, навіть не виокремивши міжвоєнний період [47]. Отже, зазначені видання є

значними та важливими, однак задекларована нами проблема не отримала належної уваги з боку дослідників.

Четверта група – роботи вітчизняних науковців, пов'язані зі становленням митної справи, польсько-українського пограниччя, міграцій, контрабанди. Це такі автори, як: А. Мицак [48], В. Чорний [49], К. Колесников, О. Морозов, Г. Виноградов [50], Л. Присташ [51], Н. Сай [52], С. Філіппова, Є. Масленніков, К. Іванова [53, с. 98–101], А. Крисоватий, С. Герчаківський, О. Дем'янюк [54], Т. Тучак [55, с. 134–138], С. Русенко [56, с. 55–56; 57, с. 35–46], О. Маложен [58, с. 143–147], Б. Гудь [59, с. 125–136], С. Гуменний [60, с. 137–150; 61; 62, с. 27–32; 63, с. 51–56], І. Патер, О. Муравський [64, с. 151–190], А. Кліш, М. Москалюк [65, с. 1187–1202; 66, с. 1128–1140; 67, с. 20–30], М. Бармак [68, с. 897–912; 69, с. 13–19; 70, с. 8–15], О. Добржанський [71, с. 33–40; 72, с. 109–116; 73, с. 57–62] та інші. Зокрема, А. Мицак характеризувала організацію і структуру Львівської митниці [48]. В. Чорний в історичному нарисі описував митну справу в Україні [49]. К. Колесников, О. Морозов і Г. Виноградов – історію митної справи в Україні [50]. Л. Присташ – розвиток митної справи на західноукраїнських землях у складі ДРП. Однак її публікація не відповідає змістовому наповненню матеріалу, оскільки стосується першої половини XVI ст. – і частково першої половини XVII ст. [51, с. 31–37].

Н. Сай вивчала становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях від IX ст. – до 90-х рр. XX ст., використовуючи матеріали митниці у Львові [52]. С. Філіппова, Є. Масленніков та К. Іванова характеризували розвиток митної справи в Україні. Виокремлюючи п'ять періодів її поступу, третій – завершують початком XX ст., четвертий – радянським періодом. Про функціонування митних органів ДРП навіть не йдеться, не кажучи вже про те, що дослідники не виділяють міжвоєнний період – важливу складову функціонування митних структур на українських теренах [53, с. 98–101]. Відсутність періодизації, пов'язаної з виділенням міжвоєнного часу, характерна не лише для наукових праць, але й навчальної

літератури для здобувачів вищої освіти [54]. До прикладу, Т. Тучак, описавши митну справу в Російській та Австро-Угорській імперіях, наступним періодом подавав радянську добу [55, с. 134–138].

С. Русенко прослідковував державне забезпечення захисту східного кордону міжвоєнної Польщі [56, с. 55–56; 57, с. 35–46]. О. Маложен – виникнення і розвиток митної справи в Україні [58, с. 143–147]. Б. Гудь описував стан і перспективи українсько-польського кордону [59, с. 125–136]. Публікації С. Гуменного присвячені вивченню так званого «збручанського кордону», боротьби Гуківської митниці з контрабандою на польсько-радянському кордоні у 1923–1924 рр., службових порушень працівниками митної варти ДМЛ дисциплінарних вимог (1920-ті рр.) тощо [60, с. 137–150; 61; 62, с. 27–32; 63, с. 51–56]. І. Патера та О. Муравського – історичному оглядові українсько-польських кордонів та етнічних меж [64, с. 151–190]. А. Кліш та М. Москалюк аналізували боротьбу з контрабандою ДМЛ, соціальну і матеріальну підтримку митних структур (1920-ті рр.) [65, с. 1187–1202; 66, с. 1128–1240; 67, с. 20–30]. М. Бармак висвітлював формування митної політики в ДРП (1924–1926 рр.), спиртової монополії [68, с. 897–912; 69, с. 13–19; 70, с. 8–15]. О. Добржанський характеризував «*Dziennik urzędowy Ministerstwa skarbu*» як джерело вивчення історії митної справи в ДРП (1919–1922 рр.), становлення фіскальних і митних органів тощо [71, с. 33–40; 72, с. 109–116; 73, с. 57–62]. Певний внесок в історіографію праць із задекларованої проблематики зробила й авторка дисертації [74, с. 162–164; 75, с. 25–26; 76, с. 86–91; 77, с. 217–230; 78, с. 130–145; 79, с. 23–24; 80, с. 223–225; 81, с. 83–84; 82, с. 98–109; 83, с. 274–277; 84, с. 181–191].

Отже, аналіз історіографії свідчить про те, що на сьогодні в науковій літературі бракує комплексних досліджень, які б ґрунтувалися на цілісному вивченні діяльності ДМЛ упродовж 1922–1927 рр. Проаналізованим працям в основному притаманний науково-популярний характер, у них частково висвітлюються ті чи інші аспекти теми, однак вони цілісно її не розкривають.

Це підкреслює актуальність дисертації, її наукову новизну та перспективу дослідження.

1.2. Джерельна база

Джерельну базу дисертації складають документи та матеріали архівів України та Польщі, наукових і універсальних бібліотек обох країн. Для зручності, джерела ділимо на чотири групи: перша – документи з державних архівів України та Польщі; друга – опубліковані матеріали; третя — періодичні видання; четверта – онлайн-ресурси. Перша група – документи з державних архівів України та Польщі. Основу джерельної бази складають архівні справи фонду 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.») ЦДІАЛ України, ААН у Варшаві, АР у Перемишлі, ASG у Щецині. До складу опису фонду 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.») ЦДІАЛ України увійшли такі документи: обіжники та розпорядження МФ; звіти про виконану діяльність; протоколи конференцій; акти обстеження митниць; проект змін до кримінального законодавства; листування з ДМ МФ, щодо повернення неправильно стягнутих митних податків; правила зберігання товарів на прикордонних складах; заходи посилення боротьби з контрабандою; списки керівного складу, особисті справи службовців та робітників, а також матеріали звинувачень у неправильному веденні обліку та контрабанді товарів тощо [85]. Листування з митницями у с. Звардонь, Залуччя, Корбелів [86–97]; журнали реєстрації сплати митних податків у Кракові [98–100]. Анкетні дані співробітників та ухвали МФ про їх призначення [101]; обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами щодо визначення прикордонних меж Польщі [102–103]; призначення співробітників митниць [104]; списки співробітників із зазначенням заробітної плати [105]; інструкції боротьби з контрабандою [106]; обіжники і розпорядження з організаційних питань [107]; рішення МФ щодо призначення співробітників митниці [108]; скарга МФ щодо відмови фірмі «Szalowa» в наданні права на вивіз сіркового ефіру до Чехословаччини [109]; листування з інспекторами прикордонної

охорони щодо боротьби з ввезенням контрабандних товарів [110]; списки співробітників та їх характеристики [111]; протоколи екзаменаційної комісії про складання іспитів на посади службовців митниці [112–117].

Накази ДМЛ за вересень-грудень 1925 року [118–119]; ухвали МФ про призначення співробітників митниць, їх анкети [120]; угоди, укладені між міністерствами закордонних справ СРСР і РП щодо врегулювання спірних майнових прикордонних питань [121]. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків, з прізвищами на літери «З», «В», «С», «Р», «О-П», «К», «Г», «У-Ф», «Х», «Ц-Д», «Б», «А» [122–135]; списки співробітників із зазначенням заробітної плати [136]; звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ [137–138]. Листування з митницею в с. Звардонь про отримання кредитів [139]; справа про кримінально-фінансову суперечку з фірмою «М. Франксе» у Львові щодо перевезення контрабандних товарів [140]; обіжники та розпорядження МФ та ДМЛ та ДМЛ [141–152]; накази ДМЛ за січень-грудень 1926 р. та звіти про діяльність [153–167]; обіжники МФ та ДМЛ про стягнення мита з закордонних посилок [168–170]; розпорядження МФ преміювання службовців за боротьбу з контрабандою [171]; ухвали МФ про призначення співробітників митниць [172]; накази ДМЛ за перше півріччя 1927 р. і звіти про діяльність [173–190].

Справа про кримінально-фінансову суперечку з транспортною фірмою «Краковія» за контрабанду [191]; розслідування скарги на начальника митниці в Здолбунові Зубковського за зловживання своїм службовим становищем [192]; звинувачення службовця митниці в Снятині Волощука Петра та Жупані Білецького Артура щодо порушень службової дисципліни [193–194]. Заяви співробітників про переміщення на посаді [195]; розпорядження МФ про порядок проведення ревізій багажу в потягах прикордонної зони [196]; листування з митницею в місті Освенцим і Центральним управлінням сільськогосподарських і торгових товариств у Варшаві щодо повернення надміру сплаченого мита [197]; ревізій багажу в

потягах у прикордонній зоні [198; 200–201]; встановлення митного тарифу і розслідування справ, пов'язаних з несплатою митних зборів і перевезенням контрабанди [199]. Акти ревізій митниць [202]; звіти про прибутки і видатки митниці у Перемишлі, Станіславові, Лавочному, Підволочиську, Токах [203–204; 206–209]. Відомості про виплату зарплати співробітникам митниць [205; 210]; збільшення кредитів [211]; прибутки і видатки митниць у 1927 р. [212–213]; акти перевірки кас митниць [214] та відомості виплати премій співробітникам митниць за боротьбу з контрабандою [215].

AAN представлений матеріалами штаб-квартири державної поліції у Варшаві: протоколами допитів, анкетами, дактилоскопічними картками, записками, листуванням, світлинами, митним оформленням об'єднання східних земель з ДРП тощо [216]. Інформацію щодо створення польської змішаної комісії з питань врегулювання державного кордону на сході, протоколами її засідань, звітами до МЗС подано в зазначеній справі [217]. Питанням митного об'єднання східних земель із ДРП присвячено наступний матеріал [218]. У АР проаналізовано звіти державної поліції про ситуацію в прикордонній смузі, картотеку повітового відомства в Ясло за 1921–1925 рр. [219]. У ASG вивчено матеріали Головного штабу прикордонної служби в Кельце за 1922–1923 рр. [220].

Друга група – опубліковані джерела. До них належать «Dziennik Praw Państwa Polskiego» – журнал законів Польської держави, видання Регентської ради, раніше видавався під назвою «Журнал прав Королівства Польського» (1918 р.), з номера 16 від 8 листопада 1918 р. опубліковано під зміненою назвою. Під такою назвою офіційний вісник виходив до номера 65 від 14 серпня 1919 р. З числа 66 від 16 серпня 1919 р. виходив під назвою «Журнал законів Речі Посполитої». У номері 66 оголошено інформацію від 31 липня 1919 р. про його видання. Упродовж 1918–1919 рр. використовувалася єдина наскрізна нумерація номерів журналу. За зазначений період вийшло 98 випусків. У 1920 р. запроваджено єдину нумерацію номерів у річнику [221–222]. «Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej

Polskiej» – законодавчий вісник ДРП, найважливіший польський офіційний журнал. Видання законодавчого журналу вважалося виключною компетенцією прем'єр-міністра. Постановою Регентської ради Королівства Польського від 3 січня 1918 р. засновано «Журнал законів», який виходив безперервно, а його перший номер опубліковано 1 лютого 1918 р. [223–238] та інші. «Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu» публікував редакційний матеріал та оголошення згідно з чинними нормами: розпорядженнями органів державної влади; вартістю гербового збору; митними приписами; передруком тих чи інших положень щодо торгівлі і промислу з «Monitor Polski»; наказами МФ та інших структур; пунктами про цивільну службу; питаннями обов'язкового страхування тощо [239–257] та інші. «Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych» мав такий зміст: розпорядження міністра внутрішніх справ, циркуляри МВС, приписи інших міністерств, оголошення про реєстр товариств, кадрові питання тощо [258]. «Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych» зосереджував основну увагу на постановах уряду, інструкціях щодо дотримання техніки безпеки на залізницях тощо [259].

«Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego» в основному публікував перелік найважливіших законів і постанов державної влади, приймав оголошення від соціальних і комунальних закладів та від приватних осіб, що були результатом «позитивного» ставлення до офіційних органів та її установ тощо [260–261]. «Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego», зазвичай, практично у кожному номері подавалася промова воєводи про «ревну службу» на користь держави в подоланні тієї чи іншої проблеми. Зміст видання передбачав подання офіційної інформації, проблем громадського здоров'я, кадрові питання, різноманітні комунікати, оголошення тощо [262] та інші. «Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego» – традиційно зміст офіційного воєводського видання був таким: перелік законів і постанов, опублікованих у «Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej», «Monitor Polski», чинних на території держави;

адміністративні аспекти діяльності; циркуляри воєводства старостам тощо; охорона громадського здоров'я; проблеми ветеринарії та рільництва; кадрові рішення. Зміст неофіційного розділу: про ситуацію на теренах воєводства; ухвали зібрань старост тощо [263–272]. «Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego» – традиційно його зміст формувала офіційна інформація від урядових структур і неофіційна – різноманітні оголошення тощо [273–276]. Окремі староства також намагалися видавати друковану продукцію. На сьогодні в архівних фондах знайдено офіційний вісник староства в Ярославі за березень 1927 р. [277], у якому подано зразки звернень до воєводських органів влади, різноманітних міністерств, департаментів, магістрату міста Ярослава, місцевих гмін тощо. Зміст офіційних видань доповнювався відповідними довідниками [278–279]. Зібраннями приписів, розпоряджень і тимчасових циркулярів, обов'язкових до виконання митними структурами тощо [280].

Третя група – україномовні та польськомовні періодичні видання, бюлетені, словники, календарі. Зокрема, газета «Діло» [281, с. 2]; «Czasy» [282, s. 4; 283, s. 5; 284, s. 8–10; 285, s. 12; 286, s. 13; 287, s. 13; 288, s. 13–14; 289, s. 14; 290, s. 6–7; 291, s. 15; 292, s. 15; 293, s. 4–5; 294, s. 5; 295, s. 10; 296, s. 11; 297, s. 12; 298, s. 11; 299, s. 11–12]; «Kurjer Lwowski» [300, s. 1; 301, s. 3; 302, s. 1; 303, s. 7]; «Monitor Polski» [304–305]; «Ilustrowany kuryer codzienny» [306, s. 10]; «Gazeta Lwowska» [307, s. 1; 308, s. 1; 309, s. 1; 310, s. 1; 311, s. 1; 312, s. 3; 313, s. 2; 314, s. 1; 315, s. 1; 316, s. 1; 317, s. 1; 318, s. 2; 319, s. 1; 320, s. 1; 321, s. 1]; «Gazeta Podhalańska» [322, s. 5]; «Gazeta Poranna» [323, s. 2; 324, s. 5]; «Goniec Krakowski» [325, s. 1; 326, s. 1; 327, s. 3; 328, s. 4; 329, s. 1; 330, s. 1; 331, s. 2; 332, s. 5; 333, s. 6; 334, s. 1]; «Słowo Polskie» [335, s. 4] та інші часописи. Статистичні бюлетені МФ [336–343], щорічні видання МФ [344, s. 74–75], календарі [345, s. 159–295] і словники [346; 347].

Четверта група – онлайн-ресурси. Зокрема, інформаційний портал поліції ДРП [348]. Польські цифрові бібліотеки – Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa, Polona, Biblioteka Główna Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej

w Krakowie [349]. Інформація про Dyrekcja Cel «Lwow» [350], польську прикордонну службу – Straż Graniczna. Komenda Główny Straży Granicznej [351] тощо.

Отже, у фондах державних архівів та відділах наукових і універсальних бібліотек України та Польщі зберігається значна кількість джерел, що стосуються досліджуваної проблеми. Велика їх частина введена в науковий обіг вперше. Їх комплексне використання сприяло досягненню поставленої мети – об'єктивному, комплексному та ґрунтовному аналізу діяльності Дирекції мит у Львові в період 1922–1927 років.

1.3. Теоретико-методологічні засади

Методологія наукового дослідження охоплює сукупність принципів, засобів і методів, що спрямовані на вирішення конкретного завдання чи проблеми. Вона забезпечує апарат дослідження, до якого належать: принципи організації та проведення наукової роботи; різноманітні методи наукового пошуку та способи їх застосування; понятійно-категоріальна основа, що включає актуальність, проблематику, об'єкт, предмет, мету, завдання, наукову новизну, евристичну цінність, теоретичну та практичну значущість [352, с. 8]. Г. Бірта стверджував, що основна функція методу полягає в організації та регулюванні процесу пізнання або практичного перетворення певного об'єкта. Тому метод (в тій чи іншій формі) є сукупністю визначених правил, прийомів, способів та норм пізнання і дії [353, с. 19].

Теоретико-методологічні засади сучасної історичної науки пов'язані з різноманітними підходами до аналізу подій минулого. М. Фуко писав про те, що «для здійснення такого аналізу історики мають у своєму розпорядженні знаряддя, що їх вони почасті виготовили самі, а почасті одержали в уже готовому вигляді» [354, с. 5]. Власне в цьому спостерігалися відмінності у

його сприйнятті, розумінні й трактуванні дослідниками. Так, Ю. Волошин вважав, що українським дослідникам варто засвоювати надбання сучасної західної гуманітаристики не лише в дослідженні спільних історичних проблем, але й такої складної ділянки історичної науки як методологія [7, с. 11]. У якості прикладу можна навести польського дослідника Є. Топольського, зацікавленого як у збагаченні емпіричних знань у сфері своєї дисципліни, так і в розвитку метапредметної рефлексії. Окрім праць, присвячених опису окремих епох, формацій чи історичних процесів, важливе місце в його здобутках займають дискусії з теоретичних проблем. Працю під назвою «Таємниці історичної нарації», опубліковану незадовго до його смерті, мабуть, можна вважати вершиною його історіографічних досліджень. Вибір проблем, спосіб постановки питань і характер прийнятих рішень дозволяють зробити висновок про те, що ця книга в певному аспекті представляла новий погляд автора на стан історичного знання [355, s. 218].

Доречно зауважити, що вступ до неопублікованої праці «Нової методології історії», Є. Топольський розпочинав з термінологічних міркувань, намагався зіставити три способи підходу до мислення про історію: філософію, теорію та методологію, які доповнювали її. Предметом його знання був історичний наратив. Для того, щоб пояснити його суть, він формував теоретичну модель, виокремлюючи три рівні: логіко-граматичний, переконливо-риторичний і теоретико-ідеологічний [356, s. 45–46]. З теоретичної та історіографічної точки зору видається, що Є. Топольський розглядав суспільну історію як окрему дисципліну історичної науки, про що найповніше він висловився в «Теорії історичного пізнання», надавши їй, на відміну від традиційної наративної історії, домінуючу роль у майбутній історіографії кінця XX ст. Однак на практиці він аналізував історичні явища крізь призму їх безпосередньої соціальної інтерпретації, «...крізь мікроскоп соціолога, спроектований на минуле» [15, s. 126]. Використовував модель історичного дискурсу, базованого на діяхронії [16, s. 85].

Однак, незважаючи на певні новації Є. Топольського, базовими для науковця-історика залишаються основні елементи історичного пізнання, як-от: об'єкт і предмет вивчення, методи і логіка його дослідницької праці над певною проблематикою, диференціація її структурних частин, соціальна значущість задекларованої тематики тощо. На думку Л. Зашкільняка, методологія історії мала б «... допомогти історика свідомо рухатися від джерел до наукових історичних знань, розуміти роль і функції історичних знань у суспільстві» [357, с. 7]. Л. Зашкільняк так згадував про Є. Топольського, що «...нині видатний польський історик світового імені, методолог, який у 1950-их навчався у вищій партійній школі. Він був переконаним марксистом – але не марксистом-леніністом. Його методологія історії, яка вийшла вперше у всіх країнах радянської сфери впливу (1966 р.), була неймовірно розкритикована в Союзі, бо він мислив не по-радянськи. «Як він посмів» – рецензії були нищівні, але це була прекрасна робота, принаймні для того часу» [358].

Методологічний інструментарій включає принципи, методи пізнання та засоби дослідження, які значною мірою збагачують методологічну основу наукової роботи. Це пов'язано зі специфікою ідентичності, що є основою пограниччя й існування в ньому конкретного соціального простору [359, с. 47]. Осмислення історичних процесів і явищ вимагало комплексної оцінки, що супроводжувалося застосуванням новітніх наукових критеріїв у порівняльно-аналітичному співвідношенні із тогочасним значенням, розумінням і сприйняттям фактів та подій. Відзначимо, що в дисертаційній роботі послуговуємося лише такими термінами, поняттями, які, відображаючи окремі аспекти досліджуваних процесів, тяжіють до наукової однозначності.

Категоріально-понятійний апарат дисертації пов'язаний з адміністративно-територіальними назвами, використовуваними владою ДРП, на якій функціонувала ДМЛ упродовж досліджуваного часу. Я. Грицак вважав, що «Як тільки над цією територією перебрала владу Польща, вона

ввела термін «Малопольща» і не вживала свідомо термін «Галичина». З двох причин: це могло нагадувати українцям про їхній автономний статус; і оскільки Польща бачила себе як централізовану державу, будь-яка згадка про автономію була для неї неприпустима» [360]. Іноді використовувалася назва «східні креси». Ю. Поліковська зазначала, що під час існування Другої Речі Посполитої цей термін відносився до територій, заселених українцями, білорусами та литовцями, серед яких були такі воєводства: Львівське, Тернопільське, Станіславівське, Волинське, Поліське, Білостоцьке, Віленське і Новоградське [361, с. 55].

На думку Р. Голика, в офіційному вжитку ДРП не існувало Східної Галичини чи Західної України, а «східні воєводства»: Львівське, Станіславівське й Тернопільське [362, с. 25]. Упродовж міжвоєнного періоду вживалася назва «Станіславів», відповідно – «Станіславівське» воєводство. В. Грабовецький зазначав, що до 1962 р. місто називалося «Станіславів» [363, с. 9]. Натомість В. Окаринський зауважував, що назва «Тарнопіль» існувала до 9 серпня 1944 р. З цього часу спеціальним указом місто перейменовано на «Тернопіль» [364, с. 387]. У досліджуваній період логічним видається вживання назви «Тарнопіль» – «Тарнопільське» воєводство. У «Словнику польських скорочень» Я. Дашкевич подавав «Дирекція сеї» у перекладі як «Митну дирекцію» [365, с. 54]. Однак в тексті дисертації авторка використовує назву «Дирекція мит», наголошуючи на офіційній назві цієї державної структури.

«Словник митних термінів» сприяв ознайомленню зі специфічною сферою понять і категорій. Незважаючи на те, що він безпосередньо пов'язаний з митною політикою незалежної України, нами використано широковживану митну термінологію [346, с. 3–4].

Чільне місце посідають праці А. Мицак [48], В. Чорного [49], Н. Сай [52], С. Русенка [56, с. 55–56; 57, с. 35–46], Б. Гудя [59, с. 125–136], С. Гуменного [60, с. 137–150; 61; 62, с. 27–32; 63, с. 51–56], І. Патера та О. Муравського [64, с. 151–190], А. Кліша і М. Москалюка [65, с. 1187–1202;

66, с. 1128–1140; 67, с. 20–30], М. Бармака [68, с. 897–912; 69, с. 13–19; 70, с. 8–15], О. Добржанського [71, с. 33–40; 72, с. 109–116; 73, с. 57–62]. У працях дослідників розглядається система категорій, понять, принципів та підходів, які використовувалися для досягнення поставлених цілей і виконання дослідницьких завдань. Ці підходи базуються на найкращих досягненнях української методології, що сприяє глибшому розумінню досліджуваних явищ та процесів.

З цього приводу М. Фуко писав, що «...відколи така дисципліна, як історія, існує, вона зверталася до вивчення документів, вона їх досліджувала й через них досліджувала себе. Причому вона цікавилася не тільки тим, що в них повідомляється, а й тим, чи повідомляють вони правду і якими аргументами її обґрунтовують, автентичні вони чи підроблені, містять добру обізнаність чи погану, об'єктивно викладають істину чи перекручують її» [354, с. 10–11]. На думку О. Данильян, «Важливою стороною наукового методу, його невід'ємною частиною для будь-якої науки, є вимога об'єктивності, яка виключає (мінімізує) суб'єктивне тлумачення результатів. Не повинні прийматися на віру будь-які твердження, навіть якщо вони виходять від авторитетних учених» [366, с. 132]. Об'єктивність наукових висновків базується на доказовості наукових фактів. Вибрана методологія враховує специфіку діяльності ДМЛ протягом досліджуваного періоду, безпосередньо пов'язана з поставленими метою та завданнями, що обумовлює розкриття основних аспектів формування митних органів, їх організаційних засад і забезпечення функціонування.

Авторка висвітлила становлення ДМЛ крізь призму аналізу утворення митної варти, нормативно-правової бази, проблемності визначення прикордонних меж, підготовки кадрового потенціалу; характеристики організаційних засад, зважаючи на функціонування митних служб, умов та особливостей переміщення через державний кордон громадян, коштовностей, транспортних засобів, зловживання службовим становищем,

боротьби з контрабандою; речового забезпечення митних органів, медико-соціальних гарантій, матеріально-технічної підтримки.

Застосування різноманітних джерел інформації, їх глибокий і критичний аналіз, порівняння та визначення рівня об'єктивності відповідає вимогам принципу комплексного використання джерел. Авторка провела аналіз архівних матеріалів державних архівів України та Польщі: ЦДІАЛ України, ААН у Варшаві, АР у Перемишлі, ASG у Щецині, які відображають специфіку діяльності ДМЛ у зазначений період. Водночас у науковому дослідженні залучено інформаційні повідомлення тогочасної періодики для відтворення реалій функціонування митних органів влади у Краківському, Львівському, Станіславівському і Тарнопільському воєводствах.

Всебічне розкриття теми за допомогою поєднання необхідних для наукового дослідження принципів з різних галузей знань забезпечило застосування принципу методологічного плюралізму, що сприяло встановленню причинно-наслідкових зв'язків, розкриттю специфіки функціонування митної варті, умов і особливостей переміщення громадян, коштовностей і транспортних засобів, а також зловживання службовим становищем і боротьби з контрабандою, що дозволило простежити динаміку впливу ДМЛ на ці процеси тощо.

Важливе значення в дисертаційній роботі мало застосування порівняльного методу, який сприяв розумінню проблем цілісного, взаємопов'язаного та суперечливого світу, орієнтуючи на пошук не лише відмінностей, а й спільних рис. Не менш важливим було використання описового підходу, що дало змогу зібрати та сконцентрувати значний обсяг фактичного матеріалу для формулювання гіпотез і їх перевірки.

Однак для встановлення зв'язку між отриманими фактами, їх належної інтерпретації необхідні аналітичний, системний та інші підходи. Проблемно-хронологічний метод сприяв належному висвітленню основних аспектів діяльності митної варті на теренах Краківського, Львівського,

Станіславівського і Тарнопільського воєводств з метою розкриття динаміки її поступу, реалізації державної митної політики ДРП.

Історико-порівняльний метод дозволив виявити спорідненість функціональних зв'язків і соціальних явищ, а також зрозуміти минуле в його єдності та індивідуальності, визначивши зв'язок між причинно-наслідковими подіями. Завдяки цьому методу вдалося розкрити особливості ролі ДМЛ в системі митних органів ДРП в досліджуваній період та окреслити його специфіку. Використання ретроспективного методу стало важливим через обмежені хронологічні межі дослідження. Цей підхід дозволяє абстрагуватися від сучасності та поступово зануритись у реалії міжвоєнної ДРП, виявити характерні риси, тенденції та закономірності розвитку ДМЛ в 1922–1927 роках.

Отже, попередні історіографічні роботи мали обмеження в опрацюванні джерельної бази, що негативно вплинуло на точність і обсяг досліджуваної теми. Це спричинило формування стереотипного сприйняття діяльності ДМЛ, що ґрунтувалося на поверхневих фактах без глибокого аналізу змісту її роботи. Використання різних методів джерелознавчої критики дозволило уникнути упередженості в дослідженні та забезпечити об'єктивність. Хронологічний виклад подій є домінуючим, хоча іноді він доповнюється аналізом проблемних аспектів, що виходять за межі визначеного періоду. Завдяки застосуванню широкої методологічної основи вдалося досягти поставленої мети та всебічно дослідити проблему, розширивши як фактологічну, так і аналітичну складові. Використання сучасних методологічних підходів сприяло уникненню суб'єктивних оцінок, що забезпечило наукову достовірність результатів дослідження та доповнило фактографічну частину проблематики. Завдяки комплексному підходу вдалося здійснити цілісне дослідження діяльності ДМЛ у 1922–1927 рр., визначити його значення та вплив на розвиток митної справи того часу та на сучасний розвиток цієї сфери.

Список використаних джерел до першого розділу

1. Daniel Beauvois. *Histoire de la Pologne*. Paris, 1995. 460 p.
2. Дейвіс Н. Боже ігрище: Історія Польщі. К., 2008. 1080 с.: іл.
3. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь, 1569–1999 / пер. з англ.: А. Котенко, О. Надтока. Київ: Дух і Літера, 2012. 460 с.
4. Марусик Т. Даніель Бовуа: неупереджений погляд на відносини в польсько-російсько-українському трикутнику. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/daniel-bovua-neuperedzheniy-poglyad-na-vidnosini-v-polsko-rosiysko-ukrayinskomu-trikutniku-290271.html> (дата звернення: 24.09.2021).
5. Бовуа Д. Чи легенда кресів має заступити собою їхню історію? URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/599-daniel-bovua-chy-lehenda-kresiv-maie-zastupyty-soboiu-ikhniu-istoriiu> (дата звернення: 24.09.2021).
6. Філонюк А. Бовуа Даніель / Енциклопедія. Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія [онлайн]. Київ, Львів: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. URL: <https://encyclopedia.com.ua/entry-346> (дата звернення: 24.09.2021).
7. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації. Київ: «К.І.С.», 2012. 400 с.
8. Dominiczak H. *Granica polsko-niemiecka 1919–1939*. Warszawa, 1975. 292 s.
9. Dominiczak H. *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. Warszawa, 1992. 287 s.
10. Albert A. *Najnowsza historia Polski 1914–1993*. Londyn: Puls, 1994. T. 1. 641 s.
11. Єжи Топольський. URL: <https://artvertep.com/authors/opd> (дата звернення: 12.08.2022).

12. Topolski J. Historia Polski: Od czasów najdawniejszych do 1990 r. Warszawa, 1995. 435 s.
13. Topolski J. Historia Polski. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS: Wydawnictwo Poznańskie, 2008. 343 s.: fot.
14. Ligenza M. Topolski w pigułce – czyli nowy wybór tekstów i idei // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 48. 2018. S. 465–467.
15. Kukło C. Historia społeczna w teorii i praktyce badawczej Jerzego Topolskiego // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 50. 2020. S. 111–129.
16. Zamorski K. Historia gospodarcza Jerzego Topolskiego. Narracja o wybranych wątkach dziejów gospodarczych polski // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 50. 2020. S. 71–87.
17. Dybkowska A. Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności. Warszawa, 1998. 394 s.
18. Bardach J. Historia ustroju i prawa polskiego. M.: Pietrzak, 2003. 667 s.
19. Szczepański K. Ochrona granicy wschodniej w latach 1918–1924. Transformacje struktur formacji granicznych po odzyskaniu niepodległości // Zeszyt Naukowy. Muzeum Wojska. 2005. 18. S. 32–44.
20. Дильонгова Г. Історія Польщі: 1795–1990 / переклад з польської Михайла Кірсенка. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.
21. Czubinski A. Historia Polski XX wieku. Wydanie II poszerzone (dodruk). Poznań: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, 2012. 472 s.
22. Kozłowski P. Straż Celna zapomnianą formacją graniczną II Rzeczypospolitej – dyslokacja jednostek granicznych w 1926 roku // Problemy Ochrony Granic. Biuletyn. Nr 50 (2012). S. 7–34.
23. Grobelski W. Formacje graniczne II Rzeczypospolitej // Roczniki wydziału nauk prawnych i ekonomicznych kul. Tom VIII–IX. Zeszyt 1. 2012–2013. S. 254–282.

24. Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. 220 s.
25. Kozłowski P., Ostasz G. Wywiad graniczny na granicy z Czechosłowacją w latach 1918–1924 (założenia organizacyjne) / Wywiad i kontrwywiad II Rzeczypospolitej w walce o granicę wschodnią w latach 1918–1922. Warszawa, 2021. S. 98–130.
26. Łapa M. Unifikacja systemu celnego Drugiej Rzeczypospolitej. Przyczynek do zagadnienia gospodarczej integracji ziem polskich po I wojnie światowej // Almanach Historyczny. 2021. T. 23. Z. 1. S. 177–204.
27. Кульчицький С. Проблема кордону між Україною і Польщею в радянській політиці 1919–1921 рр. // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. К., 1993. С. 188–199.
28. Єременко Т. Політичні та дипломатичні відносини Радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.) // Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 56–70.
29. Присташ Л. Т. Апарат управління Західною Україною в складі Польщі (1921–1939 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 1998. 20 с.
30. Алексієвець Л. М. Новітня історія Польщі (1918–1939). Київ–Тернопіль: Астон, 2002. 320 с.
31. Алексієвець Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 448 с.
32. Алексієвець Л. М. Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої // Україна–Європа–Світ. Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 62–76.
33. Алексієвець Л. М. Гуманітарно-культурні фактори державотворення Польщі (1918–1926 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. 2009. Вип. 18. С. 61–80.

34. Алексієвець Л. М. Польща: міжнародні відносини у добу відродження 1918–1923. Тернопіль: Астон, 2012. 192 с.
35. Алексієвець Л. М. Мала конституція 1919 р. у розбудові польської держави // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип. 17. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 115–120.
36. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с. + 8 кол. мап.
37. Зашкільняк Л. Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. № 17. Львів, 2008. С. 3–18.
38. Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918–1939 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 2004. 17 с.
39. Липитчук О. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.): автореф...дис. канд. юрид. наук. Львів, 2004. 18 с.
40. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменярь, 2006. 335 с.
41. Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008. 432 с.
42. Булавіна С. Конституції Польщі 1921 та 1935 років в українській та польській історіографії // Історико-правовий часопис. 2014. № 1. С. 8–12.
43. Боєчко В. Ф. Реалізація проектів державності Другої Речі Посполитої польською політичною елітою 1917–1918 рр. // Вісник Черкаського університету. 2015. № 29 (362). С. 96–104.
44. Губань Р. В. Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження): дис.... докт. юр. наук. Київ, 2018. 601 с.

45. Козоріз О. О. Організація та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі республіки Польща (1921–1939): дис.... канд. юр. наук. Львів, 2018. 264 с.
46. Коцан Р. І. Формування та функціонування радянсько-польського кордону у 1921–1939 роках. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Чернівці, 2019. 546 с.
47. Історія правоохоронних органів України: Підручник / С. В. Банах, А. В. Грубінко, В. В. Савенко, В. З. Ухач. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 232 с.
48. Мицак А. П. Організація та структура Львівської митниці: сторінки історії. Львів: Тріада Плюс, 1999. 38 с.
49. Чорний В. Україна і митна справа: історичний нарис. К., 2001. 349 с.
50. Історія митної справи в Україні: Монографія / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін.; За ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова. К.: Знання, 2006. 606 с.: іл.
51. Присташ Л. Т. Розвиток митної справи на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 26. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. С. 31–37.
52. Сай Н. Я. Становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях з IX ст. до 90-х рр. XX ст. (на матеріалах Львівської митниці): дис.... канд. юр. наук. Львів, 2011. 185 с.
53. Філіппова С., Масленніков Є., Іванова К. Дослідження розвитку митної справи в Україні // Наукові записки. Серія «Економіка». 2012. Випуск 20. С. 98–101.
54. Митна справа: підруч. / [А. І. Крисоватий, С. Д. Герчаківський, О. Б. Дем'янюк та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.

55. Тучак Т. В. До питання періодизації розвитку митної справи та митної політики України // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2018. № 10. С. 134–138.
56. Русенко С. Державне забезпечення Польщею захисту свого східного кордону // Шоста міжнародна наукова школа-семінар «Історія торгівлі, податків та мита». Тези доповідей (Дніпропетровськ, 11–12 жовтня 2012 р.). С. 55–56.
57. Русенко С. Я. Українці в системі польської митної служби в міжвоєнний період двадцятого століття // Історична панорама. Спеціальність: Історія. 2012. Вип. 15. С. 35–46.
58. Малоожон О. І. Історія виникнення і розвитку митної справи в Україні // Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2. 2017. С. 143–147.
59. Гудь Б. Українсько-польський кордон: історія, сучасність, перспективи / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 125–136.
60. Гуменний С. «Збручанський кордон» (1772–1939): міграція, контрабанда та шпигунство / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 137–150.
61. Гуменний С. Л. Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр.: дис... док. філос. Київ, 2022. 249 с.
62. Сергій Гуменний. Гуківська митниця: боротьба з контрабандною діяльністю на польсько-радянському кордоні у 1923–1924 роках // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Том 158. № 1. 2024. С. 27–32.

63. Сергій Гуменний. Службові порушення працівниками митної варті «Дирекції мит у Львові» дисциплінарних вимог (1920-ті рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 2. С. 51–56.
64. Патер І., Муравський О. Українсько-польські державні кордони й етнічні межі. Історичний огляд / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 151–190.
65. Кліш А., Москалюк М. Боротьба «Дирекції мит у Львові» з контрабандою (1920-ті рр.) // Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 3(21) 2024. С. 1187–1202.
66. Кліш А. Б., Москалюк М. М. Соціальна і матеріальна підтримка митних структур «Дирекцією мит у Львові» (1920-ті рр.) // Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 5(23) 2024. С. 1128–1140.
67. Андрій Кліш, Микола Москалюк. Зловживання службовим становищем митними органами Другої Речі Посполитої (1920–1927-і рр.) // Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2024. Випуск 1(07). С. 20–30.
68. Микола Бармак. Митна політика в Другій Речі Посполитій // Актуальні питання в сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. № 7(25). 2024. С. 897–912.
69. Микола Бармак. Формування спиртової монополії у Другій Речі Посполитій (1924–1926 рр.) // Наукові записки Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 1. С. 13–19.

70. Микола Бармак. Контроль «Дирекції мит у Львові» за експортно-імпортними операціями (1920-ті рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. 2024. Випуск 2. С. 8–15.
71. Олександр Добржанський. «Dziennik urzędowy Ministerstwa skarbu» як джерело вивчення історії митної справи в Другій Речі Посполитій (1919–1922) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 1. С. 33–40.
72. Добржанський О. Становлення фіскальних і митних органів у Другій Речі Посполитій // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. 2024. № 1. С. 109–116.
73. Олександр Добржанський. Боротьба «Дирекції мит у Львові» з фальшивомонетництвом (1920-і рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. 2024. Випуск 2. С. 57–62.
74. Кулик С. Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 162–164.
75. Кулик С. Ю. Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.) // Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-

практичної конференції (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 3. С. 25–26.

76. Кулик С. Ю. Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Том 34 (73) № 1. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 86–91.
77. Кулик Соломія. Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2023. Том 39. С. 217–230.
78. Zuliak, I. & Kulyk, S. Material, Medical and Social Security of Inspectorates of the Customs Guard of the Directorate of Duties in Lviv (the mid-1920s) // *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk* [East European Historical Bulletin], 29, P. 130–145.
79. Кулик С. Особливості польсько-радянської угоди 1925 р. // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 23–24.
80. Іван Зуляк, Соломія Кулик. Функціонування Центральної школи митної варти в Гурі Кальварії (1925 р.) // XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. Наук. редак. О. В. Добржанський. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 223–225.
81. Соломія Кулик. Утворення митної варти Другої Речі Посполитої // Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи: Матеріали наукової конференції. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 83–84.
82. Кулик С. Ю. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. // Науковий вісник

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія. Чернівці: Чернівецький університет, 2023. № 2. С. 98–109.

83. Соломія Кулик. Вплив Першої світової війни на становлення митних структур Другої Речі Посполитої // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 274–277.
84. Соломія Кулик. Особливості переміщення громадян і матеріальних цінностей зі східних воєводств Другої Речі Посполитої (1920-ті рр.) // Rocznik Chełmski. Chełm. 2024. Том 28. S. 181–191.
85. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1.
86. Листування з митницею у с. Звардонь про надання коштів на господарські потреби // Там само. Спр. 1. 78 арк.
87. Звіт про видатки митниці у м. Снятині (с. Залуче) // Там само. Спр. 2. 23 арк.
88. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том I // Там само. Спр. 3. 56 арк.
89. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том II // Там само. Спр. 4. 78 арк.
90. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том III // Там само. Спр. 5. 51 арк.
91. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том IV і останній // Там само. Спр. 6. 71 арк.
92. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том I // Там само. Спр. 7. 98 арк.
93. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том II // Там само. Спр. 8. 103 арк.
94. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том III // Там само. Спр. 9. 100 арк.

95. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том IV // Там само. Спр. 10. 118 арк.
96. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том V // Там само. Спр. 11. 111 арк.
97. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том VI // Там само. Спр. 12. 108 арк.
98. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том I // Там само. Спр. 15. 36 арк.
99. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том II // Там само. Спр. 16. 10 арк.
100. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том III і останній // Там само. Спр. 17. 32 арк.
101. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць. Анкетні дані співробітників // Там само. Спр. 18. 74 арк.
102. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том I // Там само. Спр. 19. 165 арк.
103. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том II і останній // Там само. Спр. 20. 135 арк.
104. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 21. 151 арк.
105. Списки співробітників із зазначенням заробітної плати // Там само. Спр. 22. 13 арк.
106. Інструкції про боротьбу з контрабандою // Там само. Спр. 23. 90 арк.
107. Обіжники і розпорядження з організаційних питань // Там само. Спр. 24. 33 арк.
108. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці // Там само. Спр. 25. 192 арк.

109. Скарга Міністерству фінансів щодо відмови фірмі «Szalowa» в наданні права на вивіз сіркового ефіру до Чехословаччини // Там само. Спр. 26. 21 арк.
110. Листування з інспекторами прикордонної охорони про боротьбу з ввезенням контрабандних товарів // Там само. Спр. 27. 397 арк.
111. Списки співробітників та їх характеристики // Там само. Спр. 28. 26 арк.
112. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том I // Там само. Спр. 29. 69 арк.
113. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том II // Там само. Спр. 30. 152 арк.
114. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том III // Там само. Спр. 31. 140 арк.
115. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том IV і останній // Там само. Спр. 32. 109 арк.
116. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, накази, том I // Там само. Спр. 33. 88 арк.
117. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том II і останній // Там само. Спр. 34. 237 арк.
118. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1925 року // Там само. Спр. 35. 96 арк.
119. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1925 року // Там само. Спр. 36. 99 арк.
120. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці. Анкети співробітників // Там само. Спр. 37. 93 арк.
121. Угоди, укладені між міністерствами закордонних справ Радянського Союзу і Польщі про врегулювання спірних майнових прикордонних питань // Там само. Спр. 38. 72 арк.
122. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «З» // Там само. Спр. 39. 35 арк.

123. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «В» // Там само. Спр. 40. 79 арк.
124. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 43. 113 арк.
125. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 44. 71 арк.
126. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «О–П» // Там само. Спр. 45. 63 арк.
127. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 47. 64 арк.
128. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 48. 119 арк.
129. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Г» // Там само. Спр. 50. 62 арк.
130. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 51. 86 арк.
131. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «У–Ф» // Там само. Спр. 52. 89 арк.
132. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 53. 8 арк.
133. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Ц–Д» // Там само. Спр. 54. 52 арк.
134. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Б» // Там само. Спр. 55. 94 арк.
135. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «А» // Там само. Спр. 56. 27 арк.
136. Списки співробітників із зазначенням заробітної плати // Там само. Спр. 57. 7 арк.
137. Звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ, том I // Там само. Спр. 64. 205 арк.

138. Звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ, том I // Там само. Спр. 65. 141 арк.
139. Листування з митницею у с. Звардонь про надання кредитів на господарські потреби // Там само. Спр. 66. 179 арк.
140. Справа про кримінально-фінансову суперечку з фірмою «М. Франксе» у м. Львові щодо перевезення контрабандних товарів // Там само. Спр. 67. 9 арк.
141. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том I // Там само. Спр. 68. 95 арк.
142. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том II // Там само. Спр. 69. 89 арк.
143. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том III // Там само. Спр. 70. 111 арк.
144. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 71. 154 арк.
145. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том V // Там само. Спр. 72. 132 арк.
146. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 73. 91 арк.
147. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VII // Там само. Спр. 74. 98 арк.
148. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VIII // Там само. Спр. 75. 106 арк.
149. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том IX // Там само. Спр. 76. 138 арк.
150. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том X // Там само. Спр. 77. 98 арк.
151. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том XI // Там само. Спр. 78. 114 арк.

152. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том XII і останній // Там само. Спр. 79. 93 арк.
153. Накази Дирекції мит за січень 1926 року // Там само. Спр. 80. 43 арк.
154. Накази Дирекції мит за лютий 1926 року // Там само. Спр. 81. 45 арк.
155. Накази Дирекції мит за березень 1926 року // Там само. Спр. 82. 47 арк.
156. Накази Дирекції мит за квітень-червень 1926 року // Там само. Спр. 83. 54 арк.
157. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1926 року // Там само. Спр. 84. 73 арк.
158. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1926 року // Там само. Спр. 85. 330 арк.
159. Звіти про діяльність, том I // Там само. Спр. 86. 221 арк.
160. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 87. 266 арк.
161. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 88. 118 арк.
162. Звіти про діяльність, том V // Там само. Спр. 90. 220 арк.
163. Звіти про діяльність, том VI // Там само. Спр. 91. 160 арк.
164. Звіти про діяльність, том VII // Там само. Спр. 92. 230 арк.
165. Звіти про діяльність, том VIII // Там само. Спр. 93. 406 арк.
166. Звіти про діяльність, том XI // Там само. Спр. 94. 310 арк.
167. Звіти про діяльність, том X і останній // Там само. Спр. 95. 257 арк.
168. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том I // Там само. Спр. 100. 107 арк.
169. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том II // Там само. Спр. 101. 115 арк.
170. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том III і останній // Там само. Спр. 102. 141 арк.
171. Розпорядження Міністерства фінансів про преміювання службовців за боротьбу з контрабандою. Листування з цього питання // Там само. Спр. 103. 40 арк.

172. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 104. 123 арк.
173. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том I // Там само. Спр. 105. 123 арк.
174. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том II і останній // Там само. Спр. 106. 235 арк.
175. Звіти про діяльність, том I // Там само. Спр. 111. 148 арк.
176. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 112. 206 арк.
177. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 113. 155 арк.
178. Звіти про діяльність, том IV // Там само. Спр. 114. 86 арк.
179. Звіти про діяльність, том V // Там само. Спр. 115. 72 арк.
180. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 127. 103 арк.
181. Звіти про діяльність митниць, том II // Там само. Спр. 128. 63 арк.
182. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 129. 79 арк.
183. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 130. 98 арк.
184. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 131. 100 арк.
185. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 132. 82 арк.
186. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 133. 161 арк.
187. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 134. 142 арк.
188. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 135. 59 арк.
189. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 141. 107 арк.
190. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 142. 538 арк.
191. Справа про кримінально-фінансову суперечку з транспортною фірмою «Краковія» за контрабанду // Там само. Спр. 147. 71 арк.
192. Справа про розслідування скарги на начальника митниці в Здолбунові Зубковського за зловживання своїм службовим становищем // Там само. Спр. 824. 10 арк.
193. Справа про звинувачення службовця митниці у м. Снятин Волощука Петра у порушенні службової дисципліни // Там само. Спр. 833. 44 арк.

194. Справа про звинувачення службовця митниці в м. Жупан Білецького Артура у порушенні службової дисципліни та п'янстві // Там само. Спр. 836. 68 арк.
195. Заяви співробітників митниць про переміщення на посаді // Там само. Спр. 1040. 56 арк.
196. Розпорядження Міністерством фінансів і листування з митницями про порядок проведення ревізій багажу в поїздах прикордонної зони // Там само. Спр. 1041. 58 арк.
197. Листування з митницею в м. Освенцим і Центральним управлінням сільськогосподарських і торгових товариств у Варшаві з питань повернення неправильно отриманого мита за вивезення ячменю // Там само. Спр. 1043. 159 арк.
198. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1044. 56 арк.
199. Розпорядження Президента Польської республіки про встановлення митного тарифу і порядку розслідуванні справ, пов'язаних з несплатою митних зборів і перевезення контрабанди // Там само. Спр. 1045. 176 арк.
200. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1046. 34 арк.
201. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1047. 70 арк.
202. Акти ревізій митниць // Там само. Спр. 1510. 176 арк.
203. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Перемишлі // Там само. Спр. 1511. 23 арк.
204. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Станіславові // Там само. Спр. 1512. 12 арк.

205. Відомості про виплату заробітної плати співробітників митниць // Там само. Спр. 1514. 69 арк.
206. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1515. 3 арк.
207. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1516. 7 арк.
208. Журнал реєстрації про видатки митниці у м-ку Підволочиська // Там само. Спр. 1517. 16 арк.
209. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Токи // Там само. Спр. 1518. 12 арк.
210. Відомості про виплату зарплати співробітникам митниць // Там само. Спр. 1519. 88 арк.
211. Фінансові звіти про збільшення кредитів // Там само. Спр. 1520. 7 арк.
212. Звітні відомості про прибутки і видатки митниць за квітень 1927 р. // Там само. Спр. 1521. 140 арк.
213. Звітні відомості про прибутки і видатки митниць за жовтень 1927 р. // Там само. Спр. 1522. 146 арк.
214. Акти перевірки кас митниць // Там само. Спр. 1523. 93 арк.
215. Відомості на виплату премій співробітникам митниць за боротьбу з контрабандою // Там само. Спр. 1524. 160 арк.
216. AAN. Zespół 2/349/1 Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie. Sygn. 2/349/1/251. Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie. 4.6 Referat VI – Spraw Specjalnych. Inwigilacja i aresztowania uchodźców z Czechosłowacji. Protokoły przesłuchań, kwestionariusze, karty daktyloskopijne, notatki, korespondencja, fotografie. K. 106–116.
217. AAN. Zespół 2/390/0 Akta Leona Wasilewskiego. Sygn. 2/390/0/6/48 Delegacja Polska Mieszanej Komisji Granicznej na Wschodzie. Powołanie Komisji. Protokoły posiedzeń, sprawozdania opisowe z przebiegu prac Komisji, raporty dla MSZ o incydentach między delegacjami.

218. AAN. Prezydium Rady Ministrów. Protokoły Rady Ministrów. T. 14. Protokół 84 posiedzenia RM z dn. 19 VI 1921 r.
219. AP w Przemyślu. Meldunki Policji Państwowej o sytuacji w strefie nadgranicznej, Zespół akt Starostwo Powiatowe Jasielskie, sprawy graniczne 1921–1925.
220. ASG. Zespół 161. Główna Komenda Straży Granicznej. 1922–1923. Sygn. 916. Dodatek do rozkazu Nr. 125. Dow. Okr. Gen. Kielce.
221. Prawa Państwa Polskiego. Wydał Prof. Władysław Leopold Jaworski. Zeszyt IV. Prawo agrarne (Od 1 lutego 1918 r. do 1 kwietnia 1920). Kraków: Nakładem czcionkami drukarni narodowej w Krakowie, 1920. 517 s.
222. Dziennik Prawa Państwa Polskiego z r. 1919 nr. 65. Poz. 391.
223. Rozporządzenie Ministra Skarbu oraz Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 25 lutego 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 15. Poz. 137.
224. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lipca 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 58 z dn. 31 lipca 1922 r. Poz. 525.
225. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 117/1927. Poz. 996.
226. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z moc ustawy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 443.
227. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314.
228. Ustawa z dnia 3 marca 1926 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 30/1926 r. Poz. 183.

229. Ustawa z dnia 10 maja 1921 r. o regulowaniu podatków od spożycia, zużycia, względnie produkcji na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921 r. Nr. 41. Poz. 248.
230. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1921 r. w przedmiocie ujednostajnienia opodatkowania drożdży prasowanych na obszarze b. zaborów rosyjskiego i austriackiego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 50. Poz. 307.
231. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314 z r. 1920.
232. Ustawa z dnia 9 lipca 1936 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 55. Poz. 397.
233. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 80. Poz. 777 z r. 1924.
234. Ustawa z dnia 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 89. Poz. 656.
235. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 17 października 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych i Przemysłu i Handlu o przepisach co do odległości budowli od dróg publicznych i co do ścieków przydrożnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 109. Poz. 778.
236. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 października 1927 r. o dostarczaniu środków przewozowych dla wykonywania budowy i utrzymania dróg publicznych i mostów // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 95. Poz. 846.
237. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 31 grudnia 1921 r. w przedmiocie ruchu samochodowego, motocyklowego i rowerowego przez granice Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 8. Poz. 57.

238. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 676.
239. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. 24 s.
240. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 lipca 1922. Nr. 18. 48 s.
241. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. 20 s.
242. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 maja 1922. Nr. 12. 32 s.
243. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 21 sierpnia 1922. Nr. 20. 48 s.
244. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 11 września 1922. Nr. 22. 24 s.
245. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. 24 s.
246. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 stycznia 1922 r. Nr. 2. 36 s.
247. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. 40 s.
248. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, Z 1922 roku. 1923. 42 s.
249. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. 32 s.
250. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 31 stycznia 1922 r. Nr. 3. 28 s.
251. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
252. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. 48 s.

253. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. 40 s.
254. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 27 czerwca 1922. Nr. 16. 24 s.
255. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 września 1922. Nr. 25. 44 s.
256. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 lutego 1922. Nr. 5. 20 s.
257. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
258. Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. 20 s.
259. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. Warszawa. № 18. 10 sierpnia 1923. 169 s.
260. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 stycznia 1922. 18 s.
261. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 sierpnia 1923. 8 s.
262. Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Lwów, 1 czerwca 1925. 11 s.
263. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1922. 18 s.
264. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. 14 s.
265. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. 18 s.
266. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. 12 s.
267. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. 14 s.

268. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. 20 s.
269. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. 12 s.
270. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1923. 10 s.
271. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. 14 s.
272. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. 12 s.
273. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. 20 s.
274. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. 34 s.
275. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 marca 1923. 12 s.
276. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. 8 s.
277. Dziennik Urzędowy Starostwa w Jarosławiu. 15 marca 1927. Nr. 6. 6 s.
278. Skorowidz do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Skarbu 1922 roku. Warszawa: Tłoczono Czcionkami Drukarni Państwowej Miodowa 22. 42 s.
279. Skorowidz do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Skarbu za rok 1923. Warszawa: Tłoczono w drukarni państwowej miodowa 22, 1924. 44 s.
280. Zbiór ustaw, rozporządzeń i tymczasowych przepisów obowiązujących straż celną pełniącą ochronę północnych, zachodnich i południowych granic Rzeczy. Polskiej. Wydanie drugie nieoficjalne rozszerzone i uzupełnione według stanu z dnia 1. października 1926 r. Opracował Krywieńczyk Ludomir Komisarz Straży Celnej Kierownik Komisarjatu Straży Celnej Lubliniec-północ. Lubliniec: Nakładem autora, 1926. 371 s.

281. Господарська руїна Польщі. З приводу бюджетового експозе прем'єра Грабського // Діло. 9 травня 1925. С. 2.
282. Reinisch R. Służba ochrony granic // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 4.
283. K. F. Nasza granica morska // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 5.
284. Projekt Ustawy o Straży Celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 8–10.
285. Zmiany w przepisach o w przepisach o paszportach zagranicznych // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 12.
286. Składki na samolot straży celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13.
287. Odpis protokłu // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13.
288. Wykaz zrobionych składek przez inspektorat Żywiec // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13–14.
289. Przegląd Polityczny // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 14.
290. Engel Z. Budowa domów straży celnej // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 6–7.
291. Władze administracji ogólnej o ochronie granicy // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 15.
292. Składki na samolot straży celnej // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 15.
293. Organizacja służby granicznej w niepodległej Polsce // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 4–5.
294. Prohaska F. Ogólne zasady systemu celnego // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 5.
295. Uroczystość poświęcenia domów służbowych na granicy zachodniej Prohaska F. Ogólne zasady systemu celnego // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 10.
296. Projekt wprowadzenia jednolitego paszportu międzynarodowego w Lidze Narodów // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.

297. Zmiany w przepisach o paszportach zagranicznych // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 12.
298. Konwencja graniczna polsko-niemiecka // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.
299. Porozumienie polsko-niemieckie w sprawie robotników sezonowych // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11–12.
300. Sprawa ceł wywozowych. Pretensje są bezpodstawne // Kurjer Lwowski. Lwów, 6 października 1924. S. 1.
301. Obniżenie kolejowych opłat celnych // Kurjer Lwowski. Lwów, 22 grudnia 1924. S. 3.
302. Nowe zamówienia sowieckie w Łodzi na 10 milionów zł. // Kurjer Lwowski. Lwów, 18 lipca 5. S. 1.
303. Wpływy celne rosną // Kurjer Lwowski. Lwów, 2 sierpnia 1925. S. 7.
304. Monitor Polski z r. 1921. Nr. 275. i z r. 1922. Nr. 108.
305. Obwieszczenie Ministra Skarbu // Monitor Polski. 25 sierpnia 1924. Nr. 194. Rok VII. S. 1.
306. Położenie gospodarcze Polski poprawia się na wszystkich polach! // Ilustrowany kuryer codzienny. 8 sierpnia 1920. Nr. 218. S. 10.
307. Rozporządzenie Ministra Skarbu // Gazeta Lwowska. 2 czerwca 1921. S. 1.
308. Nota sowiecka do Rządu polskiego // Gazeta Lwowska. 5 lipca 1925. Nr. 151. S. 1.
309. O wzmocnienie złotego // Gazeta Lwowska. 12 sierpnia 1925. S. 1.
310. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. Nr. 190. S. 1.
311. Kurierzy sowiecy // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. S. 1.
312. Zniżenie stawek waluty eksportowej // Gazeta Lwowska. 13 września 1925. Nr. 210. S. 3.
313. Wywóz drzewa z Małopolski // Gazeta Lwowska. 19 września 1925. Nr. 215. S. 2.
314. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 4 października 1925. S. 1.

315. Preliminarz budżetowy na 1926 r. // Gazeta Lwowska. 6 października 1925. S. 1.
316. Izba handlowa polsko-sowiecka // Gazeta Lwowska. 27 stycznia 1926. Nr. 21. S. 1.
317. Reducja policji // Gazeta Lwowska. 24 marca 1926. Nr. 68. S. 1.
318. Zakaz sprzedaży alkoholu // Gazeta Lwowska. 1 czerwca 1926. Nr. 121. S. 2.
319. Arestowanie fałszerzy // Gazeta Lwowska. 5 sierpnia 1926. S. 1.
320. Dolar w Warszawie // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
321. Złoty polski w Gdańsku // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
322. Interpelacja posła Bednarczyka i Kolegów z Klubu P. S. L. «PIAST» do PP. Ministrów Skarbu i Spraw Wewn. Sprawie normalnych stosunków na pograniczu polsko-czeskim // Gazeta podhalańska. Nowy Targ, 16 listopada 1924. S. 5.
323. Rewisya przepisów celnych // Gazeta poranna. Lwów, 6 kwietnia 1922. S. 2.
324. Transport eksponatów na II Targi Wschodnie // Gazeta poranna. Lwów, 27 sierpnia 1922. S. 5.
325. Kupcy gdańscy chcą wprowadzić polską walutę zamiast marki niemieckiej // Goniec Krakowski. Kraków, 5 czerwca 1923. S. 1.
326. Rokowania polsko-gdańskie zerwane! // Goniec Krakowski. Kraków, 16 czerwca 1923. S. 1.
327. Raport Mac Donnella przed Radę Ligi Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 3.
328. Olbrzymie nadużycia na stacji Sniatyn-Załucze // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 4.
329. W sprawie waluty gdańskiej // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
330. P. Pluciński Informuje Rząd o sprawach polsko gdańskich w Lidze Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.

331. Wyjazd robotników do Francji i Belgii! // Goinec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 2.
332. Przemysłnicze bydła na Orawie // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 5.
333. Nowa taryfa celna a urząd celny w Krakowie // Goniec Krakowski. Kraków, 19 lipca 1924. S. 6.
334. Nasze rolnictwo a wojna celna z Niemcami // Goniec Krakowski. Kraków, 20 czerwca 1925. S. 1.
335. Interesy rolnictwa a taryfy celne i kolejowe // Słowo Polskie. Lwów, 19 lipca 1924. S. 4.
336. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 1. Warsaw, january 1925. 34 p.
337. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 1. Varsovie, mars 1925. 34 p.
338. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 2. Warsaw, february 1925. 32 p.
339. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 3. Varsovie, janvier 1925. 24 p.
340. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 4. Varsovie, avril 1925. 38 p.
341. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 4. Warsaw, april 1925. 34 p.
342. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 5–6. Varsovie, mai-juin 1925. 42 p.
343. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 9–12. Varsovie, septembre-decembre 1925. 30 p.
344. Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927–1930. Warszawa 1931. S. 74–75.
345. Kalendarz z szematyzmem funkcjonariuszy Straży Celnej na rok 1927, nakładem Zarządu internatu imienia dra Władysława Rasińskiego dla dzieci funkcjonariuszy Straży Celnej. S. 159–295.

346. Денисенко В. В. Словник митних термінів. [Електронний ресурс]. Електрон. дані. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. Екрана.
347. Kozłowski P. Zapomniani obrońcy południowo-wschodnich granic II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny funkcjonariuszy, strażników i podwykonawców służby celnej i granicznej 1922–1939. Przemyśl, 2014. 432 s.
348. Policja Państwowa. URL: <http://policjapanstwowa.pl/> (дата звернення: 07.10.2022).
349. Biblioteka Główna Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. URL: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=1362. (дата звернення: 07.10.2022).
350. Dyrekcja Cel «Lwow». URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dyrekcja_Cel_«Lwow». (дата звернення: 07.10.2022).
351. Straż Graniczna. Komenda Główny Straży Granicznej. URL: <https://www.strazgraniczna.pl/> (дата звернення: 07.10.2022).
352. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.: НУХТ, 2022. 385 с.
353. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
354. Фуко. М. Археологія знання / Переклав з французької Віктор Шовкун. К.: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2003. 331 с.
355. Grochowski G. Rec.: Jerzy Topolski, Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej. Warszawa 1996 // Pamiętnik Literacki. 2001. 4. S. 218–226.
356. Pomorski J. Teoria narracji historycznej Jerzego Topolskiego. Na tropach ostatniej książki profesora // HISTORYKA. Studia Metodologiczne T. 50. 2020. S. 35–70.

357. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999. 227 с.
358. Леонід Зашкільняк, історик: Біографія України на сьогодні ще не написана. URL: <https://rozмова.wordpress.com/2020/02/10/leonid-zashkilnyak/> (дата звернення: 06.11.2022).
359. Śliz A., Szczepański M. S. Pogranicze polsko-czeskie w perspektywie socjologicznej. Kontekst kulturowy // Pogranicze. Studia Społeczne. Tom XXVII. Cz. 1. 2016. S. 47–59.
360. Ярослав ГРИЦАК: «Галичина має дуже сильну цивілізаційну місію». URL: <https://zbruc.eu/node/78028> (дата звернення: 26.11.2022).
361. Поліковська Ю. (На матеріалах «Культури» та сучасних нешкільних підручників) // Дух і літера. № 23. С. 53–77.
362. Голик Р. Галичина та інші пограниччя: географічні візії, політичні ідеологеми, культурні образи та національні ідентичності українсько-польського прикордоння / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 11–33.
363. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку XX століття. Частина І. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. 304 с.
364. Окаринський В. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини – до 1991 року). Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2017. 512 с.: іл.
365. Словник польських скорочень / Склав Я. Р. Дашкевич. Відповідальний редактор І. Л. Бутич. Київ: Архівне управління Української РСР, 1959. 345 с.
366. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ

2.1. Утворення митної варти

Історія митної системи ДРП свідчить про те, що вона не була пов'язана із заздалегідь сформульованим шаблоном, а з часом адаптувалася до економічних і політичних умов держави. При організації охорони кордонів в економічному та митному відношенні не було прийнято систему жодної з тогочасних країн, оскільки жодна з них не була пристосована до ситуації, у якій опинилася відроджена ДРП [1, s. 5]. Закінчення Першої світової війни пов'язано з необхідністю вирішення багатьох внутрішніх проблем, у тому числі питань безпеки нових кордонів [2, s. 253]. З часу відновлення незалежності не йшлося про захист кордонів в умовах миру, адже на східному, південно-східному та західному кордонах діяв воєнний стан, охорона кордонів опинилася в руках військових. Втім необхідність створення спеціальної варти для боротьби з контрабандою була ще в 1918 р., у зв'язку з цим польський уряд організував відповідний орган. Зідно з указом очільника ДРП від 18 грудня 1918 р. утворено провіантську варту з метою запобігання вивезенню товарів, контролю за переміщенням продуктів та відповідальністю за захист кордонів. Весною 1919 р. її підпорядковано Міністерству військових справ, а провіантську варту перейменовано в підрозділ прикордонних стрільців. Основна мета функціонування якого полягала в охороні державного кордону, тому питання боротьби з контрабандою вважалися другорядними [1, s. 4].

М. Лапа писала про те, що до січня 1920 р. питання митного об'єднання польських земель регулювалися на тимчасовій основі. Причиною такого стану справ була відсутність встановлених кордонів держави та єдиних для всієї країни правових норм митних структур [3, s. 181]. Зважаючи на зазначені обставини, РМ у постанові від 10 березня 1920 р. доручила МФ розпочати підготовку митної варти. Оскільки в короткий час її неможливо було організувати, охоронні військові підрозділи змінили назву на митні

батальйони прикордонної служби з контролем і охороною північного, західного та південного кордону ДРП. На сеймових засіданнях у листопаді-грудні 1921 р. підтримано пропозицію МФ щодо створення цивільної митної варти на основі колишніх військових підрозділів. Організована на зазначених принципах упродовж 1921–1922 рр. вона остаточно закріпила за собою охорону північного, західного та південного кордонів [1, s. 4].

Зовсім по-іншому розвивалося питання охорони східного та північно-східного кордонів, що відповідало різним державним інтересам. Зважаючи на відсутність торгових взаємин з Росією та Литвою, через націоналізацію торгівлі й неприяне ставлення до ДРП, «пасивний характер цих країн щодо промислової експансії», охорона східних кордонів в економічному та митному відношенні стали другорядним питанням. Для досягнення зазначених цілей необхідно було убезпечити кордони східної та північної територій за абсолютно різними принципами – спочатку для охорони кордонів створено митні батальйони, залучено державну поліцію, у жовтні 1924 р. – КОП [1, s. 4]. На думку П. Козловського та Г. Остаха, процес об'єднання польських земель у межах ДРП тривав понад три з половиною роки. Він символічно розпочався 11 листопада 1918 р. і завершився в липні 1922 р. з приєднанням Верхньої Сілезії до складу Польщі. Це був період бойових дій практично з усіма сусідами, з українцями, Чехословаччиною, Литвою, Німеччиною, радянською Росією, суперечки з якою призвели до вирішальної битви на околицях Варшави у серпні 1920 р. [4, s. 99].

Формування митної варти пов'язують з впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, зумовлених необхідністю державного контролю за транспортними шляхами, легальним переміщенням громадян, товарів і вантажів [5, s. 32–33]. Навесні 1921 р. МФ ухвалило рішення про створення податкових палат у Краківському, Львівському, Станіславівському та Тарнопільському воєводствах. Це рішення ґрунтувалося на положеннях ст. 3, 14 і 15 закону від 31 липня 1919 р., що регламентував тимчасову організацію податкових установ та інспекцій [6; 7, s. 1].

4 січня 1922 р. МФ утворило податкові структури у Львові та Кракові відповідно до зазначених пунктів закону [6], які здійснювали нарахування мит і зборів на цих теренах [8, s. 2]. 19 червня 1922 р. МФ ухвалило постанову про закриття фінансових інспекцій, що функціонували поза межами юридичної адреси в Малопольщі на підставі ст. 4 і 15 закону від 31 липня 1919 р. про тимчасову організацію органів влади і фінансових відомств [6]. З 1 липня поточного року в Львівському окрузі податкові палати ліквідовували у таких місцевостях: Солотвино, Козова, Динів, Бірча, Рожнятів, Медуниця, Янів, Пришник, Синева, Краковець, Соколів, Балігород, Лютовисько, Уланів, Яблунів, Дубецько, Нижанковичі, Глиняни, Лопатин, Комарно, Глогів, Буковисько, Гримайлів, Підволочиськ, Старасів, Микулинці, Гримайлів, Отинія, Бориня, Тлусте, Олесько, Куликів. З 1 серпня поточного року їх ліквідували у Краківському окрузі: Бич, Бжостек, Чежковіце, Яворно, Ліски, Неполоміце, Тухів, Вішніч, Войніч, Забно [9, s. 2].

У міжвоєнний період ДМ МФ мав триступеневий характер: МФ, митні дирекції і податкові палати. У 1921 р. змінено її внутрішню структуру. Кількість відділів постійно змінювалася. Наприклад, у 1921 р. їх було п'ять, у 1924 р. – шість, у 1927 р. – чотири [10]. Організаційна структура найвищої митної адміністрації в 1921 р. була такою: міністр фінансів; МФ; відділи: організаційний, правовий, тарифний, контролю мит та митної варті [11].

Для забезпечення контролю та захисту західних, північно-західних, південних, східних і північно-східних кордонів була створена єдина система охорони на межі Другої Речі Посполитої з Німеччиною, вільним містом Гданськ, Чехословаччиною, Румунією, СРСР, Латвією та Литвою. Митна охорона була заснована 10 березня 1920 р. і підпорядковувалася МФ [5, s. 32–33]. Доречно зауважити, що польсько-румунський кордон охоплював Борщівський і Заліщицький повіти. Борщівський повіт безпосередньо прилягав до кордону, проходив річкою Збруч у гирлі Дністра, верхнього берега Дністровського каньйону до садиби хутора Пожарниця, за винятком сіл, розташованих вище Дністра: Окопи, Білівці, Трубчин, Латківці,

Дзвенигород, Вовківці, Вільхівці, Мельниця, Худиківці, Устя Єпископське, Горошова, де проходив кордон. До прикордонної зони безпосередньо примикали Окопи, Вигода, Боришківці, Білівці, Трубчин, Дзвенигород, Вільхівці, Мельниця, Борисівка, Худиківці, Вигнанка, Устя Єпископське, Горошова, Михалків, Пилипче, Бабинці, Кривче і Пожарниця [12, s. 5].

Заліщицький повіт простягався від садиби Пожарниця Борщівського повіту до гміни Жежава, за винятком Колодрібки, Синькова, Зозулинець, Городка, Кулаковець, Касперівців, Бердиківців, Добровлян, Старих Заліщиків, Заліщиків, Печерної та Жежави. Безпосередньо примикали до кордонної смуги Колодрібка, Синьків, Зозулинці, Касперівці, Кулаківці, Дудинів, Городок, Шестівці, Бердиківці, фільварок Мунинів, Журавка, фільварок Леонівка, Добровляни, Старі Заліщики, Заліщики, Печорна та Жежава [12, s. 5].

Після відродження ДРП митний кордон поєднувався з державним. Цей принцип не порушував статус вільного міста Гданська, що мав спільний митний кордон, оскільки він не був окремою суверенною державою [13, s. 4]. Положення договору про приєднання Гданська до митної території ДРП призвело до підписання польсько-гданської конвенції в листопаді 1920 р. Відповідно до ст. 13 договору, обидва суб'єкти пов'язувалися між собою митним союзом. Митну інспекцію у Гданську створено 9 січня 1922 р. [14]. Варто зауважити, що 9 січня 1922 р. РМ розпорядилася утворити ІМВ у Гданську на підставі ст. 14 польсько-гданської конвенції, укладеної в Парижі 9 листопада 1920 р. та положень частини VI договору від 24 жовтня 1921 р. між Польщею та Гданськом. Його персонал включав завідувача канцелярії в статусі головного митного інспектора, митників і діловодів, призначених МФ. Зазначена структура здійснювала контроль за ввезенням і вивезенням вантажів та товарів, сплатою митного збору тощо [15, s. 3]. МФ повідомляло, що майно ІМВ у Гданську належало митниці другої інстанції та аналогічній структурі в урядових справах [16, s. 6]. У зв'язку з невирішенням питання управління частиною залізниці, було перервано сполучення між ДРП і

вільним містом, оскільки його адміністрація вимагала її підпорядкування [17, s. 1].

«Goniec Krakowski» повідомляв, що під впливом катастрофічного занепаду німецької марки, в Гданську актуальною була польська валюта, тому що мешканці міста в основному купували дешевші товари з ДРП. «З цієї причини серед німців чути голоси про розрив із збанкрутілою німецькою маркою, укладення договору з Польщею про введення її валюти» [18, s. 1]. 11 вересня 1923 р. В. Кухарський, міністр МФ ДРП, брав участь у засіданні Ліги Націй у Женеві щодо валюти Гданська [19, s. 1]. Натомість до Варшави прибув генеральний комісар ДРП у Гданську П. Плюсинський з доповіддю про поточний хід польсько-гданських переговорів [20, s. 1]. 5 вересня 1923 р. відбулося засідання ради Ліги Націй, на якому обговорювалися питання міста Гданська, пов'язані з функціонуванням порту, як-от: вантажних перевезень, громадської безпеки, санітарних норм; митної справи: підпорядкування місцевої митниці польській центральній адміністрації, застосування загальнодержавних норм і правил, законів і тарифів; правовим становищем громадян ДРП: відсутності жодних законних обмежень щодо їх прав і свобод; закордонною діяльністю: наголошувалося, що при укладанні міжнародних домовленостей необхідно дотримуватися законодавчих актів ДРП й узгоджувати їх з державними органами влади [21, s. 3].

15 липня 1924 р. МВС розпорядилося, що право законного перетину пунктів пропуску на польсько-гданському кордоні матимуть лише ті особи, яким дозволено в'їзд до Гданська на підставі ідентифікаційних документів [22, s. 3]. 4 жовтня 1924 р. Головна комісія Гданська в особі одного із сенаторів зверталася до верховного комісара Ліги Націй з приводу порушення ДРП зобов'язань перед жителями міста щодо запровадження експортних мит на товари. Однак МФ стверджувало, що такий позов був безпідставний, оскільки на підставі чинного договору між ДРП і Гданськом відсутні будь-які експортні мита [23, s. 1].

14 серпня 1920 р. до митної території ДРП включено Сілезію, Спіш і Ораву [24]. Наступного року відбулося митне об'єднання східних земель із ДРП [25]. Митний кордон між ДРП і частиною Верхньої Сілезії скасовано 19 червня 1922 р. [3, s. 184]. 7 квітня 1922 р. МФ ухвалило розпорядження про митні відрахування згідно з постановою РМ від 26 травня 1919 р. і Сейму від 1 серпня поточного року. У ньому йшлося про звільнення від сплати мита певних категорій товарів та вантажів. Найважливішою умовою була наявність відповідних сертифікатів, виданих МФ та МПТ на вживане обладнання заводів, передане ДРП, товари з Верхньої Сілезії тощо. Однак зазначена ухвала не скасовувала тимчасові «послаблення» в зниженні митного коефіцієнту на продукти харчування, одяг та взуття терміном на шість тижнів [26; 27, s. 10–13].

14 червня 1922 р. МФ та МПТ заявляли про імплементацію положень частини V розділу (митні справи) польсько-німецької конвенції від 15 травня поточного року на підставі акту від 24 травня цього ж року про ратифікацію конвенції щодо Верхньої Сілезії, підписаної в Женеві [28]. Наголошувалося на митних пільгах щодо товарів, відправлених за межі Німеччини до Верхньої Сілезії; ідентифікації транзитних товарів, за які вже сплачено мито; визнання сертифікатів походження продуктів та товарів, звільнених від сплати митного збору тощо [29, s. 12]. З 1 липня 1922 р. МФ і МПТ [30] інформували про тимчасове звільнення від сплати мита для товарів, що відправлялися до польської частини Верхньої Сілезії. Зокрема, товари, призначені для імпорту, відправлені кораблями чи залізницею, звільнялися від сплати мита безпосередньо на території ДРП польськими митними структурами. Вказані пільги діяли упродовж 30 днів [31, s. 14].

Розпорядження МФ від 6 жовтня 1920 р. про допущення службовців-експедиторів передбачали для виконання митних формальностей на кордоні [32, s. 3]. Про продовження термінів експедицій для підприємств з метою надання дозволів для митних формальностей [33, s. 8], 26 жовтня поточного року доповнено діючі правила для ДДЗ при перетині митниць [34, s. 5]. Деякі

автори писали про те, що з метою захисту національної промисловості, держава оточувала себе митним кордоном і встановлювала тарифи на імпортовані товари в такому розмірі, щоб їх вартість не була надто низькою порівняно з ціною вітчизняної продукції [35, s. 4]. Натомість у 1922 р. в урядових колах переконалися в необхідності перегляду чинного митного законодавства. Митні тарифи, укладені три роки тому, носили характер «захисних», позаяк йшлося про виникнення та розвиток митної справи в умовах зниження курсу національної валюти і високих цін на товари першої необхідності [36, s. 2]. Наприклад, до травня 1925 р. зросли надходження від митного збору за імпортовані товари. До МФ надійшло у травні – 25,3 млн зл., у червні – 21,2 млн зл., липні – 17,6 млн зл., у серпні відбувалася тенденція до зниження, перша декада місяця не перевищувала 4 млн зл. [37, s. 7]. «Goniec Krakowski» повідомляв про назрівання «тарифної війни» між виробниками сільськогосподарської продукції ДРП та Німеччини внаслідок того, що «наші (польські) продукти були не тільки якісно кращі за німецькі, але й дешевші», що призводило до підвищення цін для німецького споживача. З іншого боку, це мало «негативні наслідки» для гірничодобувної промисловості ДРП за рахунок підвищення ввізного мита Німеччиною [38, s. 1]. Представляючи постанови в Сеймі, прийняті сільськогосподарським комітетом, депутат В. Станішкіс 11 березня 1924 р. зауважував на необхідності митного захисту сільського господарства. Йшлося про відмову від безмитного постачання продуктів харчування, занижених тарифів на засоби виробництва і митний захист продукції вітчизняної промисловості. Ситуація призвела до того, що польські фермери постачали товари за низькою ціною, натомість купували засоби виробництва за ринковими цінами [39, s. 4].

П. Козловський та Г. Осташ вважали, що неможливо однозначно визначити, як виглядала охорона державного кордону в перші місяці його існування в умовах незалежності. ДРП відбудовувалася в надзвичайно складних і несприятливих умовах [4, s. 98]. Незважаючи на тодішні негативні

відгуки про неї, вона була основою, на базі якої сформовано прикордонну службу. Так, понад 90 % прикордонників, які розпочинали службу на кордоні впродовж 1921–1922 рр., здобували професійний досвід у корпусі митної варти [40, s. 7]. Питання появи митної варти є дискусійним. Так, В. Гробельський писав, що вона утворена восени 1921 р. на основі існуючих митних батальйонів з метою захисту кордонів ДРП. РМ схвалила її організацію у 1922 р. на підставі розпорядження, а не статуту. 29 січня 1926 р. МФ видало указ про її організацію [2, s. 255]. На думку П. Козловського, створення митної варти розпочалися у 1920 р. На пленарному засіданні уряду в березні поточного року прийнято постанову, у якій В. Грабський, тодішній міністр фінансів, зобов'язувався розробити та підготувати юридичні підстави для створення майбутнього формування митної варти [40, s. 7]. Завданням якої була б охорона кордонів ДРП [41, s. 126].

Підтвердження утворення митних органів 10 березня 1920 р. знаходимо у праці К. Щепанського. Поява митних батальйонів датується 1 квітня 1921 р. Один митний батальйон становив 614 осіб, з них 14 – офіцерів, 600 – рядових. За нашими підрахунками, з усіх 43 батальйонів на теренах ДМЛ їх діяло 11 [5, s. 32, 37–38]. В. Гробельський вважав їх перехідним утворенням, адаптованим МФ до умов мирного часу [2, s. 254]. 12 липня 1921 р. відповідно до наказу етапної інспекції 2-ої армії, кордон у східних і північно-східних регіонах прикривали митні батальйони, які водночас змінювали відомчу підпорядкованість і несли відповідальність за виконання своїх завдань перед МФ, але в політичному відношенні підпорядковувалися МВС [42]. У листопаді 1921 р. МВС розпорядилося призначити в регіонах, підпорядкованих східним воєводствам, митні бригади [5, s. 38]. «У створенні нових підрозділів орієнтуватися не тільки на кількість, передусім на якість солдатів. Бійці митного батальйону, мабуть, зрозуміли, що війна з ворогом не закінчена, але набула іншого виміру. Ворог, відмовившись від відкритого бою в полі, продовжить боротьбу на шкоду Державній скарбниці» [5, s. 38].

Митні батальйони контролювали ділянки прикордонної смуги на 2 км від кордону вглиб країни. Ці секції ділили між відділеннями та взводами. Незалежно від постів, з метою більш ретельної охорони на кордонах виставлялися піші та кінні дозори і влаштовувалися засідки [5, s. 38]. Усього діяло дев'ять бригад, до складу яких входило 36 митних батальйонів. 29 травня 1922 р. проведено реорганізацію охорони східного кордону, що призвело до зміни повноважень Головного штабу митних батальйонів та їх підпорядкування МВС [43]. Постановою РМ від 23 травня 1922 р. митні батальйони розформовано, на їхнє місце призначено прикордонну варту [44].

Східний і північно-східний кордони підпорядковувалися шести штабам, що мали свої осідки у воєводських органах влади. За зразком батальйонів прикордонної охорони створювалися повітові штаби тоді, коли комплектність одного батальйону охоплювала територію двох повітів, відповідно призначалися зв'язкові. Прикордонній службі підпорядковувався воєводський комендант прикордонної варті, в адміністративно-розпорядчому відношенні – головнокомандувачеві прикордонних військ. Аналогічне підпорядкування стосувалося і відносин з повітовим начальником, але на нижчому рівні [45]. Доречно зауважити, що воєводську команду в Тарнополі очолював Є. Мартинович. Повітові прикордонні органи також перебували у вказаному місті. Зокрема, 22-й батальйон прикордонної охорони розташовувався в Гермаківці; 23-й – Копичинцях; 38-й – Кам'янках-Богданівці; 39-й – Борщеві [5, s. 41].

Повітовий очільник прикордонної варті підпорядковувався старості та воєводському старшині. Діяло 12 повітових штабів, у тому числі воєводський штаб в Тарнополі, якому підпорядковувалися усі повітові прикордонні структури. Прикордонний батальйон складався з чотирьох піхотних рот і однієї роти кулеметників, яка мала у своєму складі три взводи по два кулемети в кожному [5, s. 41]. Командувач прикордонної застави звертав увагу на те, що в структурі нової формації майже 52 % вояків були православними, не знали польської мови, 38 % поляків та 10 % військових

інших національностей. Це, на його думку, не сприяло виконанню покладених завдань належним чином. З метою зміни ситуації, організовано школу унтер-офіцерів у Ломжі для підготовки підстаршин-поляків для потреб прикордонної служби [46, s. 85].

Завдання, що їх виконували прикордонні загони, фактично співпадали з функціонуванням митних батальйонів. Однак у квітні 1922 р. з метою активізації та посилення прикордонної служби скеровано військову поліцію до східного кордону, яка, окрім суміжних завдань з охорони кордону, контролювала прикордонну варту [5, s. 41]. Так, на грудень 1922 р. прикордонна охорона нараховувала 22 тис. вояків, у тому числі 631 офіцера. На підставі постанови від 24 травня 1923 р. МВС ліквідувало прикордонну охорону. Заходи, пов'язані з охороною кордону, доручили державній поліції. Зі служби звільнили прикордонників у кількості близько 17 тис. осіб 1900 і 1901 років народження. За словами міністра, ліквідація прикордонної охорони і пов'язана з нею реформа, полягала в зміні організації охорони кордону шляхом його посилення державною поліцією, влада намагалася досягти «...більшої єдності в захисті кордону, покращити моральний стан службовців, тісно пов'язати прикордонну організацію з політичними процесами» [47].

Планувалося реформування проводити у два етапи і завершити 10 липня 1923 р. Однак розформування митних батальйонів відбулося лише 31 жовтня поточного року [47]. Натомість В. Гробельський писав, що вони діяли до 1 вересня 1922 р. [2, s. 254]. 24 липня 1919 р. Сейм ухвалив закон «Про державну поліцію», започаткувавши процес формування поліційних органів у ДРП. Поліція стала державною службою безпеки, підтримувала громадський порядок, забезпечувала захист населення, виконували митні функції. Її підрозділи організовувалися за військовим зразком і перебували у підпорядкуванні МВС. Вони структурно склалися з округів і повітових комендатур [48, с. 75, 86]. Натомість деякі автори писали про те, що структура державної поліції була подібна до прикордонної варті. Найвищим

органом влади вважалося Головне управління державної поліції, якому підпорядковувалися окружні відділи при воєводських управліннях та повітові структури. Прикордонні команди мали від двох – до десяти рот, кожна рота виставляла до дванадцяти прикордонних відділів [46, s. 101].

На східному кордоні створено чотири округи, що відповідали існуючим воєводствам: XV-й округ державної поліції функціонував в Новоградківському воєводстві; XIV-й округ державної поліції – в Поліському воєводстві; XIII-й округ державної поліції – у Волинському воєводстві; IX-й округ державної поліції – у Тарнопільському воєводстві [49]. Організація прикордоння Головним командування полягала в його підпорядкуванні 1-й армії Війська Польського. Зокрема, у Тарнополі функціонував контрольний орган, якому підпорядковувалися санітарні та дезінфекційні станції, прикордонні пункти: перший відділ державної поліції та кінний підрозділ [46, s. 59–60].

У 1920 р. утворено Львівське, Тарнопільське, Станіславівське та Краківське воєводства [48, с. 83]. Однак лише від 15 травня 1921 р. на підставі постанови РМ тарнопільський воєвода вступив на посаду з 1 вересня поточного року, сфера діяльності якого обмежувалася адміністративно-політичними органами II-ї інстанції сімнадцяти повітів: Борщів, Броди, Бережани, Бучач, Чортків, Гусятин, Кам'янка Струмилова, Підгайці, Премишляни, Радехів, Скалат, Тарнопіль, Тереховля, Заліщики, Збараж, Зборів, Золочів [50, s. 1]. Через невідповідність розташування окружних поліцейських командувальних адміністративному поділу, їхня діяльність утруднювалася. З метою оптимізації управління, 5 лютого 1920 р. МВС видало розпорядження про переміщення окружного командування з Перемишля – до Станіслава і створення нової структури в Тарнополі. Від 15 березня 1920 р. поліцейні комісаріати перейшли під юрисдикцію керівництва у Львові [48, с. 83].

Згідно з приписами державної поліції вжито заходів щодо охорони кордону на зазначених теренах, а в листопаді 1923 р. продовжено охорону

кордону на ділянці Вільнюського воєводства. Умови служби були надзвичайно складними: функціонери мешкали в холодних і сирих землянках, фактично без зброї, до неї не було набоїв, без уніформи, взуття, зв'язку, кінних формувань та додатково озброєних загонів. Кількість службовців державної поліції, яка охороняла кордон, складала 200 вищих офіцерів і близько 9 тис. нижчого особового складу. Так, особовий склад державної поліції, що охороняв кордон, до 1924 р., втратив 20 службовців [5, s. 42]. Більшість поліцейських прибула з центральної Польщі, серед них були також одружені, які отримували раз на три місяці три дні відпустки для відвідування родини [51]. 24 червня 1923 р. станіславівський воєвода повідомляв повітові староства про вербування осіб для служби в державній поліції на східному кордоні. Кількість вакантних посад нижчих службовців становила 12 тис. осіб. Позаяк охочих виявилось небагато, воєвода рекомендував зацікавлювати ймовірних претендентів умовами, невисоким відсотком банківських кредитів тощо. Повітові структури мали забезпечити відповідні оголошення в громадських місцях, особливо серед сільського населення. Відбором займалися кваліфікаційні комісії повітових відділів державної поліції [52, s. 3–4].

На території площею близько 2 тис. км організовано 97 прикордонних рот, 594 відділи. У 1924 р. введено в експлуатацію 156 пожежних станцій, переобладнаних під казарми, що значно покращило умови служби на кордоні. Зведено за ініціативи державної поліції та військових 1 тис. км телеграфних ліній [53]. Державна поліція охороняла кордон до 15 березня 1926 р. [5, s. 42]. В. Грабський, прем'єр-міністр уряду ДРП, в одному із інтерв'ю зазначав, що бюджет на 1926 р. сформований на основі економії та з урахуванням потреб господарського життя [54, s. 1]. Часопис «Czaty» повідомляв, що «економічні питання тісно пов'язані з політичними відносинами в тій чи іншій країні. Падіння курсу валюти залежало не лише від поточної реальної вартості певної валюти, а й від психологічного стану суспільства. Цим можна підтвердити нещодавнє падіння злотого,

спричинене, з одного боку, махінаціями ворожими до Польщі зовнішніми чинниками, а з іншого – недовірою і невпевненістю суспільства у наших власних силах. Влада категорично заявляла, що не допустить інфляції. Після того, як дол. США на чорному ринку досяг 12 зл., зараз він упав нижче 7 зл. із подальшою тенденцією до зниження. Треба було пристосувати державний бюджет до податкової сили суспільства, скоротити багато безпосередньо необхідних видатків, щоб врятувати державу від економічного розорення» [55, s. 14].

Питання «стійкості» торговельного і валютного балансу, коливань національної грошової одиниці були предметом неодноразових обговорень прем'єр-міністра В. Грабського з урядом [56, s. 1]. Як свідчив аналіз поданого урядом до Сейму проєкту бюджету на 1926 р., «сума кошторису не містила жодних істотних змін у порівнянні з 1925 р.». Загалом бюджет сформовано у розмірі 1 млрд 880 млн 945 тис. зл. Планувалося, що перевищення прибутків над видатками буде на рівні 1,423 млн зл. [57, s. 1]. Попередньо йшлося про зменшення витрат державного бюджету на 66 млн зл. [58, s. 1]. Вважаємо, що все ж таки мотиваційним чинником призупинення охорони державною поліцією кордону були економічні складові, пов'язані зі скороченням державних службовців – поліцейських. Так, з 23 березня 1926 р. підлягали скороченню 1500 функціонерів, з них 927 – нижчих чинів. У варшавській окрузі – 135, краківській – 76, львівській – 106, тарнопільській – 32, станіславівській – 25 [59, s. 1]. На думку К. Щепанського, недостатні форми роботи прикордонної служби можна пояснити результатом конфлікту інтересів відповідних суб'єктів господарювання, відсутністю єдиної концепції охорони кордонів ДРП, неврегульованістю зовнішнього і внутрішнього становища держави тощо [5, s. 42]. Часті ротації прикордонних підрозділів виявилися малоефективними, особливо в умовах масового проникнення через державний кордон озброєних біженців із СРСР та радянських диверсантів [60, с. 145].

Отже, утворення митної варти свідчило про те, що вона формувалася після завершення Першої світової війни, доволі швидко адаптувалася до економічних і політичних умов відновленої ДРП. З моменту відродження незалежності про захист кордонів на умовах мирного часу не було й мови, оскільки на східному, південно-східному та західному кордонах продовжував діяти воєнний стан, охорона кордонів опинилася в руках військових. Таким чином, виникла необхідність у створенні спеціальної варти для боротьби з контрабандою та нелегальним перетином кордонів, тому польським урядом засновано відповідний орган. На підставі указу глави ДРП від 18 грудня 1918 р. з метою запобігання вивезенню товарів, контролю за переміщенням продуктів, створено провіантську варту, що взяла на себе обов'язок захисту кордонів. Основна мета функціонування якої полягала в охороні державного кордону, тож питання боротьби з контрабандою відходили на другорядний план. Організована на зазначених принципах 1921–1922 рр. митна варта остаточно закріпила за собою охорону північного, західного та південного кордонів.

2.2. Нормативно-правова база

Нормативно-правова база слугувала юридичною основою для регулювання становлення й функціонування митних органів влади ДРП в досліджуваний період. ДМ створені як управлінські органи другої інстанції, відповідальні за стягнення мит і забезпечення митної охорони. Вони координували діяльність усіх підпорядкованих установ. У митних приписах також зазначалося про заснування ДМЛ [61; 62, s. 24], яка створена відповідно до розпорядження РМ ДРП від 11 жовтня 1922 р. і підпорядковувалася МФ. У § 1 організаційного статуту МФ йшлося про створення шести департаментів, один з яких опікувався митними питаннями. Митне управління складалося з п'яти відділів: організаційного, правового,

тарифного, митного контролю і митної охорони (§ 5 статуту). Відділ митного контролю провадив перевірку митних надходжень, формував статистику, готував бюджет для митниць [63, s. 2].

10 листопада 1921 р. РМ видала розпорядження щодо митної статистики. Наприклад, товари та інші предмети, що імпортувалися, експортувалися або перевозилися територією ДРП декларувалися в обов'язковому порядку з метою формування митної статистики. Звільнялися від статистичної звітності товари та предмети вагою до 250 г; платіжні засоби як внутрішні, так і міжнародні, за винятком золотих і срібних монет; цінні папери; поштові відправлення; вантажі що помилково ввозилися або вивозилися з ДРП; рибна продукція польських рибалок, виловлена вздовж морського узбережжя або у прикордонних річках; продукція господарств через яку проходила митна лінія; свійські тварини, яких переганяли на відгодівлю, їх потомство, продукти тваринництва (масло, сир); предмети, призначені для безпосереднього використання главами іноземних держав під час їх тимчасового перебування в ДРП; офіційні прикраси, як-от: прапори, емблеми, консульські установи іноземних держав; речі, необхідні для переговорів, розслідувань та інших службових справ діяльності органів державної влади; виставка орденів і медалей, нагороджених урядами зарубіжних країн; зразки товарів, непридатних для іншого використання; вживані речі туристів, службовців транспортних компаній, їжа, ліки тощо; транспортні засоби, ввезені як тимчасові: залізничні вагони, кораблі, автомобілі, велосипеди та автомобілі, а також предмети, необхідні для їх обслуговування; труни з трупами, урни з прахом трупів, вінками та квітами, могильні прикраси; пам'ятки старовини, твори мистецтва, наукові препарати, призначені для публічних колекцій та наукових установ; будівельний матеріал, необхідний для технічного обслуговування митних ліній, сполучних доріг і станцій; рухомі предмети, що належали переселенцям, які повернулися до ДРП після тривалого перебування за кордоном; весільні експедиції осіб, які постійно проживали або переселялися до ДРП; вживані

речі, отримані у спадок; речі, призначені для власного використання постраждалими під час повені або травмованими через інші стихійні лиха; горщики, скрині, залізні пляшки, корзини, фляги, мішки, експортовані за кордон, якщо їх повертали до ДРП; зовнішня та внутрішня тара, як-от: бочки, залізні циліндри, що надходили з-за кордону в країну, якщо вони експортувалися тощо [64, s. 4].

24 липня 1922 р. МФ консультувало митниці щодо «неправильного» розуміння постанови від 5 серпня 1921 р. щодо вивезення польських поштових марок за кордон емігрантами. МФ наголошувало, що з «метою уникнення майбутніх непорозумінь внаслідок неправильного розуміння вказаного положення, вивезення буклетів з польськими поштовими марками не заборонено» [65, s. 19]. Відділ митної охорони займався організаційними, кадровими і господарськими справами митної варти [63, s. 2]. Значну кількість розпоряджень МФ, що формували основу для функціонування ДМ опубліковано у 1922 р. [66, s. 21–29]. До структури ДМЛ входили митні управління, розташовані на території Львівського, Станіславівського, Тарнопільського та Краківського воєводств. Організація включала такі відділи: адміністративний, фінансового контролю, митних зборів та рахунковий [67]. Справами прикордонної служби відав адміністративний відділ, а митного провадження – митний [41, s. 128].

7 квітня 1923 р. станіславівський воєвода повідомляв, що 26 березня поточного року МФ видало розпорядження на підставі постанови РМ від 11 жовтня 1922 р. [68] про організацію митного органу II-ї інстанції з територіальним охопленням діяльності в межах Краківського, Львівського, Станіславівського і Тарнопільського воєводств. Ліквідовувалися митні структури при податкових палатах у Кракові та Львові. Натомість їх повноваження перебирала ДМЛ. Підвідомчі митниці та органи митної охорони безпосередньо підпорядковувалися їй, а ДМЛ – МФ. Розглядом деяких адміністративних та митних питань опікувалося Краківське

воєводство. При краківській податковій палаті перебував делегований представник ДМЛ, функції якого визначалися окремою інструкцією [69, s. 4].

Після розпоряджень від 7 та 16 квітня 1923 р. відомо, що ДМЛ інформувала станіславівського воєводу, що 29 липня поточного року ліквідовано її представництво в податковій палаті Кракова, створене на підставі наказу МФ від 27 березня 1923 р. З 31 липня 1924 р. повноваження представника з адміністративних питань митних платежів частково переходили до очільника митниці в Кракові за винятком митних і кримінальних справ, що залишалися сферою впливу місцевої податкової інспекції [70, s. 9]. 31 липня 1924 р. президент ДРП підписав закон «Про регулювання митних відносин», який зобов'язував МФ створити окремі органи митної охорони, а питання охорони кордонів узгоджувати з МВС [71, с. 64]. До 1927 р. ДМЛ здійснювала нагляд за охороною польського державного кордону відділами митної варті на території тодішніх воєводств: Краківського, Львівського, Станіславівського і Тарнопільського. Їй підпорядковувалися вісім ІМВ, 37 поліцейних дільниць і 197 постів, 70 старших і 1914 нижчих службовців [40, s. 7–34]. За нашими підрахунками, згідно зі штатним розписом на 1926–1927 рр., ІМВ у Живці складався з п'яти осіб (начальника, заступника, трьох нижчих службовців). До складу входили три митні пункти поліції – Вітів, Чижне, Корбелів, три митні пости – Велика Ліпниця, Уйсоли, Рицерка. ІМВ у Новому Сончі – з семи осіб (начальника, шести нижчих службовців), двох митниць – Мушин, Північна, чотирьох митних постів – Тилич, Щавниця, Нєдзіца, Закопане. ІМВ в Дуклі – з п'яти осіб (старшого комісара, начальника митниці, трьох нижчих службовців), одного митного пункту поліції Ясліська, трьох митних постів Команча, Кремпна, Висова. ІМВ в Самборі – з п'яти осіб (начальника, заступника, трьох нижчих службовців), одного митного відділення поліції Сянки, одного митного пункту поліції Ветліна, двох митних постів – Карлсдорф, Манюв. ІМВ в Долині – з п'яти осіб (начальника, заступника, трьох нижчих службовців), двох митних пунктів поліції Людвіківка, Лавочне, двох митних

пунктів Рафайлова, Осмолода. ІМВ у Ворохті – один митний пункт Ворохта, три пости митної охорони Жаб'є, Яблониця, Жбени. ІМВ у Снятині – п'яти осіб (начальника, заступника, трьох нижчих службовців), однієї митниці Городенка, одного митного відділення поліції Снятин, одного митного пункту поліції Тучапи, двох митних постів Кути, Устеріки. ІМВ в Заліщиках – чотири особи (начальник, трьох нижчих функціонерів), чотирьох постів митної охорони Дзвинячка, Мельниця, Синьків, Заліщики [40, s. 30, 32, 34].

31 серпня 1927 р. МФ видало розпорядження «Про організацію митної охорони», яке визначало основні цілі та завдання митної охорони, її структуру, а також права й обов'язки керівного та рядового складу. На підставі цього розпорядження в листопаді 1927 р. створено Малопольський окружний інспекторат митної охорони у Львові, підпорядкований митній охороні МФ [71, с. 64]. Наприклад, 1 листопада 1927 р. ІМВ «Заліщики» розформовано, а його зону відповідальності передано батальйону КОП «Борщів» [40, s. 7–34]. За іншими даними, у зв'язку зі створенням прикордонної охорони у квітні 1928 р. на базі прикордонних відділів, підпорядкованих ДМЛ, створено Малопольську крайову інспекцію прикордонної охорони з осідком у Сяноку [40, s. 7–34].

Наприкінці 1920-х рр. з метою забезпечення державних кордонів ДРП від поширення контрабанди та нелегальної міграції відбулася реорганізація чинної системи захисту. Навесні 1927 р. вирішено створити напіввійськову структуру шляхом реорганізації колишньої митної варти. Власне у серпні поточного року розпочато цей процес. В грудні поточного року президентом ДРП ухвалено постанову про кордони держави й оголошено про утворення нової формації на базі колишніх митних структур. В її основі була централізована вертикаль влади, якій підпорядковувалися низові структури, формуючи єдину службову ієрархію. 22 березня 1928 р. створено прикордонну охорону, до складу якої увійшли підрозділи державної поліції, військові формування з розширеними митними та фіскальними повноваженнями, укомплектовані та озброєні на військовій основі.

Незважаючи на те, що новоутворена структура підпорядковувалася МФ, будучи одночасно виконавчим органом податкової служби, функціонувала як митна і прикордонна охорона, що опікувалася ще й громадською безпекою [72, s. 3, 6]. Відповідно до постанови президента ДРП від 22 березня 1928 р. її основними завданнями були протидія протиправній діяльності переміщення людей і товарів через кордони ДРП, відстеження й розкриття контрабанди на ділянках так званого «зеленого коридору» тощо [72, s. 6].

Важливу складову нормативно-правової бази становили документи вищих органів влади, що формували, регулювали і впливали на функціонування митних структур ДРП загалом, у тому числі й ДМЛ зокрема. Це конституція [73], три розпорядженнями президента ДРП (27 липня 1924 р., два – 30 грудня 1924 р.), один наказ РДО (20 липня 1924 р.), дванадцять циркулярів РМ (22 листопада 1919 р. – 4 серпня 1926 р.), чотири – ПРМ (21 січня 1924 р. – 19 листопада 1925 р.), один – прем'єр-міністра (19 січня 1922 р.), сто дев'яносто шість – МФ (2 червня 1920 р. – 10 серпня 1926 р.) тощо [74, s. 15–20]. Незважаючи на те, що польські й українські дослідники аналізували текст конституції, характеризували устрій держави, органи самоврядування у 1920-х рр. [75–76], особливості правової системи ДРП [77–78], систему судових органів та судочинства [79], історіографію проблеми [80, с. 7–12]. Практично жоден з них не зосереджував увагу на впливові основного законодавчого документу на захист прав і свобод особи, яка законно перетинала кордон ДРП, перевезення товарів і вантажів тощо.

Своєрідним доповненням до орієнтування в громадянських правах – конституційних, адміністративних і міжнародних – була енциклопедія за редакцією професора З. Цибіховського [81]. Абетковий список законодавчих актів, пов'язаних зі змінами до законодавства на «східних кресах» з часу їх «приєднання» до ДРП, розроблений юрисконсультom МЮ, колишнім суддею апеляційної інстанції та професором Вищого міжнародного інституту в Одесі, А. Бардзкі [82]. Йдеться про декрети, закони, постанови та інші законодавчі акти, продовжені парламентськими актами, міністерськими

постановами, розпорядженнями польських тимчасових адміністрацій, влада яких поширювалася на тимчасові польські адміністрації, окуповані військами, з часом скасовані законодавством ДРП [82].

Аналізуючи перехідні центри та органи влади на територіях колишньої Австро-Угорщини, варто зауважити, що 19 жовтня 1918 р. на з'їзді українських політиків у Львові, утворено УНРаду, до складу якої входили члени палати лордів вже колишньої Австрії, депутати парламенту, представники всіх українських партій з Галичини і Буковини (по три від кожної партії) та представники академічної молоді [83, s. 92]. Прийнято резолюцію з вимогою створення суверенної Української держави. До відбору представників до УНРади включено поляків та євреїв. Резолюція закликала до підготовки конституції й виборчого права. 28 жовтня поточного року РМ Австро-Угорщини повідомляла про те, що «[...] уряд не має нічого проти того, щоб польські території Австрії були приєднані до незалежної польської держави, застереження тільки проти того, щоб її взяла польська репрезентація українських теренів. Визнається право української нації на формування самостійного державного організму, межі якого визначатимуться за згодою» [83, s. 93].

В інавгураційній промові тарнопільського воєводи від 1 вересня 1921 р. наголошувалося на тому, що «Конституція базується на традиції та історії Польської Держави – і ця історія переконливо демонструвала, щоб всі народи, які проживали в Речі Посполитій мали однакові права і свободи» [50, s. 1]. Безкомпромісна позиція поляків і українців, з підтримкою останнього Австрією, загрожувала неминучим конфліктом [83, s. 93]. Від часу відновлення Польщею незалежності до вступу в силу конституції від 17 березня 1921 р. йдеться про перехідний період в існуванні ДРП. Цей період можна поділити на диктатуру Тимчасового начальника держави (14 листопада 1918 р. – 9 лютого 1919 р.), законодавчого сейму (10 лютого 1919 р. – 28 листопада 1922 р.), що сформував Малу конституцію або постанову законодавчого сейму від 20 лютого 1919 р. «Про доручення

Юз. Пілсудському й надалі займати посаду глави держави». Резолюція, прийнята в літературі, як «Мала конституція», містила основні нормативні положення устрою новоутвореної держави до прийняття конституції від 17 березня 1921 р. [84, s. 137].

Чільне місце посідали «Закони Польської держави» [85]. Нашу увагу привернув розділ «Торгівля із закордоном». Йдеться про укази, пов'язані експортом й імпортом товарів, переміщенням транзитних транспортних засобів тощо. Алгоритм дій передбачав отримання дозволу на імпорт, експорт і транспортування товарів і вантажів. Планувалося при МПТ створити комісію за участю представників сільського господарства. Тобто, держава забезпечувала виконання цього механізму на підставі надання ліцензій від імені МФ. Відповідні дозволи надавалися митним органам. Розпорядження передбачало покарання, пов'язані зі спробами обману або нечесними діями ввезення або вивезення товарів і вантажів. Штрафні санкції передбачали покарання позбавленням волі від трьох – до шести місяців або сплатою матеріальної компенсації у розмірі 100 тис. мп. [85, s. 173–174].

Якщо вартість товару не перевищувала 200 мп., винні мали бути покарані позбавленням волі до трьох місяців або штрафом 5 тис. мп. Якщо вартість товару не перевищувала 2 тис. мп., винних карали штрафом до 1 тис. мп. У разі неможливості стягнення із засудженого штрафу, його могли замінити арештом до одного року у випадках, передбачених ч. I, ст. 3; до шести місяців у випадках, зазначених ч. II, ст. 3. Незалежно від покарань, після закінчення терміну ув'язнення або часу сплати штрафу, конфіскація товарів відбувалася на користь МФ, якщо вони були суб'єктом злочину. В ході розгляду справи відбувався аукціон з продажу конфіскованих товарів за звичайними «очікуваними» цінами. Якщо ж товари були дефіцитними, зберігалися тривалий час, їх вартість відповідно зростала. Ухвалу про продаж товарів на аукціоні приймав суд [85, s. 174–175].

До цієї категорії варто віднести й документи, пов'язані зі збором податків, фінансовим обліком тощо. Аналогічно до бюджетів інших

європейських країн, таких як: Франція, Німеччина, Австрія, Чехословаччина, податок з обігу займав чільне місце в прибутковому бюджеті ДРП. Його запроваджено у зв'язку з податком на торгівлю і промисловість відповідно до закону від 11 січня 1924 р. про фінанси та грошову реформу. На думку МФ, нововведення диференціювало податок з продажу, на предмети розкоші, змінювало методику визначення відсотків податків та їх збору, спрощувало зацікавленим особам, передусім, податковим і митним структурам, механізм їх нарахування тощо [86]. Сюди можна зарахувати й видання, що стосувалося бюджету, податків, їх видів тощо [87]. Відомо, що митні збори становили весь прибуток державного бюджету [88, s. 1]. 26 червня 1924 р. МФ оголошувало, що акції «Banku Polskiego» дозволялося приймати як депозити акцизного збору та митні збори, завдатки при укладенні договорів з державною скарбницею під 75 % їх номінальної вартості [89, s. 7]. До питань фінансів й бухгалтерії належало видання, що ґрунтувалося на перекладі німецького закону від 31 грудня 1922 р. про бюджет і французького – про бухгалтерський облік від 31 травня 1862 р. [90].

Одна з найважливіших збірок нормативно-правових документів стосувалася валюти і кредитів. Праця структурно об'єднувала три розділи: валюту й державні позики, торгівлю валютою, положення про банківські установи та обмінні пункти [91]. У виданні «Облік і державна скарбниця в Польщі до 1925 р.» її автор зазначав, що предметом його дослідження був бухгалтерський облік та грошові надходження в ДРП, їх поточний стан, ознайомлення з цими надзвичайно важливими справами широкої громадськості, позаяк державний облік – це надто широка тема, що вимагала глибокого вивчення [92, s. 13].

Господарські «інформатори» розроблялися й укладалися згідно з ухвалою торгово-промислової палати у Львові впродовж 1920–1926 рр. [93]. Такі видання мали значення для торгівлі, позаяк імпорт і експорт товарів та вантажів пов'язувався з перетином митного кордону ДРП, сплатою податку тощо. Зазвичай, вони стосувалися торгівлі, найважливіших митних правил,

регламентації господарського і грошового обігу, податків, чеків та векселів, грошей, банків, закордонної торгівлі, правового становища іноземців у ДРП, торгово-промислових палат тощо [93].

Важливими для нормативно-правової бази були офіційні урядові вісники [94–112], офіційні вісники Краківського, Львівського, Тарнопільського і Станіславівського воєводств [113–129]. Стосунки із судовими органами влади, оскільки порушення митних правил вимагало залучення судових інстанцій з метою покарання особи або групи осіб від ухиляння сплати митного податку тощо. Сюди відносимо видання «Prawa Państwa Polskiego. Pod redakcją Prof. Wł. L. Jaworskiego. Zeszyt VII A. Ustrój Sądów Cywilnych. Wydał i objaśnił Dr. Stanisław Gołąb Prof Uniwersytetu Jagiellońskiego Członek Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej» [130]. Книга складалася з восьми розділів: колишнє Королівство Польське, колишні австрійські землі (Східна Галичина), колишній прусський квартал, Сілезія, цивільне судівництво в конституційних положеннях, винагорода суддів, судова та інші форми влади, надзвичайні приписи [130]. Варто загадати про четвертий розділ «Судова влада» конституції ДРП від 17 березня 1921 р., представлений параграфами 74–86, у яких йшлося про принципи і основні засади судочинства [131–132]. Доповнення і зміни до конституції ДРП від 2 серпня 1926 р. [133].

Нормативно-правову базу також формували адміністративні повноваження. На думку Ф. Конечного, «держава – це союз правителів і керованих за допомогою організації, яка постійно діє. Організація, яка покликана об'єднати правителів і керованих і яка діє постійно, називається адміністрацією» [134, s. 1]. У виданні «Сучасна Польща» С. Буковецький в науково-популярному стилі описував внутрішній устрій ДРП, суспільний уклад, законодавчу владу, вищі органи управління державою, місцеве самоврядування, військо, закордонну політику, судочинство тощо [135].

Основні законодавчі ініціативи ДРП за 1917–1928 рр. зосереджено у виданні «Ustawodawstwo polskie», опубліковані в офіційних журналах

Департаменту та МЮ в редакції з урахуванням змін, внесених до 1 січня 1929 р. [136]. «Збірник адміністративних правил. Посібник для навчання у постерунках поліції та комісаріатах», призначений спеціально для шкіл поліції. Варто зауважити, що у ньому містилися положення, які могли бути корисними й іншим органам влади. Його зміст становили положення адміністративного права, оголошеного до 31 грудня 1929 р., однак до нього включено більш важливі й чинні пункти попередніх років, що, зі зміною правил, застосовувалися лише у Сілезькому воєводстві, з часом поширені на інші території [137]. Змістовно видання включало дев'ять частин: безпеку, спокій та громадський порядок; інфраструктуру; санітарні норми; ветеринарні вимоги; військові статuti; народне господарство; промисел і торгівлю; монополії та непрямі податки; охорону праці, суспільну опіку, еміграцію [137].

Кримінальні закони ДРП склалися з таких частин: громадського здоров'я, суспільної моралі, авторського права, культури і мистецтва, інфраструктури [138]. З метою ефективного ведення кримінального провадження, інколи виконувалися окремі процесуальні дії поза сферою застосування законодавства ДРП. Йшлося про потребу в міжнародно-правовій допомозі, що ґрунтувалася на здійсненні правосуддя, екстрадиції злочинця або злочинців на вимогу іншої держави для їх покарання тощо [139]. «Збірку законів, правил і тимчасових приписів, що стосувалися митної охорони», які фактично регулювали функціонування митної служби, систематизовано комісаром митної варти і очільником комісаріату Люблинець, Л. Кривенчуком [74]. Праця структурно складалася з семи розділів. Перший розділ «Статuti і службові приписи» передбачав такі основні положення, як організацію та повноваження митної охорони, митне і монопольне регулювання, охорону і порушення кордону, застосування штатної зброї, урядові конвенції та інші нормативно-правові акти, що стосувалися захисту кордону. Другий розділ «Права і обов'язки» – закон про державну службу, старших службовців і нижчих функціонерів, зміну й

припинення трудових відносин, зарплату, дебіторську заборгованість за відрядження, державну медичну допомогу, житло й оплату за нього, плату за навчання дітей митників, безвідсоткові авансові платежі, нагороди за боротьбу з контрабандою, пенсії для службовців. Третій розділ «Службова відповідальність» – про тимчасові дисциплінарні приписи. Четвертий розділ «Взаємини службовців з іншими органами влади та чиновниками» [74, s. 5].

3 березня 1923 р. у наказі № 552 МСГ повідомляло про те, що, зважаючи на значні витрати МФ на навчання дітей державних службовців у приватних школах, рекомендовано хоча б частину школярів перевести до державних навчальних закладів. Для цього варто було на новий навчальний рік резервувати для учнів визначену кількість місць, переваги надавати дітям державних службовців [140, s. 6–7]. 24 вересня 1925 р. станіславівський воєвода повідомляв повітові структури про наказ № 248 канцелярії президента ДРП щодо повернення плати за навчання дітей державних службовців у загальноосвітніх школах. У ньому йшлося про скасування всіх попередніх постанов з цього питання. Важливими були такі положення, як: от: за відсутності вільного місця в рівноцінному державному навчальному закладі школяра (школярку) переводили до приватної загальноосвітньої школи на підставі затвердженого відповідним міністерством встановленого списку; учні (учениці), які навчалися в приватних закладах повинні були мати не нижчі показники з навчання як в державних навчальних закладах за попередній рік – в іншому разі потрібно було повернути кошти за навчання; компенсацію за навчання дітей в приватних художніх закладах надавали, коли слухачеві виповнювалося 16 років до початку семестру або на підставі вмотивованого висновку ради відповідної художньої школи про «виключні мистецькі здібності дитини як підготовку до майбутньої професії»; одночасне відвідування державного і приватного навчального закладів не давало право на відшкодування; державна компенсація за навчання виплачувалася впродовж червня-вересня, коли у приватних загальноосвітніх середніх закладах щомісячна плата становила 30 зл., у середніх професійних

школах – 45 зл.; МФ відшкодовувало плату за навчання однієї дитини в загальноосвітній школі або двох дітей – в середній професійній школі [141].

П'ятий розділ «Обмундирування і озброєння» – про матеріальне забезпечення митної варти, правила носіння форменого одягу та озброєння, обмундирування та надбавку для вищих посадових осіб, уніформу для нижчих функціонерів, визначення вартості форми, зброї, зберігання боєприпасів та спорядження. У шостому розділі «Службові коні й адміністративно-речові видатки» йшлося про окреслене технічне забезпечення митної варти. Сьомий розділ «Центральна школа митної варти» – статут школи та інші приписи [74, s. 6]. Доречно зауважити, що до кінця 1926 р. кандидати на посади чиновників призначалися викладачами у школи [142, арк. 32]. Восьмий розділ «Інформаційні додатки» – обов'язкові та необов'язкові зобов'язання. Дев'ятий розділ «Карно-фінансові приписи обов'язкові до виконання з 1 січня 1927 р. [74, s. 6].

Збірник митних правил і нормативно-правових актів, що стосувалися митного провадження складався з двох частин: митних приписів і нормативно-правових правил щодо митної процедури [88]. Зокрема, у розпорядженні про регулювання митних відносин від 31 липня 1924 р. зазначалося що територія ДРП становила єдину систему митних органів у законодавчому плані, питаннях зовнішньої торгівлі, охорони кордонів. Управління митною справою здійснювалося через МФ, окремі митниці – органи першої інстанції, регіональні митні органи другої інстанції, митну охорону – орган виконавчої влади, створену для запобігання незаконному перетину кордону. Округи та місця розташування митних органів другої інстанції та їх кількість визначалися РМ на підставі подання МФ. Митниці, органи влади та митну охорону організовувало МФ, а прикордонні митниці створювалися за погодженням з МПТ та МВС. Внутрішній устрій, штатні посади та повноваження органів, установ і митної охорони визначалися МФ. Сфера діяльності митної охорони та спосіб виконання нею своїх обов'язків у

запобіганні незаконному перетину кордону координувало МФ за погодженням з МВС [88, s. 1].

Розпорядження президента ДРП про митний тариф опубліковано відповідно до частини 6 ст. 44 конституції та закону від 2 серпня 1926 р. про повноваження очільника держави видавати нормативні акти, що мали силу закону [143]. Структурно поділялося на шість розділів. Варто зауважити, що воно вступало в дію з 1 липня 1928 р. [144, арк. 6–6 зв., 7–7 зв., 8–41 зв.]. Доволі розлого президент ДРП пояснював зміни до митних тарифів держави. Однак основною мотивацією, на нашу думку, було два аспекти: перший – наповнення скарбниці непрямим оподаткуванням (фіскальна функція), другий – як інструмент економічної політики [144, арк. 41–85]. Водночас на митній території держави функціонували положення від 11 червня 1921 р. про митний тариф [145], від 31 липня 1924 р. про врегулювання митних відносин [146], перше речення якого та абзац або ст. 8 залишалися в силі; у частині, що стосувалася цих пунктів митного тарифу від 26 червня 1924 р. [147], що не було змінено [144, арк. 6, 8 зв.].

Окрім того, МФ в погодженні з МПТ, встановлювало експортні мита та коригувало їх ставки відповідно до змін економічних умов; визначало їх зниження на імпортовані товари першої необхідності, сировину і засоби виробництва; доповнювало діючі митні правила положеннями про зарахування митних платежів та відтермінування їх сплати; видавало нормативні акти, що регулювали повернення мита на експорт готової продукції; передавало у концесію вільні склади для зберігання імпортованих товарів; виконувало посередницькі функції щодо формальностей на митниці; запроваджувало у разі застосування іноземними державами заходів з демпінгу, стягування додаткових митних зборів на такі товари; звільняло від заборони на експорт окремі партії товарів у залежності від їх продажу за валюту і депонування суми, отриманої у валюті, до податкової установи, визначеної МФ тощо [88, s. 1].

3 січня 1927 р. акційна спілка «Powszechne domy skladowe» (м. Львів) інформувала ДМЛ про подання переліку товарів, безмитне зберігання яких завершувалося на початку поточного року. Просила митну структуру продовжити термін їх безмитного збереження, зважаючи на «...несприятливу комерційну ситуацію, що унеможлиблювала їх миттєве розмитнення через відсутність належної готівки» [149, арк. 41]. За нашими підрахунками, йшлося про товарний вагон порожніх пляшок, сімдесят бочок вина, вісім ящиків з шампанським, вісім – з коньяком. Подаючи запит на продовження терміну безмитного зберігання зазначеного товару, зазначена акційна спілка наголошувала на тому, що його вартість сплачена іноземними одержувачами, тому, «...відмовляючись розглядати наше прохання, це наразить одержувачів на непередбачувані витрати, краще було б відправити ці товари назад за кордон» [149, арк. 41].

МФ повідомляло, що будь-які закордонні закупівлі для державних установ необхідно попередньо перед укладенням контракту узгоджувати МПТ, отримувати схвалення Економічної ради РМ. Це пов'язувалося з вивезенням польської валюти за кордон або ж купівлею іноземної валюти. У іншому разі МФ не підтримуватиме таких контрактів [150, s. 8–9]. Зразки товарів, призначених для експорту, мали проходити експертизу. Це передусім стосувалося продуктів харчування, алкоголю тощо. Зазвичай, їх проводили, на підставі положення від 1 січня 1910 р. спеціальні наукові установи, уповноважені видавати відповідні сертифікати. Так, перед відбором зразків, вантаж перевіряли на кількість і вміст вагонів-цистерн, резервуарів або пакетів, ящиків з поданням супровідних документів. Окрім того, могли проводити відбір так званих «мішаних» проб продуктів [151, арк. 28]. Так, на підставі розпорядження митниці від сплати податкового збору звільнялися такі лікувальні вина фірми «Erste Kaltonwein-Garung und Kellereien, Swatek und Cie» та інших виробників [151, арк. 29]. Чільне місце посідали статистичні бюлетені, що давали змогу прослідковувати ті чи інші тенденції загального соціально-економічного розвитку ДРП, експорт та

імпорт товарів і вантажів, безпосередньо пов'язаний з функціонуванням ІМВ та ДМЛ тощо [152–159].

Таким чином, нормативно-правова база регулювала правові, митні, адміністративні та фінансові, валютні та господарські відносини у ДРП, пов'язані з діяльністю митних структур у Краківському, Львівському, Станіславівському і Тарнопільському воєводствах. Від їхнього цілісного функціонування безпосередньо залежало наповнення бюджету, здійснювалася діяльність ДМЛ у певному, юридично означеному, правовому полі, відбувався захист національних інтересів держави.

2.3. Проблемність визначення прикордонних меж

Одним із перших завдань відродженої в листопаді 1918 р. ДРП була демаркація кордонів та організація їх охорони. Початковий період формування характеризувався спонтанністю, відсутністю координації між зацікавленими міністерствами, нечіткістю концепції системи охорони кордону та обсягу виконання завдань окремими формуваннями [5, s. 32]. Державний кордон – це позначення місця розташування, географічна територія, що визначала не тільки площу держави, але й виконувала певні функції – внутрішні і зовнішні [160, s. 44]. На думку деяких дослідників, прикордонний простір формувався упродовж тривалого часу, був периферійною територією держав, відмінність якого проявлялася в культурному розмаїтті мешканців в конкретному соціальному просторі [161, s. 47].

Для захисту західного, північно-західного та південного кордонів створено єдину систему на кордоні між ДРП та Німеччиною, вільним містом Гданськом, Чехословаччиною та Румунією. Охорона східного і північно-східного кордонів охоплювала межі між ДРП та СРСР, Латвією та Литвою. Вирішальними чинниками, що впливали на природу цих двох різних

елементів охорони державного кордону було внутрішнє становище двох найбільших країн-сусідів ДРП – СРСР та Німеччини [5, s. 33]. Відповідно до статистичних даних, територія та кордони ДРП у 1922 р. становили 388634 км², довжина кордонів – 5534 км², морських – 140 км², сухопутних – 5394 км². З Німеччиною – 1912 км², СРСР – 1412 км², Литвою – 507 км², Латвією – 109 км², Румунією – 349 км², з містом Гданськ – 121 км² [162, s. 133]. В. Гробельський повідомляв, що кордон між ДРП і Німеччиною становив 34,5 %, з СРСР – 25,5 %, з Чехословаччиною – 17,8 %. Морський кордон – 2,5 % [2, s. 253].

Проблема визначення прикордонної смуги на території усіх чотирьох воєводств: Краківського, Тарнопільського, Станіславівського і Львівського, контрольованій ДМЛ, була актуальною впродовж першої половини 1920-х років. Однак більш нагальною вона була саме у Станіславівському воєводстві, що пов'язано передусім як з географічним розташуванням, так і з особливостями головних транспортних комунікацій. Деякі автори описували традиційні заняття гуцулів – лісові промисли, сплав лісу, будівництво, вирощування великої рогатої худоби та овець, різьбярство, а також їх допоміжні заняття – полювання та рибальство [173, с. 124]. На нашу думку, саме вони не сприяли чіткому визначенню прикордонних меж, враховуючи особливості рельєфу та форму кордону. З іншого боку, певна політична заангажованість і небажання польської влади поліпшити становище українців у Східній Галичині.

Особливістю українсько-польського пограниччя було те, що на розвиток етнічної ідентичності місцевого населення значно впливали не лише часті зміни державного устрою, що призводили до змін у суспільно-політичному житті, а й зміни лінії кордону, що часто супроводжувалися примусовими переселеннями людей або їх добровільною міграцією [174, с. 191].

Щити, що інформували про наближення до прикордонної зони, виготовлялися з міцних матеріалів і доповнювалися відповідними знаками,

розміщеними на будівлях, деревах, могли мати напис «Прикордонна зона». В окремих випадках вони не містили напису, а точне визначення прикордонної смуги. Знаки встановлювалися в місцях поблизу доріг, що перетинали кордон, де існувала підвищена ймовірність контрабанди чи незаконного перетину кордону [177, арк. 71]. Влада повідомляла, що при перетині кордону не варто створювали жодних перешкод для перевезення вантажу й переміщення сезонних робітників [178, арк. 131]. Необхідно звернути пильну увагу на органи прикордонного контролю, оскільки «полегшення» при його перетині стосувалося лише сезонних робітників, які прибували до відділку державної поліції, який мав право перевіряти їх і накладати штрафи за порушення правил. Однак це не стосувалося контрабанди, коли вони, «...хто явно, приховано, під одягом або іншим чином переміщували товари через кордон...» [178, арк. 131].

Для вирішення нагальних проблем органи, відповідальні за охорону кордону, а також особи, призначені для його утримання, мали право вільно пересуватися вздовж його лінії, здійснювати контроль та мати доступ до прикордонних знаків, забезпечувати їх належне функціонування [177, арк. 32]. Лінію кордону необхідно було забезпечити чіткою видимістю, регулярно обрізаючи гілки в літній сезон, а в лісових масивах — вирубувати кущі та прибирати повалені дерева. Це створювало умови для прикордонників, відповідальних за охорону кордону, вільно пересуватися вздовж нього, що ускладнювало незаконні спроби перетину кордону та перевезення контрабанди [177, арк. 26 зв.]. Окрім того, постійне підтримання лінії кордону в належному стані дозволяло знижувати ймовірність створення укриттів для порушників, що надавали можливість здійснювати незаконні перетини. Завдяки цьому, прикордонники могли оперативно реагувати на будь-які спроби порушення кордону та запобігати правопорушенням, таким як контрабанда чи незаконне переміщення осіб. Таке забезпечення контролю за кордоном також сприяло підвищенню безпеки на прикордонних територіях [178, арк. 55].

Лише 1 серпня 1924 р. Тарнопільське воєводство оприлюднило межі прикордонної та кордонної смуги на своїй території. Польсько-радянський кордон проходив через чотири повіти: Збаразький, Скалатський, Гусятинський та Борщівський. Це стало важливим кроком у впорядкуванні прикордонних відносин та забезпеченні належного контролю за пересуванням через кордон. Визначення меж сприяло кращій організації охорони, а також дозволяло органам влади більш ефективно реагувати на потенційні загрози, зокрема з боку контрабанди та незаконного перетину кордону [12, с. 4–5].

25 серпня 1924 р. станіславівський воєвода, за погодженням з ДМЛ, видав розпорядження про зміни в позначенні прикордонної смуги від кордону Чехословаччини в Долинському повіті. У результаті чого кордон був чітко визначений на місцевості, що дозволило покращити контроль за пересуванням через нього, а також зменшити можливості для порушень, таких як незаконний перетин кордону або контрабанда. Ці зміни стали частиною ширшої стратегії уряду щодо посилення охорони державного кордону та забезпечення його непорушності [181].

Важливе місце відводилося обмеженню кола осіб, яким дозволялося перебувати у прикордонній зоні. Зокрема, 15 березня 1925 р. президія воєводства у Станіславі повідомляла Снятинське староство про правила перебування в прикордонній зоні. Наприклад, дозвіл на перебування в прикордонній смузі, позначеній червоним кольором, надавав власникові право знаходитися в цій зоні лише упродовж одного місяця. Це обмеження запроваджувалося з метою суворого контролю за доступом до прикордонних територій, забезпечувало належний рівень безпеки та попередження незаконних дій, таких, як-от: контрабанда або спроби незаконного перетину кордону [175, арк. 3]. Оскільки серед осіб, які зверталися за дозволом у Снятинському повіті, було багато землевласників, що не проживали в прикордонній зоні, але мали там землю. Зважаючи на обставини, воєвода видав розпорядження, згідно з яким землевласникам у прикордонній смузі

надавали дозволи, що діяли упродовж усього сезону обробітку землі та збору врожаю [175, арк. 3]. У прикордонних зонах, де знаходилися літні пасовища, власників тварин зобов'язували вести їх облік, позначати місця для випасання [177, арк. 72]. Тварин на пасовища могли виганяти тільки довірені особи, які діяли за узгодженням з повітовими органами, при цьому передбачалися чітко визначені суми матеріальної винагороди. Інформацію про осіб, залучених до випасання тварин, староста мав подати за дві тижні до початку літнього сезону [177, арк. 73]. ІМВ у Самборі інформував, що місцеве населення мало отримувати дозволи від старости на ввезення тварин у прикордонну зону, а про їх втрату – повідомляти найближчу митну варту впродовж доби. Це пов'язано з випадками контрабанди худоби до Чехословаччини в цьому районі [177, арк. 57–57 зв.].

Гміна Кобаки інформувала староство в Косові про надання місцевим органам влади повноважень видавати перепустки для в'їзду в прикордонну смугу терміном до 4 тижнів і перепустки для працівників, які володіли земельними ділянками в прикордонній смузі, на термін не менше 9 місяців [175, арк. 8 зв.]. Від ДМЛ Станіславівське воєводство отримало розпорядження про виконання постанови щодо визначення прикордонної смуги, видання дозвільних документів, що надавали право на перебування в прикордонній смузі до одного місяця [175, арк. 91].

Заборонялося перебувати в прикордонній зоні з 22.00 – до 04.00 год. за межами помешкання. Однак зазначена заборона не поширювалася на осіб, які виконували службові завдання або мали відповідні документи на право перебування у прикордонній зоні. Особи, які порушували цю вимогу, каралися трьома місяцями арешту або штрафом у розмірі 50 тис. мп. або арештом і штрафом одночасно з конфіскацією належних їм засобів пересування або тварин [168, s. 4]. Однією з пропозицій було дозволити особам, які мешкали на прикордонних територіях, вільно перебувати поза своїми домівками в денний час, а влітку – до 21:00, взимку – до 19:00. Однак для перебування в нічний час необхідно було отримати дозвіл від повітової

канцелярії. Окрім того, розглядалася необхідність обмеження перебування осіб, які не були місцевими мешканцями, а також запровадження обмежень на володіння вибуховими речовинами та вогнепальною зброєю [177, арк. 26 зв.].

Жителі гміни Кобаки Косівського повіту були «відрізані» від основних комунікацій, що проходили вздовж прикордонної смуги. Окрім того, парафіяни бажали мати змогу відвідувати церкву, розташовану в Долгополі та Черескулі, однак для цього вони змушені були звертатися за дозволом на перебування в прикордонній зоні, який діяв лише упродовж 4 тижнів [175, арк. 10]. Населення Кутів і Старих Кутів не мало змоги вчасно потрапити на ринок [175, арк. 10–10 зв.].

Л. Зашкільняк писав, що польська влада нехтувала інтересами української меншини [187, с. 7]. Ці обмеження запроваджувалися з метою забезпечення контролю над перебуванням осіб у прикордонній зоні та зниження можливих загроз для національної безпеки ДРП. Тому, навіть для тих, хто мав дозвіл на перебування, були встановлені чіткі правила, що регулювали їх пересування та доступ до певних територій. Подібні заходи створювали значні труднощі для місцевих мешканців, адже для виконання повсякденних справ чи відвідування рідних вони часто вимушені були проходити бюрократичні процедури та отримувати спеціальні дозволи, що обмежувало їхню мобільність і створювало додаткові труднощі в житті на прикордонних територіях [175, арк. 59]. Навіть ті особи, які мали дозволи, підлягали таким обмеженням: наявність дозволу повітових органів влади за умови перебування упродовж світлої частини дня; у нічний час особи мали мати спеціальні дозволи прикордонного військового командування; дозволеним місцем перебування громадян у нічний час була територія, розташована за сто кроків від їх помешкання, за умови, що вони проживали не ближче п'ятдесят кроків від кордону [168, s. 4].

Про кожну нову тварину, окрім зареєстрованої, яку планували завезти в прикордонну зону, необхідно було повідомляти місцевого старосту та

отримати відповідний дозвіл на її завезення. Це було частиною контролю за переміщенням не лише людей, а й тварин, з метою запобігання поширенню хвороб або небажаних видів, які могли б створити загрози для сільського господарства чи екології в прикордонних районах. Тому всі перевезення тварин потребували ретельного контролю та оформлення відповідних документів. У разі порушення цих правил могли бути застосовані штрафи або інші санкції [175, арк. 59]. 7 лютого 1923 р. Тарнопільське воєводство вносило зміни до зборів за перевірку тварин, призначених для забою і заколювання, м'яса з них, а також для огляду тварин перед виданням паспортів. Для дослідження тварин, призначених на забій і м'ясо з них: за одну корову, вола, бика, свиню – 300 мп., коня – 600 мп., телят, кіз та овець – 120 мп., за огляд м'яса забитих тварин – 80 мп. Для перевірки перед оформленням паспорта: за кожну штуку великої рогатої худоба та коня – 100 мп., телят, свиней та баранів – 50 мп. [199, с. 9–10].

Митницю у Корбелові зобов'язували виконувати розпорядження МФ від 19 травня 1923 р. про позначення коней печатками на шиї і нозі. У разі недотримання термінів його виконання влада мала право завести кримінальні справи [200, арк. 18]. 5 листопада 1923 р. Станіславівське воєводство повідомляло ДМЛ про те, що митниця у Снятині-Залуччі стягувала мито за перевірку тварин, ввезених з Румунії й відраховувала 5 % на користь митників. Однак податкова палата у Львові не надсилала жодного звіту прибуткових списків на належні суми за 1922 р. [201, арк. 61]. Окружна податкова інспекція у Львові повідомляла ДМЛ про те, що під час чергової перевірки оформлення митних декларацій на станції Снятин-Залуччя виявлено перевищення суми сплати мита в загальному розмірі на 22 зл. Зазначалося, що реєстр грошових переказів точно не обліковувався, містив позиції, що не відповідали інформації зі сплати коштів, нумерації квитанцій грошових переказів, відсутності підписів і персональних даних службових осіб тощо, що суперечило постановам МФ та МПТ [202, арк. 24].

Львівське воєводство влітку 1927 р. інформувало підпорядковані йому староства і «Малопольське господарське товариство» про те, що МСГ робило виняток для зазначеної інституції імпортувати з Нідерландів через Німеччину до Польщі 100 штук племінної худоби через митницю в Хожуві або Збошині на таких умовах: тварини мали супроводжуватися офіційними індивідуальними сертифікатом з зазначенням місця їх проходження, відсутності заразних хвороб в радіусі 20 км для чуми за останні 14 днів; висновком лікаря державної ветеринарної медицини про те, що тварини оглянуті перед відправленням і вони здорові; в разі виявлення хвороб, їх мали забити на найближчій бійні, безпосередньо з'єднаній із залізничною колією; після прибуття тварин до місця призначення вони мали залишатися на карантині 14 днів [203, арк. 41]. Влітку 1927 р. ДМ МФ інформував митницю в Снятині-Залуччі про звернення директора цирку Кароля Клудського щодо експорту циркового обладнання і тварин [203, арк. 45]. Оплата мала здійснюватися на підставі розпорядження про митні тарифи [204].

14 грудня 1922 р. МГР інформувало Станіславівське воєводство про сплату мита при перетині моста через річку Ломницю в Добровлянах до кінця 1925 р. Планувалося упродовж зазначеного часу отримати кошти, витрачені на його будівництво. Тарифи при проїзді були такими: з одного пішохода 50 мп., з однієї тварини – 60 мп., з однокінної підводи (без вантажу) – 100 мп., з вантажем – 140 мп., з двокінної підводи (без вантажу) – 160 мп., з вантажем – 200 мп. За потреби тариф міг бути змінений, зважаючи на інфляцію [205, s. 10]. 16 січня 1924 р. Станіславівське воєводство зверталось до ДМЛ з приводу подання переліку коштів, зібраних митницею у Снятині, як ветеринарне мито за січень-червень поточного року на рахунки МФ. Влада цікавилася її власниками, відповідальною особою за складання фінансових звітів тощо. Зазначена проблема виникла тому, що податкова палата у Львові розпоряджалася прибутками МФ, кошти від сплаченого мита перебували у юрисдикції ДМЛ. Станіславівське воєводство вимагало

подання списків прибутків від мита до ДМЛ, щоб їх після бухгалтерської перевірки, зараховували на рахунки МФ [206, арк. 18]. 21 січня 1925 р. ДМЛ повідомляла ІМВ у Снятині про надсилання двох примірників ревізійних протоколів [207, арк. 48]. Зазначений воєвода інформував про обов'язкові надходження від дебіторської заборгованості за коней, що становили воєнну здобич і за них необхідно було сплатити певні кошти на рахунок МФ [208, s. 12]. У розпорядженні МСГ від 2 березня 1923 р. йшлося про те, що кошти, отримані від продажу демобілізованих коней, необхідно виплатити МФ за поточний рік [209, s. 7].

Бюрократичний процес, пов'язаний з отриманням дозволу на транспортування деревини з закопанських лісів через прикордонну зону до Чехословаччини, з одного боку, свідчив про обмеження в часі та умови безпеки, запобігання зловживанням, з іншого – нагляд митних органів за ресурсами [210, арк. 108]. 18 вересня 1925 р. Міністерство шляхів сполучення вносило поправки щодо побажань експортерів, які скаржилися на затримки з транспортуванням деревини до Гданська, що «завдавало шкоди комерційному балансу і нормам забезпечення сировиною» [211, s. 2].

Зі сферою визначення прикордонних меж певною мірою пов'язане виконання окремих угод з країнами, що межували з ДРП. Окрім договорів підписували й конвенції. Як свідчить аналіз архівних матеріалів, їх будо укладено сім. Зокрема, однією з перших була конвенція між митною структурою Гданська і Німеччиною щодо вільного транзиту між Східною Пруссією та іншою частиною Німеччини. Транзитні перевезення водними шляхами здійснювалися через Нотець, Бидгоський канал, Брде і Віслу. Прохідні судна могли причалювати до берега тільки в тих місцях, де були митні пости або поліція. У виняткових випадках судна могли заходити в іншому місці. Під час транзиту судна залишалися опечатаними або конвойованими. Їх зобов'язали мати сигнали, а саме вдень – синій трикутний прапор, розміщений на щоглі або древку та дві трикутні сині бляшки,

розміщені на обох кінцях посудини. Вночі ліхтарі з синім світлом [74, с. 77–78].

10 листопада 1925 р. МВС скерувало інструкцію до воєвод щодо реалізації польсько-радянської угоди від 3 серпня поточного року про вирішення прикордонних суперечок ратифікованої урядами обох країн [212, арк. 61]. Незважаючи на відсутність такої угоди, окремі староства надавали дозволи на прикордонну торгівлю ще в грудні 1924 р. [213, арк. 26]. Ймовірно, що торгові операції з СРСР відбувалися під контролем радянських органів безпеки. Про що свідчило прохання польської компанії «Polblok» з Підволочиська до ДМЛ продовжити їй дозвіл перевозити товари до СРСР бічними шляхами сполучення, щоб не піддавати арешту радянських покупців при поверненні на батьківщину [214, арк. 83]. Відомо, що командири КОП невідкладно надсилали детальні звіти про події, записані на постах, до МВС. В окремих випадках протоколи складали державні поліційні дільниці. Якщо постраждалі подавали заявки на компенсацію за понесені збитки, суми таких компенсацій мали визначатися з максимальною точністю. Після погодження, старости прикордонних повітів призначали функціонерів для визначення осіб, які зазнали збитків, спільно з чиновниками СРСР. Прізвища та імена уповноважених, а також їх місце проживання, повідомляли старости, керівники відповідних прикордонних відділів ДПУ та представники КОП [212, арк. 61]. Якщо в процесі вирішення прикордонних спорів виникали непорозуміння, складалися офіційні акти та навіть скеровувалися до МВС ДРП, коли інцидент стосувався представників КОП [212, арк. 61].

Кінцеві рішення представників обох сторін щодо повернення тварин та іншого майна, ухвалювалися упродовж тижня. Повітова канцелярія, після консультацій з начальниками прикордонних відділів та штабом відповідного батальйону КОП, визначала пропускні пункти на прикордонних ділянках у своїх округах. Про це інформували воєводство та командування батальйону КОП. Пропускні пункти використовувалися для обміну повідомленнями та кореспонденцією, для перетину кордону представниками сторін, а також для

передачі тварин та іншого майна особам, які постраждали внаслідок прикордонних інцидентів. Пункти охоронялися постами КОП, до обов'язків яких входило зберігання або утримання майна та худоби, вивезених із території СРСР, для подальшого обміну і повернення їх законним власникам [212, арк. 63].

Механізм перетину кордону передбачав пред'явлення особистих документів керівниками відповідних прикордонних відділів або їх представників, які прямували на територію ДРП для здійснення діяльності, передбаченої договором. Їх забезпечували візами старост прикордонних повітів, на яких чітко зазначалася мета перетину кордону. Ці документи слугували підтвердженням офіційного статусу осіб та їх правомірності на виконання зазначених завдань [212, арк. 63]. Тим не менше, інциденти траплялися. 4 липня 1925 р. посол СРСР у Варшаві подавав ноту протесту до польського уряду з приводу інцидентів на польсько-радянському кордоні внаслідок викрадення польського офіцера КОП червоноармійцями [216, s. 1].

Отже, процес визначення прикордонних меж тісно пов'язаний з формуванням кордонів ДРП та встановленням прикордонних зон. Ці питання знаходилися в компетенції РДО, МВС та воєвод. Незважаючи на активні зусилля влади для вирішення проблем, вдалося досягти лише часткового їх розв'язання. Проте низка організаційних питань залишалася відкритою, зокрема стосовно охорони кордону, встановлення ширини смуг на окремих ділянках, отримання дозволів, спрощення правил перебування в прикордонних зонах, а також виконання міжнародних угод.

2.4. Підготовка кадрового потенціалу

Кадри відігравали важливу роль у функціонуванні митних структур. 23 лютого 1921 р. РМ ухвалила розпорядження щодо службових приписів на підставі останнього абзацу § 5 закону від 13 липня 1920 р. [220]. та ст. 10 (останнього передостаннього абзацу цього ж закону) [221]. Обов'язковість виконання розпорядження РМ опубліковано 15 січня 1921 р. [222]. Йшлося про те, що, починаючи з 1 березня 1921 р. усі державні чиновники ділилися на п'ять класів, пов'язаних з місцевістю, у якій вони проходили службу. Наприклад, I класу отримували заробітну плату від 400 – до 525 мп., II класу – 360–472,5 мп., III класу – 320–420 мп., IV класу – 280–367,5 мп., V класу – 240–315 мп. [223, s. 15–16]. Відповідно до ухвали 17 грудня 1921 р. РМ визначено такі міста у відповідність з їх «класністю» на терені краківському і львівському. Так, до I класу відносили Борислав, Дрогобич, Краків, Львів. До II класу – Б'яла, Чазанів, Ярослав, Ясло, Коломия, Кросно, Новий Сонч, Освенцим, Перемишль, Жешув, Снятин, Станіславів з околицями, Стрий, Тарнув, Тарнопіль. Б'яльський, Дрогобицький (за винятками окремих місцевостей), Бориславський, Краківський та Львівський повіти. До III класу – Броди, Бережани, Бохня, Бучач, Борщів, Буськ, Чортків, Дебіца, Долина, Горлиця, Городок Ягеллонський, Яворів, Калуш, Кам'янка Струмилова, Лиманова, Ланьцут, Мелець, Мостиська, Мисленіце, Новий Тарг, Підгайці, Поронін, Перемишляни, Пшеворськ, Рабка, Рава-Руська, Рогатин, Ропчице, Риманів, Самбор, Сянок, Сокаль, Тереховля, Величка, Заліщики, Закопане, Золочів, Жовква, Живець з околицями. Хшанувський, Горлицький, Кросненський, Новосончський і Жешувський повіти. До IV класу – всі інші місцевості [224, s. 4–5]. Тобто, на краківському і львівському теренах не було міст і місцевостей V класу. У додатку до табеля вказані доплати чиновникам з місцевостей I–V класу пов'язували зі станом сімейності. Наприклад, існувало поняття «мала сім'я», «середня сім'я» та «велика сім'я» [225, s. 16]. Саме цим розпорядженням РМ сформувала дванадцять розрядів для чиновників від I – до XII [225, s. 16].

Чільне місце у фаховому забезпеченні належало екзаменаційним комісіям, утвореним з метою відбору спеціалістів на посади згідно зі штатним розписом. Екзаменаційна комісія зі складання іспитів на посаду службовця митниці ДМЛ передбачала вимоги щодо здійснення посадової діяльності відповідного розряду митних функціонерів. ДМ МФ намагався залучати фахівців-практиків [228, арк. 9]. Зокрема, 6 листопада 1926 р. РМ у постанові від 16 січня 1925 р. інформувала ДМЛ про підготовку екзаменаційних завдань для кандидатів на посади у державній податковій службі й митному відділі (II розряд) [227, арк. 143]. ДМЛ сформувала дві групи. До першої входило 24 особи, до другої – 21 [227, арк. 145–146]. За нашими підрахунками, іспити складали лише 12 осіб, оскільки їхні відповіді збереглися в архівній справі. Попередньо подавалися заяви на допуск до іспиту. 14 червня 1927 р. Станіславів Дамашевич, чиновник XII розряду, подавав заяву на допуск до практичного іспиту кандидата на адміністративну посаду III розряду. Цього ж дня ще два функціонери XII розряду подавали заяви аналогічного змісту [229, арк. 98, 100, 102].

На основі аналізу протоколу засідання екзаменаційної комісії від 10 листопада 1926 р. відомо, що вона працювала у складі старшого радника фінансової структури Міхала Русина, інспектора Броніслава Розанського, директора митниці Антонія Свободи, старшого інспектора митниці Йозефа Цибульського, радника бухгалтера Мечислава Кала. Протокол вів радник директора митниці Леопольд Данилевський. У цей день іспит складали чотири особи на посади службовців податкової служби II розряду [227, арк. 85, 97]. 12–13 листопада 1926 р. екзаменаційна комісія проводила іспит для восьми осіб на зазначені посади. Працювала у тому ж складі [227, арк. 1, 6, 13, 18, 31, 48, 67, 79]. Зазвичай, перелік питань формувався з трьох, чотирьох, п'яти або шести завдань [227, арк. 5, 10, 15, 22, 30, 34, 47, 52, 61, 64 зв., 70, 76, 84, 91, 94, 102, 107, 114, 120, 127, 134]. Наприклад: 1. Який порядок розмитнення меблевих вагонів? 2. Що таке неповна декларація та які правові наслідки такої декларації? 3. Який хід розгляду запитів, надісланих

до прикордонної країни? 4. Які митні вимоги до митного оформлення іноземних товарів і коли ці товари можуть надходити у вільний обіг? 5. Який порядок відправлення вантажів з ДРП? [227, арк. 94, 107, 120]. 6. Детально опишіть порядок дій митниці, якщо сторона подає заперечення під час митного огляду через нібито неправильне застосування митного тарифу? [229, арк. 33].

За нашими даними, у «Табелях кваліфікації» працівників на 1924 р. подано списки 166 осіб [232, арк. 3–26]. 8 лютого 1924 р. ревізорів митниці К. Гризульця та З. Куця підвищено до VIII розряду [231, арк. 12]. 9 лютого 1924 р. ІМВ у Кракові повідомляв ДМЛ про призначення на посаду старших інспекторів митниці: Лакоцінського, Слободяна, Мрошковського, а Матяшевського, Авдиковича і Лостерова – інспекторами митниці [231, арк. 11]. Згідно зі звітами ДМЛ, на 9 грудня 1923 р. підвищення до VII розряду отримало 9 чиновників митниці, VIII розряду – 10 осіб [231, арк. 24, 25]. 5 червня 1924 р. ДМ МФ інформував ДМЛ про прийняття на посади у митних органах десяти осіб [231, арк. 92]. 19 червня 1924 р. ДМЛ повідомляла про призначення помічниками у місцеву канцелярію Гелену Гавлову і Людмилу Ясінську [231, арк. 158].

Відповідно, до складу екзаменаційної комісії, затвердженої постановою РМ від 16 січня 1925 р. для кандидатів на посади в державній податковій службі, ДМЛ запропонувала голову комітету, заступника начальника митниці Казимира Смолку та заступника начальника відділу Тадуеша Ґрука. Від управління митниці на екзаменаційні іспити рекомендовано голову департаменту Т. Ґрука та радника Антонія Ільницький, які мали фахову юридичну освіту. Окрім того, до складу комісії входили митний аудитор Михайло Підгородецький-Дорошевич, директор ДМЛ Раденіуш Оркіш та старший інспектор митниці Йозеф Тибірський [228, арк. 9]. Члени екзаменаційної комісії мали іспитувати кандидатів на посади службовців податкової служби II розряду і IX розряду на адміністративну службу [230, арк. 10].

МФ зобов'язувало екзаменаційну комісію підготувати програму іспитів з фахових предметів, конституційного права та розпоряджень вищих органів влади [228, арк. 51]. Зазначену програму затвердили усі департаменти МФ, Управління державного страхового контролю, Головна дирекція державної лотереї, Дирекція польської тютюнової монополії, Центральна ліквідаційна управа, Тимчасова дирекція спиртової монополії, Державний монетний двір, податкові палати та ДМ [228, арк. 49]. Наведену програму слід розглядати, з одного боку, як вимоги до знань для кандидатів на іспит, а з іншого боку, як інструкцію для екзаменаційних комісій. У роз'ясненні до програми зазначалося, що посадовці I розряду під час іспиту мали продемонструвати знання конституційних актів, системи та сфери діяльності органів державної влади; органів місцевого самоврядування та установ; положення про державну цивільну службу та загальні засади капіталу; спеціальні знання законів, постанов та інструкцій відповідного відділу державної фіскальної адміністрації, в якому вони працювали; загальне знання законів, постанов та інструкцій інших відділів державної податкової адміністрації, якщо вони не мали повної юридичної освіти, із використанням підручника О. Огільницького «Загальні принципи права». Посадові особи, які обіймали посади II розряду мали продемонструвати знання основ конституційних актів; системи та сфери діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; положення про державну цивільну службу та загальні принципи канцелярської діяльності відповідно до настанов, визначених у програмі; знання законів, постанови та інструкції відділу державного казначейства, в якому вони працювали; загальне знання законів, постанов та інструкцій відділів державної податкової адміністрації [228, арк. 49–49 зв.].

Службовці, які займали посади III розряду, мали підтвердити: загальні знання системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування; положення про державну цивільну службу та положення відділу державної податкової адміністрації; загальні знання положень про гербовий збір та інших нормативних актів, що регулювали фіскальну

діяльність; здатність застосовувати ці знання у практичній діяльності [228, арк. 49–49 зв.].

З метою подання точних вказівок щодо питань, пов'язаних із особовими справами державних службовців, або заяв на призначення на відповідні посади, які вимагали, згідно з діючими правилами, або резолюціями РМ та схвалення президента ДРП або згоди прем'єр-міністра для звільнення від практичного іспиту або на підставі встановленого рівня освіти [239, арк. 36]. Намагаючись залучити колишніх військових до служби в митних структурах, ПРМ пропонувала умови зарахування вислуги років учасникам війни, рекомендованим на службу в митних органах, під час виходу на пенсію. Зокрема, час перебування колишніх офіцерів та професійних військовослужбовців на дійсній військовій службі під час Першої світової війни зараховувався двічі. Такий самий принцип застосовувався й до служби в підрозділах військових формувань, що діяли на територіях, окупованих ворожими арміями. Важливо зазначити, що для тих, хто служив у польських військових підрозділах, сформованих на територіях колишніх країн, застосовувалися більш сприятливі умови зарахування вислуги років. Після створення ДРП професійним військовослужбовцям зараховувався час служби, проведеної в Польському Війську або в інших польських військових формуваннях, визнаних офіційно [241, арк. 22 зв.]. Час перебування в полоні для осіб, встановлений слідством, які не вступали до Червоної армії і не діяли «на шкоду польській державності під час цієї неволі», зараховували також [241, арк. 22 зв.].

Намагаючись сприяти підготовці кандидатів до іспиту, управління асоціації податкових офіцерів у Варшаві, за погодженням з президентським департаментом, організувало спеціальні курси, на яких викладали предмети, пов'язані з державним бюджетом, знанням загальних законів тощо [228, арк. 49]. Наведена програма практичних іспитів мала забезпечувати основу для належного оцінювання практичної та теоретичної підготовки митників. З цією метою створювалися підготовчі курси при ДМЛ для

кандидатів на посади митних чиновників, надання позики на покриття витрат на курс, подавалися окремо для кандидатів міжміських митниць [228, арк. 11].

2 березня 1925 р. адміністрація податкової палати повідомляла про делегування до складу екзаменаційної комісії, рекомендованих посадових і службових осіб [228, арк. 29]. З 21 березня поточного року екзаменаційна комісія розпочала свою роботу відповідно до розпорядження РМ від 26 червня 1924 р. на виконання п. 3 ст. 116 про цивільну службу. Комісію утворено податковою палатою на підставі постанови РМ від 26 червня 1924 р. для майбутніх державних чиновників II розряду з обліково-касового обслуговування [228, арк. 30]. Наприклад, екзаменаційні комісії згідно з положенням від 26 червня 1924 р. були створені, а щодо дат іспитів, то місцевим чиновникам призначено кінцеву дату подання заяв про допуск до іспиту на 15 грудня поточного року. Іспити планувалося проводити у міру подачі заявок кандидатами [228, арк. 56–56 зв.]. Так, АБУОК ДМЛ повідомляв про надсилання дев'яти ідентифікаційних карток офіцерів митної варті, переданих до адміністративного округу директорату, а саме комісара Вацлава Бжозовського та інших осіб [242, арк. 17].

УМС у Варшаві повідомляло, що комісар митниці В. Бржозовський отримав 300 зл. передоплати від ДМЛ на фінансові витрати під час навчання в ЦШМВ в Ґурі Кальварії. Натомість очільник митниці виставив рахунки на загальну суму 402,98 зл. і після вирахування передоплати 300 зл. різницю 102,98 зл. він отримав від митниці в Пращі [242, арк. 7]. В архівній справі збереглася відомість про повернення коштів вартості проїзду Ігнатія Ліпівського, провідника, працівника залізничного комісаріату, під час навчання у ЦШМВ в Ґурі Кальварії [242, арк. 2].

Посадові особи, як члени та заступники голови екзаменаційної комісії, створеної відповідно до положення, призначалися екзаменаторами для посадових осіб митних органів I–III розрядів. Окрім того, до її складу вводили двох посадових і службових осіб, які мали іспитувати кандидатів на

посади з бухгалтерського та касового обслуговування митних органів [228, арк. 58]. Відповідно до правила, претенденти на посади помічників бухгалтерів і касових службовців на державну службу і з перспективою отримання статусу бухгалтера, мали продемонструвати практичні навички перед екзаменаційною комісією [228, арк. 55]. 24 вересня 1924 р. МФ повідомляло ДМЛ про те, що у зв'язку із запровадженням нової системи обрахунків на підставі передоплати періодичних фінансових видань, не вимагатиме найму чиновників і відповідно призведе до економії матеріальних ресурсів. МФ рекомендувало переглянути штати бухгалтерсько-касового апарату відповідних підрозділів управління і скоротити їх згідно із вимогами упродовж трьох місяців й обмежити підготовку персоналу за вказаною спеціальністю [228, арк. 1].

До складу екзаменаційної комісії деколи включали лише одного адміністратора з МФ, повноваження якого поширювалися на кандидатів у діловоди III розряду з практичного діловодства [228, арк. 30]. За даними податкової палати, комісія, створена під її егідою, на підставі постанови РМ від 26 червня 1924 р., для екзаменування чиновників з напрямку «обліково-касове обслуговування». ДМЛ запропонувала до її складу Генрика Целя та Мечислава Калу, як екзаменаторів, вважаючи, що не було потреби їх затверджувати МФ, зважаючи на пункт 13 згадуваної постанови. Це давало підставу допустити до складання іспиту Еміля Адлера, кандидата на діловода III розряду, позаяк до її складу входив представник МФ, якого призначав очільник ДМЛ [228, арк. 29]. Питання призначення двох зазначених осіб членами екзаменаційної комісії для кандидатів на обліково-касову службу, утвореної урядом від 26 листопада 1923 р., викликало незадоволення МФ. На їх думку, податкова палата не мала повноважень на їх призначення. Видавати розпорядження на призначення членів екзаменаційної комісії було в юрисдикції виключно МФ, оскільки членів комісії воно призначало на підставі наказів. Лише тоді податкова палата могла проводити іспити [228, арк. 56].

Відповідно до постанови РМ від 7 січня 1925 р. створено підготовчу комісію для екзаменування кандидатів на посади бухгалтерів і касирів XI розряду на державній службі. Натомість ДМЛ мала призначити до її складу вищих посадових осіб бухгалтерської та касової служби, які б, як екзаменаційні уповноважені, входили до складу екзаменаційної комісії місцевої податкової палати для кандидатів на посади чиновників місцевої влади [228, арк. 32]. 14 січня 1925 р. МФ вимагало у ДМЛ інформацію щодо роботи екзаменаційної комісії [228, арк. 36]. Згідно з постановою РМ іспити мали бути завершені до 31 жовтня 1925 р. [228, арк. 27]. 20 січня 1925 р. ПРМ ухвалила резолюцію, встановлюючи термін навчання державних чиновників упродовж одного місяця, починаючи з 1 лютого поточного року. 26 січня поточного року МФ повідомляло ДМЛ про екзаменування чиновників. З цією метою надсиало для підготовки 25 примірників книг таких авторів, як-от: Яна Лося, Владимижа Гекайла, Олександра Могильницького [228, арк. 37].

27 лютого 1926 р. ДМЛ подавала кошторис навчання одного курсу в ЦШМВ в Гурі Кальварії. Всього курс прослухало 34 учасники, вартість навчання складала 1416,16 зл. [243, арк. 384–384 зв.]. Відомо, що у зазначеному навчальному закладі функціонувало казино. 20 грудня 1925 р. комісія, обрана для ревізії казино ЦШМВ в Гурі Кальварії на підставі положення § 52–54 в складі її слухачів: комісара митної варті Теодора Манжика, голови ревізійної комісії казино, комісара Конрада Горного, старшого інспектора Яна Вайгла перевіряла касу, господарські книги, квитанції тощо. Сума прибутків і витрат впродовж 6 листопада – до 20 грудня 1925 р. співпадала і становила 38473,15 тис. зл. [244, s. 13].

Статут ЦШМВ у Гурі Кальварії, затверджений МФ 3 березня 1925 р., визначав основну мету школи як професійне навчання митних працівників. Заклад підпорядковувався безпосередньо МФ, а матеріальне забезпечення працівників здійснювала ДМ у Варшаві. Структурно школа складалася з двох відділів: вищого – для старших митних чиновників, та нижчого – для

працівників нижчого рівня. Адміністрацію школи очолював директор і комендант, які мали власний адміністративний склад. Комендант був відповідальний за управління адміністративно-господарською діяльністю школи, контроль за навчальним процесом, а також за підпорядкований йому адміністративний та педагогічний персонал [74, s. 278].

Навчальний процес в ЦШМВ забезпечували викладачі, призначені МФ, які спеціалізувалися на різних аспектах податкового та митного регулювання, а також інструктори для інших предметів, передбачених програмою. Інструкторів призначало МФ з числа вищих митних службовців. Їх обов'язки включали контроль за дотриманням розпорядку дня, розкладу занять, виконанням практичних завдань, а також проведенням гімнастики. Окрім того, інструктори виконували службові обов'язки, згідно зі статутом та внутрішнім розпорядком закладу. Найстарший інструктор виконував обов'язки заступника шкільного інспектора у разі його відсутності. Штат адміністративного персоналу, кількість викладачів та інструкторів визначався МФ. Викладачі формували шкільний комітет, призначення якого базувалося на внесенні пропозицій щодо покращення якості підготовки митників. Митники скеровувалися на курси підготовки за наказами МФ [74, s. 278–279].

Кожен курс підготовки, зазвичай, тривав три місяці, але МФ мало право за необхідності коригувати його тривалість, як у бік скорочення, так і продовження. Програма навчання включала одинадцять предметів: організацію охорони кордону в інших країнах, правила митного оформлення, основні положення кримінального та податкового законодавства, організацію влади та відомості про конституцію ДРП, слідчі дії та основи митної охорони, географію Польщі з урахуванням її історії, правила ведення бізнесу, надання невідкладної медичної допомоги, конярство, муштру та гімнастику, а також верхову їзду [74, s. 279–280]. Кількість лекцій з кожного предмета для кожного відділу встановлювалося МФ. Розклад занять розробляв директор школи у співпраці з викладачами та інструкторами. Після

завершення курсу слухачі проходили іспити, порядок проведення яких і програма також визначалися МФ [74, s. 280].

Курс завершувався усним іспитом з усіх предметів, зазначених у програмі навчання, за винятком охорони кордону в інших країнах, географії польських земель з урахуванням їх історії, муштри та гімнастики. Початок і тривалість іспиту визначалися директором школи за погодженням з викладачами. Іспит проходив одночасно в обох відділах школи відповідно до заздалегідь затвердженого плану та проводився перед екзаменаційною комісією, що складалася з голови та викладачів. Тривалість іспиту з кожного предмета, як правило, не перевищувала 10 хв. Після його завершення екзаменаційна комісія оцінювала результати кожного кандидата за шкалою: «дуже добре», «добре», «задовільно», «незадовільно» [74, s. 281–282]. Наприклад, 15 січня 1927 р. ЦШМВ в Ґурі Кальварії повідомляла ДМЛ (наказ № 11) про результати іспитів двадцяти дев'яти слухачів шостого курсу. ІМВ у Заліщиках – завершило навчання три особи з такими результатами 2,3, 3,1 та 3,4 бали; у Снятині – п'ять осіб (2,8; 2,9; 3,0; 3,2; 3,5 бали); ІМВ у Ворохті – три особи (2,6; 3,1; 3,2); в Долині – дві особи (2,2; 2,8); у Самборі – дві особи (3,1; 3,6); в Дуклі – три особи (2,6; 2,9; 3,8); у Новому Сончі – п'ять осіб (2,8; 3,2; 3,6; 3,7); у Живці – п'ять осіб (2,9; 3,3; 3,4; 3,6; 3,7); ДМЛ – одна особа (2,9). Загальні результати були такими: «дуже добре» – чотири особи, «добре» – одна особа, «задовільно» – дві особи, «незадовільно» – одна особа [245, арк. 20–20 зв.].

Рішення екзаменаційної комісії ухвалювалося більшістю голосів і були остаточними. Комісія складала протокол, у якому вказувала дату проведення іспиту, предмет, екзаменаторів, результати іспитів. Протокол підписували голова комісії та її члени. Усі результати реєструвалися в спеціальній книзі, що велася для фіксації екзаменаційних даних. На основі протоколів кандидати отримували відповідні атестати про проходження курсу та складання іспитів. У разі незадовільного результату, кандидати мали право на повторний іспит після додаткової підготовки [74, s. 282].

Після завершення навчання кожен слухач отримував свідоцтво, в якому зазначалися результати його іспитів. Це свідоцтво було офіційним підтвердженням успішного завершення курсу та проходження навчання за відповідними предметами. У свідоцтві також вказувалися досягнуті оцінки, що давали можливість оцінити рівень підготовки слухача. Таке свідоцтво служило важливим документом для подальшої кар'єри в митних органах [74, s. 280].

Сертифікати про завершення навчання отримували лише ті слухачі, які успішно складали іспити з усіх предметів. Слухачі, які отримали «незадовільно» з одного або декількох предметів, мали перескладати іспити без повторення курсу навчання. Перескладання могло відбутися не раніше ніж через три місяці після завершення курсу і не пізніше ніж через шість місяців. Іспити можна було перескладати лише один раз у вказаний період. У випадку неуспішного складання іспитів після повторної спроби слухачі підлягали звільненню з органів митної служби згідно [74, s. 282].

Комендант ЦШМВ в Ґурі Кальварії складав кваліфікаційний висновок для кожного випускника на основі спостережень за його діяльністю під час навчального процесу. Ці висновки разом із поіменними списками випускників скеровувалися до відповідної ДМ [74, s. 283]. Існували випадки, коли деякі слухачі, скеровані на навчання, привозили свої родини до Ґури Кальварії. У зв'язку з цим МФ зазначало, що заборонялося розміщувати родини слухачів в будівлях навчального закладу, і жодних винятків не допускалося. Однак слухачам дозволялося привозити своїх родичів до населеного пункту і оселяти їх у приватних помешканнях, при цьому всі витрати неслися за їх рахунок [74, s. 283].

Незважаючи на положення циркулярів МФ від 11 жовтня 1924 р. та 30 червня 1925 р. про делегування на навчання до ЦШМВ в Ґурі Кальварії лише добре підготовлених службовців митної служби. Однак були випадки, коли ДМ направляли осіб, які не відповідали вимогам для служби в охороні кордону. Це призводило до непотрібних витрат з державної скарбниці,

спричинених необхідністю повернення таких кандидатів зі школи, оскільки вони не відповідали вимогам своїх посад [74, s. 284]. 20 березня 1925 р. податкова служба Львова скерувала митним органам інформацію про отримання сертифікатів практичного іспиту такими особами, як-от: Софія Стресерівна, Станіслав Йосков, Кароліна Гулікова, Олександр Мельников, Вельямін Кножовний, Марія Реваковичева, Софія Селігманова та Сесилія Стрельбицька [228, арк. 24].

18 червня 1926 р. МФ, відповідно із розпорядженням, призначило головою комісії від імені директорату митниці К. Смолку, віце-президента цієї структури, голову департаменту Т. Грука [228, арк. 13]. 16 липня 1926 р. президія ДМЛ повідомляла, що при казначействі утворено екзаменаційну комісію з кандидатів на посади адміністративно-технічного персоналу першої категорії в органах державної казначейської служби на підставі п. 6 постанови РМ, розпорядження МФ від 5 лютого 1925 р. Екзаменаційна комісія мала повноваження приймати іспити у кандидатів на посади бухгалтерів і касирів II розряду державної служби та фіскального контролю [228, арк. 13].

Закономірно, що екзаменаційні комісії, створені при податковій палаті, були перевантажені різноманітною діяльністю, зважаючи на те, мали перевірити декілька сотень посадових осіб, тому ДМЛ була зацікавлена у тому, щоб не допускати подальшого перевантаження згаданих комісій. З цієї причини Департамент фінансів подавав прохання про створення екзаменаційних комісій при дирекціях округів, окремо для службовців фіскального контролю, канцелярії та секвестру, які служили за межами Львова та про призначення голів місцевих управ, депутатів та членів цих комісій з числа посадових осіб зазначених управлінь [228, арк. 52 зв.].

7 липня 1925 р. ДМЛ подавала до управління у Варшаві анкетні дані щодо 11 офіцерів: Адольфа Кутлбі, Збігнева Туричинського, Кароля Моравського, Мар'яна Баранського, Франциска Будзинського, Станіслава Віктора, Владислава Ковальського, Францишека Заяця, Антонія Хороше,

Михала Гота, Казимижа Ціешковського [113, арк. 73]. Цілком стандартні дані на 23 митників ДМЛ на 1921–1922 рр. Наприклад, Йозеф Гарлач, митник, Стефан Огороднік, практикант-митник та інші особи [230, арк. 17–62]. 18 серпня 1925 р. МФ погоджувалося з пропозицією ДМЛ про тимчасове призначення чиновниками IX розряду Миколи Соколовського і VIII – Леопольда Данишевського [239, арк. 25]. 18 листопада 1925 р. ДМ у Кракові повідомляла аналогічну структуру в Львові про те, що до додатково виданого наказу включено 14 записів, що доповнювали попередню інформацію. Затримка пояснювалася недоглядом через внесення цих квитанцій до особових справ службовців [239, арк. 5]. 12 грудня 1925 р. ДМЛ зверталася з проханням до МФ щодо уточнення бюджетного забезпечення на 1926 р. для цього адміністративного району, оскільки відбулися зміни щодо 30 посад чиновників різного розряду. Зокрема, у зв'язку з виходом на пенсію інспектора митниці Казимежа Рутенського, вакантною була посада чиновника VII розряду. Також вакантною залишалася посада «нафтового» офіцера VII розряду, аналогічні посади чиновників VIII розряду [239, арк. 43].

Найдостойнішим претендентом на посаду чиновника VII розряду, на думку ДМЛ, був бухгалтерський радник Кароль Швейнер, який доклався до організації зазначеної структури й тривалий час був керівником її бухгалтерії [239, арк. 43]. На звільнену посаду бухгалтера VIII розряду пропонували Семена Горошка, бухгалтера і аудитора з проханням залишити його при управлінні. Два кандидати-референти М. Соколовський і Л. Данишевський за більше як 3 роки підготовчої служби, юридичної та адміністративної служби в митній адміністрації, склали практичний іспит на кандидатів на посади I розряду в державній адміністративній службі [239, арк. 44]. Анкетні дані щодо особистого внеску в діяльність ДМЛ подано на М. Соколовського, римо-католика, чиновника IX розряду та інших трьох осіб, свідчили про їх кар'єрне зростання [239, арк. 45–48]. 20 квітня 1923 р. ДМЛ подавала чотири кваліфікаційні характеристики щодо рекомендації очільникові на посади

тимчасового помічника начальника митниці Вінцентія Скотницького, тимчасового помічника митника Мар'яна Яхимовича, стажиста митниці Казимира Фіска [246, арк. 83]. 29 квітня 1923 р. ДМЛ подавала накази на новопризначених чиновників митниці [246, арк. 86]. 31 серпня 1923 р. МФ повідомляло ДМЛ про класифікацію директорів організації, яку мала розглянути РМ вмотивованою заявою з визначенням звань державних службовців відповідно до посадового статусу [246, арк. 39]. 14 листопада 1923 р. МФ повідомляло ДМЛ про закладення у бюджеті 33 посади допоміжного канцелярського персоналу, а саме: 6 посад з окладом чиновників X–XII розряду. Одночасно звільняли із займаних посад таку ж кількість митників і приймали на вільні штатні посади митних помічників [246, арк. 24].

Наказ про переміщення за власним бажанням з 1 січня 1926 р. з інспекторату наступних нижчих службовців: Юліана Зглобіша з Вільховець Мельницького комісаріату – керівником в Окопи комісаріату Дзвинячка; Вінцента Глібовського з Худиковець Мельницького комісаріату – до Заліщиків; з офіційних причин, без відшкодування коштів: Йозефа Марцінківського з комісаріату Дзвинячка – керівником до Вільховець Мельницького комісаріату. Комісаріат Дзвинячка мав забезпечити його перевезення на вказане місце призначення та надати помешкання. Фелікса Камінського – з комісаріату Заліщики – до Мельниці, який добровільно і за власний рахунок переїхав на нове місце служби [213, арк. 60].

Виникали певні проблеми з обслуговуючим персоналом митниць. 8 листопада 1923 р. ДМЛ доручила митниці надати кваліфікаційний сертифікат на посаду двірника Яна Давіського й усі необхідні супровідні документи. Водночас митниці рекомендовано, щоб Анджея Каракуча, колишнього митного контролер IV розряду, призначеного на посаду декретом Краківської податкової палати й виходом на пенсію, варто було б призначити сторожем [246, арк. 127]. Запитувана кваліфікаційна характеристика подана з приміткою, що необхідні документи подано до ДМЛ

[246, арк. 128]. 3 грудня 1923 р. Головний митний уряд в Кракові повідомляв ДМЛ про те, що в офісі організації працювало два двірники на повну ставку, один – за контрактом та два допоміжних двірники, усього п'ять осіб. Розподіл діяльності такий: двірник і сторож прибирали по шість кабінетів, передпокій, залу засідань, під'їзди і склади. Окрім того, щодня, окрім святкових днів, перевозили готівку з митниці – до банку. Троє інших працівників підтримували порядок у кабінеті начальника митниці, диспетчерській, лабораторії, холі й сходах [246, арк. 134]. Однак виникала проблема виконання службових обов'язків, зважаючи на вік працівників, «...їм за п'ятдесят, і від них ні поспіху, ні великої фізичної витривалості...» [246, арк. 134 зв.]. Зазвичай, штатні двірники працювали тільки для того, щоб їх «не викинули з роботи. Вигнання або переведення двірника часто важче здійснити, ніж переведення або усунення штатного чиновника. Усі спроби повчаннями чи доганами змусити його працювати сумлінно марні, але помічників двірника, як сумісників, можуть у будь-який часу сунути, якщо вони не справляються зі своїми обов'язками, і саме ця невизначеність їхньої долі спонукає більш старанно виконувати роботу і негайно слухати... Приміщення, залишені під опікою таких двірників, миттєво перетворюються на брудні та заповилені вбиральні, не кажучи вже про знищення одягу, яке коштує багато, та ковтання та вдихання пилу, що шкідливо для здоров'я» [246, арк. 134 зв., 144].

31 грудня 1925 р. МФ повідомляло ДМЛ про підвищення місячної винагороди посильному Тадеушеві Кульчицькому з 60 зл. – до 70 зл. з 1 листопада поточного року [247, арк. 4]. Зважаючи на низький професійний рівень окремих працівників митниць, ПРМ повідомляла ДМЛ про обмеження просування службовою кар'єрою державних службовців. Зокрема, передбачалося такі заходи здійснювати двічі на рік: 1 лютого і 1 вересня. Рекомендувалося приймати кандидатів, без офіційного висунення, з обов'язковим медичним оглядом з врахуванням служби у війську тощо [246, арк. 144]. Наприклад, медична комісія рекомендувала на посади Владислава

Франкевича, Романа Валаса, Анджея Сороку, Антонія Оберега [246, арк. 149]. Магістрат Львова надсилав медичний висновок міського управління охорони здоров'я щодо Владислава Квасняка, Едварда Сельгрубера, рекомендованих на посади двірників митниці у Кракові [246, арк. 150]. Староста Хшанова звертався до ДМЛ з приводу Павла Кемпки, який надіслав до зазначеної структури свої особисті документи, коли подавався на роботу й відповіді не отримав [242, арк. 51]. 2 січня 1925 р. митниця в Тарнові повідомляла ДМЛ щодо звільнення учня Мечислава Жмудзінського зі служби, його особову справу надіслано до митниці у Перемишлі [248, арк. 67]. У зв'язку з самовільним звільненням зі служби старшого митника Фелікса Бжезинського, інспекція Лешно. Керівництво обумовлювало повернення грошових зобов'язань, а саме надміру виплаченої заробітної плати, одноразової допомоги та авансу. Якщо кошти не буде повернуто впродовж наступного місяця, справу передавали на досудове провадження до прокуратури [178, арк. 128]. Після звільнення з митних структур, необхідно упродовж трьох місяців подати відповідну довідку до органів соціального забезпечення [178, арк. 187 зв.]. Відповідно до ст. 116 закону про штати, цивільну службу, звільнення зі служби з корпусу митної охорони від 17 лютого 1922 р. і постанови ПРМ від 30 листопада 1926 р., звільненим надавалася вихідна матеріальна допомога в розмірі тримісячного окладу, отримана на останній займаній посаді [178, арк. 281 зв.].

27 грудня 1927 р. МФ повідомляло ДМЛ про призначення Густава Голошера старшим службовцем VIII розряду митниці у Кракові. При цьому МФ давало згоду на призначення митних ревізорів IX–XI розряду. Зокрема, митним ревізором XI розряду призначено Євгеніуша Дутчака та Станіслава Ласковського, практикантом митниці Петра Волощука (X розряд) Станіслава Каліка митним ревізором (XI розряд) [249, арк. 13]. Клопотання ДМЛ про переведення інших семи працівників на X розряд за відсутності штатних посад не розглядалося. МФ не брало до уваги пропозиції очільника ДМЛ щодо призначення Владислава Янішевського, оскільки він не мав достатньої

кваліфікації [249, арк. 13]. МФ не заперечувало проти надання інженерові Ємеянові Мурині, практикантові, посадового окладу як працівникові Х розряду. Стосовно решти слухачів II розряду, призначення яких ревізорами митниці на Х розряд неможливі, зважаючи на відсутність штатних посад [249, арк. 13]. Подаємо списки осіб, яких ДМЛ планувала призначити на посади на 11 грудня 1927 р.: Є. Дутчак і С. Ласковський, чиновники Х розряду, рекомендувалися на посади IX розряду. Владислав Ярузельський і П. Волощук, практиканти XI розряду – на посаду Х розряду [249, арк. 38].

Кваліфікаційні дані на чиновників ДМЛ II розряду. Зокрема, з 40 працівників усі мали середню освіту, з них 1 – вищу. Підтвердження фахової придатності свідчило про те, що упродовж 1925–1926 рр. 2 працівники мали рівень «достатній», 26 – «добре» і 12 – «дуже добре». Лише 13 працівників отримали кваліфікацію чиновника II розряду. Час роботи 1–3 роки [249, арк. 16–19]. Кваліфікаційні дані на чиновників ДМЛ III категорії. З 26 працівників митниці, усі мали нижчу освіту. Рівень кваліфікації за 1925–1926 рр.: «достатньо» – 4 особи, «добре» – 20 осіб, «дуже добре» – 2 особи. Час їхньої служби становив 1–1,5 роки [249, арк. 28–30].

Отже, підготовка кадрового потенціалу посідала важливе місце в системі функціонування митної варті ДРП. Варто наголосити на позитивній динаміці налагодження навчального процесу, формування фахових екзаменаційних комісій зі складу службовців-практиків митної справи, змістового наповнення освітніх програм. Однак перевантаженість екзаменаційних комісій призводила до створення окремих комісій для службовців фіскального контролю та канцелярії. Початково програма іспитів не охоплювала усіх предметів для екзаменування кандидатів на посади у митні структури. Низький рівень фахових знань службовців митних органів зумовив як подання ними атестатів про отриману освіту, так і систематичне екзаменування. Результати якого свідчили про в основному про «достатній» рівень, що було підставою для обмеження кар'єрного зростання й переведення до віддалених ІМВ. Суттєвою проблемою, що гальмувала

розвиток митних структур, було обмежене державне фінансування, не належне виконання службових обов'язків, зважаючи на віковий ценз працівників тощо.

Утворення митної варті ДРП пов'язано із завершенням Першої світової війни і формуванням її державності. Цілком логічно, що на початковій стадії становлення митних органів забезпечення кордонів було на відповідальності військових. Однак організована упродовж 1921–1922 рр. митна варта остаточно закріпила за собою охорону північного, західного та південного кордонів. Нормативно-правова база, яку використовувала у своїй діяльності митна варта, відображала правові, митні, адміністративні та фінансові, валютні та господарські відносини у ДРП, пов'язані з функціонуванням митних структур у Краківському, Львівському, Станіславівському і Тарнопільському воєводствах. Особливості визначення прикордонних меж корелювалися з процесами формування кордонів ДРП і встановлення прикордонних зон, що перебували в компетенції РДО, МВС, воєвод. Державні органи ДРП так і не змогли напрацювати єдині підходи щодо прикордонних меж, тому їх неоднозначне розуміння і трактування негативно відображалось на становищі місцевого населення.

Підготовка кадрового потенціалу була важливим чинником формування як фіскальних, так і митних органів влади ДРП. Чільне місце у зазначеному процесі посідали екзаменаційні комісії, сформовані із залученням фахівців-практиків митної справи, фіскальної політики. Складання фахового іспиту для отримання посади у митних структурах не було прерогативою для усіх претендентів. З метою залучення колишніх військових до служби в митних структурах, президія РМ пропонувала умови зарахування вислуги років учасникам війни, рекомендованим на службу в митних органах під час виходу на пенсію. Намагаючись підвищити рівень фахових знань службовців митних органів, МФ вимагало від ДМЛ підтвердження рівня їх освіти, екзаменування чиновників. Загалом вищі службові особи восьми ІМВ у Заліщиках, Снятині, Ворохті, Долині, Самборі

Дуклі, Новому Сончі, Живці володіли «достатнім» балом. Часті переміщення функціонерів митних органів, проблеми з обслуговуючим технічним персоналом свідчили про низький професійний рівень окремих працівників митниць.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Organizacja służby granicznej w niepodległej Polsce // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 4, 5.
2. Grobelski W. Formacje graniczne II Rzeczypospolitej // Roczniki wydziału nauk prawnych i ekonomicznych kul. Tom VIII–IX. Zeszyt 1. 2012–2013. S. 253–282.
3. Łapa M. Unifikacja systemu celnego Drugiej Rzeczypospolitej. Przyczynek do zagadnienia gospodarczej integracji ziem polskich po I wojnie światowej // Almanach Historyczny. 2021. T. 23. Z. 1. S. 177–204.
4. Kozłowski P., Ostasz G. Wywiad graniczny na granicy z Czechosłowacją w latach 1918–1924 (założenia organizacyjne) / Wywiad i kontrwywiad II Rzeczypospolitej w walce o granicę wschodnią w latach 1918–1922. Warszawa, 2021. S. 98–130.
5. Szczepański K. Ochrona granicy wschodniej w latach 1918–1924. Transformacje struktur formacji granicznych po odzyskaniu niepodległości // Zeszyt Naukowy. Muzeum Wojska. 2005. 18. S. 32–33, 37–38, 41–42.
6. Dziennik Praw Państwa Polskiego z r. 1919. Nr. 65. Poz. 391.
7. Rozporządzenie Ministra Skarbu // Gazeta Lwowska. 2 czerwca 1921. S. 1.
8. § 43–44 usr. z dnia 9 lutego 1850 r. austr. D Ust. P. Nr. 50. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 4 stycznia 1922 r. o utworzeniu kas skarbowych na onuzarze izb skarbowych we Lwowie i Krakowie // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. S. 2.
9. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 19 czerwca 1922 r. o zwinięciu kas skarbowych, istniejących poza siedzibą inspektoratów

- skarbowych w Małopolsce // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 lipca 1922. Nr. 18. S. 2.
10. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1920. Nr. 7. Poz. 114.
 11. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1921. Nr. 13–14. Poz. 154.
 12. Ogłaszając o powyższem, podaję niżej do powszechnej wiadomości granice stref nadgranicznej i granicznej na terytorjum Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 4–5.
 13. Reinisch R. Służba ochrony granic // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. 16 s. S. 4.
 14. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1922. Nr 10. Poz. 134.
 15. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 9 stycznia 1922 roku w przedmiocie utworzenia Inspektoratu Ceł na obszar Wolnego Miasta Gdańska // Czaty. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. S. 3.
 16. Do izb Skarbowych we Lwowie i Krakowie, Dyrekcji Skarbu w Cieszynie, Dyrekcji Ceł w Poznaniu, oraz do wszystkich Urzędów Celnym, w sprawie prowadzenia Korespondencji z władzami i urzędami celnymi na obszarze W. M. Gdańska // Czaty. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. 20 s. S. 6.
 17. Rokowania polsko-gdańskie zerwane! // Goniec Krakowski. Kraków, 16 czerwca 1923. S. 1.
 18. Kupcy gdańscy chcą wprowadzić polską walutę zamiast marki niemieckiej // Goniec Krakowski. Kraków, 5 czerwca 1923. S. 1.
 19. W sprawie waluty gdańskiej // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
 20. Pluciński P. Informuje Rząd o sprawach państwa gdańskich w Lidze Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
 21. Raport Mac Donnella przed Radę Ligi Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 3.

22. Punkty kontrolne na granicy polsko-gdańskiej // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 3.
23. Sprawa ceł wywozowych. Pretensje są bezpodstawne // Kurjer Lwowski. Lwów, 6 października 1924. S. 1.
24. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1920. Nr. 30. Poz. 449.
25. AAN. Prezydium Rady Ministrów. Protokoły Rady Ministrów. T. 14. Protokół 84 posiedzenia RM z dn. 19 VI 1921 r.
26. Rozporządzenie Ministra Skarbu oraz Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 25 lutego 1922 r. w przedmiocie wyjątkowego zwolnienia od cła względnie zniżenia mnożnika celnego od towarów żywnościowych, odzieżowych i obuwia na okres 6 tygodni // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 15. Poz. 137.
27. ROZPORZĄDZENIE MINISTRÓW Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z dnia 7 kwietnia 1922 r. o ulgach celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 maja 1922. Nr. 12. S. 10–13.
28. Ustawa z dnia 24 maja 1922 r. w przedmiocie ratyfikacji konwencji niemiecko-polskiej, dotyczącej Górnego Śląska, podpisanej w Genewie dnia 15 maja 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. N 44. Poz. 370.
29. ROZPORZĄDZENIE Ministra Skarbu i Ministra Przemysłu i handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. w przedmiocie przepisów wykonawczych do części V tytułu I (Sprawy celne) polsko-niemieckiej konwencji gornośląskiej z dnia 15 maja 1922 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 21 sierpnia 1922. Nr. 20. S. 12.
30. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. o przejściowej uldze celnej dla towarów nadanych do Polskiej części Górnego Śląska // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 58 z dn. 31 lipca 1922 r. Poz. 525.
31. ROZPORZĄDZENIE Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. o przejściowej uldze celnej dla towarów nadanych do

- Polskiej części Górnego Śląska // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 11 września 1922. Nr. 22. S. 14.
32. Nr. 103 z dnia 12 listopada 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 3.
 33. Nr. 292 iz dnia 24 grudnia 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 8.
 34. Nr. 109 z dnia 30 listopada 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 5.
 35. Reinisch R. Służba ochrony granic // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 4.
 36. Rewisya przepisow celnych // Gazeta poranna. Lwów, 6 kwietnia 1922. S. 2.
 37. Wpływy celne rosna // Kurjer Lwowski. Lwów, 2. sierpnia 1925. S. 7.
 38. Nasze rolnictwo a wojna celna z Niemcami // Goniec Krakowski. Kraków, 20 czerwca 1925. S. 1.
 39. Interesy rolnictwa a taryfy celne i kolejowe // Słowo Polskie. Lwów, 19 lipsa 1924. 10 s. S. 4.
 40. Kozłowski P. Straż Celna zapomnianą formacją graniczną II Rzeczypospolitej – dyslokacja jednostek granicznych w 1926 roku // Problemy Ochrony Granic. Biuletyn. Nr. 50 (2012). S. 7–34.
 41. Dominiczak H. Granica polsko-niemiecka 1919–1939. Warszawa, 1975. 292 s.
 42. ASGr. Zespół Bat. Cel. 915179. Rozkaz Dzienny GK BC Nr. 25 z dn.1 czerwca 1922 r.
 43. ASGr. Zespół SG 915/ 233. Uchwała Rady Ministrów z dn, 23 maja 1922 r.
 44. ASGr. Zespół SG 915/ 83. Regulamin organizacyjny SG. L. 5893/ tj. / Og. z dn. 10 listopada 1922 r.
 45. ASGr. Zespół SG 960/ 62. Wniosek nagły MSWew. z dn. 24 maja 1923 r.
 46. Dominiczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939. Warszawa, 1992. 287 s.

47. ASGr. Zespół SG 915/267. Pismo MSWew, Nr. BO 23031 z dn. 27 września 1923 r.
48. Козоріз О. О. Організація та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі республіки Польща (1921–1939): дис... канд. юр. наук. Львів, 2018. 264 с.
49. ASGr. Zespół KGPP 916/ 295. Pismo Kom. Gl. Policji Państwowej JO. K. G. III-a 1299.
50. Do Ludności Województwa Tarnopolskiego! // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 1.
51. APS. Policja Państwowa sygn. 6. k. 19. Rozkaz Nr. 18 Kom. Woj. PP w Białymstoku z dn. 4 maja 1926 r.
52. Werbunek ochotników do służby policyjnej na granicy wschodniej // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 3–4.
53. APS Policja Państwowa sygn. 6. k.13. Rozkaz Nr. 13 Kom. Woj. PP w Białymstoku z dn. 27 marca 1926 r.
54. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. Nr. 190. S. 1.
55. Przegląd Polityczny // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 14.
56. O wzmocnienie złotego // Gazeta Lwowska. 12 sierpnia 1925. S. 1.
57. Preliminarz budżetowy na 1926 r. // Gazeta Lwowska. 6 października 1925. S. 1.
58. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 4 października 1925. S. 1.
59. Reducja policji // Gazeta Lwowska. 24 marca 1926. Nr. 68. S. 1, 4.
60. Гуменний С. «Збручанський кордон» (1772–1939): міграція, контрабанда та шпигунство / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 137–150.
61. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1923. Nr. 7.

62. Przepisy celne // SKOROWIDZ DO DZIENNIKA URZĘDOWEGO MINISTERSTWA SKARBU za rok 1923. Warszawa: Tłoczono w drukarni państwowej miodowa 22. S. 24.
63. STATUT ORGANIZACYJNY MINISTERSTWA SKARBU // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 2.
64. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 10 listopada 1921 r. w sprawie statystyki celnej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 stycznia 1922 r. Nr. 2. S. 4.
65. Do 1) Dyrekcji Cel w Poznaniu, 2) Dyrekcji Cel w Mysłowicach, 3) Dyrekcji Cel w Gdańsku, 4) Izby Skarbowej we Lwowie, 5) Izby Skarbowej w Krakowie, 6) wszystkich urzędów celnych na obszarze b.zaboru rosyjskiego i kresow Wschodnich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. S. 19.
66. X. Przepisy celne // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, z 1922 roku. 1923. S. 21–29.
67. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1.
68. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 91. Poz. 846 Dyrekcji cel we Lwowie, ul. Rutowskiego L. 17.
69. Uruchomieme Dyrekcji Cel we Lwowie // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 4.
70. Zwinięcie Delegatury Dyrekcji Cel w Krakowie // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 9.
71. Сай Н. Я. Становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях з IX ст. до 90-х pp. XX ст. (на матеріалах Львівської митниці): дис... канд. юр. наук. Львів, 2011. 185 с.
72. Na granicy czuwa Straż. Straż Graniczna (1928–1939). Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Szczecinie, 2020. 33 s.

73. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. URL: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1921a.html> (data звернення: 07.06.2022).
74. Zbiór ustaw, rozporządzeń i tymczasowych przepisów obowiązujących straż celną pełniącą ochronę północnych, zachodnich i południowych granic Rzeczyp. Polskiej. Wydanie drugie nieoficjalne rozszerzone i uzupełnione według stanu z dnia 1. października 1926 r. Opracował Krywieńczyk Ludomir Komisarz Straży Celnej Kierownik Komisarjatu Straży Celnej Lubliniec-północ. Lubliniec: Nakładem autora, 1926. 371 s.
75. Kumaniecki K. Ustrój państwowych władz administracyjnych na ziemiach Polski. Kraków: Leon Frommer, 1920. 198 s.
76. Kumaniecki K. W. Ustrój władz samorządowych na ziemiach polski w zarysie. Warszawa-Kraków: Nakładem księgarni J. Czerneckiego, 1922. 78 s.
77. Ajnenkiel A. Sejmy i konstytucje w Polsce 1918–1939. Warszawa, 1968. 132 s.
78. Ajnenkiel A. Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym, 1791–1947. Warszawa: Oficyny Wydawniczej Rytm, 2001. 415 s.
79. Липитчук О. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.): автореф...дис. канд. юр. наук. Львів, 2004. 18 с.
80. Булавіна С. Конституції Польщі 1921 та 1935 років в українській та польській історіографії // Історико-правовий часопис: журнал / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1 (3). С. 7–12.
81. Cybichowski Z. Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego). Opracowała z udziałem profesorów szkół urzędów i Instytucyj centralnych i wyucznych. Tom pierwszy ABOLICJA-PAŃSTWO. Warszawa: Nakładem Instytutu wydawniczego «Biblioteka Polska», 1926. 585 s.
82. Bardzki A. WYKAZ AKTÓW USTAWODAWCZYCH, wprowadzających zmiany w ustawodawstwie na Kresach Wschodnich od czasu przyłączenia ich

do Rz-tej Polskiej i objęcia nad niemi władzy państwowej. Warszawa: Tłoczono czcionkami drukarni państwowej. Miodowa 22, 1925. 76 c.

83. Ptak M.-J. Przejściowe ośrodki i organy władzy na ziemiach polskich zaboru austriackiego (1918–1921) / Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. S. 85–124.
84. Balzak L. Supremacja władzy ustawodawczej w okresie przejściowym na podstawie Maley konstytucji z 1919 r. / Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. S. 137–150.
85. Prawa Państwa Polskiego. Wydał Prof. Władysław Leopold Jaworski. Zeszyt IV. Prawo agrarne (Od 1 lutego 1918 r. do 1 kwietnia 1920). Kraków: Nakładem czcionkami drukarni narodowej w Krakowie, 1920. 517 s.
86. Podatki od obrotów i opłaty. Zeszyt pierwszy. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu, 1924. 86 s.
87. Głabiński S. Nauka skarbowości. Wydanie nowe (trzecie). Warszawa-Lwów: Nakładem autora, 1925. 604 s.
88. Zbiór przepisów celnych oraz przepisów związanych z postępowaniem celnym. Wydanie oficjalne. Tom I. Warszawa: Tłoczono czcionkami drukarni państwowej, 1930. 438 s.
89. Przedmiot: Akcje Banku Polskiego jako wada // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 7.
90. Bugzet i rachunkowość publiczna. Zeszyt Drugi. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu, 1925. 134 s.
91. Prawa państwa polskiego. Redaktor Prof. Władysław Leopold Jaworski. Zeszyt IX. Waluta i kredyt. Wydał Prof. Adam Krzyżanowski. Kraków: Nakładem Krakowskiej spółki wydawniczej, 1921. 125 s.
92. Rachunkowość i kasowość Państwowa w Polsce do 1925 r. Opracował Roman Czauderna, Dyrektor Departamentu Kasowego w Ministerstwie Skarbu. Warszawa: Skład Główny w Stowarzyszeniu Urzędników Skarbowych, ul. Rymarska, 5. 1925. 168 s.

93. Informator gospodarczy. Lwów: Nakład Towarzystwa Wydawniczego «Ateneum», 1927. 247 s.
94. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. 24 s.
95. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 lipca 1922. Nr. 18. 48 s.
96. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. 20 s.
97. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 maja 1922. Nr. 12. 32 s.
98. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 21 sierpnia 1922. Nr. 20. 48 s.
99. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 11 września 1922. Nr. 22. 24 s.
100. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. 24 s.
101. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 stycznia 1922 r. Nr. 2. 36 s.
102. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. 40 s.
103. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa. Z 1922 roku. 1923. 42 s.
104. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. 32 s.
105. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 31 stycznia 1922 r. Nr. 3. 28 s.
106. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
107. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. 48 s.

108. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. 40 s.
109. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 27 czerwca 1922. Nr. 16. 24 s.
110. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 września 1922. Nr. 25. 44 s.
111. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 lutego 1922. Nr. 5. 20 s.
112. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
113. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 stycznia 1922. 18 s.
114. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 sierpnia 1923. 8 s.
115. Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Lwów, 1 czerwca 1925. 11 s.
116. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1922. 18 s.
117. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. 14 s.
118. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. 18 s.
119. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. 12 s.
120. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. 14 s.
121. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. 20 s.
122. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. 12 s.

123. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1923. 10 s.
124. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. 14 s.
125. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. 12 s.
126. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. 20 s.
127. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. 34 s.
128. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 marca 1923. 12 s.
129. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. 8 s.
130. Prawa Państwa Polskiego. Pod redakcją Prof. Wł. L. Jaworskiego. Zeszyt VII A. Ustrój Sądów Cywilnych. Wydał i objaśnił Dr. Stanisław Gołąb Prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego Członek Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Kraków: Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej, 1922. 784 s.
131. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej / tzw. Konstytucja marcowa / Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. / ujednolicony tekst // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921. Nr. 44. Poz. 267.
132. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1926. Nr. 78. Poz. 442.
133. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r., zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1926. Nr. 44. Poz. 267.
134. Koneczny F. Dzieje administracji w Polsce w zarysie. Wilno: Nakładem i drukiem okr. szkoły policji państwowej Ziemi Wileńskiej, 1924. 348 s.

135. Bukowiecki S. Polska współczesna. 3. Szkic ustroju państwowego. Warszawa: Wydawnictwo KOŁA P. M. S. imienia Zofji Bukowieckiej, 1927. 70 s.
136. Ustawodawstwo polskie z lat 1917–1928. Tom III. Warszawa: Wydawnictwo nieurzędowe Ministerstwa sprawiedliwości, 1929. 439 s.
137. Zbiór przepisów administracyjnych. Podręcznik dla szkolenia na posterunkach i w komisariatach. Warszawa: Drukem «Gazety administracji i policji państwowej», 1930. 647 s.
138. Polskie Ustawy Karne dodatkowe z lat 1919–1929. Zebrali i wydali Dr. A. Laniewski i K. Sobolewski pprok przy lwowskim sądzie okręgowym karnym. Lwów, ul. Batorego 14: Nakładem księgarni Dra Maksymiljana Bodeka, 1929. 628 s.
139. Mosino K. Międzynarodna pomoc prawna w sprawach karnych w świetle obowiązujących przepisów. Lwów: Skład główny w księgarni Gubrynowicza i syna, 1934. 64 s.
140. Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. 12 s.
141. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. 12 s.
142. Звіти про діяльність митниць, том XI // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 32.
143. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 443.
144. Розпорядження Президента Польської республіки про встановлення митного тарифу і порядку розслідування справ, пов'язаних з несплатою митних зборів і перевезення контрабанди // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 1045. 176 арк.
145. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314 z r. 1920.

146. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 80. Poz. 777 z r. 1924.
147. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 czerwca 1924 r. w sprawie taryfy celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 54. Poz. 540.
148. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 11 kwietnia 1922 r. w przedmiocie częściowej zmiany rozporządzenia wykonawczego z dnia 28 października 1921 r. o wykonaniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14-go października 1921 r. w przedmiocie opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 10.
149. Звіти про діяльність, том II // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 112. 206 арк.
150. Zakupy zagraniczne // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. S. 8–9.
151. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 3. 56 арк.
152. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 1. Warsaw, january 1925. 34 p.
153. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 1. Varsovie, mars 1925. 34 p.
154. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 2. Warsaw, february 1925. 32 p.
155. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 3. Varsovie, janvier 1925. 24 p.
156. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 4. Varsovie, avril 1925. 38 p.
157. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 4. Warsaw, april 1925. 34 p.

158. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 5–6. Varsovie, mai-juin 1925. 42 p.
159. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 9–12. Varsovie, septembre-décembre 1925. 30 p.
160. Balawajder G. Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa // *Pogranicze. Polish borderlands studies* Nr. 1/2013. S. 44–56.
161. Śliz A., Szczepański Marek S. Pogranicze polsko-czeskie w perspektywie socjologicznej. Kontekst kulturowy // *Pogranicze. Studia Społeczne*. Tom XXVII cz. 1, 2016. S. 47–59.
162. Historia Polski w liczbach ludność, terytorium. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 1994. 205 s.
163. Ustawa z dnia 6 lipca 1923 r. w przedmiocie amnestji z powodu uznania granic Rzeczypospolitej // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Nr. 71. Poz. 555. Ustawa z dn. 6 lipca 1923 r.
164. Amnestja // *Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego*. Kraków, 15 sierpnia 1923. S. 1.
165. Ustawa z dnia 5 sierpnia 1922 r. w przedmiocie zmian w ustawie z dnia 2 lipca 1920 r. o zwalczaniu lichwy wojennej // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Nr. 69. Poz. 618.
166. O wykonywaniu Ustawy w przedmiocie amnestji z powodu uznania granic Rzeczypospolitej z dn. 9 lipca b. r. // *Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego*. Kraków, 15 sierpnia 1923. S. 4–5.
167. Prochaska F. Rozwoj polskich granic celnych. «Przemysł i Handel» 1922. Z. 13. S. 211–214.
168. OBWIESZCZENIE Wojewody Tarnopolskiego z dnia 1 sierpnia 1924 L. WB. 6686/pr. o wprowadzeniu w życie na terytorjum Województwa Tarnopolskiego Rozporz. Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w sprawie ochrony granic (DURP. ex 1921 Nr. 77. Poz. 529) // *Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego*. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 3–4.

169. Konwencja graniczna polsko-niemiecka // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.
170. Władze administracji ogólnej o ochronie granicy // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 15.
171. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 117/1927. Poz. 996.
172. K. F. Nasza granica morska // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 5.
173. Мовна М. Путівники українськими Карпатами: погляд в історію // Народознавчі зошити. 2016. № 1 (127). С. 123–135.
174. Чмелик Р. Вплив зміни типу українсько-польського пограниччя на трансформацію категорій свій/інший/чужий // Народознавчі зошити. Львів. 2012. Зошит. 2. С. 191.
175. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 19. 165 арк.
176. Голик Р. Галичина та інші пограниччя: географічні візії, політичні ідеологеми, культурні образи та національні ідентичності українсько-польського прикордоння / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 11–33.
177. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том II і останній // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 20. 135 арк.
178. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1926 року // Там само. Спр. 85. 330 арк.

179. Porozumienie polsko-niemieckie w sprawie robotników sezonowych // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11–12.
180. Wyjazd robotników do Francji i Belgii! // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 2.
181. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego z 1 kwietnia 1924 Nr. 4. Poz. 40.
182. ROZPORZĄDZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. 1 września 1924. S. 8.
183. Przewoz zwierząt i produktów zwierzęcych z Rumunii do Czechosłowacji i innych państw w wagonach P. K. P. // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. 1 maja 1923. S. 14.
184. Звіти про діяльність митниць, том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 132. 82 арк.
185. Interpelacja posła Bednarczyka i Kolegów z Klubu P. S. L. «PIAST» do PP. Ministrów Skarbu i Spraw Wewn. Sprawie normalnych stosunków na pograniczu polsko-czeskim // Gazeta podhalańska. Nowy Targ, 16 listopada 1924. S. 5.
186. Przemysłowicze bydła na Orawie // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 5.
187. Зашкільняк Л. Україна і Польща в XX столітті: від конфліктів до порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. Вип. 17. С. 3–18.
188. Zwalczanie wścieklizny u ludzi i zwierząt // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 13.
189. OBWIESZCZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 12.
190. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 13 lipca 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu, Kolei oraz Skarbu o ograniczeniu obrotu zwierzętami i surowcami produktami pochodzenia zwierzęcego, paszą objętościową oraz

- niektóremi przedmiotami z Rosji, Białorusi, Ukrainy, Łotwy i Litwy
// Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 88. Poz. 613.
191. Звіти про діяльність, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 111.
148 арк.
192. Paszporty na zwierzęta; podwyższenie ceny zeszytu z 650 Mk. na 1000 Mk.
// Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów,
15 marca 1923. S. 14.
193. Paszporty na zwierzęta, podwyższenie ceny zeszytu z 2000 Mk. na 8000 Mk.
// Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów,
1 lipca 1923. S. 8.
194. Zmiany w przepisach o paszportach zagranicznych // Czaty. Warszawa,
20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 12.
195. Projekt wprowadzenia jednolitego paszportu międzynarodowego w Lidze
Narodów // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.
196. Ustalenie cen drewna Budulcowego // Dziennik Urzędowy Województwa
Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. S. 12–13.
197. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 13 kwietnia 1923 r.
wydane w porozumieniu z Ministrami Rolnictwa i Dóbr Państwowych i
Skarbu w przedmiocie dostarczania drzewa opałowego instytucjom i osobom
uprawnionym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 54. Poz. 379.
198. Ceny drzewa opałowego na miesiąc czerwiec 1923 // Dziennik Urzędowy
Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1923. S. 7.
199. Rozporządzenie // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego.
Tarnopol, 1 marca 1923. S. 9–10.
200. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том III // ЦДІАЛ України.
Ф. 162. Оп. 1. Спр. 5. 51 арк.
201. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том II // Там само.
Спр. 8. 103 арк.
202. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 133. 161 арк.
203. Звіти про діяльність митниць, том II // Там само. Спр. 128. 63 арк.

204. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 76. Poz. 435.
205. Myto w Dobrowlanach // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. S. 10.
206. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 9. 100 арк.
207. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том IV // Там само. Спр. 10. 118 арк.
208. W sprawie wpłaty za konie zdobyczne z demobilu // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. S. 12.
209. W sprawie opłat należności za konie zdemobilizowane // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. S. 7.
210. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том V // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 72. 132 арк.
211. Wywóz drzewa z Małopolski // Gazeta Lwowska. 19 września 1925. Nr. 215. S. 2.
212. Угоди, укладені між міністерствами закордонних справ Радянського Союзу і Польщі про врегулювання спірних майнових прикордонних питань // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 38. 72 арк.
213. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VII // Там само. Спр. 74. 98 арк.
214. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 113. 155 арк.
215. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том I // Там само. Спр. 7. 98 арк.
216. Nota sowiecka do Rządu polskiego // Gazeta Lwowska. 5 lipca 1925. Nr. 151. S. 1.
217. Звіти про діяльність, том VIII // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 93. 406 арк.
218. Izba handlowa polsko-sowiecka // Gazeta Lwowska. 27 stycznia 1926. Nr. 21. S. 1.

219. Nowe zamówienia sowieckie w Łodzi na 10 milionów zł. // Kurjer Lwowski. Lwów, 18 lipca 5. S. 1.
220. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1920 r. Nr. 65. Poz. 429, 430, 431.
221. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 65. Poz. 436 z 1920 r.
222. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Z dnia 15 stycznia 1921 r. Nr. 8. Poz. 39.
223. Przepisy o służbie państwowej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 15–16.
224. USTAWA z dnia 17 grudnia 1921 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 31 stycznia 1922 r. Nr. 3. S. 4–5.
225. TABELA dodatków drożymianych dla klas miejscowości od I do V z uwzględnieniem grup rodzinnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 16.
226. Накази Дирекції мит за березень 1926 року // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 82. 47 арк.
227. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том II // Там само. Спр. 30. 152 арк.
228. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том I // Там само. Спр. 29. 69 арк.
229. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том IV і останній // Там само. Спр. 32. 109 арк.
230. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць. Анкетні дані співробітників // Там само. Спр. 18. 74 арк.
231. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці // Там само. Спр. 25. 192 арк.
232. Списки співробітників та їх характеристики // Там само. Спр. 28. 26 арк.
233. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Перемишлі // Там само. Спр. 1511. 23 арк.

234. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Станіславові // Там само. Спр. 1512. 12 арк.
235. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1515. 3 арк.
236. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1516. 7 арк.
237. Журнал реєстрації про видатки митниці у м-ку Підволочиська // Там само. Спр. 1517. 16 арк.
238. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Токи // Там само. Спр. 1518. 12 арк.
239. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці. Анкети співробітників // Там само. Спр. 37. 93 арк.
240. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 142. 538 арк.
241. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 141. 107 арк.
242. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том II // Там само. Спр. 69. 89 арк.
243. Звіти про діяльність, том VIII // Там само. Спр. 93. 406 арк.
244. Odpis protoklu // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13.
245. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 105. 123 арк.
246. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 21. 151 арк.
247. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 73. 91 арк.
248. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том III // Там само. Спр. 70. 111 арк.
249. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 104. 123 арк.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

3.1. Функціонування митної варти

Від митної політики залежав підйом або падіння промисловості, більша чи менша вартість предметів першої необхідності, негативний або позитивний торговий баланс держави, тому митні надходження були основною статтею бюджету ДРП і тому потребували особливої уваги [1, s. 5]. Завдання митної варти, як виконавчого органу податкових і митних структур, відповідно до положень закону від 31 липня 1924 р. про регулювання митних відносин, ґрунтувалося на охороні кордону та запобіганні незаконному його перетину, передбачало митний контроль за товарами і рухом в прикордонній зоні, боротьбу з криміналітетом, що підпадало під норми правових актів з питань митної справи та зовнішньої торгівлі [2, арк. 67]. Митниці зобов'язували звертати увагу на прикордонний рух згідно з положеннями приписів МФ, належне виконання яких покладалося на її очільника [3, арк. 18]. Для виконання зазначених завдань митна варта мала боротися з незаконним переміщенням товарів та осіб [2, арк. 67].

Для чіткого розуміння цих положень, необхідно з'ясувати зміст окремих понять. Митна лінія – це межовий кордон, що відділяв територію ДРП від інших держав. Митна територія підлягала комплексному захисту кордону митними органами, визначеними міжнародними угодами. Прикордонний пояс – територія країни, що сягала вглиб 4 км від кордону та прикордонних зон. Митниця – місце збору належних мит, встановленої митної процедури на прикордонних митницях або поблизу них [2, арк. 67]. Основні засади щодо сплати митного збору регулювалися тарифом від 11 червня 1920 р., положенням про митне провадження від 13 грудня 1920 р., тимчасовою інструкцією про переміщення митних вантажів, постановою президента ДРП від 26 жовтня 1924 р. про митний і автономний тарифи. Окрім того, діяла значна кількість нормативно-правових актів, що регулювали сферу митного права [2, арк. 70].

ДМ МФ мав право збільшувати митний тариф. Так, 7 січня 1926 р. встановлювалося монопольне мито на грубо нарізаний тютюн для люльок, імпортованих з-за кордону приватними особами, за рахунок підвищення митного тарифу з 18 зл. – до 55 зл. за 1 кг [4, арк. 78]. 24 лютого 1921 р. МФ розпорядилося залишити в силі та частково змінити положення від 12 квітня 1919 р. про тимчасовий дозвіл торгівлі різаним тютюном і сигаретами, монопольний збір на зазначені продукти. Вартість однієї пачки різаного закордонного тютюну (50 г) найвищої якості становила 57,60 мп., середньої – 43,20 мп., найнижчої – 28,80 мп. За пачку (10 сигарет) класу М – 15 мп., L – 12,50 мп., K – 10 мп., H – 6,75 мп., G – 4 мп. [5, s. 10–11]. Варто зауважити, що на теренах колишнього Королівства Конгресового і Білостоцької округи встановлювалася ціна акцизного збору на тютюнові вироби: сигари і сигарети класу А за 1 тис. штук – 1 тис. мп., В – 2,5 тис. мп., С – 5 тис. мп. Фіксована ціна продажу з акцизним збором була такою: за 1 тис. штук сигарет (клас А) – 4 тис. мп., В – 7,5 тис. мп., С – ціна довільна. Тютюн для нюхання: з 1 кг акцизний збір – 60 мп., ціна продажу – довільна [5, s. 11].

ДМ МФ повідомляв ДМЛ про нові умови проходження митних процедур. Йшлося про те, що якщо одна зі сторін не погоджувалася з сумою розмитнення, тоді створювалася окрема постійна комісія, до складу якої входив начальник митниці та два фахові чиновники [6, арк. 143, 150, 152]. У розпорядженні міністра фінансів від 9 квітня 1926 р. щодо змін митних процедур йшлося про дві важливі речі: про необхідність тарифікації усіх товарів і вантажів, що проходили митний контроль; про оскарження завищених митних тарифів в судовому порядку. Черговий працівник митниці, після заперечення сторони про завищений митний тариф, вилучав зразки товарів і передавав відповідній комісії, яка за необхідності проводила його перевірку впродовж восьмигодинного робочого дня, окрім святкових днів [6, арк. 147, 148]. Повноваження зазначеної комісії ґрунтувалися на тому, що ті чи інші ухвали щодо митних декларацій вона затверджувала більшістю голосів. Узгоджені митні декларації, відповідно до зразка,

надсилалися до МФ для прийняття рішень. Комісія проводила аналіз товарів не пізніше трьох днів після проходження митного огляду, подавала справу до МФ не пізніше семи днів з часу прийняття рішення. Сторона мала право забрати нерозмитнений товар упродовж одного року з часу його ввезення на митницю. Податковий суд мав право ухвалити рішення щодо повернення надміру нарахованого мита [6, арк. 144 зв., 152–153 зв., 156].

30 березня 1921 р. МФ інформувало податкові і митні органи про заборону ввезення на територію ДРП таких іноземних журналів: «Die Zukunft», «Haibri», «Tog Wahrhcit», «Fort schrift» (Нью-Йорк) [7, s. 14]. За нашими підрахунками, список закордонних часописів дозволених до поширення у ДРП у 1927 р. становив понад 600 різноманітних видань [8, арк. 4–4 зв., 5–5 зв., 6–6 зв., 7–7 зв., 8–8 зв., 9–9 зв., 10–10 зв., 11–11 зв., 12–12 зв., 13–13 зв., 14–14 зв., 15–15 зв., 16–16 зв.]. 7 лютого 1927 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про те, що митні органи незаконно вимагали пакувальні засоби для перевезення товарів, неправильно тлумачили п. 4 § 177 [8, арк. 72]. 16 лютого 1927 р. ДМ МФ інформував ДМЛ про те, що у зв'язку із запровадженням зразка митних декларацій та положень, що встановлювали їх облік та контроль, впорядковано їх оформлення на стандартних бланках без відрізання половини першої сторінки. На якій вказувався номер декларації, назва компанії, що її видала. Усі аркуші примірника помічали кольоровим чорнилом з написом «копія» [8, арк. 71].

7 квітня 1922 р. на підставі ст. 21 постанови МФ і МПТ від 11 червня 1920 р. про митний тариф [9] її доповнено таким реченням: «Митні органи контролюють діяльність митників у тих випадках, коли сторона, що подає товар для оформлення у встановлений термін, але без відмови від права на допомогу в декларуванні на митний огляд (§ 19), не з'являється в зазначений термін упродовж п'яти днів з часу подання товарної декларації» [10, s. 9–10]. 5 травня 1922 р. МФ відповідно до положень § 30 постанови від 13 грудня 1920 р. про митне провадження [11], циркуляру від 27 жовтня 1921 р. [12] опублікувало «Інструкцію щодо перевірки правильності проведення митного

оформлення». У ній йшлося про те, що митні квитанції подавалися перед початком митного оформлення. У випадку відсутності достатньої кількості фахівців на митниці, митне оформлення мав право проводити її керівник. Натомість § 30 правил процедури проведення митного оформлення зобов'язував його лише контролювати підлеглих працівників. Повторні огляди вантажів та товарів відбувалися лише в обґрунтованих випадках підозри на ввезення чи вивезення більшої кількості продукту, що декларувався. Якщо підозри підтверджувалися, керівник митниці призупиняв процес митного оформлення, складав протокол за підписами посадових осіб, які попередньо перевіряли товар або вантаж. Якщо особа, яка ввозила або вивозила товар погоджувалася сплатити мито на підставі повторного перегляду вантажу, відбувалося продовження митного оформлення. В іншому випадку митниця товар або вантаж затримувала [13, s. 13–14].

Видачу розмитненого товару здійснював начальник митного відділення. Якщо ж сторона не погоджувалася на повторну перевірку вантажу, податкова інспекція складала відповідний акт і надсилала його до МФ. Митниці самостійно розглядали і приймали рішення щодо питань тарифікації, відповідали на запити посадових осіб, які здійснювали їх перевірку, контролювали оформлення митних декларацій тощо [6, арк. 144 зв., 148]. Митна декларація, із зазначеним у ній рішенням, надавалася стороні, яка погоджувалася або не погоджувалася з ним. У разі не погодження з сумою розмитнення вантажу, її копія надсилалася до ДМ МФ для прийняття рішення. Якщо ж сторона, не очікуючи на ухвалу МФ, здійснила розмитнення вантажу, мала право забрати товар з митниці [6, арк. 148 зв.]. Якщо митниця заперечувала суму стягнених митних зборів, то у митницях другого класу відбувався повторний огляд вантажу на вимогу сторони. Його здійснював особисто начальник установи і якщо сторона не погоджувалася з його висновками, складався відповідний акт, що надсилався до МФ зі зразками товару [6, арк. 155].

Постанова МФ від 9 квітня 1926 р. передбачала часткову поправку до положення про митне провадження. Вона вводила новий порядок у випадках, коли одна зі сторін не погоджувалася з результатом митного огляду. Митниця першого класу була окремою постійною комісією у складі її очільника як голови та двох досвідчених митників цієї установи як членів, які, а також їхні заступники, призначалися ДМЛ за подання ІМВ. ДМЛ доручалося невідкладно подати, упродовж п'яти днів, заяви про призначення членів комісії та їх заступників, щоб вони розпочали свою діяльність з дня опублікування розпорядження у «Віснику законів» [6, арк. 158]. Так, 30 грудня 1926 р. митниця у Тарнові інформувала ДМЛ про те, що в Жешуві на залізниці виявлено неправильно задекларований вантаж з 37 бочок, вага кожної з яких становила від 12 – до 60 кг мінеральних фарб. Митниця розпочала кримінальне провадження, конфіскувавши товар, поданий до митного огляду як «фарби ґрунтові». Позов від фірми, що його імпортувала, до ДМ МФ вважався безпідставним [14, арк. 39].

Окрім того виникали непорозуміння між фірмами, що ввозили товари з-за кордону і митними структурами щодо сплати митного тарифу оподаткування, завищення вартості послуг, зловживання службовим становищем, не виконання та «різночитання» посадових інструкцій ДМЛ та її підпорядкованими структурами, конфлікти з МФ тощо. МФ повідомляло ДМЛ про фінансові зловживання [15, арк. 25]. 24 лютого 1927 р. ДМЛ повідомляв ІМВ у Самборі про підозру охоронцеві митної варти Антонію Свідерекові у привласненні конфіскованих товарів контрабандного походження. Керівництву ІМВ рекомендовано провести розслідування і призначити зазначену особу на митний пост з незначним прикордонним рухом і «поставити під нагляд» [16, арк. 354]. У лютому 1927 р. ДМЛ інформувала ІМВ у Самборі про безпідставність звинувачень, висунутих охоронцеві митної варти Петрові Стефанському, поданих в анонімних донесеннях про вчинення ним службового злочину. Тим не менше, ДМЛ рекомендувала проаналізувати роботу магазину рільничого гуртка, яким

володіла дружина зазначеної особи й видати відповідне розпорядження [16, арк. 355]. Аналізуючи архівні матеріали, зустрічаємо інформацію про те, що влада, ймовірно, зважаючи на зловживання державних митних структур, проводила своєрідний «експеримент», намагалася залучати приватні митні структури. Однак ДМ МФ інформував ДМЛ не допускати до виконання митних формальностей «Prywatna Ajencja Celna Marjan Sigall», з'ясувати чи її діяльність не призвела до будь-яких збитків державній скарбниці. Якщо такі факти підтвердилися б, то варто було б покрити їх депозитом, внесеним зазначеною компанією [17, арк. 86].

Проведення розслідування та врегулювання належало до компетенції судів або митних податкових органів. Деякі фіскальні порушення підлягали не лише грошовому штрафові, передбаченому, але також штрафів, визначеному в загальному кримінальному акті чи адміністративному законі. У таких випадках мав місце збіг кримінальних положень різних актів, і тоді судові інстанції накладали покарання, пов'язане з порушенням цивільно-процесуального і митного кодексів [2, арк. 75]. Податкова інспекція повідомляла, що у разі затримки сплати мита понад 14 днів, нараховувалися відсотки на суми, що перевищували 100 кр. річного державного боргу за кожен день і кожні 100 кр. державного податку з дня, наступного за днем сплати податку, а в разі затримки, понад 30 днів, недоїмка стягувалася в примусовому порядку за рахунок арешту коштів [18, арк. 2; 19, арк. 21].

З часом оголошення щодо сплати мита набували різноманітного змісту. Зокрема, йшлося про те, що у податкових службах для цього виділявся окремий робочий день. «В інші дні вони (платники податків – примітка авторки) були б піддані довгому очікуванню, тому що в інші дні податки збиратимуться від платників іншої гміни, для яких буде встановлено крайній термін збору податків у ці дні». Традиційно наголошувалося на тому, що несплата податку в визначений законом термін «...тягне за собою застосування заходів їх примусового стягнення...» [20, арк. 13–14]. Деколи подавалися доволі різноманітні дані. Так, аналіз «Реєстру сплати мита»

митницею у Кракові на 30 листопада 1921 р. свідчив про внесення коштів у розмірі майже 40 млн мп. [21, арк. 1–36], за іншими даними – понад 46 млн мп. [22, арк. 1–10]. За весь поточний рік – майже 154 млн мп. [21, арк. 1–36]. Упродовж січня-листопада 1921 р. зазначеною митницею зібрано мита на суму майже 329 млн мп. [23, арк. 1–31].

14 квітня 1926 р. на підставі розпорядження МФ, ДМЛ подавала запит на затвердження комісії з розгляду митних спорів. До її складу входили керівник канцелярії митниці Міхал Підгородецький, директор митниці Ігнатій Блашке, члени – директор митниці Антоній Свобода, інспектор Броніслав Сокол, старший інспектор Броніслав Сея, аудитор Александр Федаш [24, арк. 166 а]. 20 квітня 1926 р. митниця у Кракові вносила пропозицію про включення до її складу провідного контролера митниці Казимира Білінського, старшого інспектора Фелікса Мрожковського, їх заступників – старшого інспектора Еміля Слободяна, аудитора Вінцента Всуслу [24, арк. 166]. Зазначений склад окремої комісії затверджено на підставі наказу ДМЛ [24, арк. 168]. 2 серпня 1926 р. ухвалено закон про фінанси, що набував чинності 1 січня 1927 р. У якому в основному йшлося про накладення штрафів на службових осіб митної варти у завищенні митних та акцизних зборів (ст. 136–137, 187–188). В залежності від суми виписаного штрафу, приймалося рішення щодо розгляду справи митним органом першого (ст. 144 (1) або другого (144 d) класів. Це питання мало вирішувати МФ. Окрім того призначалося розслідування таких справ [25, арк. 266].

В усіх інших випадках митні інстанції другого класу мали право вилучати службову документацію з ДМ, податкових палат й податкового департаменту. Рекомендувалося проводити ретельний відбір посадових осіб до зазначених структур, що мали розглядати кримінальні справи. Доручено підготувати необхідні накази й «...докласти всіх зусиль, щоб новий Закон про штрафи міг набути чинності у відповідний час без перешкод, забезпечити його належне виконання податковими органами» [25, арк. 266 в.]. Варто зауважити, що митні структури першого класу діяли в 13

місцевостях (Освенцим, Краків, Тарнув, Мушина, Перемишль, Львів, Лупків, Лавочне, Станіславів, Снятин-Залуччя, Скала-Подільська, Гусятин, Підволочиськ), другого класу – в 5 місцевостях (Чорний Дунаєвець, Мельниця, Звардон, Сянік, Кути) [25, арк. 267]. Деякі з них сумлінно виконували свої службові обов'язки. Наприклад, 25 січня 1925 р., МФ, після консультацій з МВС, повідомляло ДМЛ про звільнення від сплати митного тарифу відповідно до ст. 11(4) «Положення про митний тариф». Йшлося про медичні компоненти «Діатермія», імпортовані ізраїльським госпіталем у Тарнові, знищеному під час Першої світової війни [26, арк. 8].

З метою уникнення непорозумінь на митних пунктах, 3 січня 1926 р. РМ надсилала ДМЛ інформацію щодо єдиного митного тарифу на оподаткування насіння дині, соняшника та огірків, олії тощо [27, арк. 150–152]. У рапорті бухгалтера Миколая Дубіцького від 30 листопада 1925 р. до ДМ у Варшаві йшлося про те, що, аналізуючи на підставі усного розпорядження очільника ІМВ у Мотвілі, рахункові книги фірми «Jwa», дійшов висновку, що соняшникова олія була легально доставлена через вказану фірму до компанії «Magid i S-ka» у Білостоку. За нашими підрахунками, наприкінці 1924 р. ввезено 386 ящиків (вагон № 62796). Маса соняшникової олії становила брутто 15360 кг і 12040 кг нетто вартістю 230 дол. США за один ящик [24, арк. 203]. Зокрема, на початку травня 1925 р. завезено 23 бочки соняшникової олії (вагон № 12546) вагою 12180 кг за одну т вартістю 180 дол. США [24, арк. 203]. Аналізуючи архівну справу, констатуємо, що мито сплачено лише за ввезення соняшникової олії (вагон № 62796) на підставі доданого рахунку фірми «Jwa» у Польському митному агентстві у Варшаві від 26 лютого 1924 р. (номер 4134/4924). Натомість ввезення зазначеного продукту (вагон № 12546) документально не підтверджено сплатою митного тарифу. Для з'ясування ситуації щодо сплати мита, скеровувалося подання до Снятинсько-Залуцької митниці з проханням надати інформацію щодо прибуття і відправлення вагона № 12546,

одержувача товару, митника, який оформляв митну декларацію [24, арк. 203–203 зв.].

Фірма «Jwa» повідомляла, що накладна на ввезення товару знаходилася у відправника. З'ясувалося, що компанія «Magid i S-ka» була одержувачем соняшникової олії. М. Дубіцький вважав, що вказаний вагон незаконно ввезли до ДРП, без сплати митного тарифу [24, арк. 203 зв.]. 28 листопада 1925 р. складено відповідний протокол вилучення з фірми «Jwa» необхідної документації (всього 17 документів) в присутності бухгалтера ДМ у Варшаві М. Дубінського, поліцейського офіцера Теодора Срожницького та довіреної особи зазначеної компанії Абрама Ліпніка [24, арк. 204]. На вимогу слідства, власник фірми «Jwa», пан Беспалов надав рахунок-фактуру на ввезену соняшникову олію (вагон № 62796), у якій зазначалося, що нетто складало 13142 кг, натомість дані митниці – 12040 кг. Різниця складала 1102 кг. Виявилося, що було ввезено ще один вагон (№ 185825), нетто якого становило 13026 кг. Загалом ввезено два вагони соняшникової олії вагою 26168 кг на суму 6018,64 дол. США. Митний тариф сплачено лише з одного вагона, нетто якого зменшили на 1102 кг [24, арк. 206].

ПМА подавало рахунок за номером 4134/4934 від 26 лютого 1924 р., у якому сума митного податку складала 2793,036 млн мп. [24, арк. 207]. 27 лютого 1924 р. ПМА підтвердило інформацію щодо сплати митного тарифу на ввезену соняшникову олію (вагон № 185825) квитанцією 4135/4917 в розмірі 2944,444 млн мп. [24, арк. 209]. Інший рахунок-фактура, наданий ПМА, свідчив про те, що ввезено на територію ДРП, два вагони (номери 62796 і 185825) соняшникової олії, відповідно 386 і 385 ящиків, вагою 15200 і 15360 кг. Сплачено митного податку на загальну суму 5697,480 млн мп. [24, арк. 209].

У листі від 8 квітня 1925 р. компанія «Magid i S-ka» повідомляла фірму «Jwa» про відправлення соняшникової олії, яка відповіла листом від 7 квітня поточного року про отримання телеграми. У ній йшлося про особливості транспортування вантажу, перевантажені залізничні шляхи тощо. Окрім того,

вимагала надати рахунок-фактуру на перших п'ять вагонів соняшникової олії [24, арк. 212–213]. «Ми хотіли б попросити вас доручити вашому експедитору виконати необхідні формальності, включаючи бочки, які ми відправляємо та які ви повинні повернути нам без сплати мита, як для імпортного збору...» [24, арк. 214].

Виявляється, що компанія «Magid i S-ka» відправила шість вагонів з соняшниковою олією. Сума збитків становила 1300 дол. США [24, арк. 217]. На 2 вересня 1925 р. фірма «Jwa» ще не отримала 23 бочки соняшникової олії [24, арк. 220]. На прохання МТ згадувана компанія відмовилася надавати необхідну документацію, мотивуючи це тим, що «...оригінали цих листів є заставою у банку при купівлі іноземної валюти...» [24, арк. 222]. Натомість експедиційний відділ ДДЗ у Вільно повідомив, що оригіналом рахунку-фактури володіла фірма «Ulmar» з Румунії, що здійснювала транспортування вантажу [24, арк. 223]. 2 січня 1926 р. ДМ у Варшаві інформувала відділ ДДЗ у Вільно терміново надіслати копії усієї кореспонденції, пов'язаної з проходженням зазначеного вагона і умов його розмитнення, «...оскільки є підозри, що вантаж ввезено в країну без сплати митних зборів» [24, арк. 225–225 зв.].

ДМ у Варшаві здійснювала запит до митниці Снятин-Залужжя з приводу отримання даних щодо проходження через залізничну станцію упродовж 10–24 квітня вагону (номер 126465) з 23 бочками соняшникової олії, місця його реєстрації, умов розмитнення і номера митної декларації. Її також цікавило питання розмитнення усіх 23 бочок [24, арк. 224]. Згадувана ДМ вимагала отримання усієї інформації щодо вказаного вантажу, «...хто був одержувачем і хто вирішував формальності», оскільки могли бути порушені податкові та штрафні санкції [24, арк. 227–228]. Зважаючи на серйозність ситуації, до справи залучено МФ, яке вимагало швидкого реагування на здійснювані запити у зв'язку з тим, що «...у справі може бути відкрито кримінальне провадження» [24, арк. 226]. Ретельна перевірка з'ясувала, по-перше, дійсно 23 бочки соняшникової олії іноземного

походження доставлено фірмою «Jwa» компанії «Magid i S-ka» у Білостоку; по-друге, відсутні підтверджуючі документи сплату митних платежів на вказаний вагон; по-третє, його передано митницею Снятин-Залужжя до Львова, однак митне оформлення не проведено, «вагон, минаючи Львівську митницю, був скерований залізницею прямо на Білосток» [24, арк. 233–233 зв.].

МФ, зважаючи на критичне ставлення органів виконавчої влади та місцевого населення до діяльності митних органів, також негативно сприймало їхню діяльність. Особливо це стосувалося митної варти, яка проводила незаконні обшуки осіб, які перетинали кордон ДРП, порушувала податкове законодавство, розпоряджалася конфіскованими предметами або товарами тощо. Про зазначені дії варто було повідомляти найближчу податкову інспекцію або дирекцію податкового округу [2, арк. 78–79]. МФ у наказі від 12 жовтня 1926 р. зауважувало, що після набуття чинності закону від 14 грудня 1923 р. про повноваження фіскального органу, втратили чинність положення австро-угорських законів від 1 липня 1869 р. Йшлося про випадки переслідування злочинців у прикордонній смузі. Зокрема, закон від 14 грудня 1923 р. визначав лише діяльність виконавчих органів митної варти у прикордонній смузі [28, арк. 55].

МФ рекомендувало ДМЛ підвищити гербовий збір до 2 зл., з них 1,40 зл. за заявку, 60 гр. – замовлення митної квитанції [24, арк. 200]. ДМЛ повідомляла, що на деяких документах, пов'язаних з гербовим збором коштів, «...можна помітити штампи, які не погашені взагалі або погашені недостатньо, з вицвілою печаткою, відбитою лише на штампі, часто штамп не погашують повторно...» [25, арк. 122]. Зважаючи на проблему, усім комісарам доручено ознайомитися з «Положенням про гербовий збір» від 1923 р. з суворим дотриманням його основних пунктів, особливо щоб «...штампи були чітко відображені, чорнилом, а у разі використання печатки – темним чорнилом», «...марки, додані до заяви про сплату гербового збору

сертифікатів, виданих Директоратом, ні в якому разі не повинні бути визнані недійсними» [25, арк. 122].

ДМ МФ повідомляв голову Верховного Суду, Вищу контрольну палату РМ та відповідні міністерства про те, що з 1 січня 1927 р. набував чинності закон від 1 липня 1926 р. про сплату гербових зборів [29], який, серед іншого, визначав нові ставки гербового збору на заяви та урядові довідки. Так, за подання стягувалося 3 зл. за перший примірник незалежно від кількості аркушів і його розміру. Натомість з кожної копії додатково 50 гр. (ст. 145). За офіційне свідоцтво, зазвичай, стягувалася плата в розмірі 3 зл., незалежно від кількості аркушів (ст. 154). Для підготовки державною установою копій офіційного документа з оригінальним підписом і його засвідченням або з витягу з документа 1 зл. за кожну сторінку (ст. 157). Для засвідчення державною установою підтвердження копії документа – за кожну сторінку 50 гр. (ст. 157). Плата за засвідчення в державній установі власноручного підпису чи рукопису становила 1 зл. – за один підпис, 2 зл. – за два підписи, 3 зл. – за три або більше підписів (ст. 158) [8, арк. 27]. Окрім того діяли нові норми щодо оплати штемпельного збору. 16 грудня 1926 р. ДМ МФ інформував про вступ в дію нових умов закону про оплату штемпельного збору з 1 січня 1927 р. [29]. Ст. 20 зазначеного закону визначала тринадцятиденний термін упродовж якого необхідно було сплатити його вартість. Недотримання вказаних вимог призводило до накладеного платіжного доручення у п'ятикратному розмірі єдиного внеску. Його дія поширювалася на придбане нерухоме майно, нотаріальні акти, посвідчені документи судом або нотаріусом тощо [30, s. 1].

МФ зверталось до очільника Львівського воєводства, магістрату міста Ярослава, його повітових структур, усіх колегій адвокатів та нотаріальних контор щодо дотримання нових умов штемпельного збору [30, s. 2]. ДМЛ отримала повідомлення від ДМ МФ з приводу гербового збору на закордонні господарські документи, долучені до митної декларації. За погодженням з Вищою контрольною палатою уточнено, що за документи, включаючи

рахунки-фактури та накладні, додані до митного оформлення та використані з метою перевірки митної декларації мала би стягуватися плата. Натомість гербовий збір не сплачувався у випадку, коли рахунки-фактури поверталися власникам на їх вимогу після завершення митних процедур до закінчення 30-денного періоду. В такому випадку митниці повертали документи без печаток [6, арк. 142]. Так, 16 квітня 1926 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про стягнення з Бернерда Шкултина гербового збору. Окрім того, заявника мали повідомити про те, що вантаж, не може бути звільнений від митного податку через відсутність законних підстав [24, арк. 398 зв.]. 1 червня 1927 р. ДМ МФ повідомляв про те, що торгівельні представництва СРСР не вважалися дипломатичними чи консульськими структурами, тому на підставі ухвали РМ від 1 липня поточного року [29] мали сплачувати гербовий збір [31, арк. 14].

РМ ДРП інформувала управління митниць про проєкт зміни закону від 3 червня 1924 р. про пошту, телеграф і телефон. Основні його положення ґрунтувалися на тому, що звичайні та рекомендовані листи мали супроводжуватися офіційними поштовими марками. Усі міністерства зобов'язували надсилати до Міністерства пошти і телеграфу до 1 травня поточного року запит на них, окремо для звичайних і рекомендованих листів. Запити на поштові марки для органів місцевого самоврядування та установ планувалося надсилати до 1 липня поточного року [32, арк. 24 зв.]. Отримані на потреби поштових відділень марки розподілялися між відповідними міністерствами та підпорядкованими їм органами влади та установами, а також між органами влади та місцевого самоврядування. За основну базу підрахунку варто було орієнтуватися на суму кореспонденції, надісланої в календарному році згідно з документами канцелярії. Одночасно компетентні міністерства мали надсилати до Міністерства пошти і телеграфу точний перелік органів і установ господарського самоврядування та надати якомога точніші дані щодо призначеного обсягу їх діяльності [32, арк. 24 зв.].

9 серпня 1925 р. ДМ у Познані повідомляла ІМВ у Ходзежу про подання звіту щодо отримання тексту конвенції МФ від 24 липня 1924 р. [33, арк. 22]. Упродовж 19–25 грудня 1925 р. митниці ДМЛ отримали 13575 шт. відправлень з-за кордону [34, арк. 94]. Під час перевезення вантажів до митних накладних необхідно подавати два рахунки-фактури, засвідчені печаткою митниці. ІМВ у Снятині мав подавати проштамповані рахунки про щоденні прибутки у готівці. Однак виникали певні труднощі, позаяк зазначена митниця знаходилася далеко від міста і не мала можливості придбати поштові марки; щоденне штампування рахунків перевищувало 100 зл., планувалося мати більшу суму в готівці, хоча б 500 зл. на поштові марки та митні штампи. Передбачалася конвертація румунської валюти не у польську грошову одиницю, а долари США або фунти стерлінгів. У зв'язку з чим виникали непорозуміння через помилки у різниці курсів обміну валют [35, арк. 66].

Ситуація, пов'язана із внесеними змінами до проєкту закону про пошту, телеграф і телефон змінилася. МФ повідомляло податкові палати і митні управління про законопроєкт щодо внесення змін до закону про пошту, телеграф і телефон. Додаючи постанову колегії міністрів, які вступали у дію з 1 квітня поточного року. Окрім того, надсилало список з розрахунком суми за звичайну й рекомендовану кореспонденцію [32, арк. 24]. Відповідно ДМЛ зверталася до управління митниці щодо з'ясування кількості відправлених офіційних, звичайних та рекомендованих листів із запитом про їх вручення [32, арк. 24]. Органи державної влади та установи, територіального самоврядування мали використовувати спеціальні знаки поштового збору при пересиланні офіційної кореспонденції відповідно до урядової постанови [32, арк. 25]. МФ планувало надіслати список з розрахунком суми звичайної та рекомендованої кореспонденції для визначення потреби в поштових зборах [32, арк. 27]. У зв'язку з тим, що звичайні та рекомендовані листові відправлення мали супроводжуватися офіційними поштовими марками,

надсилатися до усіх міністерств та інших структур, тому й був попит на поштові марки для звичайних та рекомендованих листів [32, арк. 27 зв.].

Важливою складовою ведення обліку митних зборів була документація. Оскільки МФ залишило за собою право реагувати безпосередньо або через управління митниць на публікації статей, що стосувалися митної охорони, тому рекомендувало, щоб інспектори та митні службовці подавали вичерпні звіти щодо своєї діяльності [36, арк. 86]. АВУОК ДМЛ звертав увагу на недоліки у звітах ІМВ. Зокрема, за лютий 1926 р. виявлено неточності, тому обов'язком очільників була перевірка звітів перед їх надсиланням про оплати праці службовців у Заліщиках, Самборі, Дуклі, Новому Сончі [37, арк. 39 зв.]. Рекомендовано, щоб записи книг поліцейських дільниць були проаналізовані через задекларовані та зібрані економічні суми з метою подальшого замовлення та підготовку книг [25, арк. 130 зв.]. 20 листопада 1926 р. МФ у наказі № 293 наголошувало на тому, що часто податкові органи першої інстанції рекомендували органам влади купувати посібники, збірники актів або коментарів до них, «...без залучення думки управління фінансів у цьому відношенні, іноді робилося посилення на інші палати щодо підтримки видавництва, що було абсолютно неправильно», оскільки інша палата могла мати іншу думку щодо наукової вартості рекомендованого видання. Виходячи з цього, МФ усвідомлювало важливе значення подібних видань для орієнтування в нормативно-правових актах, однак вимагало не лише професійної рецензії, але й його однозначного трактування. У подальшому рекомендовано до користування лише видання, схвалені МФ [25, арк. 323]. Так, 11 квітня 1926 р. митниця у Кракові повідомляла ДМЛ про те, що у «Книзі обліку платіжних форм» відсутній один стовпець з означенням поточної сторінки [6, арк. 19].

З метою запобігання можливим зловживанням щодо перепродажу товарів, дозволів на транспорт, компетентним митним органам слід звернути особливу увагу на склади та товари, що зберігаються для вільного продажу. З-за відсутності дозволів на транспортування у фірми вимагали пред'явлення

комерційних або супровідних накладних документів на товар, під час прийняття їх на склад. У разі виявлення будь-яких ознак фальсифікації документації, про це негайно повідомляли МФ [27, арк. 135]. 14 квітня 1926 р. МФ інформувало ДМЛ про те, що, незважаючи на неодноразові нагадування, «Wolny sklady celne» не сплачувала внески до державної скарбниці. Лише під загрозою проведення аукціону з продажу їхнього майна для покриття заборгованості за 18 вересня – 31 грудня 1925 р., сплачено суму в розмірі 2424,06 зл. Заборгованість за 1926 р. зростала щоквартально і становила 10481,40 зл. Оскільки загальна економічна криза в ДРП загострювалася, «...тому немає надії, що вони сплатять внески найближчим часом» [24, арк. 337]. 15 квітня 1926 р. митниця у Кракові здійснювала запит до ДМЛ щодо регулювання митних недостач у коштах за два місяці з відсотками. Уточнювала питання погашення коштів особами, які упродовж чотирнадцяти днів мали ліквідувати заборгованість [24, арк. 100]. У грудні 1926 р. слідчий суддя окружного суду у Варшаві скеровував постанову до воєводського уряду в Тарнополі, Луцьку, Новогрудку й Вільно про проведення допитів як свідків працівників митниці Хуго П'єша, головного митного інспектора ДМЛ, митних інспекторів Марціна Півкозя, Юзефа Швуда (Снятин-Залуччя), ревізора Яна Пледра (Підволочиськ) щодо незаконного транзиту цукру з СРСР до ДРП [14, арк. 5].

Отже, функціонування митної варті відігравало важливу роль в економіці ДРП, забезпеченні сталих надходжень до державного бюджету. Основне її завдання ґрунтувалося на митній охороні кордону та запобіганні незаконному його перетину. Засадничі положення щодо сплати митного збору регулювалися тарифом від 11 червня 1920 р., положеннями про митне провадження від 13 грудня 1920 р., тимчасовою інструкцією про переміщення митних вантажів, постановою президента ДРП від 26 жовтня 1924 р. про митний і автономний тарифи. Діяла значна кількість нормативно-правових актів, що регулювали сферу митного права. У розпорядженні міністра фінансів від 9 квітня 1926 р. щодо змін митних процедур йшлося

про необхідність тарифікації усіх товарів і вантажів, що проходили митний контроль, про оскарження завищених митних тарифів у судовому порядку.

Виникали непорозуміння між фірмами, що ввозили товари з-за кордону і митними структурами щодо сплати митного тарифу оподаткування, завищення вартості послуг, зловживання службовим становищем, невиконання та «різночитання» посадових інструкцій ДМЛ та її підпорядкованими структурами, конфлікти з МФ тощо. МФ повідомляло ДМЛ про фінансові зловживання. МФ, зважаючи на критичне ставлення органів виконавчої влади та місцевого населення до діяльності митних структур, також негативно сприймало їхню діяльність. Особливо це стосувалося митної варти, яка проводила незаконні обшуки осіб, які перетинали кордон ДРП, порушувала податкове законодавство, розпоряджалася конфіскованими предметами або товарами тощо.

3.2. Умови та особливості переміщення громадян, коштовностей і транспортних засобів

Умови і особливості переміщення громадян, коштовностей і транспортних засобів через митні кордони ДРП у міжвоєнний період визначалися певними інструктивними службовими повноваженнями, обов'язковими до виконання митними органами. Так, у постанові РМ від 4 жовтня 1920 р. йшлося про встановлення порядку прикордонного контролю. Виключне право за контролем громадян, дорожнього багажу і товарів, що перевозилися через кордон ДРП, покладалося на митні органи. «Жодна інша влада, будь-то цивільна чи військова, не мала права здійснювати прикордонний контроль або перевірку або безпосередньо втручатися в діяльність митних органів» [38, s. 190].

Окрім того, ліквідовувалися органи постачання, військового контролю, що до того часу функціонували в місцях розташування митниць. Окремі

структури, зацікавлені у проведенні спеціального огляду на державному кордоні, подавали відповідні клопотання до митних органів, які у таких випадках здійснювали контрольні заходи у присутності представників уповноваженого органу. Усі органи влади та установи, як цивільні, так і військові, зобов'язані в межах своєї діяльності, без зволікань надавати митницям на їх вимогу допомогу в їх службовій діяльності. У разі затримання осіб або товарів за підозрою в порушенні митних правил, мали повернути їх до найближчої митниці. Під час перетину кордону ДРП документи мандрівників перевірялися поліційними органами, і цей контроль щодо місця та часу узгоджувався з митною інспекцією на залізниці або на морі. На менших прикордонних пунктах, після погодження з МФ і МВС, перевірка особистих документів могла передаватися митницям, а також контроль за переміщенням товарів і багажу в особливих випадках доручали МВС [38, s. 190].

Митний нагляд передбачав контроль над залізницею та іншими шляхами сполучення. Відповідно до ст. 3 закону про регулювання митної етики, митниці були судовими органами першої інстанції й підпорядковувалися регіональним митним органам другої інстанції ДМ [2, арк. 68]. Доволі часто державні органи влади могли обмежувати рух, не повідомляючи про причини. Зокрема, з 12 квітня 1923 р. ДДЗ у Станіславові обмежувала залізничний вантажний і пасажирський рух на ділянці Ясенів Польний, Ворохта, Вороненко, передмістя Шпаровце, Княздвір, Неполоківці [39, s. 17].

Якщо безпосередньо на митниці не було прикордонних митних пунктів, у разі потреби могли створюватися митні пости, функції яких регулювалися окремим положенням про їх створення [2, арк. 68]. На сухопутних та водних шляхах визначалися митні пункти, у яких відбувалося завантаження та розвантаження товарів на прикордонних територіях. З дозволу ДМ відбувалося будівництво поромів для транспортування товарів у прикордонних водах. Так звана «зелена межа», розташована між митними

шляхами, називалася «зеленим кордоном» [2, арк. 68]. Зокрема, польська влада протегувала національним виробникам, особливо тим, що приймали участь у важливих економічних форумах, пропускаючи їхню продукцію через «зелені коридори». Так, перший «Східний ярмарок» 1921 р. мав виправдати надії, покладені на польські підприємства як засіб експансії промисловості й торгівлі на зовнішні ринки, і передусім на схід. Про це свідчили цифри: понад 25 тис. м² площі, зайнятої товарами, близько 1500 експонентів, майже 500 тис. відвідувачів, 26 млн фінансових операцій з польською валютою [40, с. 6].

Переміщення громадян відбувалося на підставі пред'явлення паспортів. Згідно з ухвалою МВС від 26 квітня 1922 р. повідомлялося, що для виїзду за межі ДРП за закордонними та національними паспортами необхідно отримувати візи в будь-які країни, за винятком Литви. МВС рекомендувало своїм громадянам не надсилати документи для отримання візи, натомість для громадян Литви, необхідно було їх отримувати. Незважаючи на розпорядження МВС, іноземці мали право на оформлення ділових та дипломатичних віз для в'їзду до ДРП [41, с. 4].

24 червня 1923 р. станіславівський воєвода інформував про часткову зміну оформлення закордонних паспортів для виїзду до Литви [42]. Право на виготовлення закордонних паспортів для виїзду до зазначеної країни мали делегат уряду Литви у Вільнюсі і уповноважений представник ДРП у Варшаві. Для усіх охочих виїхати до Литви діяти такі правила: внутрішнє посвідчення особи, представлення кваліфікаційного сертифіката, затвердженого компетентним старостом за місцем проживання, заява до делегата уряду Литви у Вільнюсі і уповноваженого представника ДРП у Варшаві [41, с. 4]. На підставі розпорядження МВС від 14 червня 1922 р. рекомендовано старостам у разі звіту виїзду осіб за кордон за державні кошти знизити паспортний збір для членів спортивних команд, індивідуальних поїздок представників науки або соціальних структур з науково-екскурсійною метою. Передбачалася сума оплати у розмірі 2 тис.

мп. для окремої особи або ж в особливих випадках, згідно з рішенням воєводства, безкоштовно [43, s. 6]. 8 лютого 1923 р. МВС вносило зміни до положення від 25 листопада 1921 р. і 2 травня 1922 р. про видачу закордонних паспортів та віз [44]. Оплата за закордонний паспорт збільшувалася до 30 тис. мп., за візи – до 10 тис. мп., за документ «багаторазового» використання – 75 тис. мп. [45, s. 5].

Станіславівський воєвода повідомляв про те, що постанова від 5 березня 1921 р. не передбачала отримання закордонних паспортів для дітей до 14 років. Однак розпорядження МВС від 18 лютого 1923 р. зобов'язувало дітей до 14 років включно шкільного та дошкільного віку отримувати паспорти, незалежно від того чи вони виїжджали за кордон з батьками чи без них, або їх законними представниками чи в супроводі дорослих. Натомість діти дошкільного віку могли подорожувати лише з батьками або їх законними опікунами. Дописування їх до паспортів повнолітніх осіб, за винятком батьків або законних опікунів відбувалося лише у виняткових випадках [46, s. 5].

12 листопада 1921 р. тарнопільський воєвода зазначав, що на підставі ухвали ще від 10 травня 1867 р. щодо переміщення громадян в межах країни, кожна особа, незалежно від статі, віком від 14 років, під час руху автомобільним або залізничним транспортом повинна мати документ, що посвідчував її особу, виданий відповідними староствами, на вимогу контролюючих органів. Окрім того, пред'являти можна було службові та залізничні посвідки, паспорти, учнівські квитки тощо. «Особи, у яких були відсутні зазначені документи, мали бути затримані органами громадської безпеки й ідентифіковані» [47, s. 3]. Восени 1921 р. тарнопільський воєвода проводив нараду з повітовими комендантами щодо питань громадської безпеки, захисту кордонів, незаконної торгівлі валютою, контрабанди й «перешкодженню поширенню пропаганди комунізму» [48, s. 6].

З наближенням будівельного сезону й сільськогосподарських робіт зростав попит на робочу силу. Зазвичай, проводилися незаконні вербування

особливо для виїзду до Німеччини, що постійно мала потребу в кваліфікованих працівниках. Місцева влада намагалася боротися з незаконними проявами рекрутингу громадян ДРП, вважаючи це явище «великим суспільним злом», яке конкурувало з розширеною мережею державних органів з регулювання переміщення населення. Станіславівський воєвода рекомендував старостам звертатися в бюро працевлаштування у Станіславові, зважати на те, щоб «певна особа не працювала підпільно» в цьому напрямку. В разі вчинення ними незаконних дій повідомляти державну поліцію [49, s. 9].

Виїзд за кордон відбувався й з метою поліпшення матеріального становища. Вигідні умови заробітку в Данії щороку сприяли прибуттю значної кількості працівників сільського господарства до прикордонної станції Освенцим з наміром перетнути кордон. Ситуація кардинально змінилася влітку 1922 р., зважаючи на «...панівне безробіття серед данських сільськогосподарських робітників значно скоротився попит у Данії на іноземну робочу силу». Державна поліція Данії лише в разі нещасних випадків винятково дозволяла приїзд іноземних працівників. МВС повідомляло старост, щоб вони інформували охочих виїхати на сезонні роботи до Данії, що окрім візи, необхідно мати ще виклик роботодавця з дозволом державної поліції цієї країни [50, s. 6–7].

З огляду на масове з'явлення робітників на виїзд на заробітки до Франції та Румунії станіславівський воєвода 3 квітня 1923 р. інформував староства про умови праці в зазначених країнах. Рекомендував звертатися до державного агентства з працевлаштування в Станіславові, яке здійснювало реєстрацію громадян ДРП на підставі письмової заяви. Для цього необхідно було подати ідентифікаційну картку за поточний рік з двома світлинами [51, s. 11–12]. Для кандидатів віком 18–40 років – дозвіл повітового староства на підставі двох марок вартістю 200 м. Документи зареєстрованих кандидатів надсилалися до французької місії для укладення обов'язкового договору терміном до шести місяців. Зазначена структура надавала перевагу передусім

тим громадянам ДРП, які вже попередньо працювали принаймні два роки в Франції на шахтах. Окрім того вербували будівельників, працівників сільського господарства, некваліфікованих осіб. Шахтарям платили добову зарплату в розмірі 15 франків, працівникам сільського господарства від 5 – до 7 франків, усім решту відповідно до кваліфікації. Місія покривала витрати на переїзд з Кракова чи Познані [51, s. 11–12].

Закордонні паспорти для виїзду до Франції кандидати отримували від французької місії на місці вербування, виїзд відбувався колективно. Сім'ї емігрантів могли виїхати лише через три місяці на підставі сертифікатів від роботодавця з Франції для отримання відносно безкоштовної квартири. За власні кошти виїжджали лише громадяни ДРП, зареєстровані в консульстві Франції у Львові, за умови представлення гарантійного листа від роботодавця [51, s. 11–12].

Виїзд на роботи до Румунії також здійснювався державною агенцією у Станіславові практично на тих же умовах, що й до Франції. Однак були свої відмінності щодо спрощеної процедури безкоштовного отримання закордонного паспорта. В основному до Румунії виїжджали робітники на лісові роботи, сплави деревини, пилорами тощо. Щоденна заробітна плата становила близько 60 лей, житло, паливо, світло – безкоштовно. Сім'ї робітників мали право також виїжджати на підставі передоплати в розмірі 1 тис. леїв у польській валюті. Найближчий транспорт відправлявся на початку квітня 1923 р. [51, s. 11–12].

4 квітня 1923 р. станіславівський воєвода інформував старост про вимоги МВС щодо оформлення закордонних паспортів для виїзду до Куби, Мексики або Аргентини з їх подальшим переоформленням до США. МВС вважало, що місцеві староства не дотримувалися нормативних документів міграційної політики ДРП. Вимагало уповноважені паспортні служби староств дотримуватися інструкції від 16 квітня 1921 р. щодо оформлення паспортів для виїзду за кордон до США лише за умови виконання циркулярів МВС від 26 травня 1922 р., 17 жовтня та 31 жовтня поточного року, у яких

«визначено механізми і правила видачі закордонних паспортів до США» [52, s. 4]. Стосовно громадян ДРП, які виїжджали до СРСР, могли бути відповідні зміни до викладених у розпорядженні МВС правил від 29 листопада 1922 р., до Литви – 19 грудня 1922 р. [42]. 30 травня 1923 р. Станіславівський воєвода інформував повітових старост про те, що МВС через консульські установи РП розпочало реєстрацію громадян РП, які проживали за кордоном. Передусім це стосувалося осіб, які постійно або тимчасово мешкали за кордоном 1885–1902 років народження з метою виконання ними положення про військову службу. Особи, які поверталися до РП реєструвалися у магістратах або гмінних управах [53, s. 4].

Маємо приклади втрати закордонного паспорта. На підставі звіту старости з Жидачева від 1 березня 1923 р. відомо, що Петро Вашкевич 3 січня поточного року отримав документ за номером 30840, повторно емігрував до США зі своєю сім'єю. Паспорт був дійсний лише шість місяців, тому він надіслав його з іншими посвідками до Варшави спеціальною поштою, що втратила їх. П. Вашкевичу передано дублікат паспорта (номер 30793) [54, s. 4]. Під час поїздки до Варшави втратила закордонний паспорт для поїздки до США (номер 124215) та інші особисті документи Євстахія Токарик з Чорноложець Тлумацького повіту [55, s. 5]. 20 червня 1923 р. Станіславівський воєвода повідомляв про втрату закордонного паспорта для поїздки в Канаду (номер 89901) Василем Сахром з Рожнева Снятинського повіту. Він рекомендував державній поліції здійснити його пошук «і в разі позитивного результату повідомити про це старосту в Снятині» [56, s. 4]. 28 червня поточного року староством в Тлумачі повідомлено про втрату закордонного паспорта для поїздки в США (номер 123034) Емілією Заборською [57, s. 5].

Були окремі випадки депортації і розшуку підозрюваних. На підставі розпорядження МВС від 10 березня 1922 р. оголошувалося про депортацію до СРСР біженця Давида Прокопова (40 років), його дружини Ядвіги (24 роки) та сина Семена (4 роки) [58, s. 9]. 21 червня 1923 р. станіславівський

воєвода повідомляв повітові органи влади про розшук Андрія Богдановського, народженого в Лубнах Полтавської губернії 1891 р., поручника колишньої царської армії. Він мешкав у Виноградіві Коломийського повіту і підлягав депортації. Старостам рекомендовано встановити суворий нагляд над місцевостями його можливої появи [59, s. 5]. Львівське управління поліції повідомляло про розшук біженців з колишньої Російської імперії, євреїв Янкеля Куцера, який не дочекався повідомлення про еміграцію до США, Лейби Еделя, який зник зі Львова у невідомому напрямку. Розшукували також Олександра Михайловського, колишнього царського офіцера, який покинув місце проживання без погодження зі староством. Яна Кочату, уродженця Херсону, який зник з поля зору поліції [60, s. 10–11]. Підлягав переміщенню за межі ДРП Юзеф Мілінський, який втік з-під арешту, Семен Граждан, уродженець Херсону, самовільно залишив місце проживання і переховувався [61, s. 12; 62, s. 7].

Перетин лінії митного шляху відбувався у так званому «зеленому кордоні» на підставі дозволу митного управління щодо митного тарифу, на основі спеціальних правил виконання взаємних міжнародних угод у сфері фінансової політики. Товари, що ввозилися на митну територію ДРП з-за кордону, транспортувалися або вивозилися з митного пункту, незалежно від того, чи об'єкт підлягав оподаткуванню митним збором. Тобто, усі громадяни, товари, що перетинали лінію митної зони підлягали контролю та мали бути вивезені з неї [2, арк. 68–70]. Зокрема, туристів зобов'язували, навіть якщо вони не мали жодних митних або імпортерських речей, пов'язаних з ними, відразу після перетину митної лінії, представити у найближчому прикордонному пункті паспорт або дозвіл компетентного органу на право законного перетину кордону ДРП [2, арк. 84]. Якщо в особи, яка законно перетинала кордон, виявлено не задекларовані цінні папери чи валюту, обов'язком митної варти було її тимчасове вилучення та затримання особи. Податкова служба або податковий орган надсилали матеріали справи відповідному староству для подальших компетентних службових дій після

заповнення форми внесення документів [2, арк. 85]. Засоби, необхідні для функціонування посольств, не підлягали сплаті митного податку. Так, посольство ДРП в Берліні інформувало ДМЛ про те, що канцелярське приладдя, упаковане в три ящики, загальною вагою 251 кг, було власністю німецького уряду, призначалося для потреб її консульства в Києві для офіційного використання. Зважаючи на те, що їх відправляли транзитом через Битом-Мисловице-Подволочиськ-Волочиськ, посольство просило звільнити вантаж від митних зборів [63, арк. 21].

Аналіз архівних матеріалів свідчить про те, що за результатами численних карних та фіскальних розслідувань встановлено, що особи, які законно перетинали кордон ДРП, нерідко приховували валюту, щоб контрабандним шляхом придбати товари, заборонені до вивезення [2, арк. 86]. Заборонено вивіз срібних монет на суму, що представляє номінально 100 зл. на одну особу, однак ті, особи, які виїжджали за межі ДРП на постійне місце проживання, мали право вивозити золоті та срібні вироби для власних потреб [2, арк. 87]. Наприклад, особисті речі із золота і срібла на 250 г., загалом усіх предметів на 2000 г. [2, арк. 88]. Окрім того, дозволявся експорт золота і срібла у всіх формах і взагалі товарів і готівки із закордонних країн на умовах, регламентованих МФ. Золото і срібло та інші дорогоцінні метали могли бути замовлені з-за кордону на підставі посвідчення місцевого уряду, виданого компетентною митницею. Їх видавали упродовж двох місяців до часу експорту [2, арк. 88]. Золото і срібло, імпортовані з-за кордону для перероблення, могли бути реекспортовані в обробленому вигляді лише за спеціальним дозволом влади. Після отримання такого дозволу, особи, які імпортували дорогоцінні метали, мали представити митним органам ДРП відповідні сертифікати [2, арк. 88–90]. ДМ МФ, беручи до уваги прохання заявника, Давида Спігельмана з Кросна, інформував ДМЛ про звільнення зазначеної особи від регламенту митного тарифу на срібні вироби, які, на підставі документальних підтверджень, вивезені ним у 1914 р. під час евакуації до Будапешта,

зберігалися в угорському комерційному банку і підлягали поверненню до ДРП [17, арк. 81].

9 березня 1921 р. МФ видало інструкцію для митниць про обмеження валютної торгівлі, експорту іноземної валюти, польських брендів товарів, цінних паперів, видачі ліцензій на експорт дорогоцінних металів. Зокрема, банки, у яких клієнти мали валютні рахунки, видавали своїм клієнтам сертифікати на право експорту законно отриманих коштів. Натомість особи, які не купували її у польських банках, не мали змоги отримати такі сертифікати. Сума до 1 тис. фр. оцінювалася в розмірі біля 50 тис. м. Загалом 40 банківських установ мали право видавати відповідні сертифікати, з них у Львові – 6 [64, с. 14].

29 квітня 1927 р. фірма «Griffel i Ska» (Краків) просила надати валютні сертифікати на чотири паливні котли з Богуміна для їх експорту, «звільнити їх від сплати належної суми у валюті», тому що товар ще не продано за кордоном [4, арк. 74]. Зважаючи на непоодинокі випадки порушень конвенційного права, 1 січня 1926 р. МФ доручило ДМЛ пояснити митним органам дозволені до вивезення з ДРП норми щодо кількості коштів у іноземній валюті. Орієнтовна кількість мала становити 1 тис. зл. [4, арк. 75]. До закону від 3 грудня 1924 р. додано поправку про звільнення від податків і державних зборів державних і місцевих урядових осіб, які належали до консульських представництв іноземних держав в ДРП [65]. Зокрема, у чотирьох статтях йшлося про те, що МФ видавало, за погодженням з МЗС, правила звільнення від митних зборів предметів, призначених особам дипломатичного корпусу, іноземним представництвам та консульським установам [38, с. 165]. Окрім того, за погодженням з МВС, визначався порядок митного оформлення відправлень, призначених особам, які користувалися правом дипломатичних представництв іноземних держав, закордонних місій та іноземних професійних консульських установ [38, с. 166]. 11 листопада 1922 р. МФ повідомляло, що експорт 8 % державних

облігацій (позика поточного року) дозволено на підставі відповідного акту від 26 вересня 1922 р. [66], без обмежень і експортних ліцензій [67, s. 24].

31 грудня 1921 р. МФ розпорядилося врегулювати автомобільний, мотоциклетний та велосипедний рух через кордони ДРП. Відповідно до ст. 2 закону від 10 травня 1921 р. про податки [68] зазначалося на дотриманні ухвали РМ від 30 травня 1921 р. [69] про уніфікацію податків [70, s. 11]. Інструкція про переміщення автомобілів, мотоциклів та велосипедів через митний кордон ДРП передбачала її практичне використання службовцями прикордонної та митної служби згідно з розпорядженням міністра фінансів від 2 червня 1926 р. [2, арк. 90]. 3 липня 1923 р. станіславівський воєвода інформував повітові структури про те, що відповідно до розпорядження МГР від 13 червня поточного року виявлено, що «витівки дітей і селян проти проїжджаючих машин, подекуди набуває завершеної форми дикості». Наголошувалося на тому, що доросле населення схвалювало небезпечні дитячі «надмірності», не усвідомлюючи небезпеки, що загрожувала їм. Така поведінка ставила під загрозу не лише автомобіль, але й людей, що в ньому перебували й тих громадян, які «згруповувалися» вздовж шляхів сполучення [71, s. 5]. Особливо небезпечними діями було викладання доріг великим камінням, закидання шляхів сполучення ґрунтом і кінським гноєм, небажання пропускати зустрічний автомобіль гужовим транспортом тощо. Зважаючи на вказані обставини, зазначалося, що правила проїзду, розгону або обгону на дорогах тощо врегульовано ст. 4 акту від 7 жовтня 1921 р. [72], урядовим розпорядженням від 3 червня 1922 р. [73]. Доволі частими були випадки виїзду на дорогу кіньми з заїжджих дворів, шинків без нагляду і сплячими фурманами на возах. Вони практично ніколи не дотримувалися правил дорожнього руху, блокували проїзну частину шляху. Органи державної влади зобов'язали передати державним поліційним дільницям й повітовим старостам відповідні інструкції щодо запобігання протиправним діям громадян за порушення правил дорожнього руху і притягнення до суворой відповідальності. Зазначені структури безпосередньо мали

повідомляти старосту про вчинення правопорушення навіть якщо пасажирів автомобіля не постраждали й не подавали скаргу. Якщо стан дороги, що належала до певного населеного пункту, не відповідав вимогам ст. 4, 25 акту від 7 жовтня 1921 р. і це призвело до аварії, відповідальність несли місцева влада [71, s. 5].

Випадки збереження доріг від руйнування, використання не за призначенням набувало актуальності й значимості. 26 червня 1924 р. МГР та МВС видало розпорядження, опубліковане в [74] про правила використання та охорони доріг, що склалися з шести розділів: загальних положень, заборони на руйнування шляхів сполучення, правила дорожнього руху, обладнання та утримання заїжджих дворів, дорожніх знаків, прикінцевих приписів [75, s. 1–7]. У постанові від 20 травня 1925 р. [76] заборонялося руйнувати шляхи сполучення, регулювати ширину колісних дисків транспортних засобів, забруднювати дороги, витоптувати канами, насипи, використовувати траву, що росте в канавах, викладати матеріали на дорогах, розводити відкритий вогонь тощо. Окрім того, водії мали дотримуватися правил дорожнього руху, мати номерні знаки на засобах пересування. Особи, винні в порушенні положень зазначеного розпорядження, каралися згідно з положеннями закону від 7 жовтня 1921 р. [72] про правила порядку на дорогах загального користування, якщо вказане порушення не підлягало більш суворому покаранню [77, s. 134–135].

На п'ятій нараді керівників першої інстанції таких воєводств: Львівського, Станіславівського та Тарнопольського від 3 червня 1927 р. йшлося про спрощення та уніфікацію процедури затвердження бюджетів муніципальних об'єднань та статутів для запровадження спеціальних дорожніх зборів [16, арк. 454].

Державні податкові органи при стягненні муніципального збору за договорами переходу права власності на нерухоме майно зняли з порядку денного. Тому що через причини суто формального характеру такі справи затягуються надовго на шкоду комерційним інтересам [16, арк. 455].

Поняття «дороги загального користування» за змістом цього розпорядження охоплювало не тільки проїжджу частину, але й всю ширину зайнятої нею земельної ділянки з належними до неї придорожніми смугами будівлями тощо. Це положення застосовувалося до всіх типів доріг загального користування незалежно від того, хто ними розпоряджався. Правила дорожнього руху поширювалися на рух пішоходів, санний транспорт, велосипеди, їзду верхи, перегін тварин тощо. Розпорядження МГР та МВС від 6 липня 1922 р. [78] залишалися правочинними в поєднанні з цим розпорядженням. Правила перевезень автомобільними дорогами загального користування легкозаймистих, вибухонебезпечних та корозійних матеріалів мали регулюватися окремою постановою [75, s. 1].

Заборонялося руйнувати і псувати громадські дороги, пересуватися транспортними засобами, що могли зіпсувати їх, тому перевозити вантажі варто було на колісних або санних засобах. Наприклад, тиск в шинах мав не перевищувати 150 кг. Поверхня залізних обручів в контакті з проїжджою частиною мала бути абсолютно рівною, за винятком дозволу для сільськогосподарських машин, що буксировалися дорогами. Заборонялося забруднювати дорогу, розкидати ґрунт, залишати бруд, сміття, бур'яни, залишати мертвих тварин, виливати домішки від сільськогосподарського та фабричного обладнання, кидати на дорогу предмети та матеріали, що могли поранити кінцівки людей і тварин або розірвати гумові диски транспортних засобів, як-от: сміття, цвяхи, дріт, уламки металу, скла тощо. Так, тварин, які загинули на дорогах їх власники повинні прибрати упродовж однієї доби, в іншому разі це мало бути зроблено за рахунок органів місцевого самоврядування [75, s. 1–2].

Розпорядження МГР від 17 жовтня 1925 р. [79] врегульовувало відстань будівель, огорож від доріг та утримання стічних вод у придорожніх канавах [77, s. 134–135]. Ухвала президента ДРП від 20 жовтня 1927 р. [80] про забезпечення транспортними засобами для будівництва та утримання доріг і мостів загального користування передбачала, що, тих, хто без

поважної причини ухилявся від обов'язку надання транспортних засобів на підставі цього припису, карали штрафом у розмірі до 150 зл. або позбавленням волі терміном до 15 днів. Для накладення стягнень, передбачених постановою, призначалися адміністративні органи першої інстанції. Покараний мав право упродовж 7 днів з дня вручення постанови, вимагати передання справи до компетентного повітового (мирового) суду. Зазначена постанова діяла на всій території ДРП, окрім Сілезького воєводства, набирала чинності з дня її оголошення – 2 лютого 1927 р. [77, s. 135].

31 грудня 1921 р. РМ на підставі ст. 10 п. 12 положення про митні правила від 11 червня 1920 р. [9] й згідно з положеннями міжнародної Паризької конвенції 1909 р. щодо автомобільного руху, зазначала в § 1, що мета розвитку туризму в ДРП та полегшення перетину її кордонів членами іноземних автомобільних клубів, які подорожують на автомобілях та мотоциклах, пов'язана зі спрощеним митним оформленням на підставі відповідних посвідок [70, s. 11–12]. 7 квітня 1922 р. МФ ухвалило постанову щодо надання автомобільному клубові у Варшаві відповідних посвідок на підставі положення від 11 червня 1920 р. про митний тариф [9] і § 2 розпорядження від 31 грудня 1921 р. про автомобільний, мотоциклетний і велосипедний рух [81], тим самим звільнивши членів закордонних автоклубів від сплати окремого мита [82, s. 13].

Постанова передбачала два види документів для митного оформлення зазначених транспортних засобів [2, арк. 2]. Зокрема, до переліку документів, необхідних для перетину кордонів ДРП членами закордонних туристичних клубів на автомобілях і мотоциклах належали посвідки і прикордонні перепустки. До установ, уповноважених видавати посвідки належав «Automobilklub Polski» (Варшава), який володів монопольним правом на їх посвідчення, подаючи власне номери документу, назву закордонного клубу, персональні дані особи, марку автомобіля або мотоцикла, номери двигуна. Інформація про пальне не подавалася [2, арк. 2 зв., 3].

Відповідно, «Automobilklub Polski» (Варшава) регулярно подавав до МФ інформацію щодо митних та інших зборів, які нараховувалися Державному казначейству на автомобілі та мотоцикли, ввезені на митну територію ДРП на підставі правил, посвідок і прикордонних перепусток. Варто зауважити, що документи, видані іншими асоціаціями та клубами, митницями не визнавалися [2, арк. 2]. Посвідка складалася з трьох частин, тобто відповідних карток, що містили такі дані, як: уповноважену структуру, що видавала зазначений документ; назву закордонного клубу, якому його видано; ім'я, прізвище та адресу іноземного члена закордонного клубу; марку автомобіля чи мотоцикла; його номер та вагу; специфікацію типу і запасні частини; колір транспортного засобу та форму його кузова [2, арк. 2 зв., 3]. Варто зауважити, що 11 березня 1921 р. ДМ МФ реагував на звернення відповідних митних структур про неможливість перевірити точні дані про автомобіль, подані в митній декларації. ДМ МФ рекомендував при митному оформленні автомобілів вказувати модель і номер двигуна [83, s. 12]. Окрім того, кожна частина документу посвідчувалася печаткою та підписом правління закордонного клубу. Всі ці дані фіксувалися не власником посвідки, а правлінням закордонного клубу, якому видано документ. Однак посвідки і прикордонні перепустки не могли використовуватися на митній території ДРП громадянами іноземних держав, які постійно проживали на цій території, за винятком персоналу іноземних дипломатичних представництв та іноземних цивільних та військових місій [2, арк. 2 зв., 3].

Заборонялося використовувати посвідки і прикордонні перепустки в межах ДРП з метою дарування автомобілів або мотоциклів, передавання для збереження на складі, перепродажу. Згадуваними документами заборонено користуватися громадянам держави за винятком представників дипломатичних відомств, закордонних військових і цивільних місій [2, арк. 2 зв.]. Документи, що давали право на перетин митного кордону ДРП, були дійсними лише для тих автомобілів чи мотоциклів та запчастин, які

вказувалися у посвідках. Для контролю цих транспортних засобів, на підставі встановлених документів, митниці зобов'язували вносити їх до реєстру оформлення. Власник посвідки мав право в'їзду на митну територію ДРП без спеціального митного дозволу. Наприклад, застави та окремого розпорядження на ввезення запчастин до автомобіля чи мотоцикла, а також відповідної кількості бензину. Однак його зобов'язували вивезти ці транспортні засоби за митні кордони держави через будь-яку митницю упродовж 90 днів з дати видачі посвідки, час в'їзду в цьому випадку не враховувався [2, арк. 2 зв.].

В'їзд на територію ДРП передбачав реєстрацію транспортного засобу, дату прибуття, назву і адресу закордонного клубу, персональні дані особи тощо [2, арк. 3]. При приїзді автомобіля або мотоцикла з-за кордону, митниця перевіряла інформацію, що містилися у посвідці, вносила до журналу реєстрації: дату в'їзду і виїзду; номер посвідки; назву та адресу закордонного клубу; прізвище, ім'я та адресу власника транспортного засобу [2, арк. 3].

Варто зауважити, що посвідку можна було використовувати для багаторазового в'їзду чи виїзду впродовж певного терміну її дії. Зокрема, якщо власник документу засвідчував, що він перетинатиме кордон декілька разів, тоді митниця відправлення робила першу відмітку лише на зворотному боці картки і залишала її власникові. Натомість, митниця фіксувала чергові в'їзди чи виїзди власника посвідки і тільки після остаточного залишення митних кордонів ДРП робила остаточну відмітку в документі, надсилаючи його до митного поста через який здійснено початковий в'їзд, як доказ виїзду [2, арк. 3 зв.]. 10 серпня 1927 р. складено протокол перевірки авто посла США на митниці Снятин-Залуччя. Відповідні дії проводили референт митниці Леопольд Данішевський та її керівник Ян Грабовський. Амбасада США в особі посла подала скаргу до ДМЛ на незаконні дії працівників згадуваної митниці. Однак її службовці повідомляли, що поводитися «не брутально і адекватно» з представниками посольства США. У якості виправдання пояснювали, що дії посла та його секретаря виходили за межі їх

повноважень, позаяк вони «...мали повернути автомобіль до митниці, де після виконання формальних процедур – накладення митних пломб і оформлення службової перепустки – продовжити рух далі...» [16, арк. 534]. Функціонери митниці Снятин-Залуччя повідомляли, що ще 24 липня поточного року авто посла США в'їхало на територію ДРП без будь-якого митного оформлення документів, посол не декларував ввезену готівку. Після того як інцидент було вичерпано, посол подякував начальникові митниці «...в серйозній, а не іронічній формі», «...зайшовши до канцелярії митниці не вважав за потрібне зняти капелюха і довго так сидів з ним на голові» [16, арк. 534–534 зв., 535]. Референт митниці Л. Данішевський наголошував на тому, що «...не відчував себе винним у жодному разі, і радше б очікував догани від вищого начальства за перевищення своїх повноважень, ніж будь-якого звинувачення в неадекватній поведінці, а отже, менше звинувачення в зарозумілому та брутальному тоні» [16, арк. 534–534 зв., 535]. Будь-яка особа, яка рухалася на велосипеді на дорогах загального користування мала отримати іменну велосипедну карту, без світлини, видану органом першої інстанції. Перед оформленням якої відповідна контора мала переконатися, що її отримувач ознайомлений з правилами дорожнього руху на дорогах загального користування, наведених в розділі III цього розпорядження і в розділі F розпорядження МГР та МВС від 6 липня 1922 р. про рух автомобілів та інших механічних засобів [78]. Велосипеди, які використовувалися для їзди дорогами громадського загального призначення мали бути обладнані добре функціонуючим гальмом, дзвінком та ліхтариком білого світла. Заборонялося використовувати під час їзди на велосипеді інші прилади як звукові сигнали, тротуари в межах міст та інших населених пунктах. Велосипеди з адаптованими двигунами руху підпадали під дію правил дорожнього руху про автомобілі та інші моторні транспортні засоби [75, s. 3].

Відповідно до конвенції укладеної між митною структурою Гданська і Німеччиною, транзит на автомобілях і велосипедах здійснювався такими

чотирма шляхами сполучення через спеціально відведені зони: 1) Чухів-Хойніце-Старогард-Тчев-Кальтгоф-Мальборг; 2) Піла-Єзерки-Вижиськ-Накло-Бидгощ-Фордон-Торунь-Ковалево-Бродники-Нове Місто-Родзоне-Йлава; 3) Свободзін-Тшчель-Львів-Пневи-Познань-Гнезно; 4) Міліч-Здуни-Кротошин-Козмін-Яроцин-Мірослав-Торунь-Ковалево-Бродниця. Діяв 24-год. ліміт на в'їзд автомобілів і мотоциклів. Власники транспорту отримували спеціальні вказівні таблички, що свідчили про транзит транспортного засобу. Вони зберігалися, коли транспортний засіб виїжджав за межі ДРП [85, s. 78–79]. Огляд транспортних засобів на виїзді з митних кордонів ДРП відбувався на таких умовах: якщо митниця відправлення виявляла відсутність будь-якого пункту, зазначеного у посвідці, вона складала короткий протокол із зазначенням його відсутності. Цей звіт надсилався митницею відправлення до певної структури у Варшаві, яка відповідала за збір митних податків від «Automobilklub Polski» (Варшава) [2, арк. 4]. Наприклад, для осіб, з терміном дії посвідки з 1 січня – до 1 грудня можна було користуватися правом перетину митного кордону ДРП декілька разів, перебуваючи в країні чотири тижні. Якщо ж власник прикордонної перепустки жодного разу не перетинав митний кордон ДРП, але він повинен був виїхати найпізніше 31 грудня 1926 р., хоча востаннє він перебував у ДРП лише шість тижнів, а не три місяці – і це тому, що термін дії завершувався 31 грудня 1926 р. Аналогічна ситуація стосувалася і посвідок [2, арк. 4 зв.].

Митне оформлення автомобілів і мотоциклів, що в'їжджали на територію ДРП ґрунтувалося на використанні парних і непарних купонів. Так, парні купони, починаючи з номера 2 використовувалися для контролю в'їзду в країну автомобіля або мотоцикла, а непарні купони, починаючи з номера 3, використовуються для контролю виїзду за кордон [2, арк. 5]. Під час в'їзної перевірки митниця в'їзду перевіряла чи відповідав ввезений автомобіль або мотоцикл датам, зазначеним на обкладинці прикордонної перепустки та в бланку, заповнення якого передбачало такі складові: термін дії перепустки, назву країни, з якої прибув автомобіль або мотоцикл, дату

прибуття, назву пункту в'їзду, штамп митниці та підпис посадової особи, яка завершила митне оформлення документу [2, арк. 5]. Автомобілі та мотоцикли, які в'їжджали за прикордонними перепустками, при кожному в'їзді та в'їзді вносилися митницею до спеціального реєстру, в якому зазначалася дата в'їзду, кінцева дата перебування на території ДРП, номер перепустки та назва клубу, який видав документ [2, арк. 6].

Якщо під час вивезення встановлювалася відсутність будь-яких складових, перелічених у в'їзному ваучері, митниця виїзду складала звіт, у якому вказувала їх відсутність. Його скеровувала митниця відправлення, якщо вона була одночасно і в'їздом для певного транспортного засобу, до управління сплати митних платежів «Automobilklub Polski» (Варшава). Митниця в'їзду застосовувала протокол для подальшого офіційного використання з метою стягнення митних платежів [2, арк. 6]. З метою контролю транспортних засобів, які ввозилися на митну територію ДРП на підставі посвідок та прикордонних перепусток, митниця в'їзду впродовж встановленого періоду 30 днів з кінцевої дати вивезення автомобіля або мотоцикла отримувала підтвердження наявності цих засобів пересування [2, арк. 6 зв.].

Якщо особа виїжджала з митної території ДРП для тимчасового перебування за кордоном на вітчизняних або інших автомобілях, мотоциклах і велосипедах, вона отримувала довідку на право повторного в'їзду на митниці в'їзду і безмитне перевезення зазначених транспортних засобів [2, арк. 7]. Термін дії документів визначався упродовж одного року з часу його видачі. Вони могли використовуватися для багаторазового перетину митного кордону ДРП. Кожен виїзд і в'їзд фіксувався відповідним записом у посвідці, печаткою митного поста і підписом посадової особи митниці [2, арк. 7]. У випадках, які заслуговували на окремий розгляд, митна дирекція, на прохання «Automobilklub Polski» (Варшава) могла продовжити термін перебування для автомобілів і мотоциклів за кордоном на 30 днів, які ввозилися на підставі посвідок або прикордонних перепусток, скріплених

державною печаткою. У вказаних випадках ДМЛ повідомляла митницю про в'їзд [2, арк. 7] для стягнення митних зборів з «Automobilklub Polski» [2, арк. 7 зв.].

Отже, порядок перетину митних кордонів ДРП громадянами, а також перевезення коштовностей і транспортних засобів регламентувався спеціальними службовими інструкціями та повноваженнями. Контроль за переміщенням осіб і цінностей здійснювали поліцейні та митні органи за погодженням із МФ і МВС. Власники транспортних засобів для перетину кордону повинні були пред'являти відповідні документи, зокрема посвідки та прикордонні перепустки, які мали обмежений термін дії. Виключне право на їх оформлення належало організаціям «Automobilklub Polski» у Варшаві та Міжнародному автомобільному союзу в Парижі. Складна та надмірно бюрократизована процедура контролю за переміщенням громадян, коштовностей і транспортних засобів через митний кордон ДРП була не лише інструментом нагляду, а й засобом ефективного справляння митних зборів.

3.3. Зловживання службовим становищем

Важливу роль у діяльності митних органів відігравала державна монополія на окремі види продукції та вантажів. Ця практика закономірно спричиняла спроби обійти підвищені митні тарифи, ухилитися від сплати додаткових зборів, здійснювати махінації з імпортом і експортом товарів, а також зловживання службовим становищем з боку митних посадовців.

Аналіз архівних матеріалів свідчить про численні випадки зловживання владою з боку митних органів. ДМЛ, що «...начальство не інструктує своїх підлеглих...», «...зловживання мусять безжально викорінювати...», «...необхідно покласти край скаргам на неправомірну роботу митниці та знущання над населенням...», «...ті начальники, які не намагаються

запобігти або терпіти зловживання своїх підлеглих, будуть притягнуті до відповідальності перед відповідальними за зловживання...» [2, арк. 78].

ДМ МФ зобов'язав Центральне статистичне управління направити митним установам «Абетковий показчик товарів», що містив перелік найменувань продукції з відповідними доповненнями. Цей документ рекомендували використовувати для точного визначення товарів під час здійснення митних процедур [17, арк. 72 зв.].

Білостоцьке товариство «Schenker S-ka» звернулося до ДМЛ з питанням щодо додаткового митного збору за 12 залізних бочок. МФ уповноважило підпорядковану структуру скасувати платіжне доручення митниці, яке передбачало стягнення додаткової суми в розмірі 873,35 зл. за 12 порожніх залізних бочок, розмитнених для ввезення разом із ріпаковою олією [4, арк. 79].

20 грудня 1924 р. митниця в Перемишлі повідомила ДМЛ про те, що компанія «Reginie Halpern» із Кам'янки Волоської мала отримати відшкодування в розмірі 41,90 зл. за надмірно сплачений митний збір, який складав 36,40 зл., а також 5,50 зл. за обробку інформації. Перевірка показала, що митний збір на партію вживаного одягу зі США не накладався, а отже, раніше сплачені кошти підлягали поверненню. Відшкодування мало бути оформлене через списання під розписку за призначенням, а заповнений ваучер необхідно було передати до митниці у Львові для подальшого проведення офіційних процедур [27, арк. 65].

Для завершення процесу повернення коштів компанія «Reginie Halpern» мала надати ДМЛ підтвердження попереднього платежу та відповідні бухгалтерські документи. ДМЛ, у свою чергу, мала перевірити правильність нарахувань, оформити відповідний акт і передати його для остаточного затвердження. Водночас митні органи розпочали внутрішню перевірку, щоб визначити причини неправильного нарахування збору. Особливу увагу приділили процесу класифікації товарів, що ввозилися, та відповідності митних платежів чинним нормативним актам [27, арк. 69, 73,

75, 77, 79, 81]. 1 квітня 1925 р. митниця в Перемишлі направила до ДМЛ звіт разом із протоколом допиту офіцера, який здійснював перевірку вантажу зі США та допустив службову недбалість. У ході розслідування встановлено, що посадовець неналежним чином класифікував товари, що призвело до необґрунтованого нарахування митного збору. Офіцер пояснював свої дії браком чітких інструкцій щодо обліку вживаного одягу, однак комісія розглядала можливість притягнення його до дисциплінарної відповідальності [86, арк. 19].

15 лютого 1926 р. «Об'єднання хрещених чоловіків та жінок» з Кам'янця Бельського звернулося до митниці з проханням звільнити від сплати мита 25 пакунків вживаного одягу, які були надіслані зі США через митницю у Тарнові. Організація обґрунтовувала своє прохання тим, що одяг мав благодійне призначення, і був надісланий для потреб малозабезпечених верств населення. Згідно з їхньою заявою, товари не мали комерційного характеру і повинні були бути звільнені від митних зборів відповідно до чинних нормативних актів щодо гуманітарної допомоги [24, арк. 242]. Наприклад, Шимон Вілнер, мешканець Стрия, звернувся до Державної митної служби з повідомленням про те, що його рідна сестра, Рифка Рейнхарц, громадянка США, надіслала вживаний одяг, зокрема сукні та взуття. Під час митної перевірки виявилось, що серед вантажу є нове взуття для дітей Шимона, що призвело до нарахування податку в розмірі 150 зл. На його прохання, митниця вирішила знизити суму податку до 70,55 зл. Однак, оскільки вантаж містив нове взуття, яке не відповідало вимогам для безмитного ввезення, митниця наклала заставу на товар до повної сплати митних зборів. Товари залишалися під заставою до того часу, поки вся сума не була сплачена, після чого вантаж мав бути звільнений для подальшого розподілу [6, арк. 24].

Зважаючи на обставини, управління єврейської гміни у Стрию 12 березня 1926 р. видало Ш. Вілнеру, 48-річному одруженому чоловікові та батькові чотирьох дітей, «Свідоцтво убозтва». У документі зазначалося, що

він не мав жодного рухомого чи нерухомого майна, а його заробітку вистачало лише на скромне існування разом із родиною. Крім того, у свідоцтві вказувалося, що він мав борг у розмірі 3080 зл., що ще більше ускладнювало його фінансове становище [6, арк. 25–26]. У березні поточного року він отримав чотири відправлення, звільнених від сплати мита. Це викликало підозри у представників митних органів, оскільки існувала ймовірність, що він займався нелегальною торгівлею вживаним одягом або виконував роль посередника між відправниками та кінцевими отримувачами товару. У зв'язку з цим митниця передала матеріали справи до відповідного підрозділу ДМЛ для проведення детальнішого розгляду та ухвалення рішення щодо подальших дій [24, арк. 248]. Водночас нормативні акти циркуляру МФ від 4 лютого 1920 р., передбачали можливість звільнення від сплати мита на вживаний одяг, який надсилався з-за кордону. Це положення дозволяло громадянам отримувати такі відправлення без додаткових фінансових зобов'язань перед державою [24, арк. 249]. З метою підтвердження законності отриманих речей, потрібно було подати офіційну декларацію, у якій вказувалося, що відправлення було подарунком і містило речі, призначені лише для його особистого користування. Окрім того, у документі наголошувалося на зобов'язанні не передавати отримані речі іншим особам та відповідальність за його порушення [24, арк. 249, 251, 252].

Навесні 1926 р. безробітний мешканець м. Горлиця інформував ДМЛ про те, що ще восени 1925 р. отримав повідомлення від місцевого поштового відділення про надходження на його ім'я посилки. Наголошував, що не мав жодного уявлення про її вміст, оскільки не очікував жодних відправлень. Водночас, з огляду на своє скрутне матеріальне становище, сподівався, що у цьому випадку він матиме право на відповідні пільги, які дозволять йому отримати посилку без додаткових витрат. Однак, коли він звернувся до поштового відділення для її отримання, йому повідомили, що для цього необхідно сплатити митний збір у розмірі 91,10 зл. [84, арк. 83]. Невдовзі після цього його стан здоров'я значно погіршився, що змусило його

спрямувати всі свої фінансові ресурси на лікування. Через це він не зміг повернути борг, який утворився через сплату митного збору. Зважаючи на викладені обставини, просив компенсувати витрати, які він змушений понести при отриманні посилки, оскільки вони стали для нього значним фінансовим тягарем [84, арк. 83].

Підприємець зі Львова звертався до ДМЛ з офіційною скаргою, у якій повідомляв про неправомірні дії митних органів, що призвели до накладення на нього додаткових фінансових зобов'язань. Детально описав ситуацію, яка стала причиною його звернення, зазначивши, що на підставі платіжного доручення місцевої митниці його зобов'язали сплатити додатковий митний збір у розмірі 185,85 зл. Зауважував на тому, що проблема виникла не з його вини, а через помилкові дії митниці. Тобто, спочатку митні органи неправильно розраховували суму мита, визначивши його у значно меншому розмірі. Отримавши товар, він його реалізував за розрахованою ціною, орієнтуючись саме на суму мита, яка була визначена митницею при первинному розрахунку. Коли ж митні органи виявили помилку та вимагали сплати додаткової суми, це стало для підприємця несподіваним фінансовим навантаженням, адже проданий товар вже не міг бути переоцінений. Через це він опинився у ситуації, коли змушений сплачувати додатковий податок зі своїх власних коштів, що призвело до значних матеріальних витрат [63, арк. 92–92 зв.].

Фірма «Józ J. Leinkauf Sp. Akc.», маючи статус міжнародного перевізника, вимагала компенсації надлишково сплаченого митного тарифу на сталеві інструменти [26, арк. 59]. Ще один випадок, який стосувався понаднормової сплати мита, пов'язаний з приватним підприємством «J. Kapeller» із Тарнова, що займалося продажем сільськогосподарської техніки, швейних і друкарських машин [87, арк. 6]. Одна із компаній подавала до ДМЛ офіційний запит із проханням про повернення надміру сплаченого мита, неправильно нарахованого митницею у Кракові. Представники фірми обґрунтовували своє звернення тим, що саме в цей день

набув чинності новий митний тариф, який передбачав збільшення ставки мита з 10 % – до 40 %. Проте, за їхніми словами, митні органи допустили помилку у трактуванні змін законодавства. Вони не взяли до уваги, що 10 % знижка ще залишалася чинною, і, замість того щоб правильно розрахувати податок із урахуванням цієї знижки, застосували нову підвищену ставку в розмірі 40 % на всю партію імпортованих гумових плащів. Внаслідок такого неправильного розрахунку компанія сплатила значно більшу суму, ніж була фактично необхідна. Загальна сума переплати становила 1913,35 zł. [87, арк. 5].

Згідно з відповідним розпорядженням МФ, іноземні експонати, ввезені на ярмарок, що тривав практично упродовж червня 1927 р., за визначеними квотами підлягали умовному митному оформленню з терміном чотири тижні після закриття виставки, до 1 липня поточного року. В іншому разі, за відсутності відповідних дозволів, товари відправлялися до країни їх прибуття. Незважаючи на квоти фірма «StanStandardlloyd» зі Львова подавала через місцеву торгову палату прохання до МПТ щодо ввезення двох імпортованих легкових авто компанії «Nolseley Motors Ltd» з Бірмінгема вагою 808 і 850 кг в якості експонатів. Оскільки імпорт авто не регламентувався відповідними квотами, тому МПТ наклало заборону на їх ввезення [88, арк. 23].

Транспортне управління «Targi Wschodnie» мало тісні стосунки з митними службами щодо оформлення вантажів, закордонних відправлень, отримання тарифних пільг тощо [89, s. 5]. 11 травня 1925 р. посольство ДРП у Франції повідомляло департамент торгівлі МПТ, що експонати з Алжиру, відправлено на Східний ярмарок минулого року, завдяки ініціативі консула. Вони прибули із запізненням на декілька днів, і хоча вони ще могли бути виставлені, митні органи запросили оплату штрафних санкцій у розмірі 600 zł., без обґрунтування мотивації. Внаслідок чого їх відправлено до Алжиру. Відповідно із доданим рахунком-фактурою транспортування 90 кг вантажу з Алжиру до Гданська коштувало 173,70 фр., тоді як імпорт із Гданська – до

Львова коштував 490 фр. Окрім ввезення двох поштових відправлень по 11 кг між Парижем і Варшавою, вартість яких складала 180 фр., включно з транспортуванням польською залізницею до Варшави і Львова – 350 фр. [32, арк. 6].

Комерційний радник посольства ДРП у Франції повідомляв, що фірма «Яків Рісох» (Львів), яка супроводжувала вантаж з експонатами, запросила суму в розмірі 600 зл., без належного обґрунтування, за транспортування експонатів на виставку [32, арк. 7]. 20 липня 1925 р. ДМ МФ ініціював проведення службового розслідування на вимогу комерційного радника посольства ДРП у Франції [32, арк. 5]. Це було свідченням надмірних й необґрунтованих стягнень митними органами податків, що погіршували їх репутацію, сприяло бюрократизації й зловживанням службовим становищем. Маємо приклади відправлення вагонів без будь-яких супровідних документів. Так, 8 квітня 1926 р. ДДЗ у Львові повідомляла ДМЛ про рішення від 4 серпня 1925 р., доповнене листом від 10 березня 1926 р. щодо митних зборів. ДДЗ після проведення розслідувань заявляла, що з Жешува – до митниці у Кракові відправлено сім вагонів, з Белша – до митниці у Радомі – два вагони, до Відня – один вагон без будь-яких підтверджень товарів, накладних, квитанцій, сплати митних зборів тощо [6, арк. 226].

Фінансові установи, що займалися торгівлею парфумерією, неодноразово подавали скарги до ДМЛ, заявляючи про завищені суми митних зборів, які їм доводилося сплачувати [26, арк. 13]. Вони стверджували, що митні платежі нараховано без використання чинних тарифних норм, що призводило до зайвих фінансових витрат. У своїх зверненнях торговці вимагали перегляду розрахунків, аргументуючи це тим, що мито неправомірно завищене або розраховане за невідповідною ставкою. Подібні труднощі виникали і серед підприємців, що займалися реалізацією продуктів харчування. Імпортери продовольчих товарів також стикалися з проблемами надмірних митних платежів, які значно ускладнювали їхню діяльність та впливали на собівартість продукції [86, арк. 64]. Це змушувало

їх звертатися до митних органів з вимогами проведення повторних перевірок нарахованих платежів та, за можливості, компенсувати надлишково сплачені суми.

У повідомленні, надісланому ДМЛ, зазначалося, що партія імпортованих шевських машинок загальною вагою 657 кг не підпадала під дію митних пільг. Однак фактичне ввезення товару на митну територію ДРП відбулося значно пізніше встановленого терміну. Це означало, що пільговий митний режим на час перетину кордону вже не діяв, і вантаж підлягав оподаткуванню відповідно до стандартних митних тарифів [90, арк. 20]. 24 лютого 1926 р. керівник ДМЛ офіційно поінформував про продовження терміну вивезення за межі країни монтажного інструменту, який перебував у режимі умовного розмитнення. Первинний термін вивезення, встановлений попередньо, продовжили на один місяць, що дозволяло здійснити експорт цього вантажу до 14 березня поточного року. Рішення ухвалили на підставі митної декларації, що передбачала особливі умови для тимчасового перебування зазначеного товару на території держави. Таке продовження, ймовірно, викликане необхідністю завершення технічних або організаційних процедур, пов'язаних із подальшим перевезенням інструменту за кордон [24, арк. 196]. У зверненні до ДМЛ «Спілка прихильників пожежної охорони у Львові» аргументувала необхідність продовження пільг тим, що повоєнні руйнування східних воєводств значно ускладнили відбудову регіону, а польська промисловість у той період не змогла повною мірою забезпечити потреби країни у необхідному обладнанні. На час подання клопотання ситуація змінилася: потреба в якісному протипожежному оснащенні зросла, і його імпорт став украй важливим для безпеки міста. У зв'язку з цим вона зверталася до митних органів з проханням звільнити від сплати мита відповідне обладнання [91, арк. 1].

У заяві однієї із компаній до ДМЛ наголошувалося на тому, що ухвала щодо митного оподаткування прийнята з порушенням основних принципів верховенства права, правової безпеки та чинних правових норм [92, арк. 107].

Юристи компанії наголошували, що відповідно до положень митного кодексу, будь-яка переплата митного боргу повинна повертатися упродовж 30 днів [93]. Натомість повернення коштів відкладалося на півтора року після сплати основної вартості товару, що, на думку компанії, суперечило законодавству. Окрім того, зазначалося, що вимагати переплату через 30 днів на підставі нібито неправильно застосованої митної позиції було неприпустимо [92, арк. 107 зв.]. Майже аналогічними були ситуації з бізнесовими структурами з Кракова [84, арк. 120; 92, арк. 58; 94, арк. 72; 95, арк. 19, 55], Перемишля [95, арк. 3; 96, арк. 32 зв.], Жешува [84, арк. 132–132 зв., 133]. Так, у зверненні до ДМЛ представників аграрного бізнесу йшлося про те, що нараховане мито в розмірі 96,98 зл. було помилковим і не мало правових підстав. Власники пояснювали, що отримані агрегати належать до категорії товарів, які не підлягали митному оподаткуванню. Враховуючи цю обставину, вони вимагали перегляду розрахунків і скасування неправомірно нарахованого платежу [84, арк. 106].

У вантажі, поданому до митного оподаткування, згідно з наявними оригіналами декларацій, містилися еластичні стрічки, виготовлені з віскози та бавовни. Однак через спосіб декларування товару виникла проблема: замість того, щоб окремо вказати стрічки з віскози та бавовни, декларант задекларував увесь вантаж як єдину категорію товару. Як наслідок, митниця не отримала належну суму митного збору в розмірі 760,50 зл. Це сталося через те, що для різних матеріалів могли застосовуватися різні митні ставки, а невірне оформлення декларації вплинуло на розрахунок митних платежів [84, арк. 33]. ДМЛ здійснила планову перевірку одного з товариств, яке спеціалізувалося на торгівлі деревиною. У процесі ревізії виявлено, що компанія отримала деревину на безоплатній основі. Ця обставина викликала необхідність ретельного вивчення всіх супровідних документів, зокрема транспортних накладних та митних декларацій, з метою встановлення відповідності операції митному законодавству. Проведений аналіз дозволив зробити розрахунки, згідно з якими сума можливого боргу підприємства

перед митними органами становила 43,45 зл. Однак, після розгляду справи, митниця дійшла висновку, що не було підстав для стягнення зазначеної суми. Тим не менше, з-за відсутності достатніх доказів і давність операції, питання щодо сплати заборгованості залишилося невирішеним [24, арк. 322].

У листі ДМ МФ від 12 квітня 1926 р. йшлося про те, що митна документація зберігалася у місцевій дирекції [24, арк. 326]. Аналізуючи архівні матеріали, приходимо до висновку, що упродовж травня-грудня 1925 р. на територію ДРП ввезено товарів групи «А» на суму 305,41 тис. зл., сплачено мито – 43,228 тис. зл. Заборгованість становила 212,65 зл. [24, арк. 328]. За нашими підрахунками, списки фізичних і юридичних осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «В» та «З» становили у 1925 р. – 2438, у 1926 р. – 316, у 1927 р. – 88 [97, арк. 1–33 зв.; 98, арк. 1–74 зв.], «С» – у 1927 р. – 1181 [99, арк. 1–113], «Р» – у 1925 р. – 72, 1926 р. – 168, 1927 р. – 42 [100, арк. 1–71 зв.], «О–П» – у 1927 р. – 297 [101, арк. 1–63 зв.], «К» – у 1926 р. – 1215 [102, арк. 1–64; 103, арк. 1–119], «Г» – у 1926 р. – 172, 1927 р. – 152 [104, арк. 1–62], «Х» – у 1926 р. – 1977 [105, арк. 1–86], «У–Ф» – у 1926 р. – 600, 1927 р. – 13 [106, арк. 1–89], «Х» – у 1926 р. – 127 [107, арк. 1–8], «Ц–Д» – у 1926 р. – 622, 1927 р. – 14 [108, арк. 1–52], «Б» – у 1926 р. – 259, 1927 р. – 85 [109, арк. 1–94], «А» – у 1926 р. – 61, 1927 р. – 27 [110, арк. 1–27]. Загалом, звільнено від сплати мита 9871 осіб, з них у 1925 р. – 2510, 1926 р. – 5462, 1927 р. – 1899.

20 липня 1922 р. ДМ МФ на офіційний запит однієї з митниць щодо митного оподаткування анатомічних препаратів, мумій тварини і птахів, опудал, рептилій або висушених комах, людських скелетів тощо повідомляв, що вони на підставі п. 7 § 10 положення про митний тариф від 11 червня 1920 р. [9] звільнялися від митного збору [111, с. 19]. Натомість 23 березня 1926 р. університетська бібліотека у Львові, посилаючись на ст. 10 п. 7 «Положення про митний тариф», чинного до кінця 1925 р., просила повернути надміру сплачене мито в загальній сумі 212,65 зл., пред'явивши 55 митних квитанцій. Усі книги передано до описів бібліотеки [24, арк. 329,

332]. Влітку 1927 р. ДМ МФ звертався до ДМЛ з приводу того, що ректорат Львівського університету імені Яна Казимира просив надати митні пільги на імпорту картону для потреб бібліотеки. Натомість ДМЛ відмовила у виконанні прохання, зважаючи на «відсутність правових підстав» [112, арк. 6]. 20 серпня 1927 р. адміністрація крайової рільничої школи у Тарнуві висловлювала прохання ДМЛ про безмитне оформлення аксесуарів, необхідних для навчального процесу, включаючи мікроскопічні моделі шкідників рослин, таблиці тощо [16, арк. 421]. ДМ МФ наказував ДМЛ безмитно оформити речі Леопольда Єлінека, повернуті з Чехословаччини до ДРП [112, арк. 7].

15 квітня 1926 р. акційна спілка – цукровий завод «Przeworsk» повідомляла ДМЛ про намагання отримати упродовж двох місяців кредит у «Bank Gospodarstwa Krajowego» у Варшаві, однак отримали негативну відповідь «через відсутність готівки в касах банку» [24, арк. 333]. Цукровий завод розраховував на можливість погашення попереднього кредиту і відмова у наданні «...кредиту була для нас несподіванкою» [24, арк. 333]. У той же час підприємство подало заявку на кредит за кордоном і його отримало від банку «Credit-Anstalt» на суму 150 тис. дол. США, тим самим погасивши заборгованість [24, арк. 333]. Лише після візиту головного директора підприємства до господарського крайового банку у Варшаві, ним отримано кредит у розмірі 200 тис. зл. «Тому нас не можна звинувачувати в запізненнях у цьому відношенні...» [24, арк. 333 зв.].

Цукор на складах був власністю картелю, закладеного банком у Великій Британії. Він продавався разом з цукром інших заводів, об'єднаних в картель. Кожних десять днів готівка, отримана від його продажу, ділилася між усіма підприємствами. Усі суми, зараховані на рахунок від продажу товару, використовувалися для погашення кредиту в англійському банку, що завершувалося 10 травня поточного року, «...ми матимемо вільні кошти, щоб навіть якщо ми з непередбачених причин отримаємо іноземний кредит із затримкою, зможемо перед тим почати амортизувати наш борг Дирекції, але

до цього ми не здатні заплатити навіть копійки...» [24, арк. 333 зв.]. Цукор, що зберігався на складах закладено в банку, обігові кошти були лише в обсязі, необхідному для повноцінного функціонування підприємства [24, арк. 333 зв.].

Адміністрація цукрового заводу «Przeworsk» просила ДМЛ припинити примусові заходи щодо компенсації митного боргу, тому що «...вони не принесуть ніякого результату для Високого Управління, а тільки додадуть витрат, які в цих складних умовах, в яких ми працюємо, тільки ускладнять і ще більше послаблять нашу платіжну спроможність, що, безсумнівно, не у ваших інтересах» [24, арк. 334]. Компанія наголошувала на тому, що примусові заходи матимуть ще й моральну шкоду, без жодної вигоди для ДМЛ. Йшлося про тритижневе відтермінування сплати митного податку [24, арк. 334].

4 січня 1927 р. ДМ МФ інформував ДМЛ про те, що не погодило прийняття апеляції компанією «A. Holzer Dom Bankowy» (м. Краків) з приводу відтермінування заборгованості перед податковою інспекцією за митне оформлення відправлених вантажів [92, арк. 4]. «Herzl Thumin» зверталася з проханням до ДМЛ щодо надання дозволу поділу митного боргу в розмірі 375 зл. на окремі частини, зважаючи на відсутність готівкових коштів [92, арк. 96].

Торгівельна фірма електротехнічних товарів «Heffner i Berger» (Краків) зверталася до місцевої ДМ щодо платіжного доручення Головного податкового управління з приводу додаткового митного збору в розмірі 9798,35 зл. Компанія не мала фінансової спроможності виплатити усю суму одночасно, зважаючи на «...загальне уповільнення торгівлі, а зокрема через повну зупинку будівництва, зібрати вказану суму готівки просто неможливо, тому ми не маємо змоги сплатити зазначену суму в повному обсязі» [14, арк. 56–57]. Оскільки «Виплата зазначеного боргу припадала на час, коли ми маємо сплатити інші державні збори та податки, тому стягнення повного податкового боргу може призвести до значних непоправних і

непередбачуваних втрат і підірвати основи нашого бізнесу» [14, арк. 57]. Адміністрація «Heffner i Berger» просила зазначену суму виплачувати щомісячними внесками. Однак Головне податкове управління вимагало сплати усієї суми до 8 січня 1927 р. [14, арк. 57–58].

Інженер Зигмунт Фрей, мешканець Кракова, співвласник фірми «Radjoświat» звертався з проханням звільнити від сплати митного податку весільну церемонію своєї дружини Бланки Фрей, громадянки Австрії, яка проживала у Відні до весілля. 21 березня 1926 р. відбулося їхнє весілля у Відні, після чого вони переїхали на постійне мешкання до Кракова. Планувалося, що через митний кордон перевозитиметься побутова техніка, особисті речі дружини, зафіксовані у переліку предметів. На думку інженера, основним аргументом мало бути те, що він був співвласником великої фірми у Кракові й мав посвідку від державної поліції про його проживання в ДРП [6, арк. 106]. Після проведеної перевірки, 13 квітня 1926 р. З. Фрей повідомляв ДМЛ про те, що його звернення «не супроводжувалося» довідкою державної поліції з Кракова, зважаючи на «забудькуватість». Після одруження він тимчасово мешкав у своїх батьків у Відні, які там зареєстровані й постійно проживали. Непорозуміння, що виникли, у працівників митниці щодо його постійного місця проживання у Відні, він аргументував тим, що «...канцелярія, яка займається весіллями, не була авторитетною в житлових питаннях...» [6, арк. 109]. Мешканець Перемишля, звертався до ДМЛ, щоб без його особистого дозволу не сплачувати жодних митних податків на користь експедиційного підприємства «Pire i Lichtzbach» [6, арк. 121].

2 квітня 1926 р. ДМ МФ звертався до ДМЛ щодо узгодження рахунків касових «надужить», надісланих фінансовим палатам і Центральній касі за 1923–1925 рр. Результати перевірки виявили, що митниці надіслали надлишки готівки [6, арк. 125]. Зразок подано окремо [6, арк. 130]. 15 листопада 1924 р. ДМ МФ інформував ІМВ в Освенцимі про дозвіл на експорт 70 т ячменю через місцеву митницю на підставі пільгового

оподаткування [113, арк. 5]. 25 липня 1925 р. ДМ МФ зобов'язував ДМЛ провести розслідування та повідомити хто з посадових осіб митниці в Освенцимі відповідальний за втрату телеграми МФ щодо дозволу на пільгове експортне мито, надане ГУСТА [113, арк. 15]. 9 вересня 1925 р. ГУСТА повідомляло ДМЛ про переплату пільгового оподаткування в розмірі 158,25 зл. за експорт ячменю. Мотивація зазначеної структури базувалася на тому, що це мали бути «...митні збори, а не залізничні» [113, арк. 21]. У вересні поточного року ГП ДРП зверталася з роз'ясненням до ДМЛ щодо скарги ГУСТА з приводу пільгового оподаткування партії ячменю. Власне ГП цікавилася тим питанням, тому що до неї зверталася ДДЗ у Кракові з позовом щодо відмови ГУСТА сплачувати суму в розмірі 158,25 зл. за експорт ячменю [113, арк. 23].

4 січня 1926 р. ДДЗ у Кракові інформувала ДМЛ про те, що вона не вжила заходів щодо ГУСТА зі сплати суми в розмірі 1543,20 зл. за експорт ячменю [113, арк. 32]. 30 листопада 1926 р. ДДЗ у Кракові знову зверталася до ДМЛ з приводу не сплати ГУСТА податку на експорт ячменю «...скільки мита нараховано до цього часу і скільки ячменю відпущено від того ж товариства із відтермінуванням...» [113, арк. 35]. Зважаючи на обставини, що склалися, ДМЛ надіслала кошти в розмірі 1543,20 зл. митниці в Освенцимі, однак ДДЗ у Кракові їх так і не отримала, «...її поведінка унеможливорює завершення справи та призводить до подальшого листування з вами» [113, арк. 37–37 зв.]. 27 січня 1927 р. ДДЗ у Кракові не сплатила вказану суму, надану ДМЛ як відшкодування експортного мита [113, арк. 38].

12 квітня 1926 р. ДМ МФ надсилав листа ДМЛ, у якому йшлося про помилку в розрахунку сплати мита фірмою «Gold i Wiener». МФ вимагало стягнення вартості судового збору як компенсації за нестачу. Митниця в Освенцимі застосувала пільгове розмитнення товару, що призвело до заниження мита [6, арк. 141]. 19 квітня 1926 р. ДМЛ вимагала сплати від фірми «H. Mendelsohn» в Освенцимі нестачу за нібито «неправильне застосування конвенції» від 31 жовтня 1924 р. в розмірі 171 зл. на вантажі,

оформлені місцевою митницею з використанням пільг на основі сертифікатів про походження товару, виданих торговою палатою у Відні й підтверджених польським консульством в Австрії. Основна причина доплати вартості розмитненого товару полягала у тому, що на ввезені товари не поширювалася торгівельна угода щодо пільгового оподаткування [114, арк. 100].

Від імені Міхала Глущишина, мешканця Лип'я Добромільського повіту, звертався староста до ДМЛ з приводу того, що у його сестри, Анни Глущишин, яка трагічно загинула у США, залишився старий одяг. Вартість сплаченого мита складала 79,05 зл. Оскільки надісланий одяг був старим і вживаним, призначеним для використання М. Глущишином, його вартість майже дорівнювала сумі сплаченого мита, «...я все ще бідний, тому не зможу його сплатити» [115, арк. 23]. Копія квитанції митниці у Перемишлі від 21 грудня 1925 р., додавалася до реєстру митних зборів. У зв'язку з тим, що М. Глущишин був глухонімым сиротою, перебуваючи на виключному утриманні своїх малозабезпечених братів і сестер, сплата мита у розмірі 79,05 зл. «...заподіяла значної шкоди його утриманню, що живе тривалий час без засобів до існування» [115, арк. 40]. Керівництво ДМЛ, враховуючи зазначені обставини, вирішило якомога швидше розпорядитися про сплату 79,05 зл., як відшкодування митного збору, сплаченого за відправлення посилки [115, арк. 40 зв.].

15 листопада 1925 р. староство у Жешуві інформувало ДМЛ про ініціативу розпочати розслідування фактів, наведених у звіті митниці. Йшлося про надання комунальними службами повіту довідок про бідність. Митна управа рекомендувала очільникові староства ретельно перевіряти фактичний матеріальний стан осіб, не завдавати збитків державному бюджетові. Окрім того ДМЛ попереджала староство у Жешуві, що у разі повторного видання неправдивих довідок про бідність, звернеться до МФ з тим, щоб звільнення від сплати митного тарифу відбувалося на підставі відповідного сертифіката, а не за рахунок коштів гміни [87, арк. 18]. Так, результати перевірки довідки про бідність, виданої староством у Жешуві

Хелені Бохрер 1 листопада 1925 р. підтвердили фактичний стан речей і ДМЛ дозволила безмитне отримання товарів [87, арк. 19]. 10 листопада 1925 р. староста з Ясло звертався до ДМЛ щодо відшкодування сплаченого мита за церковні дзвони. Після проведеної перевірки з'ясувалося, що докази, подані у його зверненні, відповідають дійсності. До заяви додавалася квитанція про підтвердження сплати митного збору [86, арк. 62].

7 жовтня 1925 р. польсько-балтійське комерційно-транспортне товариство «Polbal» повідомляло ДМЛ про те, що до Кракова прибув вагон з порцеляною вагою 20900 кг. Дві партії вказаного товару розмитнено на суму 2688 зл. – до позиції реєстру доходів 33694 та в сумі 315 зл. – до пункту реєстру надходжень 33695. Організація зверталася з проханням, згідно з дозволом МФ, що митні ставки оплати формувалися на підставі тарифу від 26 червня 1924 р., а відповідну постанову про його збільшення «...лише зараз надіслано до партії, тому просимо вас люб'язно застосувати мито, що діяло на той час, до партій митних зборів і просити митницю сплатити надлишок» [115, арк. 14]. У якості доказу сплати митного тарифу польсько-балтійське комерційно-транспортне товариство «Polbal» надсило квитанції за номерами 47139 (сплачене мито у розмірі 695,10 зл.) і 47142 (110,25 зл.) [116, арк. 14 зв.]. 30 жовтня 1925 р. митниця у Кракові писала до ДМЛ щодо повернення надлишку сплаченої суми. Загальна сума повернення складала 805,35 зл. [116, арк. 15]. Повертаючи матеріали справи фірми «Polbal» у Кракові щодо відшкодування надміру сплаченого мита за відправлення порцеляни, МФ дозволяло відшкодувати різницю в митних зборах між стягненими згідно з доданими квитанціями за номерами 47139 та 47142 митниці в Кракові та отримані при застосуванні умовної знижки, оскільки зазначені порцелянові вироби дійсно замовлено упродовж 1 березня – 9 травня 1925 р. «Polbal» при сплаті митного тарифу користувався зниженою ставкою оподаткування [116, арк. 16].

Незважаючи на рішення МФ щодо відшкодування різниці в митних зборах, польсько-балтійське комерційно-транспортне товариство «Polbal» й

надалі домагалося отримати суму в розмірі 805,35 зл., позаяк замовлений товар не отримав клієнт Соломон Рубінштейн з Кракова [116, арк. 17]. Навіть 5 січня 1926 р. від ДМЛ польсько-балтійське комерційно-транспортне товариство «Polbal» не отримало відповіді щодо відшкодування різниці в митних зборах, вважаючи, що скарги «...наразі розглядалися в дуже короткі терміни, а ця скарга триває 5 місяців, ми припускаємо, що вирішення цієї скарги могло десь застрягти помилково...» [116, арк. 18].

17 лютого 1926 р. митниця у Кракові намагалася з'ясувати, чому компанія «Perlberger and Schenker» сплатила подвійний податок на продукти харчування та 30 % муніципального податку за 30 пляшок вина, придбавши ліцензію у МФ [24, арк. 303–303 зв.]. 13 квітня 1926 р. митниця у Кракові зверталася до ДМЛ щодо відшкодування різниці мита фірмі «Wolny Dom Skladowy» в розмірі 1378 зл. «через помилкову вагу нетто». Однак їй у цьому відмовили, зважаючи на відсутність документальних підтверджень. Відомо, що цю проблему виявив митний аудитор, не надавши цьому значення [24, арк. 262–262 зв.]. В іншому випадку фірма «Wolny Dom Skladowy» переплатила мито в розмірі 257,60 зл. Митницею «випадково» стягнуто мито на 2319 кг нетто, замість 2019 кг, що пояснювалося друкарською помилкою [24, арк. 266–267].

25 листопада 1925 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ, що фірма «Імпар» на підставі аналізу митної квитанції для платіжного реєстру не внесла картонні вироби (100 кг) відповідно із митним тарифом на суму 600 зл. [116, арк. 2]. МФ також повідомляло, що так звані «картонні вироби» були дитячими іграшками, тому підлягали митному оподаткуванню [116, арк. 6]. Зважаючи на складність ситуації, фірма «Імпар» замовила через поштове відділення у Львові надсилання митної квитанції і відповідно внесення до її змісту змін. Тим не менше комерційна структура наполягала на тому, що це були рекламні буклети, тому на них не поширювалося митне оподаткування, «...сподіваємось, що керівництво митниці наше справедливе прохання розгляне і захистить нас від заподіяних збитків» [116, арк. 8]. З метою

кінцевого з'ясування проблеми, фірма «Імпар» просила надати їй копію митної декларації, наголошуючи на тому, що це були звичайні «паперові надрізи», а не рекламні буклети [116, арк. 9]. МФ повідомляло ДМЛ щодо митного оподаткування багатоколірної комерційної реклами за ставкою паперових виробів з орнаментом [26, арк. 14].

10 грудня 1925 р. МФ повідомляло ДМЛ про те, що генеральні дирекції вугільних шахт «Zagłębie Dąbrowski» при експорті вугілля за кордон, від відповідних митних органів не отримували митні декларації, необхідні керівництву шахт для підтвердження експорту вугілля та звільнення від обов'язку сплати промислового податку. Зважаючи на те, що митні декларації були єдиним доказом відправлення вугілля за кордон, визнаним податковими органами, Рада конгресу промисловців гірничої промисловості просила митні органи надіслати до відповідних управлінь «Zagłębie Dąbrowskie» їх, оскільки шахти повинні мати їх під час перевірки сплати податку на підприємництво [116, арк. 11]. ДМЛ відреагувала належним чином на прохання генеральної дирекції вугільних шахт «Zagłębie Dąbrowski» і рекомендувала митницям подавати щоквартально копії відповідних декларацій [116, арк. 13].

12 грудня 1925 р. ДМЛ надсилала підпорядкованим структурам інформацію щодо митного тарифу на одяг, гумове взуття, пальто на бавовні. Вказані товари підлягали знижці на митне оподаткування у розмірі 25% звичайного мита. Аналіз архівних матеріалів свідчив про те, що митниця у Тарнові, надавши одноразову конвенційну знижку на товари, іншим разом відмовлялася це робити [116, арк. 24]. Організація, що імпортувала товари, вимагала перерахунку вартості сплаченого мита, оскільки «...не користувалася митними пільгами, але сплачувала нормальне мито». Митні служби завищили митний тариф на 158,80 зл. На пальто з бавовни зниження митного тарифу становило 40 %, натомість власники товару отримали лише 10 % [116, арк. 29, 59]. 31 грудня 1925 р. фірма «Pinkus Klein» із Кракова надсилала скаргу до ДМЛ з приводу того, що при розрахунку мита сталася

помилка щодо сплати суми митного тарифу. Відповідно фірма вимагала відшкодування завищеного тарифу [116, арк. 42]. Детальний аналіз архівних матеріалів свідчив про те, що насправді митник, при оформленні квитанції щодо сплати мита, допустив помилку, завищивши суму на 50,35 зл., з них 47,95 зл. митного збору, 2,40 зл. так звані «маніпуляції». Скаргу фірми «Pinkus Klein» ДМЛ «втратила», тому вона упродовж одного року не отримала відшкодування, оскільки минув «термін позовної давності» [116, арк. 42 зв.].

4 січня 1926 р. митниця у Кракові зверталася до ДМЛ щодо матеріального відшкодування «неправильно» стягнених митних платежів за номерами 335111, 235110, 1235080, 235219, 235107, 201314, 201210, 201130, 214159, 812796 [86, арк. 111]. Наприклад, постанова ДМЛ від 23 листопада 1925 р. передбачала сплату двох митних квитанцій у розмірі 755,5 зл. (326,80 зл. та 428,70 зл.) [86, арк. 131]. Наслідки, проведеної перевірки МФ, призвели до з'ясування фактів неправильного оформлення платіжних доручень, відсутності дат, обґрунтування законності сплати мита у певному розмірі тощо. «Слід мати на увазі, що підписана компанія більше не має товарів, бореться з труднощами в оплаті і перебуває на краю прірви, повинна буде зробити переплату з власного майна в розмірі, що перевищує всю виручку за товар» [86, арк. 131 зв.]. МФ рекомендувало ДМЛ після повторного розгляду справи скасувати додані платіжні доручення, списати суми, визначені цими платіжними дорученнями або принаймні зменшити їх до мінімуму [86, арк. 132].

13 квітня 1922 р. МФ прийняло ухвалу щодо оподаткування лікеро-горілчаних виробів на території ДРП [121]. У ній йшлося про те, що кожна партія спиртних напоїв мала мати сертифікат з переліком інформації про відправника, одержувача, місце призначення, кількість тари, передані літри алкогольного продукту. Один примірник транспортного свідоцтва відправлявся з товаром, інший, після перевірки податковою інспекцією, надсилався до інспектора за місцем призначення товару. Заборонялося

сортувати й перепакувувати вантаж. Доставляли його лише визначені МФ експедиторські компанії, що мали відповідну ліценцію, видану податковою структурою. Списки експедиторів попередньо оголошувалися у «Monitorze Polskim». Їх зобов'язували реєструвати відправлені партії лікєро-горілочаних напоїв, фіксувати дати відправлення та отримання тощо. Алкогольні напої, що не мали сертифікації вилучалися податковими або поліційними органами, проводилося розслідування його походження і призначення. Затримані вантажі розглядалися як докази протиправної діяльності [121, s. 9–10].

Були випадки неякісного пломбування багажу. 17 листопада 1925 р. ДДЗ у Станіславові зверталася до ДМЛ зі скаргою, що багаж, який прямував до Варшави, опломбовано таким чином, що можна було зняти нитку без пошкодження митної пломби. Через цей інцидент виникало принципове питання між ДМЛ та ІМВ у Снятині щодо постачання якісних ниток для митних пломб під час їх накладення на багаж та дрібні посилки. Згідно з інструкцією, всередині вони мали мідний дріт [125, арк. 80].

17 березня 1927 р. ДМ МФ інформував, що в разі порушення кримінальних проваджень стосовно митників, які декларували товари, за невідповідність кількості товарних декларацій, повторні затримки остаточного оформлення вантажів через тривалу процедуру тощо, ДМЛ зобов'язували видавати відповідні приписи підпорядкованим митницям з цього приводу. Зокрема, надавати роз'яснення у разі визнання під час митного огляду декларацій на товари, що не відповідали дійсності, або спроби зниження митних зборів, порушення заборони на імпорт, при застосуванні штрафних санкцій за ст. 45–47 або 49, навіть дисциплінарне стягнення відповідно до ст. 51 урядового розпорядження. Тому на незаконні дії митного інспектора складали протокол про кримінальне правопорушення за встановленим зразком і доручали митному органу здійснювати провадження щодо встановлення обставин злочину [158, арк. 14].

Отже, зловживання службовим становищем митними органами пов'язано з завищеним митним тарифом, додатковим митом, маніпуляціями з

ввезенням і вивезенням товарів, надмірними й необґрунтованими стягненнями податків, що погіршували репутацію ІМВ, сприяли їх бюрократизації тощо. Доволі часто місцеві староства видавали так звані «довідки про бідність», що призводило до звільнення від сплати мита. Важливою умовою повернення надміру сплачених митних платежів було те, щоб імпортовані товари мали ліцензію на їх ввезення, використовувалися у виробничих цілях.

У разі порушення зазначених умов, стягувалася плата відповідно до стандартів митного положення. З метою захисту державної скарбниці від збитків, МФ рекомендувало представникам державних органів і відомств або керівникам державних органів винних притягнути до адміністративної відповідальності. ДМЛ видавала відповідні приписи підпорядкованим митницям щодо надання роз'яснень у разі визнання під час митного огляду декларацій на товари, що не відповідали дійсності, або спробам зниження митних зборів, порушення заборони на імпорт тощо. Тим не менше, незважаючи на контроль з боку влади, в архівних справах практично відсутні дані щодо порушень кримінальних проваджень щодо митників, які зловживали службовим становищем.

3.4. Боротьба з контрабандою

Важливою особливістю функціонування митних структур ДРП міжвоєнного періоду була боротьба з контрабандою. Інструкція передбачала кримінально-фіскальне провадження щодо осіб і предметів, затриманих за контрабанду чи незаконний перетин кордону [2, арк. 67]. Контрабанда – незаконне ввезення товарів на митну територію без виконання встановлених умов, незалежно від того, чи призначені вони для споживання, торгівлі чи зберігання на цій території, а також для перевезення через митну територію; вивезення товарів, ввезених на митну територію на кордоні (або з митної

території) до завершення встановленої законом процедури з офіційної сплати мита; усі іноземні товари, які не пройшли митне оформлення [2, арк. 71].

Контрабанда відбувалася шляхом незаконного експорту-імпорту товарів, вчинена особою або групою осіб, що залишали митну територію ДРП, вивозили або ввозили предмети, що підпадали під сплату мита; незаконне транспортування товарів через митний контрольно-пропускний пункт, шляхом його зберігання у митній зоні [2, арк. 72]. Для виявлення фактів перевищення влади уповноваженими органами залучалися фіскальні структури для неупередженого розслідування порушення митного законодавства. У цьому випадку органи виконавчої влади виконували вказівки особи, яка проводила розслідування і повідомляла про результати розслідування компетентні структури. Органи місцевого самоврядування зобов'язували надавати активну допомогу в розслідуванні порушень митного законодавства. Відмова або зволікання у наданні допомоги щодо виявлення контрабанди також були порушенням цивільно-процесуального і митного кодексів. Якщо посадова особа, функціонер або службовець, призначені для розслідування порушень митного законодавства, недбало виконували службові обов'язки, підлягали звільненню із займаних посад [2, арк. 75].

Якщо ж затримана особа або посадовець митних структур вчиняла службове зловживання, повідомляючи неправдиву інформацію, до них застосовували навіть кримінальну відповідальність за вчинені правопорушення [2, арк. 84]. Особа, яка порушувала митні правила, притягувалася до відповідальності, здійснювалося тимчасове вилучення товарів та інших предметів, що перевозилися або пересилалися або ж були обґрунтовані підозри, що вони пов'язані з порушенням. Товари або предмети передавалися на збереження до найближчої митниці або окружної податкової інспекції з метою проведення їх повного опису. До процесу залучалася державна поліція, складався акт про контрабанду. Митна варта мала право арештовувати особу або осіб, підозрюваних у контрабанді [2, арк. 75–76]. Так, 23 лютого 1926 р. ІМВ у Снятині повідомляв ДМЛ про дорожньо-

транспортну пригоду під час перевезення контрабанди. Затриманих осіб доправили до посадової особи найближчої митниці [125, арк. 13].

Повноваження митної варти у випадку переслідування злочинця чи групи злочинців, спійманих на місці злочину, оцінювали на підставі положень закону від 14 грудня 1923 р. Наприклад, обшук помешкання, у якому перебував контрабандист, мав проводитися лише на підставі податкового органу першої інстанції або місцевого органу громадської безпеки та двох неупереджених свідків [28, арк. 55 зв.]. У разі відсутності начальника ІМВ упродовж певного періоду часу, його функції виконував помічник. До його компетенції входило посвідчення листів з підписом «Керівник служби відсутній (або з іншої причини)» і після повернення очільника надавалися йому листи для службової перевірки. Окрім того, він завіряв реєстри майна, заяви працівників, накладав дисциплінарні стягнення, внесення про звільнення зі служби тощо [25, арк. 286].

МФ пояснювало ДМЛ, що публічний продаж конфіскованих товарів на аукціоні, передбачено ст. 156(2) і (3) фіскального кримінального закону, мав проводитися на загальних умовах. Правила їх проведення прописувалися у ст. 40–41 тимчасової інструкції для органів і митниць щодо остаточного митного оформлення товарів. Вони передбачали умови продажу товарів на підставі їх оцінної вартості, не нижче тієї, що застосовувалася до отриманих через реекспорт заборонених речей згідно з ліцензією імпорту [127, арк. 5 зв.]. Покупці товарів, придбаних на таких аукціонах, їх не декларували, не проводили митне оформлення, не представляли сертифікат про походження. Оскільки товари були вже розмитнені, тому при їх продажу «...не могло бути й мови про повторне розмитнення...» [127, арк. 5 зв.]. Незважаючи на наявність сертифіката про походження вантажу, митниця у Львові додатково нарахувала до сплати 27,90 зл., повернувши його власникові [128, арк. 40]. Наприклад, сертифікат про походження вантажу з Праги за номером 6000 подано в архівній справі [130, арк. 39]. Якщо ж все ж таки фіксувався факт затримання товарів або предметів, складалася так звана «фіскальна

декларація» за присутності посадової особи місцевого самоврядування, без сторонніх свідків. У разі виявлення порушення митних правил відбувався обшук помешкання в присутності представника органів місцевої влади і складався відповідний протокол. Іншою важливою частиною якого було об'єктивне відтворення подій, що стосувалося місця й часу вчинення митного правопорушення тощо [2, арк. 81–82]. Вилучені або добровільно здані предмети на «відповідальне зберігання» описувалися на підставі «істотних ознак»: склад, кількість, вага тощо [2, арк. 83]. Затриманим особам або особі, зачитувалося обвинувачення у вчинених діях, «вносився опис діянь». У разі відмови від сплати суми штрафу, в протоколі її варто було вказати й обґрунтувати [2, арк. 83].

Вилучені товари або предмети контрабанди доставляли через начальника відділку державної поліції до найближчої митниці, а затриману особу або осіб могли звільнити, крім випадків, коли вони були спіймані під час втечі, вчинення опору посадовцям, функціонерам або іншим особам, які забезпечували затримання правопорушника [2, арк. 77]. У будь-якому випадку митниця не мала повноважень на ведення кримінальних проваджень, окрім виявлення контрабанди, викликати свідків щодо її вчинення, не могла їх арештовувати, однак володіла правом збору «корисної» інформації щодо ймовірного незаконного перевезення або вивезення товарів або предметів, опитувань свідків у такій справі на добровільній основі [2, арк. 78].

Для аналізу маємо певну кількість справ про звинувачення у контрабанді. Зокрема, Корна Юзефа з Перемишля [130, арк. 17], Крохмалю Боруха з Борислава [131, арк. 20], Ліпшіца Генрика з Кракова [132], Керна, Брендерата Франка зі Станіслава [133], Каца Мозеса за контрабандне ввезення хутра з Румунії [134], кримінально-фінансову суперечку з транспортною фірмою «Краковія» [127] тощо. На нашу думку, зазначені кримінальні справи становлять певний науковий інтерес для дослідження. Зокрема, справа про кримінально-фінансову суперечку з фірмою «М. Франксе» зі Львова щодо перевезення контрабандних товарів пов'язана

із повідомленнями про нелегальне ввезення з-за кордону шкіри, килимів, продуктів тощо. Державна поліція, співпрацюючи з митною службою, провела обшук у приміщенні зазначеної фірми і за результатами перевірки, крім офіційного протоколу, склала опис майна для здійснення відповідного фіскального та кримінального провадження [159, арк. 5].

Доречно зауважити, що митний ревізор Вацлав Бєсядовський рекомендував провести обшук у приміщеннях магазину фірми, що, за його повідомленнями, нелегально імпортувала з-за кордону шкіру, килими, продукти тощо [159, арк. 9]. Причина проведення ґрунтувалася на завезенні упродовж 31 липня – 1 серпня 1925 р. меблів, доставлених у вагонах для фірми «М. Франксе». Перевірка полягала у з'ясуванні ваги імпортованих меблів, їх якості та відповідності митному тарифові. На підставі доданого до декларації інформаційного листа за № 19331 вага меблів становила 3491 кг, а при зважуванні митницею, під час прийняття на склад, охорона вказувала вагу 3494 кг, що була прийнята митним офіцером за основу для нарахування митного збору. Під час повторного митного огляду кожен окремий предмет зважено окремо і встановлено їх вагу 3544 кг. Після огляду та зважування додатково виявлено, що в одній шафі знаходилося дві сітки зі шкірою по 32 кг, не зазначені у накладній та митній деклараціях. Враховуючи викладене, за 50 кг понаднормової ваги додатково стягнуто митні платежі, внаслідок чого за спробу контрабанди власника фірми «М. Франксе» оштрафовано на суму в розмірі 137,60 зл. [159, арк. 6–6 зв.].

Як виявилось, дві сітки зі шкірою вагою по 32 кг отримано з Відня до 14 серпня 1925 р., часу, коли ліцензія на імпорт шкір була непотрібною, відповідно її не вказували у накладній та митній декларації. З метою отримання замовленого товару, власник фірми «М. Франксе» у якості застави залишив 700 зл., тобто п'ятикратний тариф митної плати за незаконне ввезення товарів [159, арк. 7]. Тим не менше, незважаючи на цілком обґрунтовані аргументи фірми «М. Франксе» щодо ввезення нібито «незадекларованих» товарів, ДМЛ суму застави перевела у категорію митних

зборів, «предмет порушення зберігався в контрабандному описі» [159, арк. 7 зв.].

У липні 1923 р. Оскар Голлендер, власник гуртівні хімічних товарів, подав скаргу до МФ, що митниця в Конєчні створюватиме йому труднощі з експортом сірчаного ефіру [136, арк. 14]. Натомість його брат, Арон, отримав дозвіл МФ від 23 червня 1924 р. на експорт 30 тис. кг сірчаного ефіру до Чехословаччини. ІМВ в Дуклі поставив під сумнів дозволи на експорт, керуючись постановою ДМ у Кракові від 20 березня поточного року. Відкликати надані дозволи у ДМЛ не було змоги, зважаючи на відсутність жодних зловживань з боку підприємців. Окрім згадуваних власників хімічної продукції, що утворили своєрідний картель з його експорту, йшлося навіть про «дуже сильний вплив картелю як у Представництві Митної дирекції у Кракові, так і в Головній управі Митної дирекції у Львові» [136, арк. 15–18]. На думку МФ, питання створення конкуренції для вже ліцензованих фірм шляхом надання нових ліцензій не входило до сфери обов'язків митних органів, а з «огляду на значну протяжність чехословацького кордону кількість виданих ліцензій не мала значення» [136, арк. 20]. Воно вважало зміст скарги цілком виправданим, хоча зі свого боку не здійснювало жодних дій щодо аргументації на заборону експорту сірчаного ефіру до Чехословаччини [136, арк. 21].

Ознаки контрабанди мали спроби незаконного ввезення товарів на митну територію, їх незаконного експорту, уникнення сплати митного збору, ввезення товарів з відхиленням від митного маршруту, не задекларовані товари, предмети, заборонені до ввезення або вивезення, переміщені з митної території з порушенням правил тощо [2, арк. 72–73]. Наприклад, 2 листопада 1922 р. на підставі ст. 10 ч. 1 та ст. 13 п. 2 закону від 15 липня 1920 р. про зовнішню торгівлю товарами [137] Головною управою імпорту та експорту подавався список товарів, заборонених до вивезення: 54 необроблених телячих, кінських та овечих шкур, 56 – заячих і кролячих [138, s. 18].

Спробами контрабанди було використання у прикордонних водах, поза межами призначеного митного пункту, місця розвантаження або завантаження товарами; перевищення правил, згідно з якими суднам заборонялося наближатися до берега на відстань, встановлену митними умовами, ставати на якір або рухатися у не дозволених межах [2, арк. 73]. Після виявлення фактів митного шахрайства, податкові органи мали повідомляти митну охорону, до обов'язків якої входила протидія контрабанді, її виявлення та повідомлення про факти ДМЛ [2, арк. 74]. ДМ МФ інформував про те, що через Тожів до Гданська, без будь-якого митного та фіскального контролю, ввезено тютюн, що був предметом державної монополії. З метою уникнення зазначених зловживань, МФ вимагало тимчасово призупинити реекспорт тютюну за кордон, вилучило необхідну документацію, пов'язану з незаконними діями. Слідство довело, що тютюн відправили через Тожів до Гданська чиновники фіскальних органів, тому ДМ МФ зобов'язав, їх без дозволу митниці, не переміщувати будь-які вантажі, «...незалежно від печатки, накладеної податковим контролем» [91, арк. 24]. ДМ МФ, намагаючись посилити контроль за підакцизними товарами, жорстко регламентував його переміщення через митницю до Гданська. Так, у листі від 15 березня 1927 р. ІМВ у Гданську інформував ДМЛ про те, що спирт, після розливу в каністри, відправлявся за кордон під контролем місцевої митниці. Частина продукту з цистерни тимчасово залишалася на транзитних складах під її охороною [88, арк. 55].

Після консультацій з Генеральною дирекцією пошти і телеграфу у Варшаві, ОДПТ (Львів) рекомендувало в разі супроводу, при переміщенні через державний кордон товарів і предметів торгівлі з використанням поштових мішків у вигляді фіктивних зарубіжних відправлень, притягувати винних осіб до дисциплінарної відповідальності [160, арк. 69]. Так, відповідальність при перевезення контрабанди у двох поштових мішках покладалася на конвой. В архівній справі зафіксовано незаконний проїзд шести працівників пошти, що пояснювалося службовою необхідністю [160,

арк. 69–69 зв.]. 15 жовтня 1924 р. ОДПТ (Львів) заборонила працівникам пошти і телеграфу перебувати у поштовому вагоні під час його руху [160, арк. 88]. ДМ МФ рекомендував ДМЛ не пломбувати поштові вагони, тому що при їх переміщенні за кордон їх пломбувала залізнична станція, що межувала з закордоном. Натомість транзитні вагони мали бути опечатані й звільнені від сплати мита. ДДЗ заборонила складати передавальні листи з поштовою кореспонденцією не за зразком. У протилежному разі митні органи мали заборонити залізничним структурам приймати передавальні листи, підготовлені з порушенням [160, арк. 99]. 20 серпня 1925 р. «Gazeta Lwowska» повідомляла, що впродовж декількох днів відбувалася активність радянської дипломатичної служби у Берліні з відправлення поштових повідомлень кур'єрською службою на підставі відповідної угоди від травня поточного року. Однак німецька сторона, зважаючи на збільшення дипломатичних відправлень кур'єрською поштою, відкликала їх, провела перлюстрацію і виявила контрабанду [139, s. 1]. 16 квітня 1926 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про списання митних платежів на поштові відправлення за кордон, поза митним оформленням, за умови, якщо це стосувалося лише виняткових випадків. ДМЛ зобов'язували підготувати відповідні інструкції для Управління пошти і телеграфу [24, арк. 398].

10 грудня 1924 р. ДДЗ у Станіславові рекомендувала ДМЛ для прискорення перевезень залізничних вантажів у сполученні з Румунією, транзитом через ДРП, скоротити зупинку потягів у Снятині-Залуччі до необхідного мінімуму з тим, щоб вони прибували після опівночі. ДДЗ з'ясовувала питання фаховості персоналу митниці, який би виконував свої обов'язки в нічний час, обслуговував один або два вантажні потяги [35, арк. 27]. ДМЛ рекомендовано ДДЗ провести інструктаж осіб, які супроводжували поштові потяги, щоб вони не створювали перешкод митникам при проведенні огляду. Наголошувалося на тому, що експедитори поштових вагонів мали право вимагати пред'явлення службових посвідок від митників лише за умови, якщо місцезнаходження органу контролю особисто

їм невідоме. Письмового дозволу на проведення митного огляду поштового вагону слід вимагати від митних органів лише поза місцем знаходження відповідної митниці й у разі податкової перевірки поштового потяга під час зупинки на залізничній станції в Коломиї. Супроводжувачі, які перешкоджали або затримували митний огляд поштового вагону з невинуватених причин, підлягали покаранню за ст. 455–456 про порушення податкового законодавства [35, арк. 46].

Постанова МФ і МТ від 25 липня 1923 р. передбачала перевірку внутрішніх посилок, потягів, що відправлялися з прикордонної зони. Алгоритм дій був таким. Незалежно від огляду потягів і вантажів, що прибували з-за кордону, митниці зобов'язували на прикордонних станціях оглядати пасажирські вагони, що відправлялися за межі ДРП. Пасажири, які здійснювали посадку на станціях або зупинках, розташованих між державним кордоном і прикордонною станцією, а також посилки та багаж, підлягали огляду на прикордонній станції; внутрішні вантажі не приймалися на прикордонній станції для залізничного транспорту без попереднього огляду митними органами; митниця спільно з дирекцією залізничної станції визначала місця та способи перевірки внутрішніх вантажних відправлень; їх перевірка здійснювалася на підставі усного повідомлення працівника залізниці з пред'явленням до митниці відповідних залізничних накладних; після перевірки митник оформлював накладну на перевірений вантаж штампом відповідно до вимог; внутрішній багаж перевірявся в кімнаті огляду за усним повідомленням подорожуючих, митник наклеював на відповідні місця багажу відштампований аркуш паперу про передачу багажу залізничній експедиції; завантаження внутрішніх вантажних відправлень і багажу у вагони відбувалося під митним контролем; про готовність відправлення потягів залізнична станція повідомляла митницю; з метою уникнення затримок потягів, керівництво станції, за погодженням з митницею, визначало дату та спосіб повідомлення; після отримання повідомлення митник у супроводі працівника залізниці перевіряв

транспортні документи відповідного вантажного потяга, він обмежувався перевіркою наявності доказів належного оформлення іноземних товарів та наявності штампів на залізничних накладних на вітчизняні товари; за наявності обґрунтованої потреби митник мав право вилучати з потяга або вагона будь-який предмет для ретельного огляду; після перевірки документів митник дозволяв відправлення потяга; про прибуття пасажирського потяга на перон залізнична станція сповіщала чергового митного працівника, він наказував відокремити частину платформи, зайняту потягом, шлагбаумами та закрити доступ до нього, потім розпочинався обшук вагонів і локомотивів; після закінчення огляду потяга митник контролював двері, що вели на перон, і за багажним вагоном, після чого давав дозвіл на пропуск пасажирів і завантаження багажу на потяг; в разі необхідності огляду ручного багажу його слід було проводити після виходу пасажирів з перону. Як свідчить практика, його призначали лише у виняткових випадках обґрунтованої підозри. Після завантаження багажу під митним контролем і пропуску пасажирів, митник давав дозвіл на відправлення потяга. Вказані дії не повинні були затримувати його відправлення [140, s 167–168; 141, арк. 11].

6 грудня 1926 р. ДДЗ у Станіславові інформувала ДМЛ про те, що під час огляду контейнера у вагоні працівником митниці було розлито 1 кг оливи на підлогу, через що потяг не вирушив до Коломиї. «Щоб уникнути подібних інцидентів у майбутньому, просимо, щоб обшуки проводилися пильніше» [142, арк. 56]. З метою ефективної боротьби з контрабандою, 12 лютого 1926 р. ДМ МФ звертався до управлінь митниць з проханням повідомляти про способи її приховування, виявлені митної вартою на кордоні або ж на «зеленому коридорі». У розпорядженні також йшлося про детально описані події, з поясненнями й малюнками, «замальованими від руки». Зазначену інформацію ІМВ мали подавати у трьох екземплярах до ДМЛ [37, арк. 3]. 15 вересня 1926 р. АВУОК ДМЛ повідомляв про виявлений спосіб контрабанди тютюну та валюти у побутових візках та взутті. Окрім того до повідомлення додавався супровідний малюнок прихованої контрабанди.

Рекомендовано із зображенням ознайомити усіх працівників митної охорони [28, арк. 12].

Митна варта інформувала ДМЛ про появу нових методів незаконного перевезення товарів через кордон. Зокрема, що на окремих ділянках митного кордону контрабандисти використовували собак як засіб транспортування нелегальних товарів. Такий метод дозволяв їм уникати патрулів і перевірок, оскільки тварини могли непомітно перетинати кордон [125, арк. 31]. Окрім того, ІМВ у Снятині звітував ДМЛ про залучення колишніх контрабандистів для отримання оперативних даних, позаяк окремі митні підрозділи використовували їх для протидії контрабанді. Однак така практика викликала серйозні побоювання ДМЛ, оскільки існувала висока ймовірність, що вони могли діяти у власних інтересах, надаючи хибну або спотворену інформацію [125, арк. 34 зв.]. АВУОК ДМЛ рекомендував не співпрацювати з ними, а затримувати на місці злочину і притягати до кримінальної відповідальності [33, арк. 133 зв.]. На важливості оперативного реагування та застосування необхідних заходів у подібних випадках наголошували воєводські структури підпорядкованим їм староствам [143, s. 11].

ДДЗ у Станіславові повідомляла ІМВ у Снятині про затримання одного з туристів, у якого виявлено нарізну зброю та контрабандні товари. Ці предмети він залишив у спальному вагоні потяга. Підозрювали, що до незаконного перевезення контрабанди міг бути причетний і провідник потяга, оскільки без його сприяння транспортування заборонених вантажів у вагоні було б складнішим. У зв'язку з цим інцидентом ДДЗ рекомендувала ІМВ у Снятині посилити контроль за пасажирськими перевезеннями та запровадити ретельні перевірки спальних вагонів для виявлення можливих незаконних вантажів [70, арк. 38]. Влітку 1927 року ДМ МФ отримував численні скарги від польських консульських установ, які повідомляли про випадки неналежного ставлення до іноземних туристів на прикордонних митницях. Зокрема, зазначалося, що подорожні стикалися з різноманітними труднощами – від затримок через необґрунтоване вилучення їхніх особистих

речей до недостатньо коректної поведінки митних службовців [90, арк. 23]. З огляду на ці обставини, ДМ МФ видав розпорядження, яким зобов'язав митні органи пропускати туристів без стягнення мита на особисті речі, що не підлягали митному оформленню, а також забезпечувати максимально коректне та ввічливе ставлення до подорожніх [91, арк. 23]. Попри вжиті заходи, проблема сервісу на кордоні залишалася актуальною. ДМЛ повідомляла підпорядковані митні установи про скарги туристів на процедуру митного огляду, паспортний контроль та інші аспекти прикордонного перетину, що свідчило про необхідність подальшого вдосконалення роботи митних служб [144, арк. 10 зв.].

Працівники прокуратури, державної поліції та органів безпеки мали право тимчасово затримувати осіб, які порушували правила перетину кордону. Затримання могло здійснюватися навіть без наявності ордеру на арешт, якщо зволікання з ухваленням рішення могло спричинити небезпеку або ускладнити правозастосування. У випадках, коли затриману особу не звільняли одразу, вона мала можливість оскаржити своє затримання, подавши апеляцію до судді повітового округу, в межах якого її було взято під варту. Суддя, отримавши відповідне звернення, був зобов'язаний без зволікань розглянути справу та провести допит затриманого не пізніше наступного дня після його прибуття до судової установи. Після проведення допиту, окружний суддя приймав рішення про правомірність затримання. Якщо суд визнавав арешт необґрунтованим, особу негайно звільняли з-під варту. Якщо ж суддя знаходив підстави для подальшого утримання затриманого, він видавав ордер на повторний арешт, що надавало законних підстав для його подальшого перебування під вартою [33, арк. 133 зв.]. Попри ці процесуальні норми, можливості прокуратури щодо здійснення ефективного нагляду за дотриманням законодавства залишалися обмеженими. Вона була значною мірою залежною від інших державних органів, що позбавляло її спроможності повноцінно контролювати

правозастосовну практику та реалізовувати свої функції в повному обсязі [145, с. 64].

Штрафні санкції за зазначені порушення могли накладатися у вигляді грошового стягнення або, в разі неможливості його сплати, замінювалися тимчасовим ув'язненням. Відповідно до інструкції, охоронцям митної варти категорично заборонялося застосовувати вогнепальну зброю проти вершників. З огляду на це, митні інспекторати та комісаріати державної поліції зобов'язували регулярно інформувати особовий склад про цю норму, дотримуючись конфіденційності. Особливий контроль здійснювався щодо випадків переслідування контрабандистів. Використання штатної зброї службовцями митної варти або працівниками державної поліції дозволялося виключно за умови крайньої необхідності. Порядок застосування вогнепальної зброї суворо регулювався «Положенням про використання зброї у прикордонних районах». Всі співробітники митних та правоохоронних органів були зобов'язані ознайомитися з його положеннями та неухильно дотримуватися встановлених правил [37, арк. 17 зв.].

Окрему увагу приділяли питанню поводження із затриманими контрабандистами, яких необхідно було негайно повертати до країни їхнього походження. Водночас серед місцевих жителів прикордонних районів проводили роз'яснювальну роботу щодо чинного законодавства. Наприклад, якщо вивезення коней за кордон було дозволене офіційним шляхом, населення інформували про це, наголошуючи, що будь-які спроби контрабандного перевезення тварин були незаконними та тягнули за собою відповідальність. Також підкреслювалося, що компетентні органи в разі виявлення незаконної діяльності ретельно аналізували правопорушення, що, зазвичай, дозволяло їм викрити винних осіб. Окрім того, податкові служби в таких випадках проводили детальні розслідування та застосовували відповідні санкції щодо порушників [37, арк. 18]. 8 лютого 1926 р. ІМВ у Живці підготував та передав звіт із підсумковими статистичними даними щодо виявлених фактів контрабанди за період з 1 – по 6 лютого поточного

року. Згідно з цими даними, загальна вартість вилучених контрабандних товарів становила 72 зл. [146, арк. 54]. Окрім того, у звіті зазначалося, що упродовж січня та першої декади лютого в підрозділах ДМЛ загалом працювали 1672 функціонери, що свідчило про значний кадровий ресурс, залучений до боротьби з незаконним переміщенням товарів [146, арк. 58].

Аналіз архівних матеріалів ІМВ у Заліщиках свідчив про те, що упродовж 1925 р. затримано 59 осіб, які здійснювали незаконне перевезення товарів без їхнього розмитнення, а також 86 осіб, які перетинали кордон без товарів. Загальна вартість вилученого контрабандного майна склала 4587 зл. [147, арк. 10–10 зв.]. Для кращого розуміння масштабу контрабанди варто порівняти ці показники з даними інших ДМ: Варшава – 6725,80 зл., Познань – 9165,48 зл., Мисловіце – 23975,96 зл., Вільно – 7446,46 зл., Львів – 13848,30 зл. Загалом, у п'яти ДМ конфісковано товарів на суму 61162 зл. [147, арк. 11; 148, арк. 25 зв.]. Додатково, офіційна статистика за травень 1925 р. свідчила про затримання 179 осіб за спробу контрабанди у п'яти ІМВ. Зокрема, у Городенці було затримано 27 осіб, у Снятині – 31, а у Ворохті – 4 [149, арк. 6–7]. ІМВ у Дуклі оприлюднював дані про кількість затримань, здійснених упродовж одинадцяти місяців поточного року. За цей період у п'яти ДМ затримано 1403 особи, яких підозрювали у незаконному перетині кордону або перевезенні контрабандних товарів. Загальна вартість вилученої контрабанди склала 87480,11 зл. [150, арк. 123 зв.]. Окремий звіт надійшов від ІМВ у Снятині, у якому повідомлялося про ситуацію станом на 31 травня 1926 ру. Згідно з даними, за незаконний перетин кордону затримано 112 осіб, які не мали при собі товарів, а також 190 осіб, що намагалися перевезти контрабанду. Сумарна вартість вилучених товарів становила 8863,72 зл. [151, арк. 79–79 зв.]. Наприклад, у Кракові розслідували справу про звинувачення у контрабанді Г. Ліпшіца. Деякі активи його компанії у зв'язку з цим конфісковані [133, арк. 3, 9].

ДМЛ зверталася до МФ з проханням розглянути питання щодо виплати винагороди митним службовцям за виявлення та конфіскацію

контрабандного алкоголю [152, арк. 94]. Це питання порушувалося після того, як ІМВ у Заліщиках намагався отримати премії за затримання і вилучення алкогольної продукції, яку намагалися незаконно ввезти з Румунії. Відповідно до встановленого порядку, для отримання такої винагороди митні органи мали підготувати та подати офіційні звіти про конфіскацію до МФ, яке ухвалювало остаточне рішення щодо виплати премій службовцям, які брали участь у боротьбі з контрабандою [152, арк. 94 зв.].

Для забезпечення належного митного контролю за потягами, що прямували до Румунії або прибували звідти транзитом через станцію Снятин-Залуччя, митні органи впроваджували низку заходів безпеки. Одним із таких заходів було освітлення станції у нічний час. Однак ці дії виявилися недостатніми, оскільки створювали сприятливі умови для ухилення від митного огляду різними особами [153, арк. 16]. Періодично до ДМЛ надходили усні скарги від місцевих торгівців, які повідомляли про зростання обсягів контрабанди дешевших румунських товарів [153, арк. 16 зв.]. Проведені перевірки підтвердили, що чисельність митного персоналу була достатньою для здійснення ретельного контролю багажу пасажирів [153, арк. 29]. Однак існувала проблема можливого сприяння контрабанді з боку залізничних працівників, які обслуговували щоденні потяги до Румунії. З метою посилення контролю за їхніми діями, державна поліція отримала наказ перед кожним відправленням потягу складати іменні списки поїзних бригад і чергових станції. Цей захід мав сприяти виявленню потенційних правопорушників та запобіганню незаконному перевезенню товарів [153, арк. 29].

Польська періодика час від часу оприлюднювала інформацію про зловживання, які відбувалися на прикордонній залізничній станції Снятин-Залуччя. У центрі скандалу опинилися працівники залізниці та експедитори, які організували схему підроблення накладних документів. Їхня махінація полягала в навмисному заниженні або завищенні вартості товарів, що прямували на експорт до Румунії. Вони отримували незаконний зиск,

завдаючи державі значних фінансових збитків. За попередніми оцінками, сума втрат сягала приблизно 100 млн мп, особливо з урахуванням тодішньої девальвації грошової одиниці. Ця афера стала серйозним ударом по фінансовій системі та спричинила посилений контроль на митних кордонах. Після втручання прокуратури вдалося затримати декількох працівників залізниці, які безпосередньо брали участь у схемі. Однак інші зловмисники, ймовірно організатори та ключові учасники, встигли втекти до Румунії, уникаючи відповідальності [154, с. 4].

10 травня 1927 р. ДМЛ інформувала ІМВ у Самборі про виділення 200 зл. на потреби, скеровані на розкриття митних злочинів відповідно до інструкції від 16 лютого поточного року L: 26/3/27. Зазначені кошти мали бути використанні лише за призначенням з доданою в кінці року квитанцією про остаточні витрати [16, арк. 294–294 зв.].

ДМЛ регулярно передавала МВС інформацію, що стосувалася розподілу грошових винагород особам, які сприяли розкриттю злочинів. Ці злочини підпадали під дію кримінально-фіскального законодавства, що регулювало відповідальність за правопорушення у сфері митних і податкових злочинів [155]. Разом з тим ДМЛ висловлювала застереження щодо доцільності таких винагород. Зокрема, наголошувалося на тому, що не слід преміювати осіб, чий внесок у затримання злочинця чи суб'єкта злочину був незначним. Під це визначення підпадали, зокрема, інформатори, які надавали відомості, але не брали активної участі в самій операції із затримання. Існувала загроза виникнення ситуації, коли посадові особи отримували б грошову винагороду за виконання своїх повсякденних службових обов'язків. Це могло б призвести до абсурдної практики, коли працівники митної служби регулярно отримували додаткові виплати за завдання, які й так входили до їхньої компетенції та посадових обов'язків [156, арк. 40].

Уявімо ситуацію, коли троє працівників митниці залучалися до операції із затримання контрабандистів. Двоє з них безпосередньо брали участь у затриманні, тоді як третій перебував на віддаленій позиції.

Відповідно до чинних правил, саме ця обставина ставила під сумнів його право на отримання винагороди, оскільки визначальним критерієм було безпосереднє залучення до затримання [156, арк. 40]. Наприклад, митниця у Лавочному рекомендувала преміювати Леопольда Фачелті комісара постерунку поліції у Сколе в розмірі 640 зл. Двох інших працівників відповідно 11,09 зл. і 3,69 зл. [157, арк. 52, 77].

Керівники митних органів, обіймаючи адміністративні посади, не брали безпосередньої участі у затриманні контрабандистів. Вони здійснювали загальний контроль, координували дії підлеглих, але фізично не долучалися до операцій із вилучення незаконного товару. Саме з цієї причини не підлягали нагородженню за успішні затримання [156, арк. 40]. Проте на практиці цей принцип не завжди дотримувався, і нерідко керівники також отримували відзнаки або премії. Так, ІМВ у Заліщиках звертався з прохання до ДМЛ відзначити не його очільника, але й інших співробітників установи, які безпосередньо брали участь у боротьбі з контрабандою [6, арк. 101]. Ще один приклад відзначення митників стосувався нагородження посадовців, які активно працювали над запобіганням незаконному перевезенню товарів через митний кордон [126, арк. 36].

У 1927 р. митниця в Мушині інформувала ДМЛ про преміювання Людвика Кобмінського, старшого охоронця, в розмірі 34,99 зл., охоронців – Антонія Кембловського – 34,98 зл., Мар'яна Кваса – 14,99 зл., Владислава Гершевського – 14,98 зл. [157, арк. 93]. ІМВ в Кутах інформував ДМЛ про преміювання двох охоронців Станіслава Курика в розмірі 7 зл. і Стефана Рембаша – 5 зл. [157, арк. 94]. ІМВ у Снятині-Залуччі у 1927 р. преміював трьох працівників рівнозначною сумою в розмірі 159 зл. [157, арк. 104]. Митниця в Кремпній рекомендувала ДМЛ преміювати Андрія Боровця у розмірі 2,60 зл. [157, арк. 110]. Митниця у Синькові преміювала п'ятьох охоронців – Петра Стефанського – 8,50 зл., Олександра Мудрого – 8,50 зл., Вавринця Кожеця – 4 зл., Станіслава Майдулу – 4 зл., Франциска Гріпа – 2,50 зл. [157, арк. 111]. Митниця в Мушині преміювала шістьох працівників

сумою в розмірі відповідно 6,50 зл., 9 зл., 16 зл., 38 зл. і двох по 50 зл. [157, арк. 125].

У 1927 р. митниця в Мушині повідомляла ДМЛ про преміювання Агнешки Станчак за вилучення двох пачок тютюну іноземного походження для люльок [157, арк. 33]. Митниця у Кракові інформувала ДМЛ про преміювання слідчих місцевої поліції Яна Каліша та Миколая Владича сумою в розмірі 33,56 зл., відповідно з виплатою кожному з них по 16,78 зл. Яна Анельчика на 20 зл., Схая Кахане – 25 зл. [157, арк. 34 зв.]. 30 вересня 1927 р. премійовано працівників комісаріату митної варти в Ульсолах: Мартина Йоздечка сумою в розмірі 6,30 зл., Йозефа Маковського – 3 зл., Станіслава Хробака – 5 зл. [157, арк. 52].

Статистичні дані свідчили про високу ефективність роботи ДМЛ у боротьбі з контрабандою. Лише за грудень 1925 р., митні органи змогли виявити та затримати значну кількість осіб, які намагалися незаконно переміщувати товари через кордон. ДМ у Варшаві (3 ІМВ) – затримано 857 осіб, загальна вартість конфіскованих товарів становила 5099,76 зл. ДМ у Познані (9 ІМВ) – 690 осіб, вилучені товари оцінено на 2616,98 зл. ДМ у Мисловіцях (3 ІМВ) – 344 особи, сума затриманої продукції склала 1108,13 зл. ДМ у Львові (8 ІМВ) – 145 осіб, загальна вартість конфіскації досягла 4557 зл. ДМ у Вільно (1 ІМВ) – 69 осіб, загальна сума затриманого товару становила 1010,20 зл. Таким чином, п'ять ДМ, які здійснювали контроль над 24 ІМВ, у грудні 1925 р. загалом затримали 2105 осіб, а вартість конфіскованих товарів становила 12042,07 зл. Серед основних видів контрабанди, що вилучалася митниками, були як промислові, так і продовольчі товари: сигарети, цукор, кухонна сіль, м'ясо, сало, револьвери, набойі, тканини, взуття, жіночий одяг, радіопередавачі, музичні інструменти, дитячі візки. Окрім цього, нерідко контрабандисти намагалися нелегально перевозити живу худобу, зокрема коней, свиней та корів [25, арк. 124–124 зв.].

Значного розголосу набула справа про звинувачення Є. Каца у контрабанді румунських товарів, а саме шкір та хутра. Адвокат наполягав на законності права власності Є. Каца на зазначені товари, аргументуючи свою позицію тим, що 20 кг овечих шкур ввезено на територію ДРП відповідно до чинних митних правил. Він стверджував, що процес імпорту відбувся у повній відповідності до законодавства, а товари офіційно задекларовані та належним чином розмитнені. З його точки зору, не існувало жодних підстав для їхньої конфіскації чи заперечення законності володіння [135, арк. 25–25 зв.]. І. Шевчук вважав, що «...діяльність і організація прокуратури на Галичині регулювалася численними австрійськими та польськими нормативними актами, які часто містили суперечливі, а то й застарілі норми. Не існувало єдиного нормативного акта, який би регулював ці питання» [145, с. 62].

Отже, протидія контрабанді була однією з найважливіших складових діяльності ДМЛ, оскільки незаконне перевезення товарів завдавало значних збитків державному бюджету та підривало економічну безпеку країни. Усі особи, викриті в здійсненні контрабандних операцій, підлягали кримінально-фіскальному провадженню, а розслідування таких справ велося з особливою ретельністю. Якщо митні органи або представники ІМВ виявляли факти незаконного переміщення товарів через кордон, вони зобов'язані були негайно повідомити про це державну поліцію та керівництво ДМЛ. У випадках, коли посадові особи, відповідальні за дотримання митних правил, виявляли недбалість або неналежним чином виконували свої обов'язки, вони не лише притягалися до дисциплінарної відповідальності, а й могли бути звільнені з займаної посади. Вилучені контрабандні товари передавалися на тимчасове зберігання до найближчої митниці або окружної податкової інспекції, де проводився їх детальний опис і оцінка. До процесу документування правопорушення обов'язково залучалися представники державної поліції. Спільно з митними органами вони складали офіційний акт

про вчинення контрабандного правопорушення, що слугував підставою для подальшого розгляду справи та винесення відповідних санкцій.

Незважаючи на врегульовану систему щодо тарифної політики МФ, виникали конфлікти між суб'єктами господарювання – юридичними та фізичними особами щодо сплати мита, завищення вартості послуг, зловживання службовим становищем, незаконних обшуків, порушень податкового законодавства тощо.

Переміщення транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів і велосипедів) через митні кордони ДРП у міжвоєнний період здійснювалося відповідно до службових інструкцій та обов'язкових для виконання митних регламентів. Для перетину кордону власники транспорту повинні були надавати відповідні документи, серед яких посвідки та прикордонні перепустки з обмеженим строком дії. Виключне право на їх оформлення мали «Automobilklub Polski» у Варшаві та Міжнародний автомобільний союз у Парижі. Надмірна бюрократизація митних процедур свідчила не лише про суворий контроль за рухом транспортних засобів, а й про ефективне справляння митних зборів.

Зловживання службовим становищем митних органів призводило до намагань уникнути сплати підвищеного митного тарифу, додаткового мита, маніпуляцій з ввезенням і вивезенням товарів, часу дії митних пільг, надужиттям службовим становищем митниками, «правильності» донарахування мита тощо. Основна причина доплат вартості розмитненого товару полягала у тому, що на ввезені товари не поширювалися торгівельні угоди щодо пільгового оподаткування. Однією з умов повернення надміру сплачених митних платежів було те, що імпортовані товари мали відповідати виданій ліцензії, одноразовому митному оглядові підприємства упродовж чотирьох місяців митними структурами, їх використання у виробничих цілях.

З метою захисту державної скарбниці від збитків, МФ рекомендувало представникам державних органів і відомств або керівникам державних органів здійснити перевірку документації, винних притягнути до

адміністративної відповідальності. На незаконні дії митних інспекторів складали протокол про кримінальне правопорушення за встановленим зразком і доручали митному органу здійснювати провадження. Важливою особливістю функціонування митних структур ДРП міжвоєнного періоду була боротьба з контрабандою. Інструкція щодо боротьби з нею, її видами, незаконним перетином кордону передбачала кримінально-фіскальне провадження щодо осіб і предметів, затриманих за контрабанду чи незаконний перетин кордону. Після виявлення фактів митного шахрайства, податкові органи зобов'язували повідомляти митну охорону, до обов'язків якої входила протидія контрабанді, її виявлення та повідомлення про факти ДМЛ.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Prohaska F. Ogólne zasady systemu celnego // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 5.
2. Інструкції про боротьбу з контрабандою // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 23. 90 арк.
3. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том III // Там само. Спр. 5. 51 арк.
4. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VII // Там само. Спр. 74. 98 арк.
5. Rozporządzenie ministra skarbu // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. S. 10–11.
6. Звіти про діяльність, том VII // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 92. 230 арк.
7. Przepisy celne // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 14.
8. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 100. 107 арк.

9. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314.
10. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie uzupełnienia § 12 rozporządzenia z dn. 13 grudnia 1920 r. o postępowaniu celnem // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 maja 1922. Nr. 12. S. 9–10.
11. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 11. Poz. 04 z 1921 r.
12. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 41–42 pod poz. 525 z 1921 r.
13. Do Dyrekcji Cel w Poznaniu, Dyrekcji Cel w Gdańsku, Dyrekcji Skarbu w Cieszynie, Izby Skarbowej w Krakowie, Izby Skarbowej we Lwowie i wszystkich urzędów celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 20 maja 1922. Nr. 13. S. 13–14.
14. Звіти про діяльність, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 111. 148 арк.
15. Звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ, том I // Там само. Спр. 64. 205 арк.
16. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 142. 538 арк.
17. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 127. 103 арк.
18. Листування з митницею у с. Звардонь про надання коштів на господарські потреби // Там само. Спр. 1. 78 арк.
19. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том I // Там само. Спр. 3. 56 арк.
20. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том II // Там само. Спр. 4. 78 арк.
21. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том I // Там само. Спр. 15. 36 арк.
22. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том II // Там само. Спр. 16. 10 арк.

23. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том III і останній // Там само. Спр. 17. 32 арк.
24. Звіти про діяльність, том VIII // Там само. Спр. 93. 406 арк.
25. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1926 року // Там само. Спр. 85. 330 арк.
26. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том III // Там само. Спр. 70. 111 арк.
27. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 71. 154 арк.
28. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1926 року // Там само. Спр. 84. 73 арк.
29. Ustawa z dnia 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 98. Poz. 570.
30. Dziennik Urzędowy Starostwa w Jarosławiu. 15 marca 1927. Nr. 6. 6 s.
31. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том III і останній // ЦДІЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 102. 141 арк.
32. Обіжники і розпорядження з організаційних питань // Там само. Спр. 24. 33 арк.
33. Звіти про діяльність, том I // Там само. Спр. 86. 221 арк.
34. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 112. 206 арк.
35. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том IV // Там само. Спр. 10. 118 арк.
36. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1925 року // Там само. Спр. 36. 99 арк.
37. Накази Дирекції мит за березень 1926 року // Там само. Спр. 82. 47 арк.
38. Zbiór przepisów celnych oraz przepisów związanych z postępowaniem celnym. Wydanie oficjalne. Tom I. Warszawa: Tłoczono czcionkami drukarni państwowej, 1930. 438 s.

39. Ograniczenie ruchu w okręgu stanisławowskiej Dyrekcji kolei państw, w miesiącu marcu 1923 r. // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 17.
40. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. S. 6.
41. W sprawie przekraczania granicy polsko-gdańskiej przez obywateli polskich // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. S. 3–4.
42. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 kwietnia 1923 r. uzupełniające rozporządzenie z dnia 12 lutego 1919 r. w przedmiocie przepisów wykonawczych do dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o widowiskach // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 14 z 15 lipca 1922. Poz. 343.
43. Ulgi w opłatach paszportowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 15 lipca 1922. S. 6.
44. Monitor Polski z r. 1921. Nr. 275. i z r. 1922. Nr. 108.
45. Ulgi w opłatach paszportowych // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 marca 1923. Nr. 5. S. 5.
46. W sprawie wystawiania paszportów zagranicznych dzieciom do lat 14 // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. S. 5.
47. ROZPORZĄDZENIE Wojewody Tarnopolskiego w sprawie przymusu legitymacyjnego podczas podróży na obszarze Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 3.
48. Konferencja z powiatowymi komendantami P.P. // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 6.
49. Zwalczanie potajemnego werbowania robotników polskich za granicę // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. S. 9.

50. W sprawie wychodźstwa do Danii // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. S. 6–7.
51. Emigracja zarobkowa do Francji i Rumunii // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. S. 11–12.
52. W sprawie zmian do kierunku podróży poczynionych w paszportach wydawanych emigrantom udającym się do Ameryki // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. S. 4.
53. Rejestracja obywateli rok. 1883–1899 przebywających za granicą // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 4.
54. Waśkiewicz Piotr z Mikołajowa; zguba paszportu zagranicznego // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. S. 4.
55. Eustachy Tokaryk, zguba paszportu // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 5.
56. Wasyl Sachro, zguba paszportu // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 4.
57. Emilja Zaborska – zguba paszportu zagranicznego // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 5 lipca 1923. S. 5.
58. Do wszystkich Starostw Województwa Tarnopolskiego i Okręgowej Komendy P. P. w Tarnopolu // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 9.
59. Bogdanowski Andrzej obcokrajowiec, poszukiwanie // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1923. S. 5.
60. Do Wszystkich Panów Starostów Województwa Lwowskiego i Okręgowej Komendy Policji Państwowej we Lwowie // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 10–11.
61. Józef Miliński – poszukiwanie. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Wołyńskiego z wyjątkiem Rówieńskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 12.

62. Graždan Semen – poszukiwanie // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 7.
63. Звіти про діяльність митниць, том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 141. 107 арк.
64. INSTRUKCJA dla Urzędów Celnych w sprawie wykonania rozporządzenia o ograniczeniu obrotów dewizami i walutami zagranicznymi w zakresie wywozu walut zagranicznych, marek polskich i papierów wartościowych, oraz w sprawie wydawania pozwoleń na wywóz kruszców szlachetnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. S. 14.
65. Ustawa z dnia 3 marca 1926 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 30/1926 r. Poz. 183.
66. Ustawa z dnia 26 września 1922 r. w przedmiocie wypuszczenia 8 % państwowej pożyczki złotej z 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 83. Poz. 741.
67. OKOLNIK L. DC/IOOII/III/22 // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. S. 24.
68. Ustawa z dnia 10 maja 1921 r. o regulowaniu podatków od spożycia, zużycia, względnie produkcji na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921 r. Nr. 41. Poz. 248.
69. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1921 r. w przedmiocie ujednostajnienia opodatkowania drożdży prasowanych na obszarze b. zaborów rosyjskiego i austriackiego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 50. Poz. 307.
70. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 31 grudnia 1921 r. w przedmiocie ruchu samochodowego, motocyklowego i rowerowego przez

- granice Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. S. 11–12.
71. Bezpieczeństwo jazdy samochodami // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 lipca 1923. S. 5.
 72. Ustawa z dnia 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 89. Poz. 656.
 73. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 3 czerwca 1922 r. o wymijaniu i wyprzedzaniu na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 46. Poz. 407.
 74. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 26 czerwca 1924 r. regulujące używanie i ochronę dróg // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 61 ex 1024. Poz. 611.
 75. ROZPORZĄDZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 1–7.
 76. Ustawa z dnia 9 lipca 1936 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 55. Poz. 397.
 77. Polskie Ustawy Karne dodatkowe z lat 1919–1929. Zebrali i wydali Dr. A. Laniewski i K. Sobolewski pprok przy lwowskim sądzie okręgowym karnym. Lwów, ul. Batorego 14: Nakładem księgarni Dra Maksymiljana Bodeka, 1929. S. 134–135.
 78. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 lipca 1922 r. o ruchu samochodów i innych pojazdów mechanicznych na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 65. Poz. 587.
 79. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 17 października 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych i Przemysłu i Handlu o przepisach co do odległości budowli od dróg publicznych i co do ścieków przydrożnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 109. Poz. 778.

80. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 października 1927 r. o dostarczaniu środków przewozowych dla wykonywania budowy i utrzymania dróg publicznych i mostów // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 95. Poz. 846.
81. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1927 r. o przemyśle zastawniczym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Z 1927 r. Nr. 8. Poz. 57.
82. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 7 kwietnia 1922 r. w sprawie nadania Automobilklubowi Polski w Warszawie prawa wydawania tryptyków samochodowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 13.
83. Okolnik L. 3474 // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s. S. 12.
84. Звіти про діяльність, том XI // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 94. 310 арк.
85. Zbiór ustaw, rozporządzeń i tymczasowych przepisów obowiązujących straż celną pełniącą ochronę północnych, zachodnich i południowych granic Rzeczyp. Polskiej. Wydanie drugie nieoficjalne rozszerzone i uzupełnione według stanu z dnia 1. października 1926 r. Opracował Krywieńczyk Ludomir Komisarz Straży Celnej Kierownik Komisarjatu Straży Celnej Lubliniec-północ. Lubliniec: Nakładem autora, 1926. S. 78–79.
86. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том V // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 72. 132 арк.
87. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 73. 91 арк.
88. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 135. 59 арк.
89. Transport eksponatów na II Targi Wschodnie // Gazeta poranna. Lwów, 27 sierpnia 1922. S. 3, 5.
90. Звіти про діяльність митниць, том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 131. 100 арк.

91. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 129. 79 арк.
92. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 113. 155 арк.
93. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 21. Poz. 451.
94. Звіти про діяльність, том V // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 115. 72 арк.
95. Звіти про діяльність митниць, том II // Там само. Спр. 128. 63 арк.
96. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 130. 98 арк.
97. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «З» // Там само. Спр. 39. 35 арк.
98. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «В» // Там само. Спр. 40. 79 арк.
99. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 43. 113 арк.
100. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 44. 71 арк.
101. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «О–П» // Там само. Спр. 45. 63 арк.
102. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 47. 64 арк.
103. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 48. 119 арк.
104. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Г» // Там само. Спр. 50. 62 арк.
105. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 51. 86 арк.
106. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «У–Ф» // Там само. Спр. 52. 89 арк.
107. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 53. 8 арк.

108. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Ц–Д» // Там само. Спр. 54. 52 арк.
109. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Б» // Там само. Спр. 55. 94 арк.
110. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «А» // Там само. Спр. 56. 27 арк.
111. Do wszystkich Urzędów Celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. S. 19.
112. Звіти про діяльність митниць, том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 133. 161 арк.
113. Листування з митницею в м. Освенцим і Центральним управлінням сільськогосподарських і торгових товариств у Варшаві з питань повернення неправильно отриманого мита за вивезення ячменю // Там само. Спр. 1043. 159 арк.
114. Звіти про діяльність, том X і останній // Там само. Спр. 95. 257 арк.
115. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том II // Там само. Спр. 69. 89 арк.
116. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том I // Там само. Спр. 68. 95 арк.
117. Nowa taryfa celna a urząd celny w Krakowie // Goniec Krakowski. Kraków, 19 lipca 1924. S. 6.
118. Poz. 35. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1923 r. w przedmiocie ustanowienia Rady Towaroznawczej do spraw celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1 marca 1923. Nr. 5. S. 2.
119. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, накази, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 33. 88 арк.
120. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 października 1921 r. w przedmiocie opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych na obszarze

Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 86. Poz. 628.

121. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 13 kwietnia 1922 r. przewożenie spirytusu i wyrobów spirytisowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 9–10.
122. ODPIS // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 marca 1923. S.4.
123. Rozporządzenie Ministrów: Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 22 grudnia 1926 r. o ulgach celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 128. Poz. 769.
124. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 lipca 1926 r. w sprawie opłat za wykonywanie czynności przez funkcjonariuszów zarządu celi poza obrębem miejsca urzędowego lub w czasie poza godzinami urzędowymi oraz za konwojowanie i strzeżenie towarów // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 74. Poz. 426.
125. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том V // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 11. 111 арк.
126. Porwanie się przemytników na strażnika celnego // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 12.
127. Справа про кримінально-фінансову суперечку з транспортною фірмою «Краковія» за контрабанду // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 147. 71 арк.
128. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 134. 142 арк.
129. W sprawie handlu bez kart przemysłowych. Do Urzędu Wojewódzkiego (Wydział przemysłowy) w Tarnopolu // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. S. 16.
130. Справа про звинувачення за контрабанду Корна Юзефа з м. Перемишля // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 143. 17 арк.
131. Справа про звинувачення за контрабанду Крохмалю Боруха з м-ка Борислава // Там само. Спр. 144. 20 арк.

132. Справа про звинувачення за контрабанду Ліпшіца Генрика з м. Кракова // Там само. Спр. 145. 9 арк.
133. Справа про звинувачення за контрабанду Керна, Брендерата Франка з м. Станіславівова // Там само. Спр. 146. 5 арк.
134. Справа про звинувачення купця Каца Мозеса за контрабандне ввезення хутра з Румунії // Там само. Спр. 148. 38 арк.
135. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 134. 142 арк.
136. Скарга Міністерству фінансів щодо відмови фірмі «Szalowa» в наданні права на вивіз сіркового ефіру до Чехословаччини // Там само. Спр. 26. 21 арк.
137. Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o obrocie towarowym z zagranicą // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 79. Poz. 527.
138. OBWIESZCZENIE Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 22 listopada 1922 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu, w sprawie wykazu towarów, których wywóz jest wzbroniony // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. S. 18.
139. Kurierzy sowiety // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. S. 1.
140. ROZPORZĄDZENIE Ministrów Skarbu oraz Kolei Żelaznych z dnia 25/VII 1923 r. w sprawie sprawdzania przesyłek krajowych, nadawanych z pasa granicznego do kraju, oraz kontroli pociągów krajowych, wysyłanych z pasa granicznego do kraju // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. Warszawa. № 18. 10 sierpnia 1923. S. 167–168.
141. Заяви співробітників митниць про переміщення на посаді // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 1040. 56 арк.
142. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1044. 56 арк.
143. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Wołyńskiego z wyjątkiem Rówieńskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 11.

144. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 1047. 70 арк.
145. Шевчук І. І. Нормативне регулювання організації та діяльності органів прокуратури Республіки Польщі на Галичині в 1918–1939 рр. // Часопис Київського університету права. 2006. № 2. С. 60–65.
146. Звіти про діяльність, том II // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 87. 266 арк.
147. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 88. 118 арк.
148. Звіти про діяльність, том V // Там само. Спр. 90. 220 арк.
149. Листування з інспекторами прикордонної охорони про боротьбу з ввезенням контрабандних товарів // Там само. Спр. 27. 397 арк.
150. Звіти про діяльність, том IV // Там само. Спр. 89. 230 арк.
151. Звіти про діяльність, том VI // Там само. Спр. 91. 160 арк.
152. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том XI // Там само. Спр. 78. 114 арк.
153. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том I // Там само. Спр. 7. 98 арк.
154. Olbrzymie nadużycia na stacji Sniatyn-Załucze // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 4.
155. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 6 listopada 1926 r. o przyznawaniu nagród za przyczynianie się do wykrycia przestępstw podlegających ustawie karnej skarbowej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 121. Poz. 700.
156. Розпорядження Міністерства фінансів про преміювання службовців за боротьбу з контрабандою. Листування з цього питання // ЦДІЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 103. 40 арк.
157. Відомості на виплату премій співробітникам митниць за боротьбу з контрабандою // Там само. Спр. 1524. 160 арк.

158. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том II // Там само. Спр. 101. 115 арк.
159. Справа про кримінально-фінансову суперечку з фірмою «М. Франксе» у м. Львові щодо перевезення контрабандних товарів // ЦДІАЛ України. Ф. 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.»). Оп. 1. Спр. 67. 9 арк.
160. Звіт про діяльність митниці у м.Снятині (с.Залуче), том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162 («Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.»). Оп. 1. Спр. 9. 100 арк.

РОЗДІЛ 4

ПОСТАЧАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ

4.1. Речове забезпечення

Речове забезпечення корпусу митної варти посідало важливе місце у системі функціонування органів державної влади ДРП, позаяк свідчило не лише про їхній статус, але й про рівень авторитету. ДМЛ опікувалася вісьмома ІМВ у Заліщиках, Снятині, Ворохті, Долині, Самборі, Дуклі, Новому Сончі, Живці [1, арк. 3]. Речове забезпечення митної охорони здійснювала Ці відповідно до циркуляру МФ від 22 червня 1923 р. [2], що передбачав надання уніформи, озброєння та інвентаря через УМС у Варшаві. Механізм передбачав комплектування, зберігання, завантаження та відправлення до ДМ необхідного речового забезпечення. У виняткових випадках дозволялося придбати засоби матеріального постачання, без посередництва УМС, на підставі спеціального наказу МФ [3, s. 241]. Були випадки внесення застави готівкою для отримання позики на уніформу [4, арк. 9].

На предмети уніформи та спорядження, такі, як-от: куртки, штани, кепки, взуття, ремені, сумки, дублянки, накидки, нагрудні знаки – УМС щорічно виділялися одноразові суми, передбачені бюджетом ДМ. Інвентарні статті, передбачені кошторисом, на зброю, амуніцію, коні, сідла, вози, зброю, велосипеди, човни, пороми, лижі, мало право придбати УМС у Варшаві на підставі розпорядження МФ. Для виконання зазначених завдань із забезпечення митної служби усім необхідним, Ці, підпорядкована УМС, замовлені речі надсилала ДМ. У сфері бухгалтерського обліку застосовувався касовий контроль, пов'язаний з матеріальним постачанням митної варти [3, s. 241–242]. Правила носіння форменого одягу забезпечувала постанова МФ «Положення про державну службу» від 4 грудня 1924 р. Основний колір однострою та відзнак для нижчих службовців був зелений, вищі посадові особи мали ще золоті стрічки. Речове забезпечення нижчих службовців

передбачало носіння курток, штанів, пальто, шапок, взуття, поясних ременів, карабінів, службових відзнак [3, s. 243–244].

Речове забезпечення вищих службовців – куртки, штани, плащі, шапки, взуття, поясний ремінь, шаблі, револьвери, відзнаки. Підкомісари мали такі відзнаки «...на рукавах кітеля і куртки 1 см золотої стрічки навколо рукава, що закінчувалася гострим кутом спереду». Комісари – дві золоті смуги над вкладкою, «...одна від одної на $\frac{1}{2}$ см, перша на $\frac{1}{2}$ см завширшки, а друга 1 см, обидві з гострим кутом на передній частині рукава». Старший комісар – три золоті стрічки, «...перші дві $\frac{1}{2}$ см шириною, третя шириною 1 см, усі закінчувалися гострим вістрям під кутом переду рукава» [3, s. 244]. Інспектор – дві золоті стрічки, «...перша $\frac{1}{2}$ см шириною на відстані $\frac{1}{2}$ см над виступом закінчувалася гострим кутом, друга на відстані $\frac{1}{2}$ см над першою 1 см...». Старший інспектор – три золоті стрічки, «...перші дві $\frac{1}{2}$ см шириною, закінчувалися гострим кутом, третя шириною 1 см, робить кут з одним вузлом попереду». Головний інспектор – три золоті стрічки, «...третя стрічка робить кут із трьома вузлами. Еполети з римських цифр нагадували орла». Окрім описаних відзнак, комісари мали золоту вкладку шириною $\frac{1}{2}$ см, інспектори та старші інспектори – золоту вставку з одним вузлом посередині $\frac{1}{2}$ см, головний інспектор – золоту вкладку $\frac{1}{2}$ см з трьома вузлами [3, s. 244–245].

Кожен нижчий службовець митної структури отримував індивідуальний номер, поданий римськими цифрами, що свідчило про приналежність до ДМ і порядковий номер (арабські числа), що вказувало на ІМВ. Старші чиновники носили лише порядковий номер ДМ. Наприклад, Варшава – I, Познань – II, Мисловице – III; Львів – IV, Вільнюс – V. На рукавах куртки розміщували римську цифру, на зелених вкладках коміра – арабську. Передбачалося закріплення за кожним службовцем ІМВ особового номера, незважаючи на підвищення або пониження у посаді. У випадку переведення до іншої ДМ або ж ІМВ він змінювався [3, s. 245]. Опис окремих видів одягу для використання службовцями митних структур ґрунтувався на

циркулярі МФ від 4 грудня 1924 р., у якому йшлося про те, що вищі чиновники строго не дотримувалися єдиних правил носіння тих чи інших елементів уніформи та озброєння, що призводило до «неприпустимої різноманітності» в корпусі митної варті. МФ рекомендувало неухильно застосовувати «Положення про формений одяг митної охорони». У літні місяці з 1 травня – до 1 жовтня митники мали право носити літню форму одягу (куртка і штани) з тканини кольору хакі або зеленого кольору, такого ж дизайну, як і форма із зеленого сукна з визначеними відзнаками на рукавах і комірах. Взимку дозволялося носити куртку під пальто, а дублянку на куртку або пальто тільки при несенні прикордонної служби. Дозволялося використовувати три варіанти одягу – під час виконання обов’язків прикордонної служби, діловий та повсякденний [3, s. 245–246].

Заборонялося використовувати для носіння ті чи інші елементи уніформи різних кольорів. У великих містах – одяг неналежного вигляду тощо. Поза виконанням службових обов’язків митники мали право носити цивільний одяг з безпосереднього дозволу начальника місцевої поліції. Його могли відкликати на службу в будь-який час на підставі розпорядження вищих органів митної варті [3, s. 248–249]. Проблеми із забезпеченням форменим одягом виникали в середовищі нижчих посадових осіб митної варті особливо за необхідності проведення заміни обмундирування. Так, у більшості ІМВ термін носіння форми завершувався у 1925 р., тому АВУОК ДМЛ надавав обмундирування до підпорядкованих структур у Заліщики (сукняні пальта), Снятин (15 светрів, 15 пар штанів і 15 шапок), Долину (3 пальта, 3 куртки, 3 пари штанів і 3 шапки). ІМВ на місцях зобов’язували роздати форму нижчим службовцям митної варті [1, арк. 1]. Так, у Самборі вилучено з обліку 137 пар взуття, термін носіння якого завершувався у 1926 р. [1, арк. 9 зв.]. 30 січня поточного року в Снятині «списано» 369 курток, повністю не придатних до використання службовцями [1, арк. 12–12 зв.]. Натомість інспекція у Новому Сончі вилучала з реєстру пару взуття [1, арк. 12]. У Долині – 2 старих шапки, 2 куртки, 2 пари штанів продано

керівникові митної варти Францискові Полякові [1, арк. 16 зв.]. Аналогічна структура в Дуклі також «списала» з обліку одне сукняне пальто, одну пару штанів, одну шапку. Одне коротке пальто викупив Алоїз Гербе, за що ІМВ вимагав у нього повернення суми в розмірі 29,33 зл. [1, арк. 16 зв.]. У звіті ІМВ в Снятині за січень 1926 р. повідомлялося про зняття з обліку непридатного до використання одягу. Окрім того, усім структурам дозволили у звітах відображати як окремі елементи уніформи, що зберігалися на складах, так і ті, що були «...абсолютно незручними для службового використання» [5, арк. 8 зв.]. 19 лютого 1926 р. ДМЛ рекомендувала ІМВ передати для ремонту короткі кожухи, що зберігалися на складах і були не придатні до використання. Витрати покривалися за рахунок авансових коштів. За нашими підрахунками, вісім ІМВ мали таких кожухів 660 штук: Заліщики – 35, Снятин – 377, Ворохта – 85, Долина – 19, Самбір – 28, Дукля – 18, Новий Сонч – 81, Живець – 87 [5, арк. 8–8 зв.].

Ймовірно, що їх не видавали службовцям митної варти, оскільки розпорядження МФ від 9 лютого 1924 р. передбачало при їх переведенні до іншої ДМ або ІМВ забезпечувати ними митників [3, с. 246]. Зважаючи на потреби, МФ додатково відправило до ІМВ у Самборі 12 курток, 12 светрів, 12 пар штанів, 12 шапок. Передбачалося їх виділяти тим функціонерам, які завершили термін носіння попередньо виданого обмундирування [1, арк. 14 зв.]. Окрім того, Ці митної варти надсилала до інспекторату в Дуклі 7 курток, 7 пар штанів, 7 шапок. Механізм розподілу форменого одягу був таким: старший інспектор облікував його і розподіляв серед нижчих посадових осіб митної охорони, у яких завершувався термін його носіння [1, арк. 25]. Як свідчить аналіз архівних джерел, виникали серйозні проблеми із системним забезпеченням службовців ІМВ обмундируванням. Так, ІМВ у Новому Сончі знімала з реєстру пару взуття, приватно оплачених колишнім митником [1, арк. 1 зв.]. У Снятині – суконного кожуха, придбаного за власні кошти колишнім охоронцем Гжешиком, однієї пари взуття, оплаченої працівником Станкевичем [1, арк. 7, 11]. 22 липня 1926 р. ІМВ у Заліщиках вилучав з

реєстру 32 куртки, 33 пари штанів, 33 сукняні шапки через їх непридатність для службового використання. Їх мали використовувати у якості матеріалу для ремонту обмундирування [4, арк. 11]. ІМВ у Ворохті проводив аукціон з розпродажу форменого одягу, непридатного до службового використання [4, арк. 30 зв.]. АВУОК ДМЛ повідомляв про реалізацію з аукціону непридатного обмундирування митної варті [6, арк. 11]. 13 квітня 1926 р. митниця у Кракові повідомляла ДМЛ про проведення аукціону товарів, не розмитнених їх власниками упродовж певного часу [7, арк. 271]. Відповідно до ч. 4 ст. 2 положення про митний тариф двічі вилучені з аукціону вісім ящиків із сокирами для саперів, непридатні для вільного обігу, підлягали знищенню, тому їх необхідно було передати військовому керівництву як компенсацію за знищений товар [7, арк. 78].

ІМВ у Долині мав на складі новий невикористаний формений одяг. Однак не володів правом його продажу, позаяк дозволялося реалізовувати лише фактично непридатне до службового використання обмундирування. Особи, відповідальні за порушення цієї умови, несли кримінальне і дисциплінарне покарання [4, арк. 38]. 27 листопада 1926 р. АВУОК ДМЛ рекомендував використовувати кожухи в середньому впродовж двох років. ІМВ у Заліщиках мав на балансі 10 використаних кожухів, отримав 20 нових; Снятині – 50 вживаних і 50 нових; Долині – 10 вживаних і 10 нових; Самборі – 40 вживаних, 20 – нових; Новому Сончі – 50 вживаних, 20 нових; Живці – 50 вживаних і 50 нових [4, арк. 66 зв.]. Як свідчать дані, не усі працівники ІМВ були забезпечені верхнім теплим одягом. 13 березня 1926 р. митне управління у Варшаві уповноважувало ДМЛ продавати непотрібні складові уніформи, що використовувалися упродовж двох років (куртки, штани і шапки), суконні пальта – чотири роки, як ремонтний матеріал за орієнтовною ціною, яку визначала комісія у складі начальника комісаріату та двох службовців, не менше $\frac{1}{24}$ початкової вартості (куртки, штани і шапки) або $\frac{1}{48}$ частини (верхнього одягу). Початковою вартістю була ціна, зазначена у преїскуранті МФ. Кошти, отримані від їх продажу, вносилися до службового

журналу в категорії «різні прибутки» [8, арк. 1]. Натомість ІМВ не отримували нового обмундирування та взуття. Були випадки втрати форменого одягу. Зокрема, у повідомленні інспекції із Живця йшлося про сплату компенсації за одну не повернену куртку [1, арк. 25].

Проблеми із забезпеченням обмундируванням виникали й у технічного та допоміжного персоналу. 4 лютого 1926 р. ІМВ у Ворохті дозволяв видати зі свого запасу доглядачеві коней вживаний одяг, який необхідно було випрати і замінити гудзики іншими [1, арк. 13 зв.]. 23 лютого 1926 р. ІМВ у Снятині «списував» з реєстру одне пальто, куртку, сорочку, пару взуття і жилет, придбані колишнім охоронцем Яном Кубяком. У Дуклі – куртку, пару штанів, шапку, взуття, у якому похоронили колишнього охоронця Йозефа Міхно [5, арк. 4]. Однак виникала проблема не лише із забезпеченням обмундируванням нижчих посадових осіб митної варти та технічного й допоміжного персоналу. Зважаючи на погодні умови, МФ повідомляло ДМЛ про закупівлю водонепроникних накидок для працівників митної варти. Вартість одного комплекту складала 60 зл. [5, арк. 2 зв.]. ДМЛ планувала до 10 травня 1925 р. забезпечити працівників митниць багат шаровими водонепроникними пальто з накидками [9, арк. 1]. 4 лютого 1926 р. АВУОК ДМЛ наголошував на тому, що вісім ІМВ отримали їх. Зокрема, у Заліщиках – 75 шт., Снятині – 142 шт., Ворохті – 58 шт., Долині – 51 шт., Самборі – 66 шт., Дуклі – 60 шт., Новому Сончі – 109 шт., Живці – 117 шт. Усього 678 шт. Незважаючи на надіслані накидки, першочергове право на їх отримання мали інспектори на постах «...з меншою кількістю водонепроникних пальт отримають більше накидок» [5, арк. 3]. Відомо про додаткове надсилання з Варшави ще 10 водонепроникних плащів [5, арк. 37], що також не вирішило зазначеної проблеми.

АВУОК ДМЛ у наказі № 232 від 12 листопада 1926 р. повідомляв про забезпечення кожного службовця нижчого начальницького складу митниць водонепроникними накидками. На цьому наголошувалося ще у циркулярі МФ від 2 жовтня 1924 р., що водонепроникними накидками повинні

забезпечуватися лише нижчі службовці [3, с. 253]. У повідомленні йшлося про те, що їх виділено 677 шт. За нашими підрахунками, на вісім ІМВ виділено 680 шт. З них у Заліщики – 64 шт., Снятин – 178 шт., Ворохту – 62 шт., Долину – 58 шт., Самбір – 86 шт., Новий Сонч – 120 шт., Живець – 112 шт. [4, арк. 47]. Очільників ІМВ зобов'язували звертати увагу на стан водонепроникного одягу і повідомляти ДМЛ «про пошкодження, щоб накласти на винних відповідну компенсацію» [5, арк. 3]. Вказана структура рекомендувала виділяти їх виключно для кінних підрозділів митної варти. «У випадку, якщо хтось із цих офіцерів буде переведений з кінного загону на постійну службу, накидка мала бути передана офіцеру, призначеному на його місце» [5, арк. 37 зв.]. У разі переведення працівників митної варти, водонепроникні накидки, видані їм для несення служби, мали залишатися в розпорядженні ІМВ до подальших розпоряджень [10, арк. 119]. МФ повідомляло ДМЛ, що термін використання водонепроникних накидок становив 5 років, його ж вартість 60 зл. [10, арк. 136]. ІМВ у Самборі зобов'язували подати іменні списки співробітників митної варти, які отримали взуття. Йшлося про працівників, переведених з інших адміністративних районів [10, арк. 280].

Натомість високопосадовцям митних структур надавалися надбавки за обмундирування та доплати за його доповнення в установленому законодавством розмірі, їх виплачували систематично. Йшлося про комплектацію уніформи і збереження її в стані, що «відповідав статусу посадової особи». Зважаючи на вказані обставини, вони не мали права на інші пільги, як-от: відшкодування грошових виплат [5, арк. 29]. Циркуляр МФ від 22 жовтня 1924 р. передбачав, що при прийнятті на тимчасовий (випробувальний) термін, молодший начальницький склад отримував уніформу безкоштовно з виплатою одноразової суми у розмірі 1000 пунктів (430 зл.) на доукомплектування форменого одягу. Митникам, призначеним на постійне місце роботи до 1 жовтня 1923 р., щорічно виплачувалася надбавка в розмірі 500 пунктів (215 зл.). Зазвичай, вона виплачувалася упродовж

1 січня – 30 червня або ж з 1 липня – до 31 грудня [3, s. 250]. Наприклад, місячна заробітна плата Болеслава Петролевича на 3 липня 1923 р. складала 1150372 мп. [11, арк. 1].

АВУОК ДМЛ подавав інформацію про виплату надбавки на доповнення до форменого обмундирування за 1926 р. для 11 комісарів митної варті: Владислава Охонського (Мушин), Леона Наниса (Яблониця), Грегора Сташкевича (Маньова), Натяна Лештфріда (Ушерики), Йозефа Муха (Усоли), Валеріана Зелня (Висова), Фелікса Шулсмора (Північне), Миколая Конаха (Синьків), Теофіла Висоцького (Живець), Северина Малка (Ґура Кальварія). Загальна сума складала 5500 зл. [4, арк. 3]. Згідно з вимогами статуту від 9 жовтня 1923 р., розпорядженням МВС від 10 лютого 1926 р., ДМЛ забезпечувала фінансові виплати вищим чиновникам митної варті у розмірі 215 зл. (500 пунктів винагороди). За нашими підрахунками, їх отримали 68 працівників на загальну суму 14620 зл. [10, арк. 116, 116 зв., 117]. На підставі розпорядження МФ від 22 жовтня 1924 р. про обмундирування вищих службовців митної варті, у 1926 р. передбачалося виділити на кожного високопосадовця по 215 зл. [5, арк. 41 зв.]. За нашими підрахунками, зазначену суму отримало 38 службовців, в основному інспектори, комісари та підкомісари восьми ІМВ та ДМЛ. Загальна сума склала 8170 зл. [5, арк. 42–42 зв.].

Відповідно до звіту ЦІ від 23 червня 1926 р. вартість окремих частин форменого одягу становила: куртка 38,87 зл., жилетка 10,72 зл., штани 17,57 зл., шапка 4,39 зл. Загальна вартість комплекту обмундирування складала 71,55 зл. [10, арк. 87]. Маємо випадки фальсифікації даних щодо наявності форменого одягу на складах ІМВ. Так, ІМВ у Самборі подавав неправдиві дані щодо наявності у підрозділі форменого одягу. 15 серпня 1926 р. проведено перевірку і виявлено суттєві розбіжності з реєстром форменого одягу. Згідно з офіційними даними, на балансі підрозділу було 311 плащів і 367 курток. Натомість подання інформації до АВУОК ДМЛ засвідчила суттєві розбіжності: 221 плащ і 209 курток. Вищі керівні органи зробили

зауваження ІМВ, наголосивши на тому, що «перед підписанням звітів начальник інспекції повинен завжди перевіряти їх на підставі реєстрів» [10, арк. 253]. Митниця у Львові надсилала до ДМЛ п'ять звітів, переданих з митниць адміністративного району Гданська після перевірки [12, арк. 79]. 9 квітня 1926 р. митниця у Львові передавала звіти за грудень 1925 р. – січень 1926 р. з митниць Гданського адміністративного округу [12, арк. 79 зв.]. 14 квітня 1926 р. МФ повідомляло ДМЛ про розпорядження щодо проведення фінансової ревізії [12, арк. 44].

Отже, в результаті аналізу було виявлено особливості матеріального забезпечення працівників митних органів. Зокрема, формений одяг насамперед видавався нижчим службовцям митної варти, які мали можливість додатково придбати окремі елементи обмундирування за власні кошти або викупити їх після списання. Нестача фінансування з боку МФ призводила до труднощів у забезпеченні обмундируванням нижчих посадових осіб ІМВ, оскільки нормативні обмеження регулювали витрати на їхнє утримання. Попри зусилля влади щодо розв'язання цієї проблеми, вона залишалася актуальною протягом усього досліджуваного періоду. Водночас вищі посадові особи ІМВ ДМЛ стабільно отримували встановлені законодавством надбавки та доплати на оновлення форменого одягу, що забезпечувало їм більш належний рівень речового забезпечення.

4.2. Медико-соціальні гарантії

Не менш складною залишалася проблема медико-соціальних гарантій, передбачених державою працівникам митних органів влади. Передусім це стосувалося надання відпусток на підставі пред'явлених медичних довідок. 3 січня 1926 р. ІМВ у Долині доповідав ДМЛ про те, що охоронцеві Францишекові Боровському, на підставі медичної довідки, надано двотижневу відпустку через хворобу, дату початку і завершення якої визначала інспекція. ІМВ у Самборі також, на підставі медичної довідки, надавав шеститижневу відпустку Йозефові Новакові. ДМЛ рекомендувала надіслати листа з рішенням лікаря щодо стану його здоров'я, а «...не картку з приписом лікування» [5, арк. 2]. Звичайно, що в питаннях отримання двотижневої, тритижневої або ж п'ятижневої чи навіть шеститижневої оплачуваної відпустки за станом здоров'я були певні зловживання. Таких осіб ІМВ повторно скеровували до лікарів державних клінік для підтвердження діагнозу хвороби з відповідним висновком [5, арк. 34 зв.]. У наказі міністра охорони здоров'я № 105 від 2 грудня 1921 р. про лікарську практику, що набував чинності 1 січня 1922 р., йшлося про осіб, які мали право займатися медичною практикою. Лікарською справою окрім медиків, ніхто інший не мав права займатися. Винних у порушенні цієї вимоги наказу мали карати позбавленням волі до шести тижнів або штрафом до 250 зл. [13, s. 21].

Зокрема, Янові Балдзіковському надавалася двотижнева відпустка на підставі медичної довідки про хворобу від 25 серпня – до 7 вересня 1926 р. включно [4, арк. 3]. Охоронцеві Янові Фірлетові, ІМВ Живець, на підставі медичної довідки, надавалася шеститижнева відпустка від 1 вересня – до 12 жовтня 1926 р. включно. Після повернення з відпустки медична комісія визначала його придатність до подальшої служби у митних структурах [4, арк. 10]. Надання тритижневого листка непрацездатності, на підставі медичної довідки, визначав структурний підрозділ ІМВ [5, арк. 36].

17 лютого 1926 р. ІМВ в Самборі надавав охоронцеві Александрові Шепанові п'ятитижневу відпустку на підставі медичної довідки. Після повернення на службу з відпустки «...він окремим листом, а не порадою карткою, надішле урядовому лікареві прохання вирішити, чи придатний для подальшої служби в митній варті» [5, арк. 43]. Вартового Юзефа Гуса, після повернення з відпустки, скеровували до державного лікаря на визнання професійної придатності щодо подальшої служби у митній варті [5, арк. 3 зв.]. Передусім це пов'язано із заміщенням виконання службових обов'язків іншими працівниками. Наприклад, ІМВ у Долині зобов'язували тимчасово скерувати одного охоронця [5, арк. 39]. 12 січня 1925 р. згадуваний ІМВ відряджав старшого службовця Франциска Домовича на час перебування у відпустці Станіслава Тачали [5, арк. 39].

ІМВ у Ворохті зауважував на тому, що деякі службовці вимагали від підлеглих додавати до довідки про відшкодування витрати на лікування у приватного лікаря. Однак ІМВ повідомляв, що така довідка подавалася лише до заяви про відшкодування витрат на пологи. Натомість до довідки про відшкодування заявник подавав інформацію про перебування на службі і посадове звання [5, арк. 27]. 23 грудня 1921 р. краківський воєвода інформував, що на підставі розпорядження МГЗ на теренах воєводства дозволено лікування членів родин службовців поліції, пошти і телеграфу в державних закладах охорони здоров'я. Наприклад, якщо пологи відбувалися в домашніх умовах, необхідним було стаціонарне лікування, то вартість фінансових витрат становила суму, що дорівнювала десяти дням перебування в лікарні третього класу. За палату другого класу сплачувалася різниця необхідної суми. Службовець сплачував вартість лікування члена або членів родини, якщо ж коштів у нього було недостатньо, МГЗ покривало витрати. Використання рентгенівського апарату дозволялося лише на підставі розпорядження відповідного воєводського управління [14, s. 13–14].

Певною мірою питання забезпечення службовців доступною медичною допомогою могло б вирішити обов'язкове страхування, якому підлягали усі

особи, незалежно від статі, найняті на виконання певних службових функцій. Лише керівники підприємств мали право подати заяву про звільнення від обов'язкового страхування, до якої долучали витяг з судового реєстру, зважаючи на займану посаду [15, арк. 3]. Роботодавці повідомляли «касу хворих» у триденний термін про прийняття найманого працівника на роботу. В протилежному випадку фонд обов'язкового страхування покладал на роботодавця обов'язок сплати п'ятикратної суми несплачених внесків [15, арк. 3]. Після звільнення працівника з посади адміністрація повідомляла лікарняну касу на спеціальному бланку, вказуючи дату фактичного звільнення. При поданні скарги щодо нарахованих внесків за звільнених працівників, необхідно було надати підтвердження про зняття їх з реєстру. Страхові внески становили 7 % від визначеної законом середньої заробітної плати для кожної застрахованої групи. Суму в розмірі $\frac{3}{5}$ сплачував роботодавець, працівник – $\frac{2}{5}$. Внески розраховували за повний робочий тиждень. У січні, квітні-липні та жовтні – за п'ять тижнів. Про будь-які зміни заробітної плати працівникам лікарняну касу повідомляли письмово. Будь-які скарги щодо нарахування внесків подавалися упродовж 14 днів з часу їх нарахування. Грошова допомога застрахованим непрацездатним особам виплачувалася на підставі довідки роботодавця та останнього заробітку застрахованої особи перед періодом хвороби, підтвердженого роботодавцем [15, арк. 3]. Однак випадків масового використання обов'язкового страхування серед функціонерів митної варти не зафіксовано.

ІМВ у Самборі відмовляв Янові Філіповичу у відпустці, зважаючи на те, що він «ледачий на службі», його звільнено за власним бажанням. На ІМВ у Самборі покладалося виконання усіх формальностей, пов'язаних з його звільненням [5, арк. 2]. 9 грудня 1924 р. ДДЗ у Станіславові повідомляла ДМЛ про проведені розслідування щодо старшого охоронця ІМВ у Снятині Володимира Мельника з приводу невиконання обов'язків під час несення служби [16, арк. 26]. АБУОК ДМЛ наголошував на тому, за яких умов працівник органів митної варти міг бути визнаним непрацездатним,

звільненим зі служби. У зв'язку з віком, отриманням пенсії, нещасному випадкові, смертю на робочому місці, пораненням, пов'язаним з несенням служби тощо. Напевно, що нещасні випадки були найбільш поширеним явищем, тому що ІМВ мали алгоритм дій у таких ситуаціях. Тобто, працівник митної варти, який зазнав нещасного випадку, при виконанні службових обов'язків, мав особисто подати рапорт у письмовій формі, у якому детально вказував обставини, що призвели його до непрацездатності. Керівництвом митної варти проводилася відповідна перевірка нещасного випадку з зазначенням у звіті, що «стався нещасний випадок внаслідок або під час виконання обов'язків служб» [4, арк. 60]. 9 січня 1926 р. ПРМ, з одного боку, ініціювала надсилання особових справ кандидатів у призначенні пенсій. Основна мета ґрунтувалася на забезпеченні перевірки інформації, поданої в особових справах посадових осіб. З іншого – уточнити інформацію щодо рівня їх освіти, при звільненні від практичного іспиту для отримання посади чиновника митниці [17, арк. 35]. До будь-якої заяви про просування на службу ПРМ вимагала подавати особову справу претендента [17, арк. 35 зв.]. Необхідно було подати коротку біографію особи з визначенням перешкод для прийняття на державну службу. Наголошувалося на конфіденційності отримання інформації з різних джерел, щоб «не ставити керівників адміністративних органів в неприємну ситуацію» [18, арк. 456–457].

28 лютого 1926 р. звільнено зі служби у корпусі митній варті за власним бажанням Анджея Лукарша та Станіслава Диляга [5, арк. 30]. На підставі розпорядження АВУОК ДМЛ від 31 серпня 1926 р. звільнено з посади комісара ІМВ у Самборі Рудольфа-Леніуса Пігулечкі [4, арк. 4]. 30 вересня 1926 р. звільнено зі служби вартового Фелікса Камінського, ІМВ у Самборі, на підставі порушення правил субординації, «...зухвалої і нетактовної поведінки щодо керівника Інспекторату» [4, арк. 12].

23 лютого 1925 р. АВУОК ДМЛ повідомляв про аналіз інформації з інспекторатів щодо захворювань працівників. Основними були респіраторні та ревматичні захворювання, пов'язані зі службою в гірських місцевостях,

різких перепадів температури, холоду тощо [5, арк. 33]. У розпорядженні президента ДРП від 22 серпня 1927 р. [19] з питань профілактики та боротьби з професійними захворюваннями (оприлюднено 8 вересня 1927 р.) йшлося про обов'язок лікарів повідомляти про професійні захворювання впродовж однієї доби з часу отримання інформації під час огляду хворих, встановлення діагнозу захворювання або його підозри, нещасного випадку або розтину трупа [13, с. 42].

АВУОК ДМЛ 5 листопада 1926 р. видав наказ, у якому передбачав доплати працівникам ІМВ, які виконували службові обов'язки у складних кліматичних умовах, зокрема, курортних і приморських місцевостях – Ворохті, Мушині, Зегустові, Щавниці Пенінній, Закні, Лисій Полянні, Кузниці, Морському Оці, Долині Костелицькій, Сивій Полянні. Тобто, упродовж 15 серпня – 15 вересня поточного року здійснено виплати у розмірі півтори посадового місячного окладу за нормами з липня, без врахування житлової субсидії [4, арк. 39]. МФ повідомляло, що відпустки, надані слухачам, після завершення курсу навчання в ЦШМВ в Гурі Кальварії не включалися в розрахунок відпустки, наданої на підставі ст. 36 та 105 закону про державну службу [3, с. 284].

Натомість тим функціонерам митної варти, які у вказаних місцевостях працювали без зміни місця роботи, планувалося виплачувати 50 % до службового окладу за кожні 30 днів перебування на службі. Зважаючи на згаданий наказ, ІМВ доручено подати упродовж восьми днів персональні платіжні рахунки, складені у двох примірниках згідно з кошторисом виплат тим службовцям, які виконували свої обов'язки у згаданих місцевостях [4, арк. 39]. З іншого боку, варто відзначити низьку якість обмундирування і харчування, дотримання найпростіших гігієнічних рекомендацій. «Сам одяг іноді сильно зношується, теплу жилетку з рукавами дублянки собі не купиш...» [5, арк. 33 зв.]. Більшість охоронців ІМВ харчувалися «...дуже погано і нерозумно не тому, що не могли отримати якісну їжу, курятину, молочні продукти і навіть м'ясо в кожному місті...» [5, арк. 33 зв.]. На думку

ДМЛ, все ж таки основною причиною захворювань охоронців митної варти було те, що вони «...заощаджували витрати на своєму здоров'ї на інші, можливо, не необхідні витрати, наприклад, уніформа, модне, елегантне взуття, парфуми, незаконне пияцтво, гра в карти...» [5, арк. 33 зв.].

Тим не менше, ДМЛ не рекомендувала охоронцям ІМВ розпочинати службу без повноцінного харчування й добротного одягу, в разі потреби звертатися за медичною допомогою [5, арк. 33 зв.]. Резюмуючи, вона зауважувала, що, вступаючи на службу до митних структур, майбутній працівник зобов'язувався «сумлінно і ревно її виконувати», мати високий рівень фізичного розвитку, достатню кваліфікацію. Натомість отримував від держави винагороду за вислугу років при виході на пенсію. Якщо ж він не міг виконувати свої службові обов'язки, підлягав звільненню з митних органів [5, арк. 33 зв.]. Так, 19 січня 1923 р. окружна податкова палата в Коломії подавала інформацію про те, що Петро Іванюк працював доглядачем ІМВ у Снятині. Однак через професійну непридатність виконувати свої обов'язки, був звільнений. 31 грудня 1922 р. митниця виплатила йому місячну платню в розмірі 8 тис. мп. На вакантну посаду прийнято Іллю Матеюка з окладом 20 тис. мп. Зазначена сума заробітної плати не була високою [20, арк. 78].

Зазвичай, звільненню підлягали працівники, які порушували норми статуту, зловживали службовим становищем. Так, в лютому 1926 р. звільнено старшого обозного ІМВ у Снятині Станіслава Мамута та охоронця Теофіла Мержія, які самовільно покинули місце служби, допомагали контрабандистам нелегально перетинати румунський кордон і перевозити алкоголь [5, арк. 45–45 зв.]. ІМВ у Самборі повідомляв про те, що Станіславів Колодзейський самовільно покинув місце служби на два дні, своїми діями допустив порушення дисциплінарних заходів митної варти й отримав догану [5, арк. 29 зв.]. Під час несення служби охоронець Кароль Ромік з ІМВ Новий Сонч, комісаріат Нездіка, самовільно залишив місце несення служби, упродовж цього часу його побито невідомими. Зазначений

ІМВ прийняв рішення – за час відсутності на місці служби не виплачувати зарплати у розмірі 63,96 зл. [5, арк. 39 зв.]. У наказі АВУОК ДМЛ за №240 від 21 листопада 1926 р. йшлося про звільнення з посади охоронця ІМВ в Дуклі Вінцентія Здунека, який не виконував службові обов'язки, а «...після вступу на службу пішов на приватну квартиру, пробувши там три з половиною години, що підтверджено документально, потім в журналі занотував, що він виконував службу «по примітці» [4, арк. 57]. Окрім того, він, за відсутності свого безпосереднього керівництва, «...не ніс покладеної йому служби, а коли довідався, що начальник поста повернувся на місце служби, пішов на ближні пункти для чергування, пояснюючи, що він знепритомнів...» [4, арк. 57].

6 січня 1927 р. ДМЛ повідомляло ІМВ у Самборі про письмові скарги, що надходили до управління від службовців митної структури. ДМЛ зобов'язувала підпорядковану структуру усіх функціонерів, незадоволених службою або низькою оплатою праці, звинувачених у зловживаннях своїм становищем – притягнути до відповідальності та звільнити з державної служби за власним бажанням. Натомість, до того часу, до якого вони залишалися службовцями, мали сумлінно виконувати покладені на них обов'язки відповідно до посадових інструкцій. У протилежному разі – мали бути звільнені з корпусу митної варти у зв'язку зі службовою невідповідністю [18, арк. 413].

У зв'язку з хворобою окремих працівників митної варти у їхнє переведення вносили зміни. Зокрема, на посаді вартових Станіслава Станка залишався Валентин Клузак (ІМВ Долина), Йосифа Сенджицького – Стефан Янішовський (ІМВ Самбір), Геліодора Малковіча – Францишек Берент (ІМВ Снятин), Францишека Валончака (ІМВ Ворохта) [4, арк. 1]. На підставі розпорядження МФ від 28 липня 1926 р. і АВУОК ДМЛ від 10 вересня 1926 р. до ДМ у Варшаві переведено 8 працівників ІМВ, з них 6 осіб одружених, 2 – неодружених. На організацію переведення витрачено 1120 зл., з них по 80 зл. на не одружених працівників, по 160 зл. на

одружених [4, арк. 5–5 зв.]. Прохання вартових ІМВ у Живці Владислава Зем'янка для переведення до Львова та Яна Фірлета – до Чорних Дунаєвець не прийнято до уваги, зважаючи на відсутність вільних посад у штатних розписах працівників [4, арк. 10]. Посилаючись на циркуляр від 9 травня 1924 р. щодо дотримання бюджету витрат на персонал, отримання чиновниками підвищень було можливим лише в межах вакантних штатних посад [17, арк. 92]. «Нинішній стан речей, який склався внаслідок попередньої практики, відображеної в бюджетних кошторисах, коли окремі посадовці. мають високий розряд. Подальше їх зростання на службі можливе лише за умови вакантної посади» [17, арк. 92]. 7 липня 1925 р. ДМЛ вручала накази на переведення 11 працівникам ІМВ (Адольф Кутлер, Збігнєв Турчинський, Кароль Моравський, Мар'ян Баранський, Франциск Будзінський, Станіслав Вікторів, Владислав Ковальський, Франциск Заясов, Антоній Хороший, Міхал Гнотов, Казимир Чишковський) [17, арк. 43].

1 січня 1926 р. ДМЛ зверталася до МФ щодо заміщення вакантної посади бухгалтера Семеном Горошком (VIII розряд). На посаду діловода претендували два кандидати – Микола Соколовський (IX розряд, 3 роки практичної роботи) і Леопольд Данішевський (IX розряд, 2,8 років адміністративної та юридичної служби) [17, арк. 44]. Практичний іспит, визначений регламентом РМ від 7 січня 1925 р. про підготовчу службу та перевірку кандидатів на посади в державній службі відповідав вимогам закону від 17 лютого 1922 р. про державну цивільну службу. До службового подання додавалися характеристики на кандидатів при отриманні посад [17, арк. 44]. М. Соколовському, неодруженому, пропонували місце роботи на митниці Гданська або ж іншого міста. Л. Данішевського залишали на службі у ДМЛ [17, арк. 44].

12 грудня 1926 р. ДМЛ повідомляла ДМ МФ про кошторис щодо збільшення державного фінансування у зв'язку зі звільненими 17 посадами чиновників VII розряду. Ситуацію змінилася з виходом на пенсію митного

інспектора Казимира Рутинського на підставі розпорядження МФ від 30 листопада 1925 р. Тобто, з'явилася ще одна вакантна посада чиновника VII розряду [17, арк. 43]. Окрім того, заповнено 30 посад чиновниками VIII розряду. Найдостойнішим претендентом на посаду чиновника VII розряду був Кароль Швайнер, радник з бухгалтерського обліку ДМЛ [17, арк. 43].

Аналіз звітів АВУОК ДМЛ свідчив про те, що деякі керівники ІМВ та судових колегій не дотримувалися умов інструкції, відведених на інспекцію митної служби, викладених у циркулярі від 25 червня 1925 р. До праці інспектора зараховували час на службі, як-от: відвідування інспекторату, повітової контори, закупівлю корму для коней тощо [5, арк. 1]. З метою уникнення непорозумінь щодо правил обчислення часу для інспекторів, наказувалося: якщо відсутність керівника інспекції пов'язана з контролем прикордонного наряду і тривала 24 год. й більше, то кожна доба, проведена поза службовим місцем, зараховувалася як один день проходження інспекційної служби. Перебування поза службою менше як 24 год. могло зараховуватися як один день інспекції у тих випадках, коли відрядження тривало 8 год. включно з поїздкою [5, арк. 1]. Очільник ІМВ фіксував у службовому журналі час прибуття інспектора на об'єкт і несення служби. Натомість зарахування до інспекційної служби часу, витраченого на інші питання, не пов'язані з зазначеними, були підставою для дисциплінарних розслідувань. Начальника комісаріату зобов'язували у службовому журналі також фіксувати час перебування працівника з інспекцією й поза нею [5, арк. 1 зв.].

Проект статуту про митну службу передбачав доповнення до частини третьої «Про організацію дисциплінарних органів та їх особливості» (ст. 84–90, ст. 91 (проведення дисциплінарного розслідування), ст. 92–98 (дисциплінарне розслідування) [21, s. 8–10]. Для розгляду дисциплінарних справ посадових осіб митної варти створювалися такі органи: дисциплінарні комісії при митних органах другої інстанції, що розглядали справи в першій інстанції; Вища дисциплінарна комісія при МФ, що ухвалювала рішення

органів другої інстанції. Дисциплінарна комісія обговорювала та виносила рішення у повному складі (голова, заступник, два члени, один з яких мав бути старшим інспектором митної варти, секретар-діловод). Голова, його заступник, члени дисциплінарної комісії, їх заступники – призначалися МФ на три роки, секретар-діловод – з числа підлеглих посадових осіб органу, при якому вона діяла [21, s. 8].

До сфери розгляду дисциплінарних комісій, що діяли при митних органах другої інстанції, відносилися питання усього посадового складу молодшого і старшого персоналу, підпорядкованих відповідному митному органу другої інстанції. Розпорядженням МФ визначалися чинні комісії при одному з митних органів другої інстанції, до компетенції яких входили дисциплінарні справи митників, підпорядкованих безпосередньо йому. Дисциплінарна комісія, що діяла при МФ була апеляційною інстанцією щодо рішень дисциплінарних комісій першої інстанції. МФ мала право передати справу будь-якій дисциплінарній комісії [21, s. 8–9]. Службовий проступок, вчинений працівником митниці під час проходження ним попередньої служби в іншій ДМ, мав бути оцінений відповідно до офіційних правил, яким підпорядковувався обвинувачений під час вчинення проступку, і підлягав покаранню дисциплінарною комісією, ухвала якої була чинною на той час. Дія дисциплінарної комісії не поширювалася на звільнених митних чиновників [21, s. 8–9].

У разі виявлення або отримання інформації про порушення підлеглим функціонером службових обов'язків, його начальника зобов'язували у разі необхідності провести розслідуванням з метою первинного з'ясування обставин, в разі їх підтвердження – звернутися рапортом до голови дисциплінарної комісії про проведення розслідування. Право проведення дисциплінарних розслідувань надавалося начальникові ДМ щодо всіх підпорядкованих йому посадових осіб. Право ініціювати дисциплінарне розслідування щодо вищих посадових осіб митниці, які безпосередньо підпорядковувалися МФ, належало йому [21, s. 9].

Особа, яка вела слідство, могла залучати державну поліцію, якщо свідки чи експерти ухилялися від подавання показань. Слідчий володів правом вимагати від податкових органів чи державної поліції заслуховування свідків чи експертів у випадку, якщо вони проживали за межами повіту, де перебував слідчий. Відмова обвинуваченого давати показання в протоколі не призупиняла дисциплінарне провадження. Після завершення розслідування особа, яка його офіційно проводила, передавала відповідні матеріали дисциплінарній комісії [21, с. 9–10]. Суди повідомляли про відкриття кримінальних проваджень щодо посадових осіб митного працівника, а також про кожне наступне розпорядження службової особи обвинуваченого, а після остаточного завершення кримінального провадження надсилали йому копію вироку чи ухвали. На вимогу офіційних органів суди надсилали їм кримінальні справи. Якщо митника було засуджено вироком кримінального суду, що набрав законної сили, і воно призвело до втрати дієздатності обіймати державні посади, компетентний орган служби виносив розпорядження про його звільнення зі служби без подальшого розслідування [21, с. 9–10]. Окрім тимчасового відсторонення від виконання службових обов'язків шляхом дисциплінарного стягнення, на працівників митної служби накладалися матеріальні стягнення. Наприклад, вони не отримували збільшення грошового забезпечення на 44 пункти оплачуваної відпустки за станом здоров'я, премію у розмірі тримісячного окладу тощо. «Тому вони вчинять найрозсудливіше, коли залишать службу, перш ніж поставити під загрозу своє здоров'я і навіть життя» [1, арк. 34–34 зв.].

Непоодинокими були випадки порушення інструкцій вищими службовцями. Зокрема, ІМВ у Ворохті, комісаріат Яблуниця, повідомляв ДМЛ про зняття з обліку службових коней [1, арк. 28 зв.]. Під час перевірки упродовж червня-липня 1925 р. ДМЛ виявила дефекти коліс гужового транспорту прикордонної служби і митних органів [6, арк. 42]. 25 лютого 1926 р. АВУОК ДМЛ у наказі № 45 накладав грошове стягнення на інспектора і керівника ІМВ у Новому Сончі, Густава Маршалка та комісара

Закопаного Маркіяна Юрковського, у розмірі половини суми 292,95 зл. як відшкодування вартості службового коня, що мав бути проданий, через халатне ставлення до виконання обов'язків. Зокрема, зазначені посадові особи, перебуваючи при виконанні службових обов'язків, 3 листопада 1925 р., наказали запрягти службових коней до екіпажу без гальм, що спричинило їм фізичні травми під час спуску з пагорба. Після того, один зі службових коней був проданий через непридатність до служби за 191,55 зл., тоді як ціна купівлі коня у серпні 1924 р. становила 550 зл. [1, арк. 39]. Суму відшкодування визначено шляхом вартості коня на час нещасного випадку на рівні 550 зл., її знижено до 15 % від загальної суми вартості, тобто 82,50 зл. з часу його придбання та експлуатації коня, ще на 174,55 зл., фактично отриманих від аукціонного продажу коня, після покриття витрат на торгах. ДМЛ рекомендувала ознайомити зі змістом наказу усіх службовців ІМВ і застерігала від наслідків неправильного поводження зі службовими кіньми [1, арк. 39].

Відповідно до розпорядження МФ від 24 лютого 1926 р., інспектори подавали звіти про продаж службових коней на аукціоні, додаючи їх облікову карту [5, арк. 1 зв.]. Маємо приклади бажання служити у корпусі митної варті, поновлення на займаній посаді тощо. Існували навіть «чорні списки» осіб, яких заборонялося приймати на службу в прикордонну охорону. Офіцери і рядові чини проходили щорічну перекваліфікацію [22, с. 66]. Так, 27 листопада 1925 р. Міхал Малець намагався вступити до корпусу митної варті. ДМЛ вимагала висновку від державної поліції у Рава-Руській щодо «поведінки позивача в політичному та моральному плані». Адміністрація управління митниць рекомендувала кваліфікаційній комісії додатково викликати його для подачі необхідних документів [23, арк. 107]. 15 лютого 1926 р. апеляційний суд Львові не задовольнив прохання колишнього охоронця ІМВ у Снятині Броніслава Войтини щодо поновлення на займаній посаді [1, арк. 14 зв.]. 28 лютого 1926 р. звільнено зі служби в ІМВ у Живці Франциска Поправу на його прохання [1, арк. 17]. У лютому 1926 р. на

підставі артикулу 116 статуту від 17 лютого 1922 р. положень про державну цивільну службу і наказу № 38 АВУОК ДМЛ звільнено Станіслава Стилугу з вихідною допомогою розмірі тримісячного окладу. ІМВ у Живці, комісаріат Усоли, мав підготувати відповідне розпорядження не пізніше 28 лютого поточного року. Зарплату, призначену зазначеній особі, комісаріат Усоли мав повернути до ДМЛ з подальшим припиненням її нарахування [1, арк. 22].

Отже, проаналізовано питання, пов'язані з «професійними» захворюваннями, медико-соціальними гарантіями та випадками зловживання оплачуваними відпустками на підставі медичних довідок. Зокрема, траплялися ситуації неправомірного отримання двотижневих, тритижневих, п'яти-шеститижневих відпусток за станом здоров'я. Працівників ІМВ, які зверталися за такими відпустками, направляли на повторне медичне обстеження в державні клініки для підтвердження діагнозу та отримання відповідного висновку. На основі цього рішення про видачу листка непрацездатності ухвалював окремий орган ІМВ. Такий підхід був зумовлений необхідністю перерозподілу службових обов'язків між іншими працівниками на час відсутності хворого. Попри кадрову потребу в розширенні штату митної варти, МФ своїми циркулярами рекомендувало тимчасово зупинити кар'єрне просування, підвищення у службових чинах і прийом нових співробітників на службу.

4.3. Матеріально-технічна підтримка

Важливе значення у діяльності митних структур мало їх матеріально-технічне забезпечення. 15 лютого 1926 р. АВУОК ДМЛ доводив до відома підпорядкованих структур наказ МФ № 36, у якому йшлося про обмеження витрат на утримання ІМВ, зважаючи на поточну економічну ситуацію в країні, що дозволяло забезпечити лише потреби, пов'язані із необхідним забезпеченням функціонування державного управління, а ДМЛ мала «...краще використовувати найбільш далекосяжну економію при видачі відкритих кредитів у розпорядженні митної дирекції за окремі місяці» [5, арк. 18]. Так, фінансові витрати на утримання ДМЛ упродовж 1 січня – 30 квітня 1926 р. – понад 2 млн зл., 1 квітня – 30 грудня поточного року – понад 1,8 млн зл. ДМ у Познані – упродовж 1 січня – 30 квітня 1926 р. – 1,2 млн зл., 1 квітня – 30 грудня поточного року – відсутня сума. ДМ у Вільно – 1 січня – 30 квітня 1926 р. – 352 тис. зл., 1 квітня – 30 грудня поточного року – 1,3 млн зл. ДМ у Познані – упродовж 1 січня – 30 квітня 1926 р. – понад 995 тис. зл., 1 квітня – 30 грудня поточного року – 585 тис. зл. [12, арк. 222]. З початку 1927 р. знижено платню вищій групі чиновників митниці, які залишалися на службі в установах [17, арк. 32]. Економічне становище було настільки складним, що з метою організації новоутвореної митниці в Чорному Дунаїці ДДЗ тимчасово передавала стіл і два стільці з кабінету начальника станції та шафу для речей на залізничному складі для потреб митників [24, арк. 62].

Газета «Діло» писала про те, що «Польща, держава молода, незагосподарена, без великих міст, без новітнього промислу і торгівлі, здебільшого з хліборобським населенням, що стоїть на дуже низькому ступні культури, з територіями знищеними війною, без капіталів і ощадностей, без заморської торгівлі і колоній, з безліччю нерозв'язаних внутрішніх питань...» [25, с. 2]. Незважаючи на складну економічну ситуацію, польська преса та офіційні урядові джерела оцінювала її з деяким оптимізмом. Так, «Ilustrowany kuryer codzienny» ще влітку 1920 р. писав про те, що

«...промисловість зрушила з місця – безробіття падає – банки починають кредитувати. Влада буде боротися за зниження цін і собівартості продукції...Податки надходять рясніше, оптові ціни мають тенденцію до зниження, держава розпочала більші інвестиції...Міністерство промисловості та торгівлі хоче скористатися цим бумом, що настав, здійснити його консолідацію, а також спрямовувати розвиток на дороги загального користування» [26, s. 10]. Наголошувалося на прийнятних й орієнтованих цінах на товари щоденного попиту, що мали б відповідати місцевим умовам. З 354 справ їх необґрунтованого підвищення врегульовано майже усі, за винятком 30–40 випадків відповідно до закону від 2 липня 1920 р. [27, s. 16].

«Monitor Polski» писав про стабілізацію вартості золота. Зокрема, вартість 1 г «чистого» продукту на 26 серпня 1924 р. становила 3,44 зл. [28, s. 1]. «Gazeta Lwowska» повідомляла про «...спокій на валютному ринку. Працюють приватні банки. Польський банк має 75 тис. готівкових доларів США...» [29, s. 1]. Відбулося певне зростання курсу злотого. В офіційному обміні 57,10 гульденів можна обміняти за 100 зл. Товарообіг на 19 серпня 1926 р. склав 100 тис. зл. готівкою, знято з рахунків 116 тис. зл. [30, s. 1].

Розвиток системи митних органів вимагав будівництва певної інфраструктури для потреб ІМВ, однак МФ, зважаючи на недостатню кількість коштів, рекомендувало завершити ремонт приміщень, збудованих у 1925 р., утриматися від переговорів щодо придбання земельних ділянок, необхідних для будівництва [5, арк. 9]. Матеріальне забезпечення митниць вимагало значних коштів. Так, видатки митниці у Снятині (с. Залуче) на 15 лютого 1920 р. становили 2436,99 кр. [32, арк. 3, 3 зв., 4]. Так, вартість кредиту на господарські потреби митниці у с. Звардонь (розмір 64x52 м²) на 1 січня – до 30 червня 1924 р. становила 41,403,722 мп. [33, арк. 36 зв.].

11 серпня 1924 р. ДЛІМ повідомляла ДМЛ про те, що договір оренди старої єгерської хати набував чинності з початку осені. Зазначена структура готова була передати це приміщення в оренду впродовж 1 вересня поточного року – до 31 грудня 1928 р. на умовах щомісячної оплати у розмірі 30 зл. без

будь-яких зобов'язань орендодавця щодо його оновлення. Окрім того, ДМЛ покривала витрати на дрібний ремонт, страхування від пожежі, без можливості реконструкції і запиту на викуп [31, арк. 26–26 зв.]. 16 вересня 1924 р. ДМЛ вимагала від митниці в Корбелові пояснення, на підставі якого договору від 31 серпня поточного року необхідно сплачувати щомісячну оренду плату за приміщення в приватному будинку в розмірі 30 зл. [31, арк. 30]. У листі ДМЛ до митниці у Корбелові від 2 жовтня 1924 р. йшлося про спірну угоду оренди, оскільки ДЛМ не несла витрати на необхідний ремонт приміщення, тому що вказана орендна плата покривала лише очищення димоходів, страхування. Окрім того будівля знаходилася у такому аварійному стані, що її вирішили демонтувати й збудувати на тому місці нове приміщення [31, арк. 32 зв.].

МФ вважало, що «...не зможе взяти на себе витрати на пристосування вбиралень у старому будиночку єгеря для приватного користування начальника митниці – тому останньому доцільно було б докласти відповідних зусиль для покриття цих витрат» [31, арк. 37 зв.]. МФ у листі до ДМЛ від 17 листопада 1924 р. планувало виконати ремонтні роботи за рахунок державних коштів, за умови, що витрати покриватимуться з орендної плати, що мало бути обумовлено відповідною угодою [31, арк. 42]. Митниця у Корбелові зазначала, що площа мисливського будиночка складала 62,50 м², з них 13,71 м² займала канцелярія митниці, решту – приватне мешкання її начальника. Узгоджена сума вартості оренди з 30 зл. мала становити – 6 зл. для МФ, 24 зл. – для начальника митниці [31, арк. 49]. Натомість ДМЛ не погоджувалася на запропоновані умови, тому що, встановлюючи орендну плату в розмірі 30 зл. за чотири місяці (1 вересня – 31 грудня 1924 р.), тобто, 7,5 зл. щомісячної плати, до неї не зараховувалися видатки на податки, страхування, обслуговування димоходів тощо. ДМЛ наполягала, щоб усі зазначені витрати були не більшими за державну субсидію на оренду [31, арк. 50].

ДМЛ наказувала митниці у Корбелові перерахувати суму для погашення кредиту в розмірі 20 зл. Зазначена митницею сума була помилково зарахована як витрати на закупівлю двох метрів деревини і 5 зл. за їх «порубку». Окрім того, від митниці вимагали внесення необхідних виправлень [34, арк. 10]. Незважаючи на те, що термін оренди завершувався наприкінці грудня 1924 р., однак МФ все ж таки мало право продовжувати використовувати будівлю відповідно до закону про захист орендарів від 11 квітня 1924 р. [34, арк. 10]. 28 квітня 1925 р. ДМЛ намагалася з'ясувати чи укладено договір на оренду будівлі для його затвердження [34, арк. 13 зв.]. МФ рекомендувало ДМЛ, перед укладенням контракту на оренду, надіслати його на затвердження до ГП. Лише на підставі її висновку «...можна скласти остаточну угоду, щодо якої буде впевненість, що Держказначейство не зазнає збитків через неправильно оформлену угоду» [34, арк. 14]. Однак важливим повноваженням прокуратури було тлумачення змісту нормативних актів, формами яких були листи, роз'яснення, частково циркуляри [35, с. 40].

В укладеному контракті, що складався з п'яти пунктів, в основному йшлося про те, ДЛМ здавала в оренду МФ, яке делегувало об'єкт оренди митниці у Корбелові. Ремонт, необхідний для приведення майна до стану, придатного для функціонування, мав відбуватися за рахунок внесків орендної плати, отриманої МФ за повної згоди орендодавця. МФ несло відповідальність перед орендодавцем за пошкодження, знищення або пожежу, спричинені доведеною провиною з боку митниці у Корбелові [34, арк. 20–20 зв.]. До часу укладення контракту, приміщення передавалося в оренду ДМЛ за квартальну плату в розмірі 30 зл. Сплативши належну орендну плату за січень-березень 1925 р., ДЛМ просила ДМЛ продовжити її з 1 квітня поточного року на попередніх умовах, орендувати ділянку біля житлового будинку для випасання худоби [34, арк. 21].

26 січня 1925 р. МФ рекомендувало ДМЛ орендувати на необмежений термін 1200 м² сільськогосподарських угідь і пасовище розміром і 3300 м² пасовища, за річну орендну плату в розмірі 25 зл. [34, арк. 21–21 зв.].

З'ясувалося, що земельна ділянка і пасовище вже перебували в оренді добродія Букетинського і в укладеному контракті не було передбачено інших форм оренди рухомих і нерухомих об'єктів [34, арк. 22]. Оскільки за контрактом термін оренди завершувався у січні 1926 р., ДЛІМ готова була передати приміщення, орендоване під митницю, з платою 90 зл. за рік будь-кому, оскільки такі дії не підпадали під положення закону про захист орендарів. ДЛІМ пояснювала невисоку орендну плату непридатністю будівлі для використання, її аварійним станом [34, арк. 44].

Оскільки МФ мало намір звести на орендованій землі будівлю під приміщення для митників, тому орендодавці заявляли про свою згоду на зведення такої будівлі та на усі роботи, пов'язані з будівництвом: облаштування підвалів, двору, під'їзних шляхів тощо. Після завершення терміну оренди, МФ зобов'язувало будівельну організацію через шість місяців від часу початку будови у разі наявності договору продовжити право оренди після закінчення зазначеного терміну. Орендодавці відмовлялися від права розірвання договору на двадцятирічний період. МФ мало право припинити оренту в будь-який час [36, арк. 70]. Основні положення земельного податку передбачали, що усі державні збори та платежі, пов'язані з використанням землі, сплачувало МФ зі своїх коштів. Договірні сторони відмовлялися від права розірвання договорів за збитки, що перевищували половину суми вартості [36, арк. 70 зв.].

ДМ МФ виділяв 50 млн мп. на будівництво житлового будинку для митників у Снятині-Залуччі біля залізничної станції [36, арк. 3]. «Акційна спілка будівельного промислу» Яна Левінського склала кошторис, що передбачав 28 пунктів в розмірі 995,610 тис. мп. [36, арк. 6–6 зв., 7–7 зв.]. За нашими підрахунками, сума навіть не сягала 1 млн мп., однак зазначена фірма задекларувала 39,358 млн мп. Інша структура «E. Cherwiński i A. Zachariewicz» (Львів) – 62 млн мп., «Inz. Witold Jakimowski» (Львів) – 63,460 млн мп., «Krykiewich i Syn wytwórnia drzewno-budowana» (Львів) –

86,168548 млн мп., «Maksymilian Szpondrowski» – 95,251950 млн мп. [36, арк. 31].

ДМ МФ зауважував, що при укладанні угоди з будь-якою компанією необхідно обумовити, що ціни за одиницю продукції повинні включати виконання залізобетонних, слюсарних і земельних робіт, закладення фундаменту, що мав би відповідати проєкту будови [36, арк. 31 зв.]. Зважаючи на зростання ціни на будову, МФ розпорядилося додатково виділити на 1923 р. 450 млн мп. [36, арк. 35]. 25 квітня 1923 р. МГР доручило очільникові ДМЛ негайно виконати вимогу про надання технічного висновку про придатність землі для будівництва житлового будинку [36, арк. 103]. 22 листопада 1923 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про те, що купівлю чи оренду земельної ділянки, необхідної для будівництва житлового будинку для працівників митниці у Снятині-Залуччі, варто вважати недоцільною [36, арк. 71]. 7 грудня 1923 р. ДМ МФ повідомляло ДМЛ про призупинення подальшого будівництва житлового будинку для митників у Снятині-Залуччя [36, арк. 79].

22 січня 1925 р. будівельна організація зі Снятина повідомляла ОДГР про те, що ділянку для будівництва можна придбати в радіусі 500 м від залізничного вокзалу за орієнтовною вартістю 1–1,6 тис. зл. Для її придбання необхідно сплатити 1 тис. зл. для укладення договору купівлі від імені МФ, попередньо погодити це питання з керівником місцевого апарату фінансового правління. Аргументом була економія часу та ймовірне зростання земельної ділянки у ціні [16, арк. 60]. Фактично земельна ділянка належала трьом особам: матері Марії Чаул, її дочці Олені та неповносправному синові Янові. 17 березня 1925 р. ОДГР повідомляла ДМЛ про купівлю для потреб будівництва помешкання для митників ІМВ у Снятині. З вартістю ділянки погоджувалася ДМЛ, незважаючи на її «непомірно високу ціну» [16, арк. 72, 73–73 зв.]. 10 березня 1925 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про затвердження придбання земельної ділянки для будівництва житлового будинку на потреби ІМВ у Снятині з умовою, що до

25 березня поточного року вони отримують проєкт договору купівлі-продажу. Кредит, необхідний для покриття витрат на купівлю земельної ділянки, мали виплатити після отримання зазначеного проєкту [16, арк. 74].

23 березня 1925 р. відділ ГП у Львові повідомляв ДМЛ про те, що інтереси Я. Чаула представлятиме Теодор Богочевич [16, арк. 82, 105]. 14 квітня 1925 р. адвокат І. Семенюк зі Снятина писав до ДМЛ про те, що дебіторську заборгованість на земельну ділянку понад 6 тис. кр. покрито, «...ця земельна ділянка тепер вільна від боргів» [16, арк. 106–106 зв.]. Вартість будівництва зростала. Планувалося, що будинок буде накрыто руберойдом вартістю 34 тис. зл. Зважаючи на «непостійність покриття з руберойду, що потребувало постійного догляду...», вирішили використовувати черепицю, що призвело до збільшення суми на 2 тис. зл., тобто 36 тис. зл. [16, арк. 111]. У контракті купівлі-продажу земельної ділянки йшлося про те, що її продавці отримували кошти приватно, покупці – її без боргів. Витрати на оформлення договору покривали підрядники будівництва [16, арк. 115–115 зв., 116]. 5 червня 1925 р. Окружний суд в Коломиї в ухвалі щодо продажу земельної ділянки під будівництво приміщення для працівників ІМВ у Снятині повідомляв про відчуження її $\frac{1}{4}$ частини вартістю 3 тис. зл. Опікунові неповносправної особи Т. Богочевичеві рекомендували упродовж восьми днів подати копію договору до місцевого суду і клопотання щодо способу поділу зазначеної суми [37, арк. 16]. Обґрунтування ухвали суду базувалося на тому, що власники $\frac{1}{4}$ земельної ділянки продали зазначену ділянку МФ, тому подальше утримання іншої частки було нерентабельним, складало щорічний прибуток у розмірі 112,50 зл. Узгоджена ціна вартості ділянки була завищеною для Снятина [37, арк. 16–16 зв.].

Окрім того в ухвалі повідомлялося про те, що власники зазначеної нерухомості продають її МФ у «виключне та необмежене володіння» площею $64 \times 10 \text{ м}^2$ за погодженою ціною 3 тис. зл. [37, арк. 17]. Її вартість мала бути виплачена упродовж 14 днів після затвердження договору купівлі-

продажу МФ на таких умовах: 750 зл. вносилося на депозит неповносправного Я. Чаула, інші зацікавлені особи – мати і дочка мали погасити заборгованість перед кредиторами власними коштами [37, арк. 17 зв.]. Сторони відмовлялися від права наполягати на дійсності укладеного договору з будь-якої причини, зокрема за завдану шкоду на більше ніж половину її вартості [37, арк. 18]. МФ розпорядженням від 28 травня 1925 р. затвердило договір купівлі-продажу земельної ділянки вартістю 3 тис. зл., надавши кредит на право будівництва житлового приміщення в розмірі 40 тис. зл. [37, арк. 22]. За нашими підрахунками, кошторис додаткових робіт становив суму в розмірі 15 тис. зл., з них 7 тис. зл. – будівельні, 8 тис. зл. – інші витрати [38, арк. 8–8 зв., 9–9 зв.]. 13 березня 1928 р. ДМ МФ повідомляв ДМЛ про виконання додаткових робіт у новозбудованому житловому будинку для митників, що передбачало придбання ділянки вартістю 7630 зл. [38, арк. 95].

План будови був таким: права частина приміщення – кімната і кухня для очільника ІМВ, для одруженого керівника митної варти, дві кімнати і кухня для неодружених працівників, канцелярія митниці. З часом, зважаючи на сімейні обставини, планувалося внесення змін [37, арк. 22–22 зв.]. ДДЗ повідомляла ДМЛ про те, що «...з нинішнім розміщенням тимчасових службових будівель і поточним станом службових приміщень на станції Снятин-Залуччя не може бути й мови про впровадження будь-яких змін в приміщенні митниці». Це питання, відповідно до висловлених побажань, могло бути вирішено під час остаточного розширення залізничної станції. ДДЗ погоджувалася зі слушністю встановлення телефонного зв'язку з серпня 1927 р. [38, арк. 89]. 13 березня 1928 р. МФ повідомило ДМЛ про те, що усі житлові помешкання житлового будинку в Снятині за винятком канцелярії, не вважалися службовими за відсутністю на це правових підстав (ст. 2 розпорядження РМ від 1 жовтня 1924 р.) [38, арк. 90]. Відповідно до норм закону, оголошувався відкритий тендер для будівництва зазначеного приміщення, тому ДМЛ зобов'язували перерахувати кошти у розмірі 40 тис.

зл., з них сума податку становила 5869 зл. [37, арк. 23, 51 зв.]. Фінансові витрати на утримання інженера Віктора Стажинського за лютий-березень поточного року складали 84,20 зл., з квітня – 100 зл. [37, арк. 27].

16 листопада 1926 р. ІМВ у Снятині повідомляв ДМЛ про завершення будівництва для місцевих службовців, прийняття його на баланс МФ за участі представника Станіславівського воєводства Йозефа Каца і ДМЛ – Адама Садлінського, старшого інспектора митної варти [38, арк. 49]. Опис усіх виконаних робіт подається в архівній справі [38, арк. 54, 55–55 зв., 56–56 зв.]. Пропонувалося визначити суму заборгованості або переплати орендної плати. У разі виникнення заборгованості місцеві окружні фінансові структури мали відшкодувати ці суми, а в разі переплати – компенсувати їх шляхом вирахування поточних витрат [38, арк. 81 зв.]. У зв'язку з неможливістю виконання будівельних робіт у поточному році, урядом дозволено реконструкцію споруди, що перебувала у державній власності під митний пункт, встановлення охоронного поста в Скалі-Подільській, облаштування казарми у Залуччі, поблизу Снятина. ДМЛ наголошувала на необхідності облаштування з використанням виділених владою фінансових ресурсів [20, арк. 58]. 20 червня 1924 р. ДДЗ у Станіславові повідомляла ДМЛ про потребу ремонту приміщення митниці у розмірі 160 зл., з них 34 зл. на підлогу, 12 зл. – двері, 114 зл. – інше [39, арк. 51].

У листі від 5 грудня 1925 р. ДМ МФ інформував ДМЛ щодо будівництва у Ворохті приміщення для потреб митної варти [40, арк. 11]. Зокрема, в документі наголошувалося на тому, що необхідно шукати ділянку не меншу за 1 га, розташовану не на схилі, а більш горизонтально, позаяк це збільшуватиме витрати на її будівництво. «Заліснення даної ділянки не може бути перешкодою, тому що митниця заплатить управлінню лісів за насадження» [40, арк. 14]. Повідомлялося про знайдену земельну ділянку для будівництва складу для митної варти у Вороненці [40, арк. 15]. Дирекція громадських робіт у Станіславові інформувала ДМЛ про надання позики від МФ в розмірі 900 зл. як відшкодування суми за виконані роботи з

розроблення плану будівництва складу у Вороненці. Загалом вартість робіт становила 1583,45 зл. [40, арк. 66 зв.]. Однак у технічному висновку йшлося про те, що вказана територія для приміщення складу знаходилася між дорогою та залізничною колією, на пологому схилі, була дуже нерівною. Будувати на цій ділянці було недоцільно через високу вартість фундаменту, а також її безпосереднє примикання до залізниці. Відповідно до будівельних норм, дерев'яна споруда мала розташовуватися не ближче як за 30 м до залізничної колії, що «...буде складно через те, що ділянка вузька» [40, арк. 16]. У технічному висновку на ділянку, розташовану для потреб митної варті у Ворохті отримано негативний результат, оскільки вона знаходилася в Яблуниці ближче за 30 м до колії. Тим не менше, пропонувалося обрати для будівництва все ж таки згадувану ділянку [40, арк. 16, 26]. Відділ державних ділянок для будівництва приміщень для митної варті у Ворохті в листі від 10 квітня 1926 р. повідомляв ДМЛ про те, що варіант оренди ділянки не розглядався, тому після консультації з ДЛМ можна було претендувати на іншу територію. Однак згадувана структура висловлювала сумнів, що «...ні за яких обставин не погодиться на передачу землі...» [40, арк. 18]. ДЛМ повідомляла ДМЛ 21 листопада 1927 р. про те, що питання оренди землі для будівництва приміщення для потреб митної варті у Ворохті не вважалося вирішеним, оскільки місцевий ІМВ не мав повноважень для вирішення питань не пов'язаних з їх компетенцією, він «...не є ані авторитетним, ані обов'язковим для виконання Лісовою дирекцією» [40, арк. 62].

Оскільки ДМЛ не погоджувала оренду частини земельної ділянки, без вивчення цього питання на місці як з економічної, так комерційної точки зору, тому «рішення не може бути прийняте негайно». Зазначалося, що оголошення конкурсу на введення в експлуатацію об'єкта до прийняття позитивного рішення ДМЛ було передчасним [40, арк. 62]. 14 грудня 1927 р. ДЛМ повідомляла ДМЛ, що не погоджується з планом будівництва сторожової вежі над приміщенням у Вороненці [40, арк. 74]. 24 січня 1928 р. ДМЛ повідомляла Малопольський інспекторат митної варті про погодження

планів будівництва у Вороненці складу і приміщення для митної варти. Створена комісія повідомляла, що перший поверх планувався для потреб митників і «...Митна Дирекція не передбачала будь-яких змін щодо розташування окремих підрозділів» [40, арк. 73]. 30 січня 1928 р. ДМЛ з'ясовувало у ДЛМ питання погодження згадуваного будівництва [40, арк. 79]. 24 лютого поточного року навіть ДЛМ погодилася розпорядитися передати земельну ділянку у Вороненці для спорудження складу і приміщення для потреб митної варти [40, арк. 78].

Незважаючи на бюрократичну тяганину, все ж таки 26 липня 1928 р. Дирекція громадських робіт у Станіславові й ДМЛ уклали угоду з місцевою будівельною фірмою інженерів М. Платцера та Й. Каліка на спорудження будинку для митників у Ворохті на загальну суму 106,798 тис. зл. Відповідно до вимог договору будівельні роботи мали розпочатися 8 серпня поточного року після складання умов [40, арк. 44, 45]. 3 січня 1927 р. ДДЗ у Кракові інформувала ДМЛ про те, що згідно з розпорядженням МЗ з 1 лютого поточного року планувалося відкриття залізничної станції для відправлення і приймання вантажних перевезень у Зебжидовіцах. Залізнична структура цікавилася чи вона виконуватиме функції прикордонної митниці [41, арк. 66]. Наприклад, з січня 1927 р. ДДЗ у Варшаві згідно з розпорядженням, подавала список пасажирських і вантажних перевезень за період від 1 листопада – до 31 грудня поточного року [42, арк. 34].

З часу створення митної варти одним із найважливіших завдань, скерованих на виведення її на належний рівень, було забезпечення функціонерів відповідними приміщеннями. Це питання було актуальним з того часу, коли митна варта розпочала опікуватися охороною державних кордонів, зважаючи на практичну відсутність житла у прикордонних регіонах. Орендувати помешкання у місцевого населення було недоцільним з комерційних міркувань. Вирішити назрілу проблему можна було лише за рахунок його систематичного будівництва МФ. Проте складні фінансові умови, у яких опинилася ДРП, не дозволяли повною мірою реалізувати їх на

практиці [43, s. 6]. Наприкінці грудня 1920 р. МФ затвердило проєкт фінансування запланованого будівництва 400 будинків для митної варти за рахунок довготермінової позики (на 50 років), отриманої у «Banku Krajowym w Lwowie», у розмірі 120 млн мп. Однак здійсненню задуманого будівництва перешкоджало значне підвищення цін на робочу силу та матеріали. Наприклад, за вказану суму можна було збудувати лише декілька будинків, тому МФ відмовилося від отримання зазначеної позики, а постановою РМ від 28–29 вересня 1922 р. отримало суму в розмірі 1 млрд мп. [43, s. 6]. Проте стрімка девальвація грошової одиниці та підвищення цін не дозволили використати належним чином отриманий кредит, якого вистачало лише на забезпечення певної кількості приміщень шляхом ремонту, купівлі чи оренди декількох будівель, що належали колишнім російським прикордонним структурам в районі ДМ у Варшаві і приватних будівель ДМЛ [43, s. 7].

Невідкладність зведення приміщень для потреб митної варти вимагала якнайшвидшого початку регулярної будівельної акції, а витрати на цю мету не могли бути покриті в бюджеті на 1923 р., тому за погодженням з МФ наказано всередині поточного року збільшити митний збір від 2 – до 5 % з метою надлишку, що мав покрити кошти на їх будівництво. За отримані кошти розпочато ремонт декількох прикордонних урядових будинків у районі ДМ у Варшаві й Познані розпочато зведення семи будинків із двадцятьма вбиральнями в кожному, [43, s. 7]. Внаслідок закриття всіх інвестиційних кредитів восени 1923 р. будівельна кампанія знову була перервана, тому впродовж 1924 р. – початку 1925 р. введено в експлуатації сім нових будинків. На початку 1925 р. внаслідок отримання більшої позики на будівництво в поточному бюджеті розпочалося зведення приміщень в більших масштабах. Зокрема, будівництво базувалося на двох типах будинків, один з яких, цегляний з 15 вбиральнями використовувався в районах ДМ у Варшаві, Вільнюсі, Познані та Мисловіце, інша – дерев'яна споруда з близько 12 вбиральнями у ДМ в Кракові [43, s. 7].

У 1925 р. розпочато будівництво загалом 50 будинків для підрозділів митної варти, з них для ДМЛ – 24. Кількість будинків у районі ДМЛ збільшено за рахунок отримання додаткових коштів для посилення охорони ділянки польсько-румунського кордону від контрабанди спирту. Із зазначеної кількості будинків деякі були вже повністю закінчені в 1925 р., а решта через труднощі з отриманням ділянок для будівництва і внаслідок затримки початку будівельних робіт, а також через ранню зиму та інші перешкоди, планувалося завершити упродовж 1926 р. [43, s. 7]. Так, 21 листопада 1925 р. на західному кордоні ДРП, у Скорошуві та Мехуві, в окрузі Кенпно, в межах Островського ІМВ освячено два новозбудовані будинки для митної варти [44, s. 10].

Значні витрати та обсяг будівельних роботи пов'язані з повною реалізацією плану забезпечення відповідними приміщеннями усі структурні підрозділи митної варти. Середня вартість будівництва одного будинку з господарськими будівлями лише на 65 тис. зл. (реальні ціни на будинки в 1925 р. в деяких місцевостях перевищували 100 тис. зл.) отримуємо результат, що будівництво усієї необхідної кількості будинків мало вартувати близько 33 млн зл. [43, s. 7–8]. Однак МФ, зважаючи на недостатню кількість коштів, наразі не могло визначитися з цим питанням. Ухвалено рішення завершити ремонт приміщень, збудованих у 1925 р., утриматися від переговорів щодо придбання земельних ділянок, необхідних для будівництва, до подальших розпоряджень [5, арк. 9]. Однак 2 червня 1925 р. МФ та МГР ініціювали проведення аукціону для будівництва будинків для митної варти разом з господарськими приміщеннями на чехословацькому кордоні. Передбачалося будівництво у восьми населених пунктах: Шибенах (Косівський повіт), поблизу Говерли та Яблуниці (Надвірнянський повіт), Вишкові (Долинський повіт), Климцях (Сколівський повіт), Кривчу (Турківський повіт), Ветлині (Ліський повіт), Волі (Сяноцький повіт). З планами майбутніх будівель та умовами будівництва з описами будівельних майданчиків можна було ознайомитися усім зацікавленим

підприємцям, а також подати до комітету з будівництва власні розрахунки на затвердження. Тендерні слухання мали проводитися з фіксованою ставкою вартості будівельних робіт, детальним описом умов і пропозиції для кожної окремої споруди. До пропозицій додавався депозитний лист із заставою в розмірі 3 % від запропонованої суми при державному казначействі у Львові. Окрім того до пропозицій подавалася або готівка, призначена на відповідні цілі будівництва або гарантійний лист фінансової спроможності підприємця [45, s. 10]. Постанова МФ від 9 січня 1926 р. передбачала придбання ділянок державної власності для майбутнього будівництва приміщень митної варти [5, арк. 9].

Важливим чинником забезпечення митної варти була наявність зброї та набоїв. На 1 січня 1926 р. митна варта володіла 2900 карабінами, з них ІМВ мали у: Заліщиках – 250 шт., Снятині – 500 шт., Ворохті – 275, Долині – 250 шт., Самборі – 300 шт., Дуклі – 275 шт., Новому Сончі – 500 шт., Живці – 500 шт., Кракові – 25 шт., Львові – 25 шт. [5, арк. 4 зв.]. Саме з цього часу ДМЛ запроваджувала спеціальні облікові картки з метою ідентифікації зброї та набоїв до неї, якою володіли службовці митної варти. Облік передбачав її ретельне заповнення з обов'язковим підписом особи, яка отримувала у користування службову зброю, її справність тощо. У разі повернення зброї на зберігання, внаслідок звільнення посадової особи зі служби або її переведення на іншу митницю, в обліковій картці відмічався факт повернення зброї на зберігання. Аналогічна ситуація пов'язана з отриманням набоїв до неї [5, арк. 4 зв.]. Маємо приклади придбання окремих видів вогнепальної зброї. Так, ДМЛ повідомляла про те, що оригінальний бельгійський автоматичний пістолет «Browning» перебував у її власності та користуванні, зареєстрований в інвентарній книзі під номером 92, придбаний на підставі розпорядження МФ від 25 січня 1926 р. [46, арк. 10].

Облікова картка залишалася на зберіганні у митній варті певного ІМВ. Якщо службовця митної варти переводили на територію обслуговування іншого ІМВ, її необхідно було надіслати до відповідної інспекції. Нова

інспекція, занотувавши дати у власних записах, передавала її уповноваженій особі на збереження. У разі звільнення зі служби, картка залишалася там, де зберігалася зброя. Чергові внесення змін до облікових карток свідчили як про переведенням службовців ІМВ у інші митні підрозділи, так і про належний стан справності зброї [5, арк. 5]. Будь-які виявлені інспектором пошкодження зброї щоразу фіксувалися в журналі реєстрації, складався відповідний протокол з обов'язковим зазначенням основної причини, а також притягнення матеріально відповідальної особи до покриття завданих збитків. Якщо ж зброю пошкоджено не з вини службової особи митної варти, тоді її ремонт проводився за рахунок коштів МФ [5, арк. 5].

Незадовільне забезпечення корпусу митної варти впливало на непридатність засобів з обслуговування зброї. Так, 21 січня 1926 р. ІМВ у Живці вилучав з реєстру 322 засоби для її чищення [5, арк. 1]. Інші підрозділи також відмовлялися від використання 246 засобів для чищення зброї [5, арк. 1 зв.]. ІМВ у Самборі «списував» з обліку 162 засоби для чищення зброї [5, арк. 13 зв.]. У Долині – 126 засобів для чищення штатної зброї, у Дуклі – 98 [5, арк. 23 зв.].

Важливим залишався контроль за використанням набоїв. Так, 28 січня 1926 р. ІМВ у Самборі інформував АВУОК ДМЛ про використання 11 набоїв мексиканського виробництва під час нападу контрабандистів на митників [5, арк. 6 зв.]. ІМІ у Новому Сончі подавав рапорт про вилучення з реєстру восьми набоїв під час стрільб у стрілецькому тирі ЦШМВ в Гурі Кальварії. ІМВ у Заліщиках рапортував про використання чотирьох набоїв у тирі [5, арк. 6 зв., 10 зв.]. ІМВ у Живці звітував про вилучення з реєстру 10 набоїв до пістолета, використаних старшим офіцером Пясецьким під час повторної стрільби в ЦШМВ в Гурі Кальварії [4, арк. 2].

6 лютого 1926 р. уповноважено ІМВ у Живці вилучити з обліку 9 пістолетних набоїв, використаних помічником комісара Кароля Дочкала у стрілецькому тирі ЦШМВ в Гурі Кальварії. Виявилося, що зазначена посадова особа все ж таки вистріляла 12 набоїв, «...за 3 пістолетні патрони,

використані вищезазначеною особою не за призначенням, вимагати від нього покриття їх вартості» [5, арк. 13]. 8 лютого 1926 р. ІМВ у Живці звітував про вилучення з обліку одного мексиканського набою «...до забиття пса скаженого» [5, арк. 20 зв.]. У Самборі ІМВ «списував» з обліку 10 набоїв японського виробництва і 5 набоїв мексиканського виробництва, оплачених старшими охоронцями Превозним та Бучем [5, арк. 20 зв.]. 28 лютого 1926 р. ІМВ у Живці рапортував про зняття з обліку восьми набоїв італійського виробництва, використаних під час тренувань зі стрільби у тирі ЦШМВ в Ґурі Кальварії. У Заліщиках – про «списання» трьох набоїв японського виробництва, використаних офіцером Ліпівським у стрілецькому тирі [5, арк. 10 зв.]. 29 вересня 1926 р. МФ повідомляло АВУОК ДМЛ про те, що перевірка виявила, що під час навчальних стрільб у тирі ЦШМВ в Ґурі Кальварії не вилучено з реєстру набої до пістолетів. Рекомендовано довести інформацію до посадових осіб, відповідальних за облік набоїв [4, арк. 30 зв.].

У ІМВ у Самборі – про вилучення з обліку 5 набоїв, 2 – мексиканського і 3 – японського виробництва [5, арк. 13 зв.]. У Ворохті – 3 набої японського виробництва, використаних на службі охоронцем Павліком і передав до суду матеріали кримінальної справи на Дмитра Черленюка, який двічі вистрілив у зазначеного охоронця [5, арк. 13 зв.]. Окрім штатної зброї, передбаченої інструкціями, службовцям митної варти дозволялося використовувати особисту. Так, 20 січня 1926 р. староство у Снятині надало дозвіл Мечиславові Барові, службовцеві ІМВ, на володіння під час несення служби та використання у виняткових випадках, як-от, під час обшуку помешкань, власної зброї системи «Steuer» калібру 8 мм. 22 лютого 1926 р. АВУОК ДМЛ повідомляв про зброю та набої, дозволені для використання в службових цілях. Йшлося про особисту стрілецьку зброю службовців ІМВ, що отримувала статус штатної. Зокрема, охоронцям ІМВ в Освенцимі дозволяли використовувати особисту зброю в службових цілях. Наприклад, Станіслав Боджак володів зброєю системи «Parabelun» (номер 3512, калібр 8,65 мм), Марчин Мроз – «Brewete» (номер 13416, калібр 7,35 мм), Юзеф Габришак –

«Schmeiser» (номер 777709, калібр 6,35 мм), Францишек Туращик – «Bulldog» (номер 11138, калібр 7,35 мм) тощо [5, арк. 31]. ІМВ у Снятині дозволяв Романові Дужакові використовувати особисту короткоствольну вогнепальну зброю системи «Browning belgijski» (номер 11297, калібр 6,75 мм) [5, арк. 34 зв.]. Як свідчить аналіз архівних джерел, був відсутній єдиний реєстр вогнепальної зброї, якою володіли службовці митної варти, дозволеної до застосування, тому що дозволи на її використання надавали як старости, так й ДМЛ.

Іншою не менш важливою проблемою було придбання коней для службових потреб працівників митної варти. МФ рекомендувало ДМЛ купувати їх у Західній Польщі, зважаючи на те, що вони були там дешевшими, ніж на місцевих теренах. Окрім того до уваги бралися вік (мали бути 4–6-ти річні), фізичні дані, порода. Після уточнення усіх процедур та розрахунків планували залучити до справи адвоката [47, арк. 3]. На підставі донесень ІМВ відомо, що деякі митники використовували власних собак в службових цілях. ДМЛ рекомендувала їм ознайомитися з дотримуванням правил дресирування та використання собак на службі, пропонувала придбати брошуру комісара державної поліції, начальника відділу розведення та дресирування поліцейських собак Головної команди поліції К. Грімма «Як використовувати поліцейських собак» за ціною 1,80 зл. без вартості доставки. Зазначену брошуру можна було придбати в будинку польської книги у Варшаві або ж у Львові («Книга Губріновича»). Окрім того, більш детально дресирування собак подано у брошурі Я. Гаєвського «Дресирування поліцейських собак» (вартість 2,50 зл.) [5, арк. 22 зв.].

Митниця мала право на службових собак, яких використовувала для допомоги в прикордонній службі, стеженні за контрабандистами та викраденими речами, обшуком, супроводом осіб тощо. Усі вони утримувалися за рахунок коштів державного бюджету за умови визнання їх повністю придатними до прикордонної служби. Кожен прикордонний собака мав кінолога, з яким він ніс службу. Використання прикордонних собак для

нападу або захисту, а також для переслідування контрабандистів і осіб, які незаконно перетинали кордон, могло мати місце лише у тих випадках, у яких працівникам митної охорони дозволено застосовувати табельну зброю. Перед використанням службових собак необхідно було попередити порушників кордону про такі дії. Категорично заборонялося використовувати їх для затримання нетверезих та душевнохворих осіб, дітей та вагітних жінок [10, арк. 276]. Кінолог-прикордонник ніс особисту відповідальність за шкоду, завдану службовим собакою, за винятком випадків, коли шкода сталася згідно з інструкцією або іншого варіанту затримання зловмисника не існувало. Про будь-яку шкоду завдану особам або їх речам, він доповідав начальникові комісаріату [10, арк. 276]. Відомо, що 12 лютого 1926 р. відповідно до розпорядження МФ, одноденна сума на утримання службового собаки становила 0,50 зл. – на їжу, паливо для її приготування та підстилку [5, арк. 27 зв.]. 22 лютого 1927 р. відбувався другий курс з дресирування службових собак, які проводила ДМЛ у Мисловіцах, в гірській місцевості, поблизу Тарнова. ІМВ інформував (наказ № 19) ДМ про прибуття на заняття 40 службовців митної варти. З них із Варшави, Познані та Львова по 4 особи, з усіх решту – 28. Майбутні кінологи призначалися на добровільній основі з числа функціонерів нижчого рангу, за винятком осіб керівного складу [48, арк. 24].

Отже, ДМЛ запровадила спеціальні облікові картки для ідентифікації зброї та набоїв, які перебували у володінні службовців митної варти. У певних ситуаціях охоронцям митної варти дозволялося застосовувати особисту вогнепальну зброю та використовувати власних собак у службових цілях. Формений одяг надавався переважно нижчим службовцям митної варти, причому окремі елементи обмундирування вони могли придбати за власні кошти або викупити після списання. Нестача фінансування з боку Міністерства фінансів призводила до проблем із забезпеченням обмундируванням серед нижчих посадових осіб ІМВ, оскільки нормативні акти обмежували витрати на їхнє утримання. Водночас вищі посадові особи

ІМВ ДМЛ регулярно отримували надбавки на обмундирування та доплати на його оновлення згідно з чинним законодавством. Окремо розглядалися питання професійних захворювань, медико-соціальних гарантій та можливих зловживань, пов'язаних із отриманням оплачуваних відпусток на підставі медичних довідок. Зокрема, траплялися випадки неправомірного використання двотижневих, тритижневих, п'ятитижневих або шеститижневих оплачуваних відпусток за станом здоров'я. Облік штатної зброї передбачав суворий контроль за її збереженням, що супроводжувалося обов'язковим підписом особи, яка її отримувала. У визначених ситуаціях охоронцям митної варті надавався дозвіл на використання особистої зброї та власних собак у службових потребах.

Список використаних джерел до четвертого розділу

1. Накази Дирекції мит за лютий 1926 року // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 81. 45 арк.
2. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 13. Poz. 371.
3. Zbiór ustaw, rozporządzeń i tymczasowych przepisów obowiązujących straż celną pełniącą ochronę północnych, zachodnich i południowych granic Rzeczyp. Polskiej. Wydanie drugie nieoficjalne rozszerzone i uzupełnione według stanu z dnia 1. października 1926 r. Opracował Krywieńczyk Ludomir Komisarz Straży Celnej Kierownik Komisarjatu Straży Celnej Lubliniec-północ. Lubliniec: Nakładem autora, 1926. 371 s.
4. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1926 року // ЦДІАЛ України // Ф. 162. Оп. 1. Спр. 84. 73 арк.
5. Накази Дирекції мит за березень 1926 року // Там само. Спр. 82. 47 арк.
6. Накази Дирекції мит за вересень і жовтень місяці 1925 р. // Там само. Спр. 35. 96 арк.
7. Звіти про діяльність, том VIII // Там само. Спр. 93. 406 арк.
8. Накази Дирекції мит за квітень-червень 1926 року // Там само. Спр. 83. 54 арк.

9. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, накази, том I // Там само. Спр. 33. 88 арк.
10. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1925 року // Там само. Спр. 85. 330 арк.
11. Списки співробітників із зазначенням заробітної плати // Там само. Оп. 1. Спр. 22. 13 арк.
12. Звіти про діяльність, том VII // Там само. Спр. 92. 230 арк.
13. Polskie Ustawy Karne dodatkowe z lat 1919–1929. Zebrali i wydali Dr. A. Laniewski i K. Sobolewski pprok przy lwowskim sądzie okręgowym karnym. Lwów, ul. Batorego 14: Nakładem księgarni Dra Maksymiljana Bodeka, 1929. 628 s.
14. W sprawie leczenia członkow rodzin fukcjonarjuszow państw // Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 stycznia 1922. S. 13–14.
15. Звіти про діяльність, том XVI і останній // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 127. 103 арк.
16. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том IV // Там само. Спр. 10. 118 арк.
17. Звіти про діяльність митниць, том XI // Там само. Спр. 137. 93 арк.
18. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 142. 538 арк.
19. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 676.
20. Звіт про діяльність митниці у м.Снятині (с.Залуче), том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 7. 98 арк.
21. Projekt Ustawy o Straży Celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. 16 s.
22. Сай Н. Я. Становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях з IX ст. до 90-х рр. XX ст. (на матеріалах Львівської митниці): дис. ... канд. юр. наук. Львів, 2011. 185 с.
23. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том III // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 70. 111 арк.

24. Листування з митницею у с. Звардонь про надання коштів на господарські потреби // Там само. Спр. 1. 78 арк.
25. Господарська руїна Польщі. З приводу бюджетового експозе прем'єра Грабського // Діло. 9 травня 1925. С. 2.
26. Położenie gospodarcze Polski poprawia się na wszystkich polach! // Ilustrowany kuryer codzienny. 8 sierpnia 1920. Nr. 218. S. 10.
27. Represja karna przekroczeń ustawy z 2/7 1920 Dz U. Rz. p. p. Nr. 67. Do Pana Starosty (do wszystkich) // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. S. 16.
28. Obwieszczenie Ministra Skarbu // Monitor Polski. 25 sierpnia 1924. Nr. 194. Rok VII. S. 1.
29. Dolar w Warszawie // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
30. Złoty polski w Gdańsku // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
31. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том III // Там само. Спр. 5. 51 арк.
32. Звіт про видатки митниці у м. Снятині (с. Залуче) // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 2. 23 арк.
33. Листування з митницею у с. Звардонь про надання кредитів на господарські потреби // Там само. Спр. 66. 179 арк.
34. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том IV і останній // Там само. Спр. 6. 71 арк.
35. Шевчук І. І. Повноваження прокурорів системи Міністерства Справедливості в Республіці Польща на території Східної Галичини у період з 1919 по 1939 рр. Часопис Київського університету права. 2007. № 3. С. 35–42.
36. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том II // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 8. 103 арк.

37. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том V // Там само. Спр. 11. 111 арк.
38. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том VI // Там само. Спр. 12. 108 арк.
39. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том III // Там само. Спр. 9. 100 арк.
40. Листування з митницею та інспекторатами у с. Ворохта про будівництво приміщення охорони // Там само. Спр. 63. 80 арк.
41. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 112. 206 арк.
42. Звіти про діяльність, том IV // Там само. Спр. 114. 86 арк.
43. Engel Z. Budowa domów straży celnej // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 6–8.
44. Uroczystość poświęcenia domów służbowych na granicy zachodniej Prohaska F. Ogólne zasady systemu celnego // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 10.
45. Przetarg na budowę domów dla Straży celnej, wraz z budynkami gospodarczymi na pograniczu czechosłowackiem // Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Lwów, 1. czerwca 1925. S. 10.
46. Обіжник Міністерства фінансів про порядок складення відомостей про наявність зброї на митниці. Списки зброї // Там само. Спр. 149. 44 арк.
47. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у Львові, том VI // Там само. Спр. 79. 93 арк.
48. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том II і останній // Там само. Спр. 106. 235 арк.

ВИСНОВКИ

Досліджено ступінь вивчення наукової проблеми в історіографії, стан джерельної бази, теоретико-методологічні засади й відповідний науковий інструментарій роботи. Наголошено на тому, що розділи дослідження цілісно відображають основні аспекти теми і укладені за проблемним методом. Змістове наповнення матеріалу систематизовано за логічним принципом, що відповідає специфіці досліджуваного періоду. Хронологічний виклад подій чергується з аналізом ключових аспектів досліджуваної проблеми. Використання різноманітних методологічних підходів сприяло досягненню основної мети дослідження, дозволивши всебічно розглянути проблему шляхом розширення фактичної та аналітичної частини наукового пошуку. Забезпечення наукової достовірності результатів здійснено завдяки застосуванню сучасних методологій, підкріплених фактографічними даними, що підвищує обґрунтованість дослідження і зміцнює його наукову значущість. Залучення виявлених архівних джерел та застосування різних методів джерелознавчої критики (аналітичної, синтетичної, логічної) дозволяє уникнути упередженості у дослідженні цієї теми. Комплексний аналіз джерельної бази дав змогу всебічно та цілісно вивчити діяльність ДМЛ (1922–1927 рр.), оцінити досвід її роботи та осмислити її значення для розвитку сучасної науки.

Деякі історіографічні дослідження мають обмежену та недостатньо розроблену історіографічну і джерельну базу, що значною мірою вплинуло на загальний зміст, форму, обсяг і характер досліджуваної теми. Це призвело до виникнення стереотипного сприйняття діяльності ДМЛ (1922–1927 рр.), яке ґрунтувалося на простому перерахуванні фактів чи подій, без глибшого аналізу змісту її діяльності. Українська історіографія до цього часу не має жодного істотного наукового історичного дослідження, що б аналізувало задекларовану тематику. Вважаємо, що давно настала потреба всебічного, комплексного й цілісного наукового дослідження діяльності ДМЛ (1922–1927 рр.), що є важливою складовою частиною реалізації митної політики

ДРП з використанням належним чином науково опрацьованих джерел. Такий аналіз дозволив об'єктивно оцінити роль і значення ДМЛ у формуванні економічної політики досліджуваного часу.

Проаналізовано становлення ДМЛ крізь призму формування митної варти, нормативно-правової бази, проблем визначення прикордонних меж та підготовки кадрового потенціалу. Варто відзначити, що утворення митної варти ДРП пов'язане із завершенням Першої світової війни та формуванням її державності. Початково на етапі становлення митних органів забезпечення кордонів покладалося на військових. Проте упродовж 1921–1922 рр. організована митна варта здійснювала охорону північного, західного та південного кордонів. Нормативно-правова база, використовувана митною вартою, відображала різні аспекти правових, митних, адміністративних, фінансових, валютних та господарських відносин у ДРП, пов'язаних із функціонуванням митних структур у Краківському, Львівському, Станіславівському та Тарнопільському воєводствах.

Особливості визначення прикордонних меж корелювалися з процесом формування кордонів ДРП і становленням прикордонних зон, які перебували в компетенції РДО, МВС та воєвод. Стверджуємо, що державним органам ДРП не вдалося розробити єдиних підходів до визначення прикордонних меж, що спричинило неоднозначне їх розуміння і трактування, негативно вплинувши на становище місцевого населення. Незважаючи на активні заходи влади для вирішення нагальних проблем, впродовж 1922–1927 рр. вдалося частково їх розв'язати. Однак питання організаційного характеру, такі як охорона кордону, визначення ширини смуг на окремих ділянках, отримання дозволів і спрощення правил перебування в прикордонній зоні, виконання угод тощо, залишалися невирішеними.

Підготовка кадрового потенціалу мала важливе значення для формування митних органів влади ДРП. Ключове місце у цьому процесі займали екзаменаційні комісії, що складалися з фахівців-практиків митної справи та фіскальної політики. Проходження фахового іспиту для отримання

посади у митних структурах не було обов'язковим для всіх кандидатів. З метою залучення колишніх військових до служби у митних органах, ПРМ рекомендувала для них умови зарахування військової служби до пенсії і вислугу років для учасників війни, рекомендованих до служби в митних органах.

З метою підвищення рівня фахових знань службовців митних органів, МФ вимагало від ДМЛ підтвердження рівня освіти та екзаменування чиновників. Загалом, вищі посадові особи у дев'яти ІМВ у Заліщиках, Снятині, Ворохті, Долині, Самборі, Дуклі, Новому Сончі, Живці володіли «достатнім» рівнем знань. Проте часті переміщення функціонерів митних органів та проблеми з технічним персоналом свідчили про низький професійний рівень окремих працівників митниць.

Слід відзначити позитивну динаміку налагодження навчального процесу, формування фахових екзаменаційних комісій зі складу службовців-практиків митної справи та змістового наповнення освітніх програм. Проте перевантаженість екзаменаційних комісій призводила до створення окремих комісій для службовців фіскального контролю та канцелярії. Початково програма іспитів не охоплювала усіх предметів, що вимагалися для екзаменування кандидатів на посади у митних структурах. Низький рівень фахових знань службовців митних органів призводив до систематичного екзаменування та подання ними атестатів про отриману освіту. Однак результати екзаменів в основному свідчили про «достатній» рівень знань, що обмежувало кар'єрний ріст та призводило до переведення до віддалених ІМВ. Суттєвою проблемою, що гальмувала розвиток митних структур, було обмежене державне фінансування, неналежне виконання митниками службових обов'язків, а також віковий ценз працівників тощо.

Охарактеризовано організаційні принципи, враховуючи функціонування митних служб, умов та особливостей переміщення через державний кордон громадян, цінних предметів, транспортних засобів, а також зловживання службовим становищем та боротьбу з контрабандою.

Інструкція щодо її протидії, незаконному перетині кордону передбачала кримінально-фіскальне провадження щодо осіб і предметів, затриманих за контрабанду чи незаконний перетин кордону тощо. Особи, затримані за контрабанду, підлягали кримінально-фіскальному провадженню. Інспектори митниці повідомляли державну поліцію та ДМЛ про виявлені факти контрабанди. У випадку недбалого виконання службових обов'язків посадова особа, функціонер або службовець, призначений для розслідування порушень митного законодавства, підлягав звільненню з посади. Контрабандні товари передавалися на зберігання до найближчої митниці або окружної податкової інспекції для їх повного опису. У цьому процесі брала участь державна поліція, яка складала акт про контрабанду. Крім того, митна варта мала право арештовувати осіб, підозрюваних у контрабанді.

Прослідковано матеріальне забезпечення митних органів, медико-соціальні гарантії та матеріально-технічну підтримку. Аналізуючи особливості речового забезпечення працівників митних органів у ДРП, виявлено, що формений одяг переважно виділявся для нижчих службовців митної варти. Вони мали можливість додатково придбати окремі складові обмундирування за власні кошти або викупити їх після зняття з обліку. Проте у середовищі нижчих посадових осіб ІМВ виникали проблеми із забезпечення обмундируванням через недостатнє фінансування з боку МФ, яке обмежувало витрати на ці потреби. Влада намагалася подолати ці проблеми, однак упродовж досліджуваного періоду не вдалося повністю їх вирішити. У той же час, вищі посадові особи ІМВ ДМЛ систематично отримували надбавки за обмундирування та доплати за його придбання відповідно до встановлених законодавством норм.

Висвітлено питання «професійних» захворювань та зловживань, пов'язаних з отриманням оплачуваних відпусток на підставі медичних довідок. Зазначено, що у питаннях отримання різних за тривалістю оплачуваних відпусток за станом здоров'я виявлено певні зловживання. Особи, які, подавалися на отримання таких відпусток, скеровувалися на

додаткову перевірку до лікарів державних клінік для підтвердження діагнозу з відповідним медичним висновком. Ці зловживання включали заміщення виконання службових обов'язків іншими працівниками, порушували структуру робочого процесу. До працівників, які вчиняли такі зловживання, застосовувалися дисциплінарні заходи, такі, як-от: тимчасове відсторонення від виконання обов'язків, а також матеріальні стягнення, відмова у збільшенні грошового забезпечення тощо. Незважаючи на потребу в поповненні штату працівників митної варти, існувала рекомендація від МФ призупинити просування службою і прийняття нових функціонерів, щоб уникнути зловживань та покращити дисципліну серед персоналу.

Дисциплінарні покарання, пов'язані із самовільним залишенням місця несення служби, недотримання правил контролю за використанням набоїв та інші подібні порушення. Для забезпечення контролю за штатною зброєю передбачався облік її збереження з обов'язковим підписом особи, яка її отримувала для службового користування. У випадку повернення зброї на зберігання через звільнення посадової особи або її переведення на іншу митницю, цей факт відображався у спеціальній обліковій картці. Крім того, в окремих випадках охоронцям митної варти дозволялося використовувати особисту вогнепальну зброю та власних собак у службових цілях, що вимагало додаткового контролю та відповідального відношення до цих засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Daniel Beauvois. *Histoire de la Pologne*. Paris, 1995. 460 p.
2. Дейвіс Н. Боже ігрище: Історія Польщі. К., 2008. 1080 с.: іл.
3. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь, 1569–1999 / пер. з англ.: А. Котенко, О. Надтока. Київ: Дух і Літера, 2012. 460 с.
4. Марусик Т. Даніель Бовуа: неупереджений погляд на відносини в польсько-російсько-українському трикутнику. URL: <https://zn.ua/ukr/personalities/daniel-bovua-neuperedzheniy-poglyad-na-vidnosini-v-polsko-rosiysko-ukrayinskomu-trikutniku-290271.html> (дата звернення: 24.09.2021).
5. Бовуа Д. Чи легенда кресів має заступити собою їхню історію? URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/599-daniel-bovua-chy-lehenda-kresiv-maie-zastupyty-soboiu-ikhniu-istoriiu> (дата звернення: 24.09.2021).
6. Філонюк А. Бовуа Даніель / Енциклопедія. Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія [онлайн]. Київ, Львів: НТШ, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. URL: <https://encyclopedia.com.ua/entry-346> (дата звернення: 24.09.2021).
7. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації. Київ: «К.І.С.», 2012. 400 с.
8. Dominiczak H. *Granica polsko-niemiecka 1919–1939*. Warszawa, 1975. 292 s.
9. Dominiczak H. *Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. Warszawa, 1992. 287 s.
10. Albert A. *Najnowsza historia Polski 1914–1993*. T. 1. Londyn: Puls, 1994. 641 s.
11. Єжи Топольський. URL: <https://artvertep.com/authors/opd> (дата звернення: 12.08.2022).

12. Topolski J. Historia Polski: Od czasów najdawniejszych do 1990 r. Warszawa, 1995. 435 s.
13. Topolski J. Historia Polski. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS: Wydawnictwo Poznańskie, 2008. 343 s.: fot.
14. Ligenza M. Topolski w pigułce – czyli nowy wybór tekstów i idei // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 48. 2018. S. 465–467.
15. Kukło C. Historia społeczna w teorii i praktyce badawczej Jerzego Topolskiego // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 50. 2020. S. 111–129.
16. Zamorski K. Historia gospodarcza Jerzego Topolskiego. Narracja o wybranych wątkach dziejów gospodarczych polski // HISTORYKA. Studia Metodologiczne. T. 50. 2020. S. 71–87.
17. Dybkowska A. Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności. Warszawa, 1998. 394 s.
18. Bardach J. Historia ustroju i prawa polskiego. M.: Pietrzak, 2003. 667 s.
19. Szczepański K. Ochrona granicy wschodniej w latach 1918–1924. Transformacje struktur formacji granicznych po odzyskaniu niepodległości // Zeszyt Naukowy. Muzeum Wojska. 2005. 18. S. 32–44.
20. Дильонгова Г. Історія Польщі: 1795–1990 / переклад з польської Михайла Кірсенка. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.
21. Czubinski A. Historia Polski XX wieku. Wydanie II poszerzone (dodruk). Poznań: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, 2012. 472 s.
22. Kozłowski P. Straż Celna zapomnianą formacją graniczną II Rzeczypospolitej – dyslokacja jednostek granicznych w 1926 roku // Problemy Ochrony Granic. Biuletyn. Nr 50 (2012). S. 7–34.
23. Grobelski W. Formacje graniczne II Rzeczypospolitej // Roczniki wydziału nauk prawnych i ekonomicznych kul. Tom VIII–IX. Zeszyt 1. 2012–2013. S. 254–282.

24. Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. 220 s.
25. Kozłowski P., Ostasz G. Wywiad graniczny na granicy z Czechosłowacją w latach 1918–1924 (założenia organizacyjne) / Wywiad i kontrwywiad II Rzeczypospolitej w walce o granicę wschodnią w latach 1918–1922. Warszawa, 2021. S. 98–130.
26. Łapa M. Unifikacja systemu celnego Drugiej Rzeczypospolitej. Przyczynek do zagadnienia gospodarczej integracji ziem polskich po I wojnie światowej // Almanach Historyczny. 2021. T. 23. Z. 1. S. 177–204.
27. Кульчицький С. Проблема кордону між Україною і Польщею в радянській політиці 1919–1921 рр. // Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. К., 1993. С. 188–199.
28. Єременко Т. Політичні та дипломатичні відносини Радянської України з Польською Республікою (1921–1923 рр.) // Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 56–70.
29. Присташ Л. Т. Апарат управління Західною Україною в складі Польщі (1921–1939 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 1998. 20 с.
30. Алексієвець Л. М. Новітня історія Польщі (1918–1939). Київ–Тернопіль: Астон, 2002. 320 с.
31. Алексієвець Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 448 с.
32. Алексієвець Л. М. Прийняття Конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої // Україна–Європа–Світ. Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 62–76.
33. Алексієвець Л. М. Гуманітарно-культурні фактори державотворення Польщі (1918–1926 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. 2009. Вип. 18. С. 61–80.

34. Алексієвець Л. М. Польща: міжнародні відносини у добу відродження 1918–1923. Тернопіль: Астон, 2012. 192 с.
35. Алексієвець Л. М. Мала конституція 1919 р. у розбудові польської держави // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип. 17. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 115–120.
36. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с. + 8 кол. мап.
37. Зашкільняк Л. Україна і Польща в ХХ столітті: від конфліктів до порозуміння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. № 17. Львів, 2008. С. 3–18.
38. Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918–1939 рр.): автореф. дис... канд. юрид. наук. Львів, 2004. 17 с.
39. Липитчук О. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.): автореф...дис. канд. юрид. наук. Львів, 2004. 18 с.
40. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменярь, 2006. 335 с.
41. Гетьманчук М. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008. 432 с.
42. Булавіна С. Конституції Польщі 1921 та 1935 років в українській та польській історіографії // Історико-правовий часопис. 2014. № 1. С. 8–12.
43. Боєчко В. Ф. Реалізація проектів державності Другої Речі Посполитої польською політичною елітою 1917–1918 рр. // Вісник Черкаського університету. 2015. № 29 (362). С. 96–104.
44. Губань Р. В. Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України в ХХ – на початку ХХІ століття (історико-правове дослідження): дис.... докт. юр. наук. Київ, 2018. 601 с.

45. Козоріз О. О. Організація та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі республіки Польща (1921–1939): дис.... канд. юр. наук. Львів, 2018. 264 с.
46. Коцан Р. І. Формування та функціонування радянсько-польського кордону у 1921–1939 роках. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Чернівці, 2019. 546 с.
47. Історія правоохоронних органів України: Підручник / С. В. Банах, А. В. Грубінко, В. В. Савенко, В. З. Ухач. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 232 с.
48. Мицак А. П. Організація та структура Львівської митниці: сторінки історії. Львів: Тріада Плюс, 1999. 38 с.
49. Чорний В. Україна і митна справа: історичний нарис. К., 2001. 349 с.
50. Історія митної справи в Україні: Монографія / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін.; За ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова. К.: Знання, 2006. 606 с.: іл.
51. Присташ Л. Т. Розвиток митної справи на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 26. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. С. 31–37.
52. Сай Н. Я. Становлення та розвиток митної справи на західноукраїнських землях з IX ст. до 90-х рр. XX ст. (на матеріалах Львівської митниці): дис.... канд. юр. наук. Львів, 2011. 185 с.
53. Філіппова С., Масленніков Є., Іванова К. Дослідження розвитку митної справи в Україні // Наукові записки. Серія «Економіка». 2012. Випуск 20. С. 98–101.
54. Митна справа: підруч. / [А. І. Крисоватий, С. Д. Герчаківський, О. Б. Дем'янюк та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.

55. Тучак Т. В. До питання періодизації розвитку митної справи та митної політики України // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2018. № 10. С. 134–138.
56. Русенко С. Державне забезпечення Польщею захисту свого східного кордону // Шоста міжнародна наукова школа-семінар «Історія торгівлі, податків та мита». Тези доповідей (Дніпропетровськ, 11–12 жовтня 2012 р.). С. 55–56.
57. Русенко С. Я. Українці в системі польської митної служби в міжвоєнний період двадцятого століття // Історична панорама. Спеціальність: Історія. 2012. Вип. 15. С. 35–46.
58. Малоожон О. І. Історія виникнення і розвитку митної справи в Україні // Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2. 2017. С. 143–147.
59. Гудь Б. Українсько-польський кордон: історія, сучасність, перспективи / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 125–136.
60. Гуменний С. «Збручанський кордон» (1772–1939): міграція, контрабанда та шпигунство / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 137–150.
61. Гуменний С. Л. Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр.: дис... док. філос. Київ, 2022. 249 с.
62. Сергій Гуменний. Гуківська митниця: боротьба з контрабандною діяльністю на польсько-радянському кордоні у 1923–1924 роках // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Том 158. № 1. 2024. С. 27–32.

63. Сергій Гуменний. Службові порушення працівниками митної варті «Дирекції мит у Львові» дисциплінарних вимог (1920-ті рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 2. С. 51–56.
64. Патер І., Муравський О. Українсько-польські державні кордони й етнічні межі. Історичний огляд / Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 151–190.
65. Кліш А., Москалюк М. Боротьба «Дирекції мит у Львові» з контрабандою (1920-ті рр.) // Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 3(21) 2024. С. 1187–1202.
66. Кліш А. Б., Москалюк М. М. Соціальна і матеріальна підтримка митних структур «Дирекцією мит у Львові» (1920-ті рр.) // Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 5(23) 2024. С. 1128–1140.
67. Андрій Кліш, Микола Москалюк. Зловживання службовим становищем митними органами Другої Речі Посполитої (1920–1927-і рр.) // Гуманітарні студії: історія та педагогіка. 2024. Випуск 1(07). С. 20–30.
68. Микола Бармак. Митна політика в Другій Речі Посполитій // Актуальні питання в сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. № 7(25). 2024. С. 897–912.
69. Микола Бармак. Формування спиртової монополії у Другій Речі Посполитій (1924–1926 рр.) // Наукові записки Тернопільського

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 1. С. 13–19.

70. Микола Бармак. Контроль «Дирекції мит у Львові» за експортно-імпортними операціями (1920-ті рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. 2024. Випуск 2. С. 8–15.
71. Олександр Добржанський. «Dziennik urzędowy Ministerstwa skarbu» як джерело вивчення історії митної справи в Другій Речі Посполитій (1919–1922) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / головний редактор Іван Зуляк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 1. С. 33–40.
72. Добржанський О. Становлення фіскальних і митних органів у Другій Речі Посполитій // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. 2024. № 1. С. 109–116.
73. Олександр Добржанський. Боротьба «Дирекції мит у Львові» з фальшивомонетництвом (1920-і рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. 2024. Випуск 2. С. 57–62.
74. Кулик С. Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти // Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 162–164.
75. Кулик С. Ю. Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.) // Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-

практичної конференції (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 3. С. 25–26.

76. Кулик С. Ю. Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Том 34 (73) № 1. Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 86–91.
77. Кулик Соломія. Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2023. Том 39. С. 217–230.
78. Zuliak, I. & Kulyk, S. Material, Medical and Social Security of Inspectorates of the Customs Guard of the Directorate of Duties in Lviv (the mid-1920s) // *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk* [East European Historical Bulletin], 29, P. 130–145.
79. Кулик С. Особливості польсько-радянської угоди 1925 р. // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 23–24.
80. Іван Зуляк, Соломія Кулик. Функціонування Центральної школи митної варти в Гурі Кальварії (1925 р.) // XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. Наук. редак. О. В. Добржанський. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 223–225.
81. Соломія Кулик. Утворення митної варти Другої Речі Посполитої // Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи: Матеріали наукової конференції. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 83–84.
82. Кулик С. Ю. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. // Науковий вісник

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія. Чернівці: Чернівецький університет, 2023. № 2. С. 98–109.

83. Соломія Кулик. Вплив Першої світової війни на становлення митних структур Другої Речі Посполитої // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 274–277.
84. Соломія Кулик. Особливості переміщення громадян і матеріальних цінностей зі східних воєводств Другої Речі Посполитої (1920-ті рр.) // Rocznik Chełmski. Chełm. 2024. Том 28. S. 181–191.
85. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1.
86. Листування з митницею у с. Звардонь про надання коштів на господарські потреби // Там само. Спр. 1. 78 арк.
87. Звіт про видатки митниці у м. Снятині (с. Залуче) // Там само. Спр. 2. 23 арк.
88. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том I // Там само. Спр. 3. 56 арк.
89. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том II // Там само. Спр. 4. 78 арк.
90. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том IV і останній // Там само. Спр. 6. 71 арк.
91. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том II // Там само. Спр. 8. 103 арк.
92. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том III // Там само. Спр. 9. 100 арк.
93. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том IV // Там само. Спр. 10. 118 арк.
94. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том V // Там само. Спр. 11. 111 арк.

95. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том VI // Там само. Спр. 12. 108 арк.
96. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том I // Там само. Спр. 15. 36 арк.
97. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том II // Там само. Спр. 16. 10 арк.
98. Журнал реєстрації сплати митних податків на митниці у м. Кракові, том III і останній // Там само. Спр. 17. 32 арк.
99. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць. Анкетні дані співробітників // Там само. Спр. 18. 74 арк.
100. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том I // Там само. Спр. 19. 165 арк.
101. Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том II і останній // Там само. Спр. 20. 135 арк.
102. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 21. 151 арк.
103. Списки співробітників із зазначенням заробітної плати // Там само. Спр. 22. 13 арк.
104. Інструкції про боротьбу з контрабандою // Там само. Спр. 23. 90 арк.
105. Обіжники і розпорядження з організаційних питань // Там само. Спр. 24. 33 арк.
106. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці // Там само. Спр. 25. 192 арк.
107. Скарга Міністерству фінансів щодо відмови фірмі «Szalowa» в наданні права на вивіз сіркового ефіру до Чехословаччини // Там само. Спр. 26. 21 арк.
108. Листування з інспекторами прикордонної охорони про боротьбу з ввезенням контрабандних товарів // Там само. Спр. 27. 397 арк.

109. Списки співробітників та їх характеристики // Там само. Спр. 28. 26 арк.
110. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том I // Там само. Спр. 29. 69 арк.
111. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том II // Там само. Спр. 30. 152 арк.
112. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том III // Там само. Спр. 31. 140 арк.
113. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том IV і останній // Там само. Спр. 32. 109 арк.
114. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, накази, том I // Там само. Спр. 33. 88 арк.
115. Протоколи екзаменаційної комісії про складання екзаменів на посаду службовця митниці, том II і останній // Там само. Спр. 34. 237 арк.
116. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1925 року // Там само. Спр. 35. 96 арк.
117. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1925 року // Там само. Спр. 36. 99 арк.
118. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниці. Анкети співробітників // Там само. Спр. 37. 93 арк.
119. Угоди, укладені між міністерствами закордонних справ Радянського Союзу і Польщі про врегулювання спірних майнових прикордонних питань // Там само. Спр. 38. 72 арк.
120. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «З» // Там само. Спр. 39. 35 арк.
121. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «В» // Там само. Спр. 40. 79 арк.
122. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 43. 113 арк.
123. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «С» // Там само. Спр. 44. 71 арк.

124. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «О–П» // Там само. Спр. 45. 63 арк.
125. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 47. 64 арк.
126. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «К» // Там само. Спр. 48. 119 арк.
127. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Г» // Там само. Спр. 50. 62 арк.
128. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 51. 86 арк.
129. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «У–Ф» // Там само. Спр. 52. 89 арк.
130. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Х» // Там само. Спр. 53. 8 арк.
131. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Ц–Д» // Там само. Спр. 54. 52 арк.
132. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «Б» // Там само. Спр. 55. 94 арк.
133. Списки осіб, які отримали звільнення від сплати митних податків з прізвищами на літеру «А» // Там само. Спр. 56. 27 арк.
134. Списки співробітників із зазначенням заробітної плати // Там само. Спр. 57. 7 арк.
135. Звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ, том I // Там само. Спр. 64. 205 арк.
136. Звітні відомості дисциплінарної комісії про кількість розглянутих дисциплінарних справ, том I // Там само. Спр. 65. 141 арк.
137. Листування з митницею у с. Звардонь про надання кредитів на господарські потреби // Там само. Спр. 66. 179 арк.

138. Справа про кримінально-фінансову суперечку з фірмою «М. Франксе» у м. Львові щодо перевезення контрабандних товарів // Там само. Спр. 67. 9 арк.
139. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том I // Там само. Спр. 68. 95 арк.
140. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том II // Там само. Спр. 69. 89 арк.
141. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том III // Там само. Спр. 70. 111 арк.
142. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 71. 154 арк.
143. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том V // Там само. Спр. 72. 132 арк.
144. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VI // Там само. Спр. 73. 91 арк.
145. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VII // Там само. Спр. 74. 98 арк.
146. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VIII // Там само. Спр. 75. 106 арк.
147. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том IX // Там само. Спр. 76. 138 арк.
148. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том X // Там само. Спр. 77. 98 арк.
149. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том XI // Там само. Спр. 78. 114 арк.
150. Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том XII і останній // Там само. Спр. 79. 93 арк.
151. Накази Дирекції мит за січень 1926 року // Там само. Спр. 80. 43 арк.
152. Накази Дирекції мит за лютий 1926 року // Там само. Спр. 81. 45 арк.
153. Накази Дирекції мит за березень 1926 року // Там само. Спр. 82. 47 арк.

154. Накази Дирекції мит за квітень-червень 1926 року // Там само. Спр. 83. 54 арк.
155. Накази Дирекції мит за вересень-жовтень 1926 року // Там само. Спр. 84. 73 арк.
156. Накази Дирекції мит за листопад-грудень 1926 року // Там само. Спр. 85. 330 арк.
157. Звіти про діяльність, том I // Там само. Спр. 86. 221 арк.
158. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 87. 266 арк.
159. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 88. 118 арк.
160. Звіти про діяльність, том V // Там само. Спр. 90. 220 арк.
161. Звіти про діяльність, том VI // Там само. Спр. 91. 160 арк.
162. Звіти про діяльність, том VII // Там само. Спр. 92. 230 арк.
163. Звіти про діяльність, том VIII // Там само. Спр. 93. 406 арк.
164. Звіти про діяльність, том XI // Там само. Спр. 94. 310 арк.
165. Звіти про діяльність, том X і останній // Там само. Спр. 95. 257 арк.
166. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том I // Там само. Спр. 100. 107 арк.
167. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том II // Там само. Спр. 101. 115 арк.
168. Обіжники Міністерства фінансів і Дирекції мит про порядок стягнення мита з закордонних посилок, том III і останній // Там само. Спр. 102. 141 арк.
169. Розпорядження Міністерства фінансів про преміювання службовців за боротьбу з контрабандою. Листування з цього питання // Там само. Спр. 103. 40 арк.
170. Рішення Міністерства фінансів про призначення співробітників митниць // Там само. Спр. 104. 123 арк.
171. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том I // Там само. Спр. 105. 123 арк.

172. Накази Дирекції мит за I-е півріччя 1927 року, том II і останній // Там само. Спр. 106. 235 арк.
173. Звіти про діяльність, том I // Там само. Спр. 111. 148 арк.
174. Звіти про діяльність, том II // Там само. Спр. 112. 206 арк.
175. Звіти про діяльність, том III // Там само. Спр. 113. 155 арк.
176. Звіти про діяльність, том IV // Там само. Спр. 114. 86 арк.
177. Звіти про діяльність, том V // Там само. Спр. 115. 72 арк.
178. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 127. 103 арк.
179. Звіти про діяльність митниць, том II // Там само. Спр. 128. 63 арк.
180. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 129. 79 арк.
181. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 130. 98 арк.
182. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 131. 100 арк.
183. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 132. 82 арк.
184. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 133. 161 арк.
185. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 134. 142 арк.
186. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 135. 59 арк.
187. Звіти про діяльність митниць, том III // Там само. Спр. 141. 107 арк.
188. Звіти про діяльність, том XVI і останній // Там само. Спр. 142. 538 арк.
189. Справа про кримінально-фінансову суперечку з транспортною фірмою «Краковія» за контрабанду // Там само. Спр. 147. 71 арк.
190. Справа про розслідування скарги на начальника митниці в Здолбунові Зубковського за зловживання своїм службовим становищем // Там само. Спр. 824. 10 арк.
191. Справа про звинувачення службовця митниці у м. Снятин Волощука Петра у порушенні службової дисципліни // Там само. Спр. 833. 44 арк.
192. Справа про звинувачення службовця митниці в м. Жупан Білецького Артура у порушенні службової дисципліни та п'янстві // Там само. Спр. 836. 68 арк.
193. Заяви співробітників митниць про переміщення на посаді // Там само. Спр. 1040. 56 арк.

194. Розпорядження Міністерством фінансів і листування з митницями про порядок проведення ревізій багажу в поїздах прикордонної зони // Там само. Спр. 1041. 58 арк.
195. Листування з митницею в м. Освенцим і Центральним управлінням сільськогосподарських і торгових товариств у Варшаві з питань повернення неправильно отриманого мита за вивезення ячменю // Там само. Спр. 1043. 159 арк.
196. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1044. 56 арк.
197. Розпорядження Президента Польської республіки про встановлення митного тарифу і порядку розслідуванні справ, пов'язаних з несплатою митних зборів і перевезення контрабанди // Там само. Спр. 1045. 176 арк.
198. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1046. 34 арк.
199. Розпорядження Міністерства фінансів і листування з митницями про проведення ревізії багажу в поїздах у прикордонній зоні // Там само. Спр. 1047. 70 арк.
200. Акти ревізій митниць // Там само. Спр. 1510. 176 арк.
201. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Перемишлі // Там само. Спр. 1511. 23 арк.
202. Звіти про прибутки і видатки митниці у м. Станіславові // Там само. Спр. 1512. 12 арк.
203. Відомості про виплату заробітної плати співробітників митниць // Там само. Спр. 1514. 69 арк.
204. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1515. 3 арк.

205. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Лавочне // Там само. Спр. 1516. 7 арк.
206. Журнал реєстрації про видатки митниці у м-ку Підволочиська // Там само. Спр. 1517. 16 арк.
207. Журнал реєстрації про видатки митниці у с. Токи // Там само. Спр. 1518. 12 арк.
208. Відомості про виплату зарплати співробітникам митниць // Там само. Спр. 1519. 88 арк.
209. Фінансові звіти про збільшення кредитів // Там само. Спр. 1520. 7 арк.
210. Звітні відомості про прибутки і видатки митниць за квітень 1927 р. // Там само. Спр. 1521. 140 арк.
211. Звітні відомості про прибутки і видатки митниць за жовтень 1927 р. // Там само. Спр. 1522. 146 арк.
212. Акти перевірки кас митниць // Там само. Спр. 1523. 93 арк.
213. Відомості на виплату премій співробітникам митниць за боротьбу з контрабандою // Там само. Спр. 1524. 160 арк.
214. AAN. Zespół 2/349/1 Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie. Sygn. 2/349/1/251. Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie. 4.6 Referat VI – Spraw Specjalnych. Inwigilacja i aresztowania uchodźców z Czechosłowacji. Protokoły przesłuchań, kwestionariusze, karty daktyloskopijne, notatki, korespondencja, fotografie. K. 106–116.
215. AAN. Zespół 2/390/0 Akta Leona Wasilewskiego. Sygn. 2/390/0/6/48 Delegacja Polska Mieszanej Komisji Granicznej na Wschodzie. Powołanie Komisji. Protokoły posiedzeń, sprawozdania opisowe z przebiegu prac Komisji, raporty dla MSZ o incydentach między delegacjami.
216. AAN. Prezydium Rady Ministrów. Protokoły Rady Ministrów. T. 14. Protokół 84 posiedzenia RM z dn. 19 VI 1921 r.
217. AP w Przemyślu.. Meldunki Policji Państwowej o sytuacji w strefie nadgranicznej, Zespół akt Starostwo Powiatowe Jasielskie, sprawy graniczne 1921–1925.

218. ASG. Zespół 161. Główna Komenda Straży Granicznej. 1922–1923. Sygn. 916. Dodatek do rozkazu Nr. 125. Dow. Okr. Gen. Kielce.
219. Prawa Państwa Polskiego. Wydał Prof. Władysław Leopold Jaworski. Zeszyt IV. Prawo agrarne (Od 1 lutego 1918 r. do 1 kwietnia 1920). Kradów: Narkadem czcionkami drukarni narodowej w Krakowie, 1920. 517 s.
220. Dziennik Prawa Państwa Polskiego z r. 1919 nr. 65. Poz. 391.
221. Rozporządzenie Ministra Skarbu oraz Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 25 lutego 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 15. Poz. 137.
222. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lipca 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 58 z dn. 31 lipca 1922 r. Poz. 525.
223. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 117/1927. Poz. 996.
224. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporz dzen z moc ustawy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr.78. Poz. 443.
225. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314.
226. Ustawa z dnia 3 marca 1926 r. w sprawie częściowej zmiany ustawy z dnia 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 30/1926 r. Poz. 183.
227. Ustawa z dnia 10 maja 1921 r. o regulowaniu podatków od spożycia, zużycia, względnie produkcji na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921 r. Nr. 41. Poz. 248.
228. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1921 r. w przedmiocie ujednostajnienia opodatkowania drożdży prasowanych na obszarze b. zaborów rosyjskiego i austriackiego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 50. Poz. 307.

229. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu o taryfie celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 51. Poz. 314 z r. 1920.
230. Ustawa z dnia 9 lipca 1936 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. o granicach Państwa // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 55. Poz. 397.
231. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 80. Poz. 777 z r. 1924.
232. Ustawa z dnia 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 89. Poz. 656.
233. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 17 października 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych i Przemysłu i Handlu o przepisach co do odległości budowli od dróg publicznych i co do ścieków przydrożnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 109. Poz. 778.
234. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 października 1927 r. o dostarczaniu środków przewozowych dla wykonywania budowy i utrzymania dróg publicznych i mostów // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 95. Poz. 846.
235. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 31 grudnia 1921 r. w przedmiocie ruchu samochodowego, motocyklowego i rowerowego przez granice Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1922. Nr. 8. Poz. 57.
236. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zapobieganiu chorobom zawodowym i ich zwalczaniu // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 676.
237. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. 24 s.
238. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 lipca 1922. Nr. 18. 48 s.

239. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. 20 s.
240. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 maja 1922. Nr. 12. 32 s.
241. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 21 sierpnia 1922. Nr. 20. 48 s.
242. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 11 września 1922. Nr. 22. 24 s.
243. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. 24 s.
244. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 stycznia 1922 r. Nr. 2. 36 s.
245. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. 40 s.
246. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, Z 1922 roku. 1923. 42 s.
247. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. 32 s.
248. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 31 stycznia 1922 r. Nr. 3. 28 s.
249. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. 24 s.
250. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. 48 s.
251. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 27 czerwca 1922. Nr. 16. 24 s.
252. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 września 1922. Nr. 25. 44 s.
253. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 lutego 1922. Nr. 5. 20 s.

254. Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. 20 s.
255. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. Warszawa. № 18. 10 sierpnia 1923. 169 s.
256. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 stycznia 1922. 18 s.
257. Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 sierpnia 1923. 8 s.
258. Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Lwów, 1 czerwca 1925. 11 s.
259. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1922. 18 s.
260. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1922. 14 s.
261. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. 18 s.
262. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 kwietnia 1923. 12 s.
263. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. 14 s.
264. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. 20 s.
265. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. 12 s.
266. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 lipca 1923. 10 s.
267. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. 14 s.
268. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. 12 s.

269. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. 20 s.
270. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. 34 s.
271. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 marca 1923. 12 s.
272. Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. 8 s.
273. Dziennik Urzędowy Starostwa w Jarosławiu. 15 marca 1927. Nr. 6. 6 s.
274. Skorowidz do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Skarbu 1922 roku. Warszawa: Tłoczono Czcionkami Drukarni Państwowej Miodowa 22. 42 s.
275. Skorowidz do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Skarbu za rok 1923. Warszawa: Tłoczono w drukarni państwowej miodowa 22, 1924. 44 s.
276. Zbiór ustaw, rozporządzeń i tymczasowych przepisów obowiązujących straż celną pełniącą ochronę północnych, zachodnich i południowych granic Rzeczypospolitej. Wydanie drugie nieoficjalne rozszerzone i uzupełnione według stanu z dnia 1. października 1926 r. Opracował Krywieńczyk Ludomir Komisarz Straży Celnej Kierownik Komisarjatu Straży Celnej Lubliniec-północ. Lubliniec: Nakładem autora, 1926. 371 s.
277. Господарська руїна Польщі. З приводу бюджетового експозе прем'єра Грабського // Діло. 9 травня 1925. С. 2.
278. Reinisch R. Służba ochrony granic // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 4.
279. K. F. Nasza granica morska // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 5.
280. Projekt Ustawy o Straży Celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 8–10.
281. Zmiany w przepisach o paszportach zagranicznych // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 12.
282. Składki na samolot straży celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13.

283. Odpis protokłu // Cząty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13.
284. Wykaz zrobionych składek przez inspektorat Żywiec // Cząty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 13–14.
285. Przegląd Polityczny // Cząty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. S. 14.
286. Engel Z. Budowa domów straży celnej // Cząty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 6–7.
287. Władze administracji ogólnej o ochronie granicy // Cząty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 15.
288. Składki na samolot straży celnej // Cząty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 15.
289. Organizacja służby granicznej w niepodległej Polsce // Cząty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 4–5.
290. Prohaska F. Ogólne zasady systemu celnego // Cząty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 5, 10.
291. Projekt wprowadzenia jednolitego paszportu międzynarodowego w Lidze Narodów // Cząty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.
292. Konwencja graniczna polsko-niemiecka // Cząty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11.
293. Porozumienie polsko-niemieckie w sprawie robotników sezonowych // Cząty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 11–12.
294. Sprawa ceł wywozowych. Pretensje są bezpodstawne // Kurjer Lwowski. Lwów, 6 października 1924. S. 1.
295. Obniżenie kolejowych opłat celnych // Kurjer Lwowski. Lwów, 22 grudnia 1924. S. 3.
296. Nowe zamówienia sowieckie w Łodzi na 10 milionów zł. // Kurjer Lwowski. Lwów, 18 lipca 5. S. 1.
297. Wpływy celne rosną // Kurjer Lwowski. Lwów, 2 sierpnia 1925. S. 7.
298. Monitor Polski z r. 1921. Nr. 275.
299. Monitor Polski z r. 1922. Nr. 108.

300. Obwieszczenie Ministra Skarbu // Monitor Polski. 25 sierpnia 1924. Nr. 194. Rok VII. S. 1.
301. Położenie gospodarcze Polski poprawia się na wszystkich polach! // Ilustrowany kuryer codzienny. 8 sierpnia 1920. Nr. 218. S.
302. Rozporządzenie Ministra Skarbu // Gazeta Lwowska. 2 czerwca 1921. S. 1.
303. Nota sowiecka do Rządu polskiego // Gazeta Lwowska. 5 lipca 1925. Nr. 151. S. 1.
304. O wzmocnienie złotego // Gazeta Lwowska. 12 sierpnia 1925. S. 1.
305. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. Nr. 190. S. 1.
306. Kurierzy sowiety // Gazeta Lwowska. 21 sierpnia 1925. S. 1.
307. Zniżenie stawek waluty eksportowej // Gazeta Lwowska. 13 września 1925. Nr. 210. S. 3.
308. Wywóz drzewa z Małopolski // Gazeta Lwowska. 19 września 1925. Nr. 215. S. 2.
309. Budżet na rok 1926 // Gazeta Lwowska. 4 października 1925. S. 1.
310. Preliminarz budżetowy na 1926 r. // Gazeta Lwowska. 6 października 1925. S. 1.
311. Izba handlowa polsko-sowiecka // Gazeta Lwowska. 27 stycznia 1926. Nr. 21. S. 1.
312. Reducja policji // Gazeta Lwowska. 24 marca 1926. Nr. 68. S. 1.
313. Zakaz sprzedaży alkoholu // Gazeta Lwowska. 1 czerwca 1926. Nr. 121. S. 2.
314. Arestowanie fałszerzy // Gazeta Lwowska. 5 sierpnia 1926. S. 1.
315. Dolar w Warszawie // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
316. Złoty polski w Gdańsku // Gazeta Lwowska. 20 sierpnia 1926. Nr. 118. Rok 116. S. 1.
317. Interpelacja posła Bednarczyka i Kolegów z Klubu P. S. L. «PIAST» do PP. Ministrów Skarbu i Spraw Wewn. Sprawie normalnych stosunków na pograniczu polsko-czeskim // Gazeta podhalańska. Nowy Targ, 16 listopada 1924. S. 5.

318. Rewisya przepisow celnych // Gazeta poranna. Lwów, 6 kwietnia 1922. S. 2.
319. Transport eksponatow na II Targi Wschodnie // Gazeta poranna. Lwów, 27 sierpnia 1922. S. 3, 5.
320. Kupcy gdański chcą wprowadzić polska walute zamiast marki niemieckiej // Goniec Krakowski. Kraków, 5 czerwca 1923. S. 1.
321. Rokowania polsko-gdańskie zerwane! // Goniec Krakowski. Kraków, 16 czerwca 1923. S. 1.
322. Raport Mac Donnella przed Radę Ligi Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 3.
323. Olbrzymie nadużycia na stacji Sniatyn-Załucze // Goniec Krakowski. Kraków, 6 września 1923. S. 4.
324. W sprawie waluty gdańskiej // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
325. P. Pluciński Informuje Rząd o sprawach polsko gdańskich w Lidze Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
326. Wyjazd robotników do Francji i Belgii! // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 2.
327. Przemytncze bydła na Orawie // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 5.
328. Nowa taryfa celna a urząd celny w Krakowie // Goniec Krakowski. Kraków, 19 lipca 1924. S. 6.
329. Nasze rolnictwo a wojna celna z Niemcami // Goniec Krakowski. Kraków, 20 czerwca 1925. S. 1.
330. Interesy rolnictwa a taryfy celne i kolejowe // Słowo Polskie. Lwów, 19 lipca 1924. S. 4.
331. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 1. Warsaw, january 1925. 34 p.
332. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 1. Varsovie, mars 1925. 34 p.

333. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 2. Warsaw, february 1925. 32 p.
334. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 3. Varsovie, janvier 1925. 24 p.
335. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 4. Varsovie, avril 1925. 38 p.
336. Republic of Poland. Statistical bulletin of the Ministry of finance. Nr. 4. Warsaw, april 1925. 34 p.
337. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 5–6. Varsovie, mai-juin 1925. 42 p.
338. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 9–12. Varsovie, septembre-decembre 1925. 30 p.
339. Rocznik Ministerstwa Skarbu 1927–1930. Warszawa 1931. S. 74–75.
340. Kalendarz z szematyzmem funkcjonariuszy Straży Celnej na rok 1927, nakładem Zarządu internatu imienia dra Władysława Rasińskiego dla dzieci funkcjonariuszy Straży Celnej. S. 159–295.
341. Денисенко В. В. Словник митних термінів. [Електронний ресурс]. Електрон. дані. Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. Назва з тит. Екрана
342. Kozłowski P. Zapomniani obrońcy południowo-wschodnich granic II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny funkcjonariuszy, strażników i podwykonawców służby celnej i granicznej 1922–1939. Przemyśl, 2014. 432 s.
343. Policja Państwowa. URL: <http://policjapanstwowa.pl/> (дата звернення: 07.10.2022).
344. Biblioteka Główna Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. URL: https://bg.up.krakow.pl/?page_id=1362. (дата звернення: 07.10.2022).
345. Dyrekcja Cel «Lwow». URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dyrekcja_Cel_«Lwow». (дата звернення: 07.10.2022).

346. Straż Graniczna. Komenda Główny Straży Granicznej. URL: <https://www.strazgraniczna.pl/> (дата звернення: 07.10.2022).
347. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: Навч. посібник. К.: НУХТ, 2022. 385 с.
348. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
349. Фуко. М. Археологія знання / Переклав з французької Віктор Шовкун. К.: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2003. 331 с.
350. Grochowski G. Rec.: Jerzy Topolski, Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej. Warszawa 1996 // Pamiętnik Literacki. 2001. 4. S. 218–226.
351. Pomorski J. Teoria narracji historycznej Jerzego Topolskiego. Na tropach ostatniej książki profesora // HISTORYKA. Studia Metodologiczne T. 50. 2020. S. 35–70.
352. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999. 227 с.
353. Леонід Зашкільняк, історик: Біографія України на сьогодні ще не написана. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2020/02/10/leonid-zashkilnyak/> (дата звернення: 06.11.2022).
354. Śliz A., Szczepański M. S. Pogranicze polsko-czeskie w perspektywie socjologicznej. Kontekst kulturowy // Pogranicze. Studia Społeczne. Tom XXVII. Cz. 1. 2016. S. 47–59.
355. Ярослав ГРИЦАК: «Галичина має дуже сильну цивілізаційну місію». URL: <https://zbruc.eu/node/78028> (дата звернення: 26.11.2022).
356. Поліковська Ю. (На матеріалах «Культури» та сучасних нешкільних підручників) // Дух і літера. № 23. С. 53–77.
357. Голик Р. Галичина та інші пограниччя: географічні візії, політичні ідеологеми, культурні образи та національні ідентичності українсько-польського прикордоння / Польсько-українське пограниччя:

етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [відп. ред. І. Патер, упоряд. О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. С. 11–33.

358. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку XX століття. Частина І. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. 304 с.
359. Окаринський В. Тернопіль: місто, люди, історія (від давнини – до 1991 року). Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2017. 512 с.: іл.
360. Словник польських скорочень / Склав Я. Р. Дашкевич. Відповідальний редактор І. Л. Бутич. Київ: Архівне управління Української РСР, 1959. 345 с.
361. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.
362. Organizacja służby granicznej w niepodległej Polsce // Czaty. Warszawa, 10 lutego 1926. Nr. 5. S. 4, 5.
363. Dziennik Praw Państwa Polskiego z r. 1919. Nr. 65. Poz. 391.
364. Rozporządzenie Ministra Skarbu // Gazeta Lwowska. 2 czerwca 1921. S. 1.
365. § 43–44 usr. z dnia 9 lutego 1850 r. austr. D Ust. P. Nr. 50)
ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 4 stycznia 1922 r. o utworzeniu kas skarbowych na onuzarze izb skarbowych we Lwowie i Krakowie // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. S. 2.
366. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 19 czerwca 1922 r. o zwinięciu kas skarbowych, istniejących poza siedzibą inspektoratów skarbowych w Małopolsce // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 lipca 1922. Nr. 18. S. 2.
367. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1920. Nr. 7. Poz. 114.
368. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1921. Nr. 13–14. Poz. 154.

369. Ogłaszając o powyższem, podaję niżej do powszechnej wiadomości granice stref nadgranicznej i granicznej na terytorjum Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 4–5.
370. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1922. Nr 10. Poz. 134.
371. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 9 stycznia 1922 roku w przedmiocie utworzenia Inspektoratu Ceł na obszar Wolnego Miasta Gdańska // Czaty. Warszawa, 8 kwietnia 1922. Nr. 10. S. 3.
372. Pluciński P. Informuje Rząd o sprawach polsko-gdańskich w Lidze Narodów // Goniec Krakowski. Kraków, 12 września 1923. S. 1.
373. Punkty kontrolne na granicy polsko-gdańskiej // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 3.
374. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1920. Nr. 30. Poz. 449.
375. Ustawa z dnia 24 maja 1922 r. w przedmiocie ratyfikacji konwencji niemiecko-polskiej, dotyczącej Górnego Śląska, podpisanej w Genewie dnia 15 maja 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. N 44. Poz. 370.
376. ROZPORZĄDZENIE Ministra Skarbu i Ministra Przemysłu i handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. w przedmiocie przepisów wykonawczych do części V tytułu I (Sprawy celne) polsko-niemieckiej konwencji gornośląskiej z dnia 15 maja 1922 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 21 sierpnia 1922. Nr. 20. S. 12.
377. Rozporządzenie Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. o przejściowej uldze celnej dla towarów nadanych do Polskiej części Górnego Śląska // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 58 z dn. 31 lipca 1922 r. Poz. 525.
378. ROZPORZĄDZENIE Ministrów Skarbu oraz Przemysłu i Handlu z dnia 14 czerwca 1922 r. o przejściowej uldze celnej dla towarów nadanych do Polskiej części Górnego Śląska // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 11 września 1922. Nr. 22. S. 14.

379. Nr. 103 z dnia 12 listopada 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 3.
380. Nr. 292 iz dnia 24 grudnia 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 8.
381. Nr. 109 z dnia 30 listopada 1920 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa spraw wewnętrznych. Warszawa, 28 lutego 1921 r. S. 5.
382. ASGr. Zespół Bat. Cel. 915179. Rozkaz Dzienny GK BC Nr. 25 z dn.1 czerwca 1922 r.
383. ASGr. Zespół SG 915/ 233. Uchwała Rady Ministrów z dn, 23 maja 1922 r.
384. ASGr. Zespół SG 915/ 83. Regulamin organizacyjny SG. L. 5893/ tj. / Og. z dn. 10 listopada 1922 r.
385. ASGr. Zespół SG 960/ 62. Wniosek nagły MSWew. z dn. 24 maja 1923 r.
386. ASGr. Zespół SG 915/267. Pismo MSW, Nr. BO 23031 z dn. 27 września 1923 r.
387. ASGr. Zespół KGPP 916/295. Pismo Kom. Gl. Policji Państwowej JO. K. G. III-a 1299.
388. Do Ludności Województwa Tarnopolskiego! // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 1.
389. APS. Policja Państwowa sygn.6. k. 19. Rozkaz Nr. 18 Kom. Woj. PP w Białymstoku z dn. 4 maja 1926 r.
390. Werbunek ochotników do służby policyjnej na granicy wschodniej // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 3–4.
391. APS Policja Państwowa sygn. 6. k.13. Rozkaz Nr. 13 Kom. Woj. PP w Białymstoku z dn. 27 marca 1926 r.
392. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1923. Nr. 7.
393. Przepisy celne // SKOROWIDZ DO DZIENNIKA URZĘDOWEGO MINISTERSTWA SKARBU za rok 1923. Warszawa: Tłoczono w drukarni państwowej miodowa 22. S. 24.

394. STATUT ORGANIZACYJNY MINISTERSTWA SKARBU // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 2.
395. ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW z dnia 10 listopada 1921 r. w sprawie statystyki celnej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 stycznia 1922 r. Nr. 2. S. 4.
396. Do 1) Dyrekcji Cel w Poznaniu, 2) Dyrekcji Cel w Mysłowicach, 3) Dyrekcji Cel w Gdańsku, 4) Izby Skarbowej we Lwowie, 5) Izby Skarbowej w Krakowie, 6) wszystkich urzędów celnych na obszarze b.zaboru rosyjskiego i kresow Wschodnich // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. S. 19.
397. X. Przepisy celne // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, z 1922 roku. 1923. S. 21–29.
398. ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1.
399. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 91. Poz. 846 Dyrekcji cel we Lwowie, ul. Rutowskiego L. 17.
400. Uruchomienie Dyrekcji Cel we Lwowie // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 4.
401. Zwinięcie Delegatury Dyrekcji Cel w Krakowie // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 9.
402. Na granicy czuwa Straż. Straż Graniczna (1928–1939). Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Szczecinie, 2020. 33 s.
403. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. URL: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1921a.html> (дата звернення: 07.06. 2022).
404. Kumaniecki K. Ustrój państwowych władz administracyjnych na ziemiach Polski. Kraków: Leon Frommer, 1920. 198 s.
405. Kumaniecki K. W. Ustrój władz samorządowych na ziemiach polski w zarysie. Warszawa-Kraków: Nakładem księgarni J. Czerneckiego, 1922. 78 s.

406. Ajnenkiel A. Sejmy i konstytucje w Polsce 1918–1939. Warszawa, 1968. 132 s.
407. Ajnenkiel A. Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym, 1791–1947. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, 2001. 415 s.
408. Cybichowski Z. Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego). Opracowała z udziałem profesorów szkół urzędów i Instytucyj centralnych i wyucznych. Tom pierwszy ABOLICJA-PAŃSTWO. Warszawa: Nakładem Instytutu wydawniczego «Biblioteka Polska», 1926. 585 s.
409. Bardzki A. WYKAZ AKTÓW USTAWODAWCZYCH, wprowadzających zmiany w ustawodawstwie na Kresach Wschodnich od czasu przyłączenia ich do Rz-tej Polshiej i objęcia nad nimi władzy państwowej. Warszawa: Tłoczono czcionkami drukarni państwowej. Miodowa 22, 1925. 76 c.
410. Ptak M.-J. Przejściowe ośrodki i organy władzy na ziemiach polskich zaboru austriackiego (1918–1921) / Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. S. 85–124.
411. Balzak L. Supremacja władzy ustawodawczej w okresie przejściowym na podstawie Małej konstytucji z 1919 r. / Okresy przejściowe – ustrój i prawo / pod redakcją Jacka Przygodzkiego. Wrocław, 2019. S. 137–150.
412. Podatki od obrotów i opłaty. Zeszyt pierwszy. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu, 1924. 86 s.
413. Głabiński S. Nauka skarbowości. Wydanie nowe (trzecie). Warszawa-Lwów: Nakładem autora, 1925. 604 s.
414. Zbiór przepisów celnych oraz przepisów związanych z postępowaniem celnym. Wydanie oficjalne. Tom I. Warszawa: Tłoczono czcionkami drukarni państwowej, 1930. 438 s.
415. Przedmiot: Akcje Banku Polskiego jako wada // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 7.
416. Budżet i rachunkowość publiczna. Zeszyt Drugi. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu, 1925. 134 s.

417. Prawa państwa polskiego. Redaktor Prof. Władysław Leopold Jaworski. Zeszyt IX. Waluta i kredyt. Wydał Prof. Adam Krzyżanowski. Kraków: Nakładem Krakowskiej spółki wydawniczej, 1921. 125 s.
418. Rachunkowość i kasowość Państwowa w Polsce do 1925 r. Opracował Roman Czauderna, Dyrektor Departamentu Kasowego w Ministerstwie Skarbu. Warszawa: Skład Główny w Stowarzyszeniu Urzędników Skarbowych, ul. Rymarska, 5. 1925. 168 s.
419. Informator gospodarczy. Lwów: Nakład Towarzystwa Wydawniczego «Ateneum», 1927. 247 s.
420. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. 24 s.
421. Prawa Państwa Polskiego. Pod redakcją Prof. Wł. L. Jaworskiego. Zeszyt VII A. Ustrój Sądów Cywilnych. Wydał i objaśnił Dr. Stanisław Gołąb Prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego Członek Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Kraków: Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej, 1922. 784 s.
422. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej / tzw. Konstytucja marcowa / Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. / ujednolicony tekst // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921. Nr. 44. Poz. 267.
423. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1926. Nr. 78. Poz. 442.
424. Koneczny F. Dzieje administracji w Polsce w zarysie. Wilno: Nakładem i drukiem okr. szkoły policji państwowej Ziemi Wileńskiej, 1924. 348 s.
425. Bukowiecki S. Polska współczesna. 3. Szkic ustroju państwowego. Warszawa: Wydawnictwo KOŁA P. M. S. imienia Zofji Bukowieckiej, 1927. 70 s.
426. Ustawodawstwo polskie z lat 1917–1928. Tom III. Warszawa: Wydawnictwo nieurzędowe Ministerstwa sprawiedliwości, 1929. 439 s.

427. Zbiór przepisów administracyjnych. Podręcznik dla szkolenia na posterunkach i w komisariatach. Warszawa: Drukem «Gazety administracji i policji państwowej», 1930. 647 s.
428. Polskie Ustawy Karne dodatkowe z lat 1919–1929. Zebrali i wydali Dr. A. Laniewski i K. Sobolewski pprok przy lwowskim sądzie okręgowym karnym. Lwów, ul. Batorego 14: Nakładem księgarni Dra Maksymiljana Bodeka, 1929. 628 s.
429. Mosino K. Międzynarodna pomoc prawna w sprawach karnych w świetle obowiązujących przepisów. Lwów: Skład główny w księgarni Gubrynowicza i syna, 1934. 64 s.
430. Звіти про діяльність митниць, том XI // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 32.
431. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 78. Poz. 443.
432. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. w przedmiocie uregulowania stosunków celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 80. Poz. 777 z r. 1924.
433. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 czerwca 1924 r. w sprawie taryfy celnej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 54. Poz. 540.
434. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 11 kwietnia 1922 r. w przedmiocie częściowej zmiany rozporządzenia wykonawczego z dnia 28 października 1921 r. o wykonaniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14-go października 1921 r. w przedmiocie opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 10.
435. Zakupy zagraniczne // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 listopada 1925. S. 8–9.

436. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том I // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 3. 56 арк.
437. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 5–6. Varsovie, mai-juin 1925. 42 p.
438. République Polonaise. Bulletin statistique du Ministère des finances. Nr. 9–12. Varsovie, septembre-decembre 1925. 30 p.
439. Balawajder G. Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa // Pogranicze. Polish borderlands studies Nr. 1/2013. S. 44–56.
440. Śliz A., Szczepański Marek S. Pogranicze polsko-czeskie w perspektywie socjologicznej. Kontekst kulturowy // Pogranicze. Studia Społeczne. Tom XXVII cz. 1, 2016. S. 47–59.
441. Historia Polski w liczbach ludność, terytorium. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 1994. 205 s.
442. Ustawa z dnia 6 lipca 1923 r. w przedmiocie amnestji z powodu uznania granic Rzeczypospolitej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 71. Poz. 555. Ustawa z dn. 6 lipca 1923 r.
443. Amnestja // Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 sierpnia 1923. S. 1.
444. Ustawa z dnia 5 sierpnia 1922 r. w przedmiocie zmian w ustawie z dnia 2 lipca 1920 r. o zwalczaniu lichwy wojennej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 69. Poz. 618.
445. O wykonywaniu Ustawy w przedmiocie amnestji z powodu uznania granic Rzeczypospolitej z dn. 9 lipca b. r. // Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 sierpnia 1923. S. 4–5.
446. Prochaska F. Rozwoj polskich granic celnych. «Przemysł i Handel» 1922. Z. 13. S. 211–214.
447. OBWIESZCZENIE Wojewody Tarnopolskiego z dnia 1 sierpnia 1924 L. WB. 6686/pr. o wprowadzeniu w życie na terytorjum Województwa Tarnopolskiego Rozporz. Rady Obrony Państwa z dnia 20 lipca 1920 r. w

- sprawie ochrony granic (DURP. ex 1921 Nr. 77. Poz. 529) // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 sierpnia 1924. S. 3–4.
448. Мовна М. Путівники українськими Карпатами: погляд в історію // Народознавчі зошити. 2016. № 1 (127). С. 123–135.
449. Чмелик Р. Вплив зміни типу українсько-польського пограниччя на трансформацію категорій свій/інший/чужий // Народознавчі зошити. Львів. 2012. Зошит. 2. С. 191.
450. Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego z 1 kwietnia 1924 Nr. 4. Poz. 40.
451. ROZPORZĄDZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. 1 września 1924. S. 8.
452. Przewoz zwierząt i produktów zwierzęcych z Rumunii do Czechosłowacji i innych państw w wagonach P. K. P. // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. 1 maja 1923. S. 14.
453. Zwalczanie wścieklizny u ludzi i zwierząt // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 13.
454. OBWIESZCZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 12.
455. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 13 lipca 1925 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych, Przemysłu i Handlu, Kolei oraz Skarbu o ograniczeniu obrotu zwierzętami i surowcami produktami pochodzenia zwierzęcego, paszą objętościową oraz niektórymi przedmiotami z Rosji, Białorusi, Ukrainy, Łotwy i Litwy // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 88. Poz. 613.
456. Paszporty na zwierzęta, podwyższenie ceny zeszytu z 2000 Mk. na 8000 Mk. // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 8.
457. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 13 kwietnia 1923 r. wydane w porozumieniu z Ministrami Rolnictwa i Dóbr Państwowych i

- Skarbu w przedmiocie dostarczania drzewa opałowego instytucjom i osobom uprawnionym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 54. Poz. 379.
458. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 76. Poz. 435.
459. Звіт про діяльність митниці у м. Снятині (с. Залуче), том I // Там само. Спр. 7. 98 арк.
460. Nowe zamówienia sowieckie w Łodzi na 10 milionów zł. // Kurjer Lwowski. Lwów, 18 lipca 1925. S. 1.
461. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 1920 r. Nr. 65. Poz. 429, 430, 431.
462. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 65. Poz. 436 z 1920 r.
463. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Z dnia 15 stycznia 1921 r. Nr. 8. Poz. 39.
464. Przepisy o służbie państwowej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 15–16.
465. TABELA dodatków drożymianych dla klas miejscowości od I do V z uwzględnieniem grup rodzinnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 16.
466. Рішення Міністерства фінансів про призначення на посади працівників митниць з додатком їхніх анкет // Там само. Спр. 137. 93 арк.
467. Rozporządzenie ministra skarbu // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. S. 10–11.
468. Przepisy celne // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Warszawa, 15 kwietnia 1921. Nr. 13–14. S. 14.
469. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 11. Poz. 04 z 1921 r.
470. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 41–42 pod poz. 525 z 1921 r.
471. Do Dyrekcji Cel w Poznaniu, Dyrekcji Cel w Gdańsku, Dyrekcji Skarbu w Cieszyń, Izby Skarbowej w Krakowie, Izby Skarbowej we Lwowie i wszystkich urzędów celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 20 maja 1922. Nr. 13. S. 13–14.

472. Ustawa z dnia 1 lipca 1926 r. o opłatach stemplowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 98. Poz. 570.
473. Ograniczenie ruchu w okręgu stanisławowskiej Dyrekcji kolei państw, w miesiącu marcu 1923 r. // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 17.
474. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. S. 6.
475. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 kwietnia 1923 r. uzupełniające rozporządzenie z dnia 12 lutego 1919 r. w przedmiocie przepisów wykonawczych do dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o widowiskach // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 14 z 15 lipca 1922. Poz. 343.
476. Ulgi w opłatach paszportowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 15 lipca 1922. S. 6.
477. Monitor Polski z r. 1921. Nr. 275. i z r. 1922. Nr. 108.
478. Ulgi w opłatach paszportowych // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 marca 1923. Nr. 5. S. 5.
479. W sprawie wystawiania paszportów zagranicznych dzieciom do lat 14 // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 marca 1923. S. 5.
480. ROZPORZĄDZENIE Wojewody Tarnopolskiego w sprawie przymusu legitymacyjnego podczas podróży na obszarze Województwa Tarnopolskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 3.
481. Konferencja z powiatowymi komendantami P. P. // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 listopada 1921. S. 6.
482. Emigracja zarobkowa do Francji i Rumunii // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. S. 11–12.

483. W sprawie zmian do kierunku podróży poczynionych w paszportach wydawanych emigrantom udającym się do Ameryki // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 15 kwietnia 1923. S. 4.
484. Rejestracja obywateli rocz. 1883–1899 pi zebywających za granicą // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 4.
485. Eustachy Tokaryk, zguba paszportu // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 maja 1923. S. 5.
486. Wasyl Sachro, zguba paszportu // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 lipca 1923. S. 4.
487. Emilja Zaborska – zguba paszportu zagranicznego // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 5 lipca 1923. S. 5.
488. Do wszystkich Starostw Województwa Tarnopolskiego i Okręgowej Komendy P. P. w Tarnopolu // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 9.
489. Do Wszystkich Panów Starostów Województwa Lwowskiego i Okręgowej Komendy Policji Państwowej we Lwowie // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 10–11.
490. Józef Miliński – poszukiwanie. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Wołyńskiego z wyjątkiem Rówieńskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 12.
491. Grażdan Semen – poszukiwanie // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 7.
492. INSTRUKCJA dla Urzędów Celnych w sprawie wykonania rozporządzenia o ograniczeniu obrotów dewizami i walutami zagranicznymi w zakresie wywozu walut zagranicznych, marek polskich i papierów wartościowych, oraz w sprawie wydawania pozwoleń na wywóz kruszców szlachetnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 25 marca 1921. S. 14.

493. Ustawa z dnia 26 września 1922 r. w przedmiocie wypuszczenia 8 % państwowej pożyczki złotej z 1922 r. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 83. Poz. 741.
494. OKOLNIK L. DC/IOOI/III/22 // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. S. 24.
495. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 31 grudnia 1921 r. w przedmiocie ruchu samochodowego, motocyklowego i rowerowego przez granice Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 10 lutego 1922. Nr. 4. S. 11–12.
496. Bezpieczeństwo jazdy samochodami // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 15 lipca 1923. S. 5.
497. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 3 czerwca 1922 r. o wymijaniu i wyprzedzaniu na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 46. Poz. 407.
498. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 26 czerwca 1924 r. regulujące używanie i ochronę dróg // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 61 ex 1024. Poz. 611.
499. ROZPORZĄDZENIE // Dziennik Urzędowy Województwa Stanisławowskiego. Stanisławów, 1 września 1924. S. 1–7.
500. Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 lipca 1922 r. o ruchu samochodów i innych pojazdów mechanicznych na drogach publicznych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 65. Poz. 587.
501. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1927 r. o przemyśle zastawniczym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Z 1927 r. Nr. 8. Poz. 57.
502. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 7 kwietnia 1922 r. w sprawie nadania Automobilklubowi Polski w Warszawie prawa wydawania tryptyków samochodowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 13.

503. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 21. Poz. 451.
504. Do wszystkich Urzędów Celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 7 sierpnia 1922. Nr. 19. S. 19.
505. Nowa taryfa celna a urząd celny w Krakowie // Goniec Krakowski. Kraków, 19 lipca 1924. S. 6.
506. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lutego 1923 r. w przedmiocie ustanowienia Rady Towaroznawczej do spraw celnych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. 1 marca 1923. Nr. 5. S. 2.
507. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 października 1921 r. w przedmiocie opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 86. Poz. 628.
508. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA SKARBU z dnia 13 kwietnia 1922 r. przewozić spirytusu i wyrobów spirytisowych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 20 maja 1922. Nr. 13. S. 9–10.
509. Rozporządzenie Ministrów: Skarbu, Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa i Dóbr Państwowych z dnia 22 grudnia 1926 r. o ulgach celnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 128. Poz. 769.
510. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 lipca 1926 r. w sprawie opłat za wykonywanie czynności przez funkcjonariuszów zarządu celi poza obrębem miejsca urzędowego lub w czasie poza godzinami urzędowymi oraz za konwojowanie i strzeżenie towarów // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 74. Poz. 426.
511. W sprawie handlu bez kart przemysłowych. Do Urzędu Wojewódzkiego (Wydział przemysłowy) w Tarnopolu // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 maja 1922. S. 16.
512. Справа про звинувачення за контрабанду Корна Юзефа з м. Перемишля // ЦДІАЛ України. Ф. 162. Оп. 1. Спр. 143. 17 арк.
513. Справа про звинувачення за контрабанду Крохмалю Боруха з м-ка Борислава // Там само. Спр. 144. 20 арк.

514. Справа про звинувачення за контрабанду Ліпшіца Генрика з м. Кракова // Там само. Спр. 145. 9 арк.
515. Справа про звинувачення за контрабанду Керна, Брендерата Франка з м. Станіславівова // Там само. Спр. 146. 5 арк.
516. Справа про звинувачення купця Каца Мозеса за контрабандне ввезення хутра з Румунії // Там само. Спр. 148. 38 арк.
517. Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o obrocie towarowym z zagranicą // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 79. Poz. 527.
518. OBWIESZCZENIE Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 22 listopada 1922 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu, w sprawie wykazu towarów, których wywoz jest wzbroniony // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Warszawa, 1 grudnia 1922. Nr. 28. S. 18.
519. ROZPORZĄDZENIE Ministrów Skarbu oraz Kolei Żelaznych z dnia 25/VII 1923 r. w sprawie sprawdzania przesyłek krajowych, nadawanych z pasa granicznego do kraju, oraz kontroli pociągów krajowych, wysyłanych z pasa granicznego do kraju // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kolei Żelaznych. Warszawa. № 18. 10 sierpnia 1923. S. 167–168.
520. Do wszystkich Panów Starostów Województwa Wołyńskiego z wyjątkiem Rówieńskiego // Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1 grudnia 1922. S. 11.
521. Шевчук І. І. Нормативне регулювання організації та діяльності органів прокуратури Республіки Польщі на Галичині в 1918–1939 рр. // Часопис Київського університету права. 2006. № 2. С. 60–65.
522. Звіти про діяльність, том IV // Там само. Спр. 89. 230 арк.
523. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 6 listopada 1926 r. o przyznawaniu nagród za przyczynianie się do wykrycia przestępstw podlegających ustawie karnej skarbowej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Nr. 121. Poz. 700.
524. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Skarbu. Nr. 13. Poz. 371.

525. W sprawie leczenia członkow rodzin funkjonarjuszow państw // Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego. Kraków, 15 stycznia 1922. S. 13–14.
526. Projekt Ustawy o Straży Celnej // Czaty. Warszawa, 20 stycznia 1926. Nr. 3. 16 s.
527. Звіт про діяльність митниці у с. Корбелів, том III // Там само. Спр. 5. 51 арк.
528. Шевчук І. І. Повноваження прокурорів системи Міністерства Справедливості в Республіці Польща на території Східної Галичини у період з 1919 по 1939 рр. // Часопис Київського університету права. 2007. № 3. С. 35–42.
529. Листування з митницею та інспекторатами у с. Ворохта про будівництво приміщення охорони // Там само. Спр. 63. 80 арк.
530. Engel Z. Budowa domów straży celnej // Czaty. Warszawa, 1 lutego 1926. Nr. 3. S. 6–8.
531. Przetarg na budowę domów dla Straży celnej, wraz z budynkami gospodarczymi na pograniczu czechosłowackiem // Dziennik Urzędowy Województwa Lwowskiego. Lwów, 1. czerwca 1925. S. 10.
532. Обіжник Міністерства фінансів про порядок складення відомостей про наявність зброї на митниці. Списки зброї // Там само. Спр. 149. 44 арк.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження

1. Кулик С. Ю. Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Том 34 (73) № 1. С. 86–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/1.12>
2. Кулик С. Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імен Івана Огієнка. Історичні науки*. 2023. Том 39. С. 217–230. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-2254.2023-39.217-230>
3. Zuliak, I. & Kulyk, S. Material, Medical and Social Security of Inspectorates of the Customs Guard of the Directorate of Duties in Lviv (the mid-1920s). *Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*, 29. 2023. С. 130–145. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.29.292930>
4. Кулик С. Ю. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія*. 2023. № 2 (58). С. 98–109. URL: <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.98-109>

Наукові праці, у яких додатково опубліковано результати дослідження

5. Соломія Кулик Особливості переміщення громадян і матеріальних цінностей зі східних воєводств Другої Речі Посполитої (1920-ті рр.). *Rocznik Chełmski*. Chełm. 2024. Том 28. S. 181–191. URL: https://srch.com.pl/tom_28/

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Кулик С. Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 травня*

- 2022 року, м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 162–164. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25825>
7. Кулик С. Ю. Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.). *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 9 лютого 2023 р.): у 3 ч. Кременчук: ЦФЕНД, 2023. Ч. 3. С. 25–26. URL: <https://www.economics.in.ua/2023/02/9-3.html>
 8. Кулик С. Особливості польсько-радянської угоди 1925 р. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIV: Виміри сталого розвитку в теорії та практиці* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023. С. 23–24. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52245/1/Rozwoj_Spring_2023.pdf
 9. Іван Зуляк, Соломія Кулик. Функціонування Центральної школи митної варти в Ґурі Кальварії (1925 р.). *XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція*. Тези доповідей. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. Наук. редак. О. В. Добржанський. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 223–225. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31673/1/Zyljak_Kyluk_Chernivtsi.pdf
 10. Соломія Кулик. Утворення митної варти Другої Речі Посполитої. *Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи*: матеріали наукової конференції. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 72–73. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34661>
 11. Соломія Кулик. Вплив Першої світової війни на становлення митних структур Другої Речі Посполитої. *Велика війна в історії людства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня

2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 274–277. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34513>

Апробація результатів дисертації

Основні положення роботи викладено та обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня та науково-практичних семінарах.

Міжнародні науково-практичні конференції:

IV Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 13–14 травня 2022 р., форма участі – публікація).

VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa «Stanisławów i Ziemia Stanisławowska. 360 lat wspólnej historii» (online 16–17 września 2022 roku, форма участі – усна доповідь).

Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції» (м. Кременчук, 9 лютого 2023 р., форма участі – публікація).

XIV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023 р., форма участі – публікація).

XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція (м. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р., форма участі – публікація).

Міжнародна науково-практична конференція, приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р., форма участі – публікація).

Регіональні наукові конференції

Регіональна наукова конференція «Історична наука у XXI столітті: виклики та перспективи» (м. Тернопіль, 2023 р., форма участі – публікація).